ЗОРЯ

ПИСЬМО ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ

выдаване Товариствомъ имени Шевченка

пôдъ редакцією

П. Скобельского и В. Тысовского.

До дому не видається

РÔЧНИКЪ ОДИНАЙЦЯТЫЙ.

БІБЛІОТЕКА ім. Шевченка

Львівська Філія бібліотеки АН УРСР

У Львовѣ, 1890.

Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка,

пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

БІБЛІОТЕКА
Наукового Товариства
ім. Шевченка

ЗМѢСТЪ.

I. Повѣсти и оповѣдання.

Стор.

а) оригінальнѣ:

1. *Иванъ Франко:* На лонѣ природы 1
   До свѣтла! . . . . . 17 и 33
   Гава и Вовкунъ 49
   Борисъ Грабъ 135
   Ґеній 183
2. *А. Тороньскій:* Пригода на водѣ . 5, 21, 36 и 56
3. *Иванъ Левицкій:* Надъ чорнымъ моремъ 65, 81, 97, 113, 129, 145, 161, 177, 193, 209, 225, 241, 257, 273, 289, 305 и 321.
4. *Павло Кирчѣвъ:* Туркавки . 220, 246, 276 и 292
5. *А. Хванько:* Исторія однои подорожи . . 337 и 355
6. *А. Бобенко:* Багата кутя . . . . . 353 и 369

б) переклады:

1. *Н. Златовратскій:* Гетьманъ . . 71, 87, 103 и 119
2. *О. Філяретвъ:* Знахорь . . . . . 200 и 213
3. *Не Я:* Корецанѣвъ 227
4. *Василь Лукичь:* Молодшій братъ. . . 308 и 339

II. Поезіѣ.

1. *В. Самѣйленко:* Зорѣ 4
   Якъ бы знаття 25
   Орелъ 150
   Зъ Байрона 371
2. *С. Лавѣньскій:* Зъ Гейне 4
3. *Иванъ Ганинъ Буцманюкъ:* Житє людске . . 9
   Спѣвацка доля . 21
   Сирота . . . 36
   Хлопець-музика . 103
   Матерям руским . 120
   Мольба . . . 152
   Не спѣвати . . 342
   Коб я була . . 342
4. *З. Петрусь:* Три сины 9
5. *Олена Пчѣлка:* Сонетъ 21
   Зъ Льонґфелльо . . . 371
6. *О. В-ко* На споминъ А. Л. О-скому . . . 21
7. *П. С.* Рыбалки (зъ Ґете) 25
8. *О. Філяретвъ:* Альпугара [баляда Міцкевича] 42
   Прощанє [поема „] 54
   Пѣсня кобзарева 118
   Спѣванка 138
   Листокъ команицѣ 246 241
9. *Леонідъ Ив. Ґлѣбовъ* 1. Вередлива дѣвчина.
   2. Старець 70
   3. Танцѣ. 4. Музики 86
   Розмова 186
   Ярмарокъ 215
10. *В. Щ.* Лицарска смерть (зъ Улянда) . . 77
11. *Иванъ Франко:* Паничь (урывокъ зъ поемы „Нове житє“) 105
12. *П. Ташсичь:* Днѣпрова слава 134
    Молодымъ сѣячамъ 169
    Рѣдный край 357
13. *П. Кулѣшь:* Степъ о пѣвднѣ. Козацька хата . 166
    Весна й лѣто въ степу . . . 182
    Степова сѣножать 213
    Невидимый спѣвець 227
    Привитане зъ Домъ 307
14. *В. Чайченко:* Весняній сонеты I—XIV . . 198
    Зъ чужины 230
    Велика вечеря 262
    Зрада 355
15. *М Бѣлокопитый:* Невольникъ . . . 262
16. *А. Бобенко:* Соловейко 276
    Осѣнь 311
17. *Орестъ Дубеньскій:* Бажанє 276
18. *Т. Боднарищинъ:* Осѣнный сонетъ . . . 278
19. *Цезарь Бѣлило:* Въ часы печали и трѣвоги . 291
20. *Иванъ Манжура:* Степъ 307
21. *Г. А. Панько:* 1. Малюнокъ 2. Малюнокъ. Стома. До.. Спѣвчутє. Щасливому . 323
22. *Я Жарко:* Зъ ліричныхъ поезій I—III . . 323
23. *В. Д. Рѣленко:* Зъ новыхъ пѣсень I—III . 339
24. *Леся Украинка:* Зъ Гейне 371

III. Исторія літературы рускои.

Дръ Ом. Огоновскій: Исторія літературы рускои.
Періодъ новый:
Марія Марковичка (Марко Вовчокъ) . . 9 и 26
Олександра Кулѣшева (Ганна Барвѣнокъ) . 27 и 42
Олекса Стороженко . . 45, 59. 72, 89 и 107
Данило Мордовець . . . . 108, 121 и 138
Олександеръ Коніський 138, 153, 169, 187, 201 и 216
Петро Кузьменко 220, 234
Митр. Александровичь (Митро Олелькович) 235
Анатоль Свидницкій . . . . . 249 и 263
Василь Ильницкій . . . . . 265 и 279
Иванъ Левицкій-Нечуй 280, 294 311, 323, 342, 357 и 371

IV. Зъ ґеоґрафіѣ, исторіѣ, етноґрафіѣ, археольоґіѣ, исторіѣ природы, економіѣ и политики.

1. *Денисъ:* Образки зъ Угорщины 77, 94, 111, 125, 142, 157, и 173.
2. *Данило Лепкій:* Про небѣщикѣвъ . . . 150 и 167
3. *Евгеній Горницкій:* Записки топоґрафічно-историчнѣ о стародавнѣмъ мѣсточку Потыличи . 159 и 176 191, 206, 221, 238.
4. *О. Я. Коніський:* Зъ лѣтнои подорожи по Черниговщинѣ . . . . . 297, 315 и 328
5. *О. Степовикъ:* Рухъ рослинъ . . . . 300 и 317
6. *М. Комарь:* Стародавный дзвонъ . . . 300
7. *В. Лукичь:* Археольоґічнѣ розслѣды проф. Антоновича) 330
8. *Наумъ Срѣбняренко;* Зъ свѣта наукового . 361 и 375

V. Замѣтки критичнѣ, оповѣстки, оцѣнки и справозданя.

1. *Василь Сѣчовикъ:* Тенденційнѣ фабрикаты . 15
2. *С:* календарѣ на 1890 рѣкъ . . . . . 16 и 32
3. *К-о:* O dynastycznem pochodzeniu szlachty polskiej 16
4. *Катерина Б.* Творы И. Котляревского выданѣ А. Суворинѣмъ 64
5. *Корженко:* Вечеръ въ II роковины смерти Федьковича 80
   Вечеръ въ память XXIX роковинъ смерти Т. Шевченка 96

Стор.

Загальнй зборы тов. имени Шевченка . . 96
Ювілей проф. В. Б. Антоновича . . . 127
Нова збôрка М. Комарова 144
„Дзвôнокъ". Додатокъ до „Батькôвщины" зъ року 1886. Руске тов. педаґоґічне . . 192
6. *Не Я*: Сочиненія Д. И. Писарева . . . 208 и 223
Балтицка Словянщина, Сербы Лужицкй . 239, 253, 270 и 283.
7. *Василь Лукичь*: Нашй хибы 330
Илюстрована Исторія Руси вôдъ найдавнёйшихъ до нынёшныхъ часôвъ. Въ потё чола. Илюстрованый калєндарь „Просвёты". Илюстрована Украина 269
Илюстрованый калєндарь „Просвёты" . . 304
Збôрники: „Вистка", — „Розмова", — „Запомога" 320
Літературнй новинки. Выданє творôвъ М. Костомарова. Перше повне выданє творôвъ Афанасєва-Чужбиньского. Библіотека Посланника. Преміованй творы. 336
Літературнй вёстки. „Въ потё чола". — „Кôстяки Гольбайна". Працё Русинôвъ въ чужихъ письменствахъ. „Русскій соловей". Илюстрована Украина 350
Літературнй новинки. Збôрникъ поезій Самойленка. Илюстрована Украина. 367
Літературнй вёстки. Нашй калєндарё. „Этнографическое обозрёніе". Илюстрована Украина 379

VI. Критика.

1. *Домонтарь*: „Справозданє директора ц. к. ґімн. академічнои у Львовё" 267
2. *М. Комарь*: „Терновая дорога до кращои доли. Сказки и пословици и т. и. записанныя И. Манжурою" 287
„Наталя або дви доли разомъ. Мёстечко Дмитровка" 302
„Смиховины" 319
„Чумацьке лихо. На панському обиди. Дохторъ". „Русская мысль" про украинскій перекладъ П. Байды „Одиссеи Гомера" 331
„Сочиненія Григорія Квитки. Сестрыця Галя. Безъ хлиба" 347
„Что сдёлала малорусская интелигенція для свого народа въ Австріи", „Вовче лыхо", „У неволи",— „Невеличкый збирныкъ творивъ Грыцька Кернеренка", „Чыжыкове весилля и Живе озеро", „Царивна жаба", Ивась Удовыченко", „Полное собраніе соч. Котляревскаго", „Наталка Полтавка" 362
„Литературное наслёдіе — Н. Костомарова", — „Правдива казка — Грыцька Кернеренка", — „Верба и зирка" — З. Т. . . . 377

Стор.

3. *Уманець*: „Особая исторія русской литературы" 331
4. *И Кокорудзъ*: Перекладъ Гомеровои Одиссеи 349
5. *М—ій*: La Sonate à Kreutzer. Par le Comte Leon Tolstoj 287
6. *Данило Домонтарь*: „На дёйствительной службё" — Ив. Потапенка, — „Павловскіе очерки" Вл. Короленка 364
7. *Василь Чайченко*: Двё книжки . . . 378

VII. Всячина.

1. Зъ области войска донъского 47
2. Тёло людске металізоване 47
3. Молоко и масло рослинне 63
4. Свôйскй лёки народнй 63
5. О вегетаріянізмё 79
6. Що мёсто — то звычай — що село — то обычай 288
7. Лаженє мухъ . . . . . 320 и 352
8. Якъ удержати хлёбъ? Користь зъ соняшника. Исторія парасоля. Змёны въ листяхъ . . 368

VIII. Театръ

1. Украиньскій театръ въ Россіи 266
2. Нашй театры . 270, 304, 320, 336, 351, 352, 362, 368
3. Нашй новй творы драматичнй . . 270, 320 и 336
4. Допись зъ Кіёва про М. К. Заньковецку . 352
5. Народный театръ 365
6. Новй оперы 368

XI. Бібліоґрафія и важнёйшій матеріялъ літературный по періодичныхъ выданяхъ.

1. *Василь Лукичь*: Бібліоґрафія 32, 48, 267, 286, 302, 318, 330, 347, 362 и 376.
2. „ „ 80, 96, 128, 144 и 160.
3. *Хванько Крымскій*: Украиньско-рускй выданя московскихъ лубочникôвъ 335
4. *Василь Лукичь*: Важнёйшій матеріялъ літературный по періодичныхъ выданяхъ 268, 286, 302, 318, 331, 347, 362 и 376.

X. Посмертнй згадки.

1. *М. Комарь*: Иванъ Новицкій 285
2. *В. Лукичь*: Василь Матв. Лазаревскій . . 286

XI. Оголошеня.

1. Запросины до предплаты „Зорё" . . 16, 32 и 380
2. Конкурсъ редакціё „Зорё" . . . . 32 и 64
3. Запросины до предплаты на „Дзвôнокъ" 64, 112 и 380
4. Оповёстка про загальнй зборы товариства имени Шевченка 80
5. Оповёстка про журналъ: „Сёверный вёстникъ" 380

XI. Переписка Редакціё и Адміністраціё.

Помёщена на стор. 48, 64, 80, 96, 304, 368.

Рôкъ XI. Львôвъ дня 1. (13.) Сѣчня 1890. **Число 1.**

Выходить два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого, въ объемѣ 2—2½ аркуша.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **8.** улиця Академична.

ЗОРЯ

Пренумерата выносить: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр., на чверть р. **1** зр. **25** кр.

Пренумерату належить присылати до **администрациѣ „Зорѣ“** (улиця Академична ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

НА ЛОНѢ ПРИРОДЫ.

Быстро шумить и грôзно бѣсь о камѣнѣ рѣка Стрый, переплываючи срѣбною гадюкою въ три скруты невеличке гôрске село Н. А понизше села четвертый, найкрутѣйшій скрутъ. Рѣка перехопила пôвперекъ усю вузеньку долѣву, на котрôй лежить село. Зъ одного боку берѣгъ пологій, рѣнь та мизерна лука, зъ другого гора такъ и нависла камяными ребрами надъ рѣкою, а вода зъ усею силою бѣсь о тѣ ребра и грызе-грызе ихъ зо споду, крутить ся, а далѣ втишуѣсь, успокоюѣсь и творить обширный, глубоченный виръ. Синѣѣсь ту прозора вода, гуляють по нѣй червоноперѣ кленѣ та швидкѣ плотицѣ, искрить ся ярко палаюче сонце та разить очи. Повысше того вира Стрый розливъ ся широко, за те й мѣлкій: тамъ брôдъ, котрымъ иде й громадска дорога до Н. Хто хоче ѣхати до села зъ низу, мусить черезъ той брôдъ. Лѣтомъ, коли вода мала, то воно й нѣчого, ледви по колодки засягне, а конямъ лишь троха повысше колѣнъ. Але коли вода велика пôсля дожджу, то не дай Господи туды пускати ся! Не то що вода глубока на бродѣ, але быстра така, рве камѣнѣ зъ пôдъ нôгъ и котить камѣнѣ зъ горы и дуже легко може вôзъ перевернути. А въ такôмъ разѣ прощай ся зъ душею! Понесе просто въ виръ. Правда, передъ виромъ стоить скôсно поперекъ усеи рѣки рядъ великого камѣня, — немовь здоровенні волы гуськомъ черезъ воду йдучи полягали тай закаменѣли, а объ ихъ хребты гнѣвно бѣ ся хвиля та вкрываѣ ихъ величезными шапками бѣлои пѣны. Але въ повѣнь камѣня того не видно, тôлько страшенный шумъ и клекôтъ даѣ знати, де воно лежить, а якъ вода ще бôльша, то вже безъ шуму котить ся поверхъ, тôлько оденъ одноцѣльный водяный валъ, а понизше такажь водяна долина зъ гребенемъ пѣны означують те мѣсце, немовь порôгъ при входѣ въ бездонный виръ.

Одного прекрасного лѣтного дня высоко вже пôдбилось сонце надъ тѣсною Н-ською долиною; высокі горы довкола, покритѣ чорнымъ смерековымъ лѣсомъ, немовь дрѣмали на спецѣ, дыхаючи горячимъ смолянымъ запахомъ. Село оддалѣкъ тонуло въ якôйсь синѣй памороцѣ. Вôдъ рѣки тягло свѣжимъ духомъ, холодною водяною парою. На верхахъ гôръ лысыхъ та ясно-зеленыхъ пестрымъ рядномъ порозкидались турмы овець; тужливо и протяжно лились звуки вôвчарскои тримбѣты, лунаючи вôдъ верха до верха. Зъ темнои лѣсовои гущавины на той звукъ вôдкликаѣсь иншій, рѣзкій голосъ — то рôгъ скотаря, а въ перестанкахъ, мовь тонесенька струна десь глубоко пôдъ землею ледви чутно зазвенить — то металевый звоникъ на шиѣ у коровы, що десь въ лѣсѣ на плаю пасеть ся. И все те, бачить ся, зовсѣмъ не перебиваѣ великои тишѣ, не бентежить сунокою природы. Тôлько Стрый не то шумить, не то журчить принадливо, котячи по камѣню свои хрустальні воды, — такъ здаѣсь и просить тебе скупатись въ своихъ хвиляхъ, освѣжитись и новои силы набратись.

Не въ якôй другôй, а въ такôй именно цѣли ишли до вира два молодѣ, свѣжѣ и веселѣ панычики въ темныхъ, лѣтныхъ жакетикахъ и въ соломяныхъ капелюхахъ зъ невеличкими, рôвными крысами та зъ широкими трибарвными стяжками, що опоясували трохи не весь наголовачь. У старшого за ту стяжку заткнуте було сойчине крыло, у молодшого якась немудра, але рѣдка, гôрска квѣтка, трохи чи не той приземистый полониньскій будякъ, що звесь головатень и на день розпускаѣ свою бѣлу зъ великихъ невянучихъ платкôвъ квѣтку, а на нôчь затулюѣ ѣ. У кождого на плечѣ закиненый бувъ рушникъ, а у старшого, лѣтъ около сѣмнадцяти парубчака, такожь гарна, блискуча стрѣльба-лерошѣвка. Ишли вони звôльна, розглядаючись, хочь очевидно кождый за чимъ иншимъ глядѣвъ.

— Що за чудесный видъ! — мимоволѣ скрикнувъ молодшій паничь. Вôнъ бувъ рокомъ молодшій вôдъ свого брата, хочь ростомъ майже зовсѣмъ догонивъ, коли навѣть не выпередивъ єго. Єго очи розбѣгали ся по неширокôмъ, але роскôшнôмъ гôрскôмъ краєвидѣ, вôдъ тыхъ овець, що немовь красыми рядами накиданѣ були по полонинамъ, ажь до синього хрустального плеса вировог, що лежало передъ ними и вôдбивало въ собѣ и скôсными пластами настобурченѣ сѣрѣ та червоиѣ скелѣ, и стежечку, що вилась поверхъ нихъ понадъ самою кручею, и темный бôръ, що пôднимавъ ся ще высше и по стрôмкому склонѣ горы пявъ ся та пôдхапувавсь чимъ разъ высше ажь пôдъ саму полонину.

— Що за чудесный видъ, — повторивъ хлопець по хвили, и широко, зъ цѣлои груди, дыхнувъ пречистымъ повѣтрємъ, насыченымъ теплою парою, розгрѣтою въ лѣсѣ живицею та пахощами цвѣтôвъ и скошенои десь на лѣсовôй полянѣ травы. Вôнъ, бачилось, бажавъ усѣмъ своимъ єстествомъ нассати ся тои красы, свѣжости та живучои силы, котрою ту дыхала вся природа.

Тымъ часомъ братъ єго бѣгавъ быстрыми, синѣми очима по рѣнистôй порѣчинѣ, немовь шукавъ чого. Наразъ ставъ и зупинивъ брата.

— Истъ, истъ, стôй, не рушай ся!

— Що таке? — спытавъ молодшій.

— Куликъ, куликъ, онъ тамъ мѣжь камѣнємъ шниряѣ!

Вôнъ знявъ стрѣльбу, наготовивъ ѣ до выстрѣлу и почавъ пôдходити цташку. Але куликъ мабуть не дурень бувъ, бо хочь нѣбы и не дуже втѣкавъ, а такъ тôлько бѣгавъ собѣ поцвѣркуючи та головкою потакуючи, але все ховавъ ся по за стырчаче камѣнѣ такъ, що стрѣляти до него було нѣякъ.

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ ИП. 21462

— Проклята бестія осторожна! — прошептавъ зо злости паничь.

— Та покинь ты єго! — заговоривъ молодшій, — охота тобѣ тратити набоѣ на таку дробину! Охъ ходи, выкупаємось, а опôсля лѣскомъ пôдемо, та на поляну, та въ ярокъ, то тамъ певно щось бôльшого буде!

Але старшій не слухавъ навѣть тои бесѣды, а тôлько гнѣвно та нетерпливо кивнувъ на меншого рукою и дальше зъ приложеною до лиця кольбою стрѣльбы слѣдивъ за куликомъ.

— И Богъ єго знає, що то за приємнôсть мордувати таку бѣдну та нешкôдливу пташину, — говорившъ мѣжь тымъ молодшій на пôвъ до брата, а на пôвъ самъ до себе. — Отъ каню, яструба, орла, то що иншого, до того я й самъ охочій. А то кулика! Нѣ зъ того по житку, нѣ приємности. Мундзю, покинь! Ходи! — крикнувъ голоснѣйше, бо братъ слѣдячи за куликомъ до волѣ таки далеко въ низъ по надъ рѣку вôдбѣгъ бувъ вôдъ него. Не-знати, чи той крикъ, чи що инше сполошило кулика, досыть що наразъ вôнъ схопивъ ся и понадъ саму воду перелетѣвъ на другій бôкъ Стрыя.

— И чого ты гайвороне кричишь? — обрушивъ ся Мундзьо на меншого брата. — Бачь, птицю сполошивъ! А я вже отъ-отъ мавъ выстрѣлити!

— Овва, велика здобычь! И на що-бы вона тобѣ здала ся, хочь-бы й забивъ?

— А тобѣ що до того? На то, щобъ забити! Коли бо ты нѣ, — абы тôлько менѣ на злôсть зробити. Крикнувъ тай наполошивъ.

— Агій на тебе! Ще хто знає, чи й я наполошивъ, а вôнъ уже ажь почервонѣвъ, такъ розгнѣвавъ ся! Фе, Мундзю, не гарно такимъ бути!

— Мовчи, дурню! — крикнувъ Мундзьо. — Що то, хто зъ насъ старшій, я чи ты? Якимъ правомъ ты будешь мене розуму вчити?

— Ну, ну, ну, — гамуй ся, гамуй ся! Я тому не виненъ, що ты старшій и такій дразливый. А ты вже заразъ и: дурню! А що, якъ-бы я взявъ тай розгнѣвавъ ся й собѣжь? Бо скажи на правду: якій я въ тебе дурень? Хочь ты рокомъ старшій вôдъ мене, але оба мы разомъ матуру здали, и тота тôлько мѣжь нами рôжница, що я маю пяту льокацію, а ты пятнадцяту.

— О, вже мôй Тоньо почавъ на своихъ льокаціяхъ ѣздити! — гнѣвно воркнувъ Мундзьо и вôдвернувъ ся.

— Нѣ, анѣ не думаю ѣздити, а тôлько кажу, що якъ-бы я такій, якъ ты, то мавъ-бы право нагнѣватись на тебе. Але я не гнѣваюсь, бо знаю, що ты се такъ сказавъ, спалахнувъ тай ляпнувъ!

Мундзьо йшовъ вôдверненый, а при послѣднôмъ словѣ брата навѣть плюнувъ и проворкотѣвъ:

— Тьфу! Пята льокація и „ляпнувъ“! Що то за естетичне, що за гарне слово! Ляпнувъ!

— Ну, то нехай тобѣ буде: бовтнувъ!

— Ще красше. Ану, ще якъ инакше!

— Етъ, тобѣ бо не догодишь! — на пôвъ поважно, а на пôвъ жартомъ сказавъ молодшій. — Коли хочу докладно выразити те, що думаю, то прецѣнь мушу ужити такого слова, яке по моѣй думцѣ найвôдповѣднѣйше.

— О певно! И саме найвôдповѣднѣйше: ляпнувъ! Ха, ха, ха!

— Ха, ха, ха! — засмѣявъ ся й собѣ молодшій, радъ, що хочь такимъ способомъ прогнавъ хмару зъ чола старшого брата, зъ котрымъ хотѣвъ въ добрôй злагодѣ выкупатись и пройтись по лѣсѣ, поки до обѣду.

Поєднавшись пôсля невдачнои ловлѣ на кулики, браты якійсь часъ ишли мовчки. Они звернули зъ дороги, що вела въ брôдъ рѣки, и пôшли стежкою по надъ берѣгъ. Стежка була добре втоптана, — се була пѣша дорога черезъ лѣсы та верхи правцемъ до Дрогобыча. Она йшла въ гору та въ гору, по пôдъ лѣсъ высоченною кручею по надъ виромъ Стрыя, а тамъ перебѣгши невеличку цвѣтисту сѣножать губила ся въ темнôмъ смерековôмъ борѣ. Паничѣ на тôй сѣножати покинули стежку и подали ся въ низъ стрômкимъ берегомъ надъ рѣку. Ту круча була вже низша, але все таки ще доволѣ высока. Надъ самою водою висѣла ту велычезна скала, немовь хата цѣла вросла въ камяну кручу, а тôлько однымъ причôлкомъ высторчала надъ водяну глубѣнь. Тôлько що вершокъ тои хаты бувъ рôвный, мовь величезный стôлъ. Зъ берега по надъ тымъ столомъ звисали корчѣ лѣщины та калины обпутанои дикимъ хмелемъ, товпилось бадылѐ высокихъ гôрскихъ лопухôвъ зъ бѣлявымъ листємъ дендерева, девятосильнику та ще якогось высокостеблого зѣля зъ пучками здоровыхъ жовтыхъ квѣтокъ на вершку. Зъ помѣжь нихъ проглядували стрункѝ та высокѝ стебла мушки и другихъ травъ. Однымъ словомъ, куточокъ ту бувъ затишный и такій скрытый, що нѣ зо стежки нѣ зъ луки въ низъ не було єго видно. Тоньо на однôмъ зъ своихъ природничихъ проходôвъ вôдкрывъ сю скалу, и вôдъ того часу камяный єи стôлъ ставъ ся улюбленымъ мѣсцемъ обохъ братôвъ. Тутъ вони роздягали ся до купелѣ, вôдси скакали зъ на пôвтора сажня въ низъ у рѣку, силуючись дôстати ногою до дна рѣки, ту Тоньо найлѣпше любивъ сидѣти зъ вудкою и ловити рыбу. Поббчь скалы, тѣснымъ камянымъ жолобомъ браты протоптали добру стежку, куды пôсля купелѣ вылазили зъ воды въ гору; тудыжь Тоньо й злазивъ, коли часомъ закладавъ въ воду вершу на рыбу, або въ каламутну воду запускавъ узьмикъ.

— Гляди, гляди, якій кленище! Уй-уй! Певно зъна локоть задовжки! Ну, тай грубезный же! — прошептавъ Тоньо, стискаючи брата за рамя, коли оба стали на камени и поглянули въ низъ у воду. По самôй поверхности гладкого, хрустального зеркала звôльна, поважно плыла цѣла череда невеличкихъ кленѣвъ, а попередъ неи мовь патріархъ оденъ здоровенный клѣнь, якого рѣдко удаєсь рыбакамъ выдобути зъ глубокихъ скальныхъ печеръ, въ котрыхъ вôнъ жиє.

— Етъ! — сказавъ зъ разу зъ легковаженємъ Едмундъ, але коли поглянувъ и самъ побачивъ таку незвычайну рыбу, пробудила ся въ нѣмъ мысливска жилка.

— Постôй, — прошептавъ вôнъ до брата, — я єго застрѣлю, — у мене стрѣльба набита, заразъ буде нашь.

— Не застрѣлишь! — шепнувъ Тоньо, — шротъ вôдбиваєсь вôдъ воды.

— Не бôй ся, не вôдôбєсь. Не бачишь, якъ вôнъ верхомъ ходить, ажь хребтове крыло поверхъ воды выставляє. Я єму туды щобъ хочь одно зерно шроту впакувавъ, то певно буде нашь.

Едмундъ хвильку прицѣливъ ся и стрѣливъ. Ревнули горы пятикратнымъ вôдгомономъ выстрѣлу, бовтнулись въ глубѣнь переполоханѝ кленѣ, тôлько великій патріархъ мовь скаженый почавъ крутити ся по верху, метати ся въ рôжнѝ боки, то пôрнаючи въ глубь, то зновъ вырынаючи та хлыпаючи разъ по разъ выставлюванымъ поверхъ воды ротомъ.

— Нашь, нашь! — радôсно закричали оба браты

и швидко кинулись роздягати ся, не спускаючи зъ очей рѣдкого звѣря.

— Гляди, куды вонъ поплыне, щобъ деневудь въ печеру не запхавъ ся! — кричавъ Тоньо, скидаючи жакетъ и камизельку за однымъ разомъ.

— Дивись, дивись, де вонъ, — мусимо его зловити! — кричавъ Мундзьо, скидаючи таки стоячи черевики.

— Пошовъ на дно! Нема! Не видно! — сумно говоривъ Тоньо.

— Онъ тамъ, онъ тамъ зновъ подойшовъ, — радувавъ ся Едмундъ, скидаючи сорочку. Нѣжне, бѣле тѣло якъ чистый алябастеръ заблищалось на сонцѣ. Хлопець крыхотку здрогнувъ, коли обвѣявъ его свѣжій надрѣчный духъ, але заразъ скочивъ на край скалы, поднявъ въ гору руки и зложивъ до купы долонѣ высоко надъ головою, лагодячись скочити въ воду.

— Стой, стой, не скачи! — скрикнувъ Тоньо такожь уже зовсѣмъ роздягненый, — а то вонъ перелякає ся и зовсѣмъ утече.

— Куды має втѣкати, коли пострѣленый?

— Адже бачишь, що мабуть легко пострѣленый, коли такъ дуже кидаєсь. Ходѣмо стежкою въ низъ и легенько выплынемо, то може й заженемо его на брода и зловимо.

А клѣнь мовь скаженый кидавъ собою на-середъ вира. Браты що духу зосковзнулись долѣ вохкою скальною жолобиною надъ воду и потихо, Едмундъ передомъ, а Тоньо за нимъ, поплыли туды, де бовтавъ ся клѣнь. Одно-однѣське зеренце шроту попало ему въ нутро, але не прошибло пухиря; рыба дурѣла зъ болю, але не швидко мусѣла подохнути.

— Сюды! Сюды! Маю его! — крикнувъ Едмундъ, вхопивши клѣня обома руками. Клѣнь заплюскотѣвъ и забовтавъ ся страшенно, и Едмундъ, не можучи вдержати его одною рукою, а не хотячи выпускати, потонувъ вразъ зъ нимъ въ глубѣнь.

— Мундзю, Мундзю! — скрикнувъ переляканый Тоньо, але Едмундъ не чувъ уже того крику. Тоньо бачивъ, якъ вонъ въ глубинѣ боровъ ся зъ моцною рыбою, таки не хотячи пустити ѣѣ зъ рукъ. Безъ намыслу пошовъ вонъ нурця, щобъ допомогти братови. Коли въ томъ бачить — клѣнь вырвавъ ся зъ Едмундовыхъ рукъ и погнавъ стрѣлою до берега, але Едмундъ не выплыває на верхъ. Що се таке? Чи его взоръ омилюе, чи таки справдѣ Едмундъ мовь камѣнь все низше и низше спадає на дно? Тоньо бачить, якъ братъ немовь въ одчаю махає руками, але се нѣчого ему не помагає. Смертельна трѣвога проняла хлопця: вонъ пригадавъ собѣ, що Едмундъ часомъ достає корчѣ въ ногу, и що въ водѣ такій корчь чинить чоловѣка зовсѣмъ безвладнымъ. Що ту дѣяти? Тоньо бувъ добрый плывакъ и за себе не боявъ ся, але чувъ, що потапаючій може легко вразъ зъ собою потопити й найлѣпшого плывака, коли незручно взятись до его ратованя. Правда, у Едмунда волосе було доволѣ довге, — а за волосе найлѣпше ратувати, але що, коли вонъ вхопить ратуючого брата руками и потонуть оба? Та дарма! Не було часу роздумувати, — Тоньо зобравъ усю силу и давъ нурка. Не швидко здужавъ вонъ дойти ажь до дна, куды только що упавъ зомлѣлый и наповъ уже неживый Едмундъ. Вонъ уже не махавъ руками; Тоньо вхопивъ его за волосе и однымъ скокомъ вытягъ на поверхность воды, а водтакъ поддержуючи лѣвою рукою его голову надъ водою, а правою рукою веслуючи, доплывъ щасливо до противного, ровного берега.

— Мундзю, Мундзю! — кричавъ вонъ, поклавши зсинѣлого брата на рѣни, але Мундзьо не озывавъ ся, лежавъ, мовь неживый. Въ страшенной трѣвозѣ почавъ Тоньо трясти братомъ, обернувъ его лицемъ въ низъ и почавъ терти кулаками крижѣ, то зновъ пробувавъ лоскотати по подъ пахи, але нѣчого не помагало. Въ концѣ зачавъ лоскотати въ подошви и — о радость! — Едмундъ ворухнувъ ногою.

— Живый, живый! — крикнувъ урадованый хлопець. — Мундзю, братику! Прокинь ся! Озовись! — кричавъ вонъ надъ ухомъ брата, не покидаючи що силы терти его груди и виски. Въ концѣ Едмундъ отворивъ очи и сѣвъ.

— Що зо мною? — прошептавъ вонъ, важко переводячи духъ.

— Ну, слава Богу! Слава Богу! — проговоривъ Тоньо.

— Що зо мною було? Якъ менѣ погано, — шептавъ Едмундъ слабымъ голосомъ. — Ахъ, — скрикнувъ наразъ и схопивъ ся на ноги, — теперь пригадую! Той проклятый клѣнь потягъ мене въ глубѣнь. Я не хотѣвъ его пустити. Въ томъ наразъ корчь хопивъ мене въ обѣ ноги. Охъ! Якъ я перелякавъ ся, коли почувъ, що тону и выплысти не можу! Такъ я топивъ ся, Тоню?

— А вжежь, що топивъ ся! Вже й на днѣ лежавъ, посинѣлый якъ бозъ.

— Боже мой! И ты выратувавъ мене?

— Ну, се й справдѣ слава Богу, що выратувавъ. А то думавъ, що вже по тобѣ.

— Братику! — скрикнувъ Едмундъ и кинувъ ся обнимати та цѣлувати Тоня.

— Ну, ну, нема за що дякувати, — сежь обовязокъ, Мундзю, тонучого ратувати. Се кождый повиненъ зробити.

— Повиненъ! Се такъ, не перечу. Але чи кождый зробить? И тыжь не боявъ ся, щобъ я й тебе зъ собою не потягъ на дно? Аджежь знаєшь, се лучає ся.

— Боявъ ся, та не часъ було думати о томъ, коли бачу, якъ ты мовь камѣнь на дно йдешь! Та що про се й говорити! Слава Богу, що минуло ся!

— А щожь клѣнь? Де вонъ?

— Е, нехай ему цуръ та бѣсъ! Нехай его раки жруть, проклятого! Черезъ него ты трохи смерти не поживъ.

— Ну, отсебъ то гарно було, якъ-бы я его такъ и покинувъ! — скрикнувъ Едмундъ. — Трохи смерти не поживъ, а клѣня таки не достався. Нѣ, сего не буде! Вже коли на те пошло, то вонъ мусить бути нашъ!

— Га, то ходѣмъ, пошукаймо! — сказавъ Тоньо.

Не далеко треба було й шукати. Клѣнь якъ полѣно качавъ ся по при берѣгъ, звольна вже крутячись та широко хлыпаючи зѣвами. Едмундъ завзято, зъ лютостю кинувсь на него, вхопивъ за грубу голову и выкинувъ на берѣгъ. Водтакъ скочивъ за нимъ, вхопивъ камѣнь и що силы вцѣдивъ его въ голову.

— А! Отъ тобѣ за твое! — крикнувъ вонъ и его лице разомъ посатанѣло, немовь у него подъ руками его смертельный ворогъ. — На! Отъ тобѣ! И ще! И ще! — И Едмундъ бивъ, кидавъ та ногами копавъ ту блискучу, срѣблясту рыбу, що въ послѣднѣхъ судорогахъ, нищачи та водчаянно хлыпаючи кидалась по пѣску. Изъ рота ѣи выступила кровь змѣшана зъ водою, въ видѣ кровавои пѣны; ударъ каменемъ розбивъ ѣй одно око.

— Мундзю! — крикнувъ зъ докоромъ Тоньо, — що се ты робишь? Чижь то годить ся лютувати надъ бѣднымъ сотворѣнемъ?

— Ага! Бѣдне сотворѣне! — кричавъ задыханый Мундзьо, не перестаючи катувати клѣня. — Бѣдне сотворѣне, а мене на дно потягло! Нѣ, замучу до смерти! Най знає!

— Алежь братику! Уважай, що й воно передъ хвилею було живе, здорове, веселе, гуляло собѣ и жити ёму хотѣлось, ажь ту наразъ бухъ! Нещасте паде на него! Аджежь и воно хотѣло житє своє ратувати. Чимъ-же воно винно? Не воно тебе займало, а ты ёго.

— Ого! — скрикнувъ Едмундъ, — вже поетъ почавъ до серця промовляти! Нѣ, менѣ все одно, — я виджу въ нѣмъ свого ворога и вбиваю ворога, тай годѣ! Гинь, собако! — И зъ тымъ словомъ вôнъ ще разъ ударивъ клѣня въ голову такъ, що той тôлько разъ ще стрепенувъ ся и простягъ ся недвижно.

— Готовъ! — скрикнувъ Едмундъ, — теперь не втече! Нажь теперь ёго тобѣ! — И розмахнувши рыбою кинувъ нею мовь полѣномъ на водѣ. Тоньо пôдплывъ и вхопивъ клѣня, переплывъ на другій бôкъ, поклавъ ёго на берѣжку въ холодъ, прикрывъ лопухами, и зновъ поплывъ до брата.

— Ну, щожь, пôдешь до воды купати ся?

— Нехай ѣй чортъ, тôй водѣ, — сказавъ Едмундъ, — гидко менѣ на неѣ й дивити ся! Аджежь тамъ на днѣ смерть сидить! Менѣ вже въ очи заглядала!

— Ну, се случай! Сего бôльше не буде. Ходи!

Але Едмундъ почувъ раптомъ страшну вôдразу вôдъ воды, звычайну у всѣхъ, котрî топили ся. Ледво-не-ледво наклонивъ ёго Тоньо, щобъ хочь при березѣ обмывъ ся зъ пѣску, що поналипавъ на ньому. Ще труднѣйше було наклонити ёго — переплысти на другій берѣгъ, де лежала одѣжь. Цѣле тѣло ёго проймала дрожь, коли вступивъ по поясъ въ воду, и нѣ за що не хотѣвъ пустити ся плысти, поки Тоньо не взявъ ся плысти туй обôчь него, щобъ въ разѣ чого заразъ ратувати ёго.

— Ну, чортъ ёѣ побери, твою воду! — сказавъ вôнъ на другôмъ боцѣ, сѣчучи зубами. — Чортъ ёѣ бери зъ ёи рыбами и всѣмъ! Не хочу ёи й знати й бачити! Послѣдній разъ сьогоднѣ въ рѣцѣ купавъ ся, та й ще въ такôй скаженôй, якъ отся!

— Бѣдный Мундикъ, — сказавъ усмѣхаючись Тоньо. — Ну, тай нагналажь вона тобѣ страху, не приведи Господи! Та тôлько я думаю: не зарѣкай ся! Хто знає, яка прийде цотреба! А коли часомъ потопаючого побачишь? Всѣ зарѣканя на бôкъ, а кинешь ся тай ратувати будешь!

— Хиба-бы сестру, маму, тата тай — ну, тай тебе! А бôльше нѣкого. Навѣть Густка нѣ!

— Ха, ха, ха! Отъ добрый братъ! Старшому брату готовъ дати втопити ся. Ну, Мундзю, сего я по тобѣ не надѣявъ ся.

— Отъ велике дѣло! Знаешь, якъ каже Кохановскій: Nie spodziewałem się tego — słowo jest człeka głupiego! Що ты не надѣявъ ся, то ще не рація, щобъ я кидавъ ся, каркъ ломавъ, щобъ ратувати другихъ, а ще такихъ, що менѣ до нихъ зъ роду-вѣку байдуже. Хто знає, ты може надѣявъ ся, що я й ворога свого ратуватиму?

— Ну, певно, — сказавъ поважно Тоньо.

— Нѣколи! — наметно скрикнувъ Едмундъ, и полѣзъ горѣ жолобиною на скалу одѣвати ся. Тоньо замовкъ. Ёму якось важко зробило ся пôсля сеи розмовы зъ братомъ. Вôнъ переплывъ ще разъ пôвперекъ вира, обмывъ ся добре и собѣжь вылѣзъ зъ воды. Самому не хотѣлось купати ся. Вôнъ взявъ зъ собою на гору й убитого Едмундомъ клѣня, що вже задубѣвъ и лежавъ зъ широко рознятымъ, кровавымъ ротомъ и зъ выбалушеными, такожь кровавыми очима, немовь наставивъ ся кричати зъ страшного болю и въ тôй хвили постигнутый бувъ наглою смертю. Едмундъ скинувъ окомъ на рыбу, и ёму зробилось такъ якось погано, не то встыдно, не то болѣзно на душѣ, що вôнъ весь затремтѣвъ и вôдвернувъ ся.

— Тьфу! — шепнувъ вôнъ, —! заверну сю прокляту рыбу въ яку хустку, або хочь въ лопухъ, нехай не дивлюсь на ёи роззявлену хавку. Гидко!

Иванъ Франко.

ЗОРІ.

Давно колись малим хлопя́м
Бувало дивлячись на зорі,
Я часто, часто прагнув сам
Між їх поринути в просторі.

Я думав: там щасливий край;
Там невідомі наші болї;
Туди летить у тихій рай
Душа намученая до́лї.

Там щастя вічне буде тим,
Кому втїшатись тут не змога;
Там вічно янголам святим
Одкритий вид таємний Бога.

Так думав я давно колись;
А зорі тїшили дитину, —
Тепер-же мрії розійшлись
І бачу другу я картину.

Я бачу в зорях тих ясни́х
Великі сонця несчисленні,
І на планетах округ них
Істоти бачу я стражденні.

Такіжь їх душі як у нас;
Так са́ме прагнуть щастя й знання,
І плачуть на прожитий час
За невдоволені бажаня.

І бють ся й гинуть у борнї,
А бідних зневажають дуки;
І там веселії пєснї
Втонули в диких криках муки.

І скільки їх: — з країв бєди,
Рвучись у рай з плачем гарячим,
Свої надії шлють сюди,
На сю планету, де ми плачем?!

Сїчень 1889 р. *В. Самійленко.*

З ГЕЙНЕ.

1.

І сам я не зна́ю, від чого
Нудьга обгортає мене,
Для чого я згадую завше
Повірє колишнє сумне.

Смеркає... Повѣтрє темнїє,
Рейн тихо, журливо біжить,
Круг него на скелях ще сонце
Останнім промінєм блищить.

На скелї там краля-дївчина
В промінї сидить чарівна;
Блищить єї гарне намисто,
Розчісує косу вона.

І гребінем з золота чеше
Вона золотую косу́,
І пісню співає, що має
Якусь чарівничу красу.

Почувши ту пісню, рибалка
Про долю свою забува',
Пильнує не камнї підводні,
А скелю, де краля спѣва'.

Я знаю, рибалка потоне
У темній річній глибинї,
Я знаю, що то наробили
Сумні́ Льорелеї піснї!...

2.

Злякала ся квіточка-лотос
Промінячка ясного дня,
Схилила головоньку до́лї,
Жде ночі и тихо дріма'.

Коханець єї, місяченько,
Збудив єї сьвітлом блїдим;
Вона повернулась весела
До місяця личком своїм.

Цвите і палає, та пильно
Вглядаєть ся вго́ру вона, —
Єї обгорнуло коханє,
А з ним і журба чарівна́.

Переклав *С. Лавінский.*

ПРИГОДА НА ВОДѢ.

(Образокъ зъ житя. — А. Тороньского.)

I.

Не знаю, чи єсть яка рѣка краснѣйша во́дъ нашого Сяну. Зпосередъ го́ръ котить вонъ свои струѣ на долы, а завсѣгды поважно. Зразу плыне вузкими долинами, мѣжь пасмами высокихъ го́ръ, що тягнуть ся по обохъ бокахъ рѣки. Мѣсцями пасма тї розступають ся, а мѣсцями зновъ наближають ся такъ до себе, що здає ся мовь-бы вже рѣцѣ загородили дорогу; але небавомъ зновъ во́дступають и роблять мѣсце ширшо́й долинѣ зъ буйными нивами, гаями, садами и селами. Такъ переходить Сянъ промѣжь горы и долины вужовато выкручуючи ся, але понизше Перемышля лишає разъ на все горы и вступає на непроглядній окомъ ро́внины, щобы вко́нци потонути въ Вислѣ, збогативши ѣѣ немало своими водами. Пустї до́бровы, зелений гаѣ, буйнї лозы и золотоколосї нивы приглядують ся своѣй уродѣ въ кришталевыхъ водахъ Сяну, якъ-бы въ чисто́мъ зеркалѣ.

Ня горбку по́дъ горою, що близь Сяну взносила ся, стояла давными лѣтами лѣсничо́вка, — невеликій, але гарный будынокъ. Чи она тамъ ще и нынѣ стоить, того не знаю; а хоть и стоить, то може вже не той самъ будынокъ, а въ кождо́мъ разѣ люде, що въ нѣмъ теперь мешкають, вже не тї самї. Лѣсничо́вку окружавъ огородъ на ярину и садъ овочевый; за садомъ було ще зо двоє стай орного поля, а дальше чорнѣвъ лѣсъ великій, котрый тягнувъ ся во́дъ рѣки гетъ-гетъ въ гору и поза гору. Попо́дъ огородъ и орне поле, надъ рѣкою, розложилась широка сѣножать, а самъ берегъ вкрыли лозы, що вузкимъ пасмомъ тягнули ся вздовжь рѣки. Зъ лѣсничо́вки представлявъ ся дуже гарный видъ на Сянъ и на широку долину по друго́мъ боцѣ Сяну. Свобо́дно гуляло око понадъ золотї нивы, понадъ села и гаѣ розкинены по долинѣ, ажь поки не спочило на горахъ окружаючихъ долину, на котрыхъ здававъ ся спочивати самъ зво́дъ небесный.

На лѣсничо́вцѣ живъ надлѣсничій Анто́нъ Губка зъ своєю родиною. Завѣдувавъ во́нъ всѣми лѣсами, що належали до скарбу и мавъ по́дъ собою ще лѣсничого и по́длѣсничого и якій десятокъ лѣсныхъ. Добрый бувъ чоловѣкъ сей панъ Губка и людяный, не згнущавъ ся надъ людьми и не здиравъ, коли кого придыбавъ въ лѣсѣ, що выйшовъ за малинами або грибами, не каравъ, коли яка худобина заблукала ся въ лѣсѣ. Для того бувъ во́нъ любленый людьми. У него куповали они дерево, у него до́ставали зароббо́токъ, коли бувъ вырубъ въ лѣсѣ. А, що своє дѣло добре розумѣвъ, лѣсами добре завѣдувавъ, и бувъ чоловѣкомъ дѣяльнымъ и справедливымъ и въ служо́ѣ вѣрнымъ, — то и въ скарбѣ бувъ поважаный, и на єго слово много покладано. Губка числивъ около пятьдесять лѣтъ, але хоть волосє було добре сивизною припорошене, выглядавъ здорово и крѣпко. Въ житю своѣмъ немало во́нъ напрацювавъ ся, и теперь працювавъ, бо лѣсы були великї, а Губка хотѣвъ самъ всього доглянути, и не любивъ спускати ся на своихъ по́дручныхъ. Однакожь при мѣрно́мъ и статочно́мъ житю державъ ся во́нъ добре, и зъ неоднымъ молодикомъ по́йшовъ-бы бувъ въ заводы.

Родина надлѣсничого не була численна: жена и двѣ доньки — отъ и вся родина.

Сама надлѣсничина, панѣ Губкова, була ко́лькома лѣтами молодша во́дъ свого мужа; була то женщина приємного лица, ввѣчлива и сумирна, а притомъ оборотна и добра господыня. Въ ко́мнатахъ и въ кухни, въ спѣжарни и въ огородѣ, межи коровами и дробомъ удержувала она примѣрный порядокъ, и всьо сама доглядала. Колибудь бувало зайдешь на лѣсничо́вку, завсѣгды застанешь по́двро́є заметене, въ ко́мнатахъ поспрятувано, порохи постиранї, по́длоги вымытї, въ кухни и въ сѣнехъ чисто.

Коли бесѣда про ко́мнаты, то скажемо мимоходомъ, що було ихъ три, а уряджене въ нихъ не було богате, не паньске, але порядне и гарне, бо надлѣсничій не любивъ бавити ся въ пана и не выносивъ ся надъ станъ. Середня ко́мната, найбо́льша, була гостинна, друга попри кухни служила за спальню и ѣдальню, а перша входова, за канцелярію. Меблѣ була полїтерованї и выбиванї, але не спроваджанї зъ великого мѣста, лишь дома робленї. Губка самъ дававъ рѣзати ясенѣ на тертицѣ, столярѣ зъ сусѣдного мѣсточка поробили зъ нихъ шафы, столики, комоду, крѣсла, со́фу и ло́жка, а сѣдлярь при помочи самого надлѣсничого обивъ со́фу на спружинахъ и крѣсла. — Стѣны були бѣленї вапномъ, а на нихъ висѣли образы, понайбо́льше святыхъ, а передъ старинным образомъ Матери Божои почаѣвскои

горѣла лямпа. Въ канцелярiи находилась навѣть, що рѣдко въ такихъ домахъ буває, невелика бiблiотека, въ котрiй можь було найти добрi книжки. Надлѣсничiй любивъ читати; навѣть коли ишовъ на цѣлый день въ лѣсъ, бравъ въ торбу щось до читаня, бо коли утомленый усѣвъ въ тѣни дерева для вiдпочинку, то любивъ собѣ дещо прочитати.

Матери допомагали въ єи занятяхъ доньки. Старша, Марися, була, якъ то кажуть, вже на выданю. Гарна то була дѣвчина, до того розумна и трудяща, — дуже доброго серця, а при тiмъ надъ мѣру скромна. Она була образована и старанно выхована, якъ мало яка дѣвчина въ тiмъ станѣ. Образованє побирала она у Василiянокъ въ Яворовѣ, вiдки вынесла значный запасъ вѣдомостей, а тi вѣдомости, набутi въ школѣ, помнажала ще читанємъ добраныхъ книжокъ, котрi ѣй отець спроваджувавъ. Она була зручна и въ красныхъ жѣночихъ роботахъ рiвно якъ и въ жѣночiй кравеччинѣ. Въ домѣ надлѣсничого не побачивъ нѣхто анi швачки, анi кравчинѣ, — всьо шили и краяли дѣвчата самi. Зъ монастыря вынесла Марися такожь побожнiсть, тихiсть и скромнiсть. — Молодша сестра, Теося, тiлько що покiнчила школы, и сей рiкъ була дома, щобы скрѣпити свои силы на свѣжiмъ воздусѣ, але родителѣ промышляли єще надъ тым, чи-бы недати єи до мѣста, щобы научила ся тамъ чогось практичного, въ житю придатного. Въ загалѣ дбали родителѣ дуже о образованє и выхованє своихъ доньокъ.

И ся молодша була гарна и мила дѣвчинка, лишь була вiдмѣнного характеру и выгляду вiдъ старшои своєи сестры. Старша була поважна, сумирна и тиха, а ся була жива, весела и дотепна, — старша мала темне волосє и такiжь очи, а ся була ясноволоса и синоока, — старша була середнього росту, сяжь показувала що перерoсте старшу, коли дойде до єи лѣтъ.

На лѣсничiвцѣ видко було добробытъ. Въ оборѣ стояло шѣсть гарныхъ коровъ, якъ ланѣ, були и ялiвочки и телятка, а всьо добре удержане, якъ выточене. Було такожь кiльканайцять овечокъ. Въ стайни стояла пара добрыхъ коней, котрi служили и до роботы и до выѣзду. Стодола и обороги не були порожнi, подвiрє оживлявъ гамiръ индыкiвъ, гусей, качокъ и куръ, а въ голубнику газдувала громада голубцѣвъ. Надлѣсничiй провадивъ такожь и газдiвство, бо до лѣсничiвки належавъ кусень поля и сѣножать, що окружали лѣсничiвку, а и полянки середъ лѣсу вiльно єму було косити. До того мавъ ще кiлька моргiвъ власного поля въ селѣ, котре купивъ бувъ, и забиравъ ся на тiмъ грунтѣ выставити хату, щобы на старiсть, коли вже не буде мiгъ повнити службы, мати притулокъ. При тiмъ всѣмъ живъ вiнъ скромно и ощадно, хоть и не скупо. Зъ тым годила ся зовсѣмъ и жѣнка єго, и въ тiмъ духу були хованi обѣ доньки.

Хоть такъ на самотѣ жила родина Губкiвъ, то все таки жили они собѣ щасливо и не нарѣкали на самоту. При працѣ и занятю днѣ сплывали имъ щасливо. Впрочѣмъ не жили они такъ вiдлюдно. Що недѣлѣ и свята ѣздили до церкви, держачи ся тои правды: „Кто зъ Богомъ, Богъ зъ нимъ“. Що тыждня ѣздили до мѣста за справунками, жили въ приязни зъ родиною священика мѣсцевого, выѣздили въ сусѣдство на вiдвидины, а часто гостили такожь у себе знакомыхъ и кревныхъ.

Родина Губкiвъ знана була не тiлько въ блiзшiмъ сусѣдствѣ, але и подальше. Вѣсть о краснiй лѣсничанцѣ доходила до ушей паничѣвъ охочихъ женити ся, и прото навѣдували ся на лѣсничiвку рiжни женихи. А притягали ихъ не тiлько краса и добрi примѣты Марисѣ, але такожь и чутка, що Губка маючiй чоловѣкъ.

Заходили тамъ урядники зъ мѣста, заходили и питомцѣ. Отець найбiльше радъ-бы бувъ выдати доньку за питомця, бо по єго думцѣ „священикови найлѣпше“. Мати зновъ волѣла була урядника зъ мѣста. „На селѣ треба працювати коло господарства, а въ мѣстѣ готовый грiшь безъ журбы“ — говорила она. Однакожь не опирали ся они при своѣмъ и зоставляли доньцѣ вiльный выбiръ. — „Кобы лишь бувъ чоловѣкъ чесный, статочный и релiгiйный — а ще до того русинъ“ бажали они въ глубинѣ свого серця — але Мариси не припавъ жаденъ ще до серця, она була для всѣхъ студена, хоть були межи ними порядни люде и зъ становискомъ. Родителѣ журили ся тымъ немало. „Що зъ того буде? — говорили они неразъ одно до другого — ще досидить ся сивои косы. Шкода єи вроды и розуму“.

II.

До сусѣдного мѣсточка прибувъ було новый урядникъ, чоловѣкъ ще молодый якихъ трийцяти лѣтъ. Невелике вiнъ займавъ становиско, але хваливъ ся, що покiнчивъ права, величавъ ся великими протекцiями, говоривъ, що єго теперѣшне становиско лишь тымчасове, и скоро лишь поробить испыты правничi, то скоро посуне ся высше. Лишь для того перенѣсъ ся вiнъ на мале мѣсточко провiнцiональне, щобы мати бiльше часу до науки, бо у Львовѣ много знакомствъ, много кревныхъ и приятелѣвъ, а тi вiдрывали єго вiдъ науки“. — Вiнъ поробивъ скорi знакомства въ мѣсточку, а що яко Львовянинъ умѣвъ собѣ завдати „шику“, то ставъ ся героємъ забавъ и вечеркiвъ въ мѣсточку и въ околицi. „Гуликъ“ называвъ ся той панокъ, и то имя въ очахъ суспiльности додавало єму ще бiльше якоись принады, бо не можь було змѣркувати зъ якои родины той панъ Гуликъ походить, чи зъ нѣмецкои, чи зъ чеcкои, чи зъ польскои, чи зъ рускои, а може зъ якои угорскои? — А вжежь, коли такъ якось дивно называє ся, мусить походити изъ знатнои родины, и мусить мати протекцiѣ — говоривъ той и сей.

Панъ Гуликъ давъ ся чути, що оженивъ бы ся, але лишь зъ красною, котра-бы єму сподобала ся и зъ маєтною. Зачувъ вiнъ також и о краснiй лѣсничанцѣ. Спочатку принявъ вiнъ вѣсть о нѣй зъ легковаженємъ — себто за низкi пороги на єго ноги, — вiнъ здесь высше глядѣвъ. Але коли зачувъ, що о лѣсничанку вже не такi старали ся, и она имъ вiдказала, и що надлѣсничiй єсть маючiй чоловѣкъ, сказавъ зъ великою певностiю собе самого: „Хотѣвъ-бы я ѣѣ пiзнати“, — то мало означати: „Побачили-бъ вы, чи она-бы менѣ вiдказала?“

Способнiсть пiзнати лѣсничанку лучила ся. Надойшла осѣнь, упавъ першiй снѣгъ — настала попова*), — розпочали ся ловы. Въ лѣсахъ, що належали пiдъ зарядъ надлѣсничого вiдбували ся що року два разы великi ловы. На тi ловы зъѣздило ся много мысливыхъ. Не всѣ однакожь, що привѣздили, були справдешными мысливыми. Декотрi зъ нихъ лѣпше справляли ся при

*) Першiй свѣжiй снѣгъ въ осени.

полумискахъ зъ печеною дичиною, якъ въ лѣсѣ зъ живою, котра на быстрыхъ ногахъ лишь мигала помежи деревами. Нѣмъ зложивъ ся якій-такій на рогача, а вже го и видати не було. Иншій замѣсть въ звѣря выпаливъ въ бука, иншій застрѣливъ серну замѣсть рогача, а иншій передъ дикомъ на деревину вылѣзъ. За всьо то потомъ лаяли и смѣяли ся. Иншій ишовъ на ловы оттакъ тѣлько для розрывки, а иншій, щобы при тѣй нагодѣ пѣзнати красну лѣсничанку.

Коли заповѣджено першй ловы въ ревірахъ Губки прилучивъ ся такожь и Гуликъ до мысливыхъ. Якимъ вѣнъ тамъ стрѣльцемъ бувъ, того ще нѣкто не знавъ, але вѣнъ и тымъ хваливъ ся не мало, и оповѣдавъ де-то и зъ якими-то панами вѣнъ полювавъ, якихъ пригѣдъ дѣзнававъ, и якихъ штукъ доказувавъ. Дехто тому вѣривъ, а дехто не довѣрювавъ.

По цѣлоденныхъ трудахъ ловецке товариство зѣбрало ся на лѣсничѣвцѣ на вечерю. Губка запросивъ всѣхъ. Такій вже бувъ тутъ звычай, що, коли ловы вѣдбували ся въ поблизькихъ вѣдъ лѣсничѣвка лѣсахъ, то потомъ надлѣсничій просивъ мысливыхъ до себе. По вечери одни засѣли до картъ, другй забавляли ся розговорами. Такъ въ часѣ вечери, якъ и по вечери найбѣльше говорено о пригодахъ ловецкихъ. Дѣстало ся тамъ тымъ стрѣльцямъ, що то перепустили або не потрафили звѣря. Здає ся, що и Гуликъ щось провинивъ, бо уникавъ мысливскихъ розмовъ, а глядѣвъ тѣлько, якъ-бы то зайти въ бесѣду зъ паннами домовыми.

Обслуживши гостей, господыня дому зъ обома доньками усѣла собѣ въ третѣй кѣмнатѣ, що була попри кухни, за столикомъ, за звычайными своими роботками. Мущины забавляли ся въ двохъ другихъ комнатахъ, до ихъ бесѣдъ женщины не мѣшали ся, звѣсно саме мужеске товариство, и речи вели ся про мужескй справы.

Побачивши то Гуликъ, прійшовъ до тои кѣмнаты, де сидѣли домовй панѣ и зачавъ зъ ними бесѣду. Панѣ Губкова була тому дуже рада и просила го сѣдати. „Якій уважливый, видно, що зъ бѣльшого свѣта; покинувъ мужеске товариство и прійшовъ насъ бавити, щобы мы не нудили ся“, подумала собѣ въ души.

Нема що казати, Гуликъ по Львовѣ дармо бруку не збивавъ, умѣвъ бути ввѣчливымъ и розмову повести. Бесѣда розпочала ся вѣдъ пригѣдъ сього дня, перейшла на вѣдносины въ мѣсточку, де Гуликъ бувъ урядникомъ, а вкѣнци зѣйшла на Львѣвъ. — Марися у Львовѣ була всього одинъ разъ. По укѣнченю наукъ въ Яворовѣ, вертала она зъ матерію черезъ Львѣвъ, бо тамъ мали побачити ся зъ тѣткою, що такожь приѣхала була десь зъ Подѣля. У Львовѣ бавили они тогды три днѣ. Але Марися затямила собѣ всѣ головнй улицѣ и площади, церкви и будынки, выставы, огороды и и. Бѣльше однакожь знала она Львѣвъ зъ описѣвъ, котрй читала, особливо знала она исторію Львова зъ хроніки Зубрицкого, котра находила ся въ бібліотецѣ ей вѣтця и котру зъ великою цѣкавостію прочитала. Гуликъ знавъ Львѣвъ зъ власного погляду и власныхъ досвѣдѣвъ, але не знавъ его давнины. Тожь коли Марися глядаючи у него близшого поясненя деякихъ рѣчей, що ѣ при читаню зацѣкавили, тронула за якусь историчну подѣю, або якій старинный предметъ, Гуликъ мѣшавъ ся, и вывиваючи ся зручно переходивъ скоро на инный предметъ. Першій разъ чувъ ся вѣнъ упокоренымъ передъ дѣвчиною, се не лучалось ему навѣть во Львовѣ. Вѣнъ о Львовѣ въ своѣмъ мѣсточку тѣлько наплѣвъ ся рѣжныхъ правдивыхъ и неправдивыхъ рѣчей, и нѣхто его на тѣмъ не зловивъ. И хто-бы подумавъ, що тутъ пѣдъ лѣсомъ на лѣсничѣвцѣ найде ся така дѣвчина, котра повела его на поле чуже, де вже не помогло плести и вымышляти.

Мати була дуже вдоволена тымъ запѣзнанемъ ся молодыхъ людій, и запросила Гулика на св. Антонія на забаву. Передъ донькоюжь не щадила ему всѣлякихъ похвалъ. „Що то за ввѣчливый, що за уложеный, зъ якимъ шикомъ, а якій розумный! О такого-бы я собѣ зятя бажала!“ — „Ой мамо! — вѣдозвала ся Марися наслухавши ся тыхъ похвалъ доволѣ — менѣ здає ся, що той панъ Гуликъ навѣть гімназіѣ не скѣнчивъ, вѣнъ насъ на провинціи тѣлько обдурює“. — „Якъ ты можешь щось подѣбного подумати? Чи ты не чула якъ розправлявъ вѣнъ о університетѣ, о правахъ, якъ тамъ учать, якй тамъ академіки? Того навѣть не важь ся повторяти, бо-бы тя высмѣяли, що не умѣешь людій пѣзнати, а Гуликъ якъ бы довѣдавъ ся, то-бы дуже тымъ образивъ ся. И такъ говорять, що ты горда, а тогды-бы тя ще бѣльше обмовили“. — „Вжежь, якъ-бы вѣнъ бувъ укѣнченый юристъ — говорила Марися — то вѣнъ-бы мусѣвъ знати, коли Галичина прийшла пѣдъ Австрію, тай що то за князь Левъ, що збудувавъ Львѣвъ, знавъбы щось бѣльше зъ літературы, а то вѣнъ такихъ рѣчей не знає, що кождый укѣнченый гімназіястъ знати повиненъ“. — „Отъ говоришь; мавъ заразъ передъ тобою похисувати ся своими вѣдомостями“ — казала мати. Вѣнъ може хотѣвъ тебе досвѣдчити, чи тожь ты тото знаешь? То паничь львѣвскій, то не нашй провінціялы зъ мѣсточка, котрй заразъ всѣмъ вычиняють ся“.

Повернувши домѣвь, говоривъ Гуликъ: „Не така то страшна та лѣсничанка, отъ вже запросили мене на св. Антонія на забаву. Намъ Львовянамъ не трудно такй замки здобувати“. — „Якжежь вамъ подобала ся панна Губкѣвна?“ — пытали Гулика.

„А нѣчого, гарна панна, и до рѣчи — тѣлько троха переучена, а зъ такихъ надто ученыхъ не конче добрй жѣнки“.

„Алежь-бо она при тѣмъ така сумирна и трудяща, и зовсѣмъ не вычиняе ся своими науками“ замѣтивъ хтось.

„Тожь власне то ей добра сторона — говоривъ Гуликъ, — але може-бы було лѣпше, якъ-бы менше умѣла“.

„Бо може-бы скорше выдала ся — гадаете“ додавъ иронічно одинъ зъ присутныхъ.

„Но, но, она и такъ вѣддасть ся, якъ прийде такій, що зумѣе ѣ заняти“ промовивъ Гуликъ, себ-то намекаючи тымъ: „Якъ-бы такъ примѣромъ кажучи я схотѣвъ, то-бы и помимо своеи науки за мене выйшла“.

Скоро потому розбйшла ся въ мѣсточку поговѣрка, що Гуликъ женить ся зъ Губкѣвною. Скоро лишь Губки показали ся въ мѣстѣ, допытовали ся у нихъ матери, якъ имъ Гуликъ подобавъ ся? — Мати, хоть и якъ ѣй Гуликъ сподобавъ ся, вздержувала ся въ похвалахъ для него передъ чужими людьми, а Марися казала: „Отъ якъ кождый иншій; нѣчого особлившого въ нѣмъ не бачу, хиба то, що зъ бѣльшого мѣста вынѣсъ бѣльше поверховнои оглады“. Але власне тая оглада найбѣльше импонувала людемъ въ мѣстѣ, бо мала бути доказомъ, що Гуликъ мусѣвъ обертати ся въ высшихъ верствахъ товариства. Що Гуликъ женить ся зъ Марисею, за тымъ промовляло и тое, що коли тѣлько приѣхали паньство

Губки до мѣста, вже Гуликъ при нихъ, и по склепахъ за ними ходить, и до вôзка вôдпроваджує. Вправдѣ можь було зауважати, що вôнъ бôльше товаришивъ матери, якъ доньцѣ, и бôльше говоривъ зъ матерію, чимъ зъ донькою, бо Марися завсѣгды умѣла якось такъ повернути, щобы мати була въ серединѣ межи нею а Куликомъ. Але то однй клали на рахунокъ ѣи скромности и соромливости, другй зновъ видѣли и въ тôмъ высшу мудрôсть Гулика, що будьто черезъ матѣрь до доньки треба пôдлещувати ся.

III.

По тыхъ першихъ ловахъ опустѣла лѣсничôвка на довгій часъ. Зъ осени пôйшло далiше въ зиму; днѣ ставали чимъ разъ коротшй, а ночи довгй. Якось повѣявъ бувъ полудневый вѣтеръ и першій снѣгъ стаявъ; настало велике болото, що годѣ було дôстати ся до села, а вôдтакъ взяли морозы, настали метелицѣ, що и за порôгъ годѣ було вказати ся. Хоть дорога вела попри саму лѣсничôвку до лѣса и до сусѣдного села, то все таки цѣлыми тыжнями не видно було нѣ однои фѣры, щобы тамтуды ѣхала. За то вѣтры бушували, и часами здавало ся, що дахъ зôрвуть зъ хаты; куды око глянуло, далеко и широко лишь бѣлый снѣгъ. Вовки въ ночи ходили попôдъ самй ворота и треба було добре пильновати псôвъ, щобы на соромъ лѣсничому не забрали котрого, бо бувало, коли якій необачный вырвавъ ся за пôдвôрє, то ставъ вже добычею вовка. Полягъ, правда, и неодинъ вовкъ зъ руки надлѣсничого, алежь годѣ цѣлыми ночами стеречи, та ждати, чи не прийде якій вовкъ, а темными ночами було се навѣть неможливе.

Такй сумнй и прикрй днѣ приходили що року на лѣсничѣвку, и неодинъ дивувавъ ся, якъ можна жити такъ самотно. Але родина Губкôвъ зовсѣмъ не чула ся осамоченою и не нарѣкала на нудьгу. Надлѣсничій не мавъ чого ити въ лѣсъ, бо анѣ не рубано анѣ не вывожено дровъ, за то писавъ свои рахунки, наглядавъ молотьбу въ стодолѣ, заглянувъ и до стайнѣ и до оборы, або ишовъ до свого варстату, котрый мавъ попри шпѣхлѣри и тамъ собѣ тесавъ и гиблювавъ, направлявъ санки, вôзъ, бороны, робивъ граблѣ на лѣто, а коли тои роботы вже не стало, то рѣзавъ и гиблювавъ штахеты, котрыми гадавъ огородити своє обôйстє.

Панѣ Губкова була зновъ занята своимъ газдôвствомъ, кухнею и дробомъ, заглядала и до коровиць и до шпѣжарнѣ и до пивницѣ, — а покôнчивши ту роботу сѣдала за столикомъ и брала шитє въ руки. Обѣ доньки тежь мали своє занятє, то спрятували въ комнатахъ, то помагали матери въ кухни, то шили або гафтували, — въ загалѣ робили, що було потрѣбно. — Вечерамижь збирали ся всѣ разомъ около столика, одно читало въ голосъ, а прочй занятй якоюсь ручною роботою слухали. Вôдтакъ дѣвчата заграють дещо або заспѣвають, або собѣ що оповѣдають та смѣють ся. Деколи розповѣдає отець свои пригоды ловецкй, а иногдѣ росказує зновъ Теося рôжнй пригоды зô школы. Вжежь то нѣкто не умѣвъ такъ убавити и розсмѣшити своими оповѣданями, якъ Теося. Найбôльше мовчалива була Марися, и найчастѣйше читала въ голосъ. Такъ сходили приємно въ тôмъ кружку годины и бувало не счують ся, якъ ударить пôзна година, и часъ ити спати.

О рôздвѣ вже веселѣйше стало на свѣтѣ Божôмъ. Стали колядники ходити селомъ, не минали и лѣсничôвки. Що однй выйдуть другй приходять; приходили навѣть и зъ вертепомъ, а надлѣсничій всѣхъ приймає приязно та надѣляє колядою. Дуже любивъ вôнъ народнй звычаѣ, и не дививъ ся на нарôдъ згорда, якъ то роблять звычайно деякй недоученй пôдпанки.

Надôйшовъ день св. Антонія. Въ той день лѣсничôвка бувала незвычайно оживлена, бо надлѣсничій обходивъ свои именины. Вже такій бувъ звычай здавна у нихъ, шо рано ѣздили до церкви на службу Божу за здоровє надлѣсничого и цѣлои родины; коло полудня приходили лѣснй зъ поклономъ и желанями многихъ лѣтъ, а вечеромъ зъѣздили ся гостѣ. Бувала и музика вôдколи Марися выросла въ панны; тожь приѣздили дѣвчата и паничѣ и бавили ся цѣлу довгу нôчь ажь до рана. На той день роблено на лѣсничôвцѣ вже заздалегôдь приготовленя. Наварено и напѣкано; панѣ Губкова сама всьо приладжувала, а доньки щиро ѣй помагали. Порано ся по всѣхъ комнатахъ, щобы було всюды чисто якъ въ зеркалѣ. Теося радила, щобы въ бôльшôй кôмнатѣ вывосковати пôдлогу, якъ то бачила въ мѣстѣ, але отець протививъ ся тому, бо то було-бы занадто „зпаньска“. Лишь на вôкна запято запоны гачкованй, котрй зробили Марися зъ Теосею. И тому бувъ отець противный, але що то бувъ даръ вôдъ доньокъ на именины, то вже лишило ся.

На именины приѣхавъ такожь и Гуликъ зъ другими молодыми панами зъ мѣста. Гуликъ верховодивъ и аранжувавъ танцѣ. Було шѣсть дѣвчатъ кромѣ домовыхъ, та ще двѣ молодй женщины до танцю, а зъ мущинъ кромѣ Гулика були ще два урядники зъ уряду податкового, експедиторъ зъ почты, провізоръ зъ аптики, учитель зъ мѣста ще нежонатый, одинъ питомець, одинъ академікъ, що якъ приѣхавъ на свята, ще не повернувъ до Львова, бувъ молодый практикантъ зъ лѣсництва, и кôлька жонатыхъ, котрй ставали до танцю. Гуликъ найбôльше танцювавъ зъ Марисею або зъ Теосею, а до Марисѣ мало кому давъ приступити. Марися, якъ могла такъ вымыкала ся, то замѣшувала ся межи другй дѣвчата, то вымыкала ся десь въ другу кôмнату, гостямъ услужити, або ажь до кухнѣ, матери помочи, — але Гуликъ и тамъ ѣѣ найшовъ. „Чи могу просвти?“ пытає подаючи рамя. Марися вымавляє ся, що має заняте, але мати заразъ перебиває: „Иди, иди, я безъ тебе обôйду ся тутъ, я собѣ сама дамъ рады“. — Марися раданерада мусить ити въ танець, та лишь глядить зновъ, щобы чимъ скорше вымкнути ся. Пôдчасъ вечери Гуликъ выручує и Марисю и матѣрь, подає полумиски, наливає вина и пива, самъ мало що ѣсть, лишь услугує.

„Але прошу пане Гуликъ, не трудѣть ся, мы самй услужимо, а выжь нашь гôсть; сѣдайте, бо голоднй будете — говорить мати. А то гостина була, скажете — о голодѣ танцювавъ, о голодѣ домôвь приѣхавъ“.

„Прошу дуже, менѣ то найбôльшу приємнôсть справляє, коли могу хоть въ частинѣ подѣлити трудъ такъ высокопочтенного и гостинного паньства господарства“ вôдповѣдає Гуликъ.

Присутнй женщины лишь поглядають то на Марисю то на Гулика, и снують рôжнй здогады. „Вже то щось зъ того буде“. — „Але она такъ рôвнодушна для него“. — „То вже ѣи таке успособленє“. — „Буде весѣлє“. Такъ говорили женщины мѣжь собою. Однакожь нѣкто не мôгъ змѣркувати, чи Марися дѣйсно занята Гуликомъ.

Забава ишла дуже весело ажь до самого рана. Молодѣжь танцювала, старшй грали въ карты, матери любували ся своими доньками, що забавляли ся, и чимъ дальше ку дневи, тымъ бôльше дрѣмали по кутахъ. Господарство-же гостило своихъ гостей щиро. Здоровя спивали ся, гремѣло „Многая лѣта“. — Рано по снѣданю розъѣхали ся гостѣ.

О тôй забавѣ довго ще згадували гостѣ зъ приємностію, а ще довше говорено о тôмъ, що Гуликъ женить ся у надлѣсничого. Допытували одни другихъ: „А якъ тамъ? А що тамъ? Якъ бавивъ ся Гуликъ? Якъ заховувала ся взглядомъ него Марися?“ — Але нѣхто не мôгъ нѣчого певного сказати. Пытано и Гулика, якъ єму подобала ся Марися и дôмъ Губкôвъ?

„Красна панна, тôлько несмѣла, а паньство Губки дуже чесни люде; дôмъ ихъ може кождому подобати ся“ говоривъ Гуликъ.

Вправдѣ дорѣкано єму въ товариствахъ Марисею, але Гуликъ вôдповѣдавъ на то: „Ще за мало знакомства межи нами, щобы можь о женитьбѣ говорити. По моѣй думцѣ треба до ожененя взаимного привязаня, а мы ще не мали коли привязати ся до себе. Допытовано ся и Губкôвъ и Марисю, але и вôдъ нихъ не можь було нѣчого довѣдати ся. И пооколичне товариство зôставало въ непевности, чи буде весѣля на лѣсничôвцѣ чи нѣтъ?

Гулика дôйсно заняла лѣсничанка, тôлько вôнъ не хотѣвъ зъ тымъ зрадити ся, бо не знавъ, якъ думав Марися. Она вже многимъ вôдказала, тожь не бувъ певный, чи и єго бы така судьба не постигла, колибъ освѣдчивъ ся. Вôнъ рѣшивъ ся проте поволи и розважно забирати ся до дѣла. (Дальше буде.)

Житє людске.

Житє людске — як трава та,
Як цьвітка у поли:
Росте, цвите, зеленїє,
Тай гине поволи.

Житє людске — як та пісня,
Що з сльози пічне ся:
Тиха, чим-раз голоснїйша,
Та в безкрай розлє ся.

Житє людске — як те сонце:
В ранцї ся розтлїє,
Горить... сьвітить, а у вечер
Під землю ся криє.

Житє людске: — по сїм боцї
Рай, по другім горе;
А ми? а ми?... як та чайка,
Як човен на мори!

Тяжко й снімнуть, Боже милий!
А як нам прийде ся:
Чи нам буря буде вити,
Чи доля всьміхне ся?

Ів. Ганин-Буцманюк.

Три сини.

Було́ в мене троє синів,
Орлів сизокрилих, коханих,
Та злая недоля моя
Давно їх у мене забрала.

Найстарший на Турка пішов,
Братів виручати з неволї,
Та згинуло військо його
І сам він поліг на бій-полі.

Другóму обридло орать
І жити в убогій хатинї,
Пішов він за щастєм у сьвіт
І паном зробивсь на чужйнї.

Найменший у мене лишився,
Орав він раненько на полї,
Аж де нї взялйсь вороги
І раптом схопили в неволю!

І знову я, знову сама
Себе розважаю сльозами,
Схилилась хатинка моя
Й садочок заріс бурянами.

З. Петрусь.

ИСТОРІЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУСКОИ.

Написавъ Омелянъ Огоновскій.

ПЕРІОДЪ НОВЫЙ.

Б. ПРОЗА.

[3. Марія Марковичка (Марко Вовчокъ)].

(Дальше.)

Зъображаючи въ оповѣданяхъ своихъ неволю-недолю крѣпакôвъ Марко Вовчокъ порушивъ пытанє про вызволенє мужикôвъ саме-тогдѣ, коли въ Россіи пôсля Крымскои вôйны повѣяло леготомъ по земли заковязлôй. Тому-то сказавъ Михайло Драгоманôвъ, що „россійска громада ждала еманципаціѣ крестянъ и стрѣтила черезъ те зъ ентузіязмомъ „Народнй оповѣданя“ Марка Вовчка“. Вôдтакъ запримѣтивъ Драгоманôвъ про ту заслугу Вовчка ось що: „Нѣ одна ще книга украинська не мала такого успѣху, якъ сй оповѣданя. Тому́ причиною бувъ часъ єи появы, коли селяне були въ усѣхъ на думцѣ, а окрôмъ того ще й те, що нѣ-попереду, нѣ опôсля не було украинськои книжки — не выключаючи и Шевченковыхъ творôвъ, часомъ гдибшихъ по идеямъ и дужчихъ талантомъ — котора-бъ такъ була способна выдержати критику литературну въ Россіи пôсля Гоголя и Бѣлинского[1]), якъ сй оповѣданя. Якъ не щиро-украинськимъ духомъ повнй сй оповѣданя, але все-жь таки мы мусимо признати, що на нихъ видна школа „Записокъ охотника“ (Турґенева).. У всякому разѣ поява й успѣхъ оповѣдань Марка Вовчка тѣсно вяжеться зъ тымъ ентузіязмомъ до крестянства, зъ тымъ духомъ протесту противъ крепацтва, якій опанувавъ россійску литературу въ часы передъ 1861. р.“[2]).

[1]) Виссаріонъ Бѣлинскій, славный критикъ россійскій, живъ 1811—1848. р.

[2]) „Правда“, 1874. р. въ статьи „Література россійська, великоруська, украінська и галицька“, стор. 65.

Коли-жь крестяне не могли ще дождатись волѣ, то бажали они бодай выкупитись зъ крѣпацтва Се змаганє до лучшои долѣ зъобразивъ авторъ найпаче въ оповѣданю „Выкупъ“. Тутъ розказує дядько про свого небожа Якова Харченка, котрый у Хмелинцяхъ залицявъ ся до гарнои козачки Марты Кохановны. Вонъ бувавъ на зароботкахъ у Кіевѣ и придбавъ собѣ копѣйки, щобъ выкупитись зъ крѣпацтва. Якъ же дядько сватавъ свого небожа за Марту, то сказавъ старый козакъ Коханъ: „Зъ Богомъ, попытайге долѣ! Одкуписся, Якове, зятемъ будешь, а нѣ — воля Божа! За панського дочки не оддамь. Казавъ перше, зъ тымъ и умру. Вона въ мене славного козацького роду! Чи таки-жь минѣ, да ще зъ сивою головою, чесный хорошій родъ зневажати! козацькій родъ переводить, якъ погану жидовську вѣру! Нема въ свѣтѣ надъ козаковъ!“ (стор. 110)[1]). И справдѣ выкупивъ ся Яковъ зъ крѣпацтва и одружився зъ Кохановною. — Сю повѣсть прикрасивъ авторъ шутливыми розмовами, изъ-за чого тонъ оповѣданя є веселый.

Натыкнувши на вольныхъ козаковъ въ „Выкупѣ“, авторъ змалювавъ вотдакъ козака Максима Грѣмача, що живъ ще тогдѣ, коли Украинѣ було больше волѣ. Тогдѣ панувала на Украинѣ въ двойзѣ Московщина й Польща. Московщина обладувала Украиною лѣвобережною. „Заставы хочь и стояли, та не густо; сторожа не пильнувала такъ, якъ отъ-теперь по Збручеви, чи-що, то Днѣпромъ ручѣйшій людцѣ перевозили всяке добро не оплачуючи: шовки, оксамиты, парчѣ-сутозолотѣ, пахучій шафраны й крамы дорогій, въ барильцяхъ щире золото й срѣбло“ (стор. 137). Саме проти Черкасъ нижче Домонтова сидѣвъ хуторомъ надъ Днѣпромъ Максимъ Грѣмачь, то сей и довго кохавъ ся въ тому. Бувъ Максимъ удовець, мавъ двѣ дочки: старшу звали Катрею, а молодшу Тетяною. Жиля они въ батька въ роскошахъ. Ото бувало, якъ о-нôвночи, то й плывуть човны Днѣпромъ та й пристають нодъ вербою. Якійсь отаманъ-здобышникъ присылавъ Грѣмачеви тее добро зъ камяноі печеры надъ Днѣпромъ. Тогдѣ выходивъ Максимъ до човновъ та приймавъ, що було треба. А вже-жь найчастѣйше приплывавъ молодый козакъ Семенъ, — єго-то покохала щиро гордовита Катря. Батько бажавъ, щобъ єго дочка одружилась зъ вольнымъ козакомъ, що самъ собѣ бувъ бы паномъ, нѣкому не кланявъ ся. Та отъ, Семенъ дознавшись про таку волю Грѣмача, сказавъ Катри: „Що-жь робити! треба ждати! Я въ свого пана вже третій рокъ добуваю, останній. Якъ послужить доля, то сього року буде велика добычь. Отаманъ мене не скривдить: чоловѣкъ вонъ шановный. Подякую йому за хлѣбъ, за сôль, наглежу де хуторокъ красный, та й поклонюсь тогдѣ твому батькови... Тôлько люби мене вѣрно, моя дѣвчино! (стор. 139—140). — Незабаромъ выряжали ся козаки на здобутокъ: Семенъ поѣхавъ зъ ними. Вотдакъ Катря ждала-дожидала того часу, коли поверне Семенъ. Якось разъ сидѣла она въ ночи нодъ вербою и побачила, що якійсь козакъ править човномъ, — се не бувъ Семенъ! Зъ хаты выйшовъ батько, — Катря припала за вербою. И довѣдавъ ся Грѣмачь вотдъ того козака, що вонъ зъ товаришами бачивъ вчора, якъ въ ночи буря потрощила на Днѣпру човны, и якъ всѣ козаки, що були въ човнахъ, хлыснули Днѣпровои воды. — „Теперь уже вольный козакъ, мой женихъ тату!“ крикнула Катря въ одчаю душѣ. — „Господь Богъ изъ тобою, моя дитино!“ промовивъ батько, бажаючи дочку втихомирити. Коли-жь Грѣмачь повѣвъ того козака у свѣтлицю, то Катря плела въ садочку вѣнокъ зъ червоного та зъ бѣлого маку, перевиваючи зеленымъ барвѣнкомъ. Саме-тогдѣ сходило сонце зъ-за Днѣпровои кручѣ. Выйшовъ батько зъ хаты й ставъ дочку розважати, а она плела свого вѣнка й словечка ему не одказала. Пôшовъ старый и покликавъ меншу дочку, щобъ розважала Катрю въ великôй печали. Прибѣгла сестричка й стала гуторити: „О, да якій же вѣнокъ вашъ красный, сестро! ...Сестронько-любонько! коли-жь вы його вôзьмете?“ — „Въ вечерѣ вôзьму“ вôдповѣла Катря... Повѣсила она вѣнокъ надъ водою та й стала гуляти по садку, водячи сестричку за ручку. Пôсля обѣду Катря гарно вбралась и въ вечерѣ поцѣлувала батька въ руку, а малу сестричку пригорнула до серця. Выйшла въ садочокъ и прийшовши надъ воду наложила вѣнокъ на голову. Вôдтакъ сѣла коло вербового корена дуплинастого, схилила голôвку на бѣлу ручку, — взяли єй думки та гадки... Якъ заискривъ ся мѣсяць у водѣ, Катря ступила на вербову вѣть. Зôйшла, якъ на хибку кладку, поглянула на всѣ стороны, та й кинулась на самый глыбъ (стор. 144). — Другого дня въ ранцѣ кинулись до воды, — тôлько вѣнокъ маковый плававъ-кружився. И зачинивъ ся въ хатѣ старый Грѣмачь, — ажь пять рокôвъ не выходивъ за свои ворота! Одцуравъ ся й отамана й здобычи. — Зъ годомъ высватавъ Тетяну молодый сотникъ. По весѣлю поблагословивъ Грѣмачь молодятъ, выпровадивъ на господу. Сумно було старому Максимови самому въ хатѣ; глянувъ тогдѣ на Днѣпро та й згадавши старшу дочку сплакавъ и застогнавъ: „Катре! Катре! дитино моя хороша! загубивъ я твôй вѣкъ молоденькій!“

Ся остання подѣя въ житю Катрѣ є похожа на долю Тодôра Дугая въ повѣсти Федьковича „Безталанне закоханє“[1]). Тодôръ попращавшись зъ ненькою и пригорнувши до серця молодшого братика Василька ходивъ Днѣстровыми берегами и гравъ на сопѣлцѣ. Потôмъ сѣвъ собѣ на камени, поклавъ кресаню та сопѣлку биля себе на мураву, склонивъ голову на руку, — задумавъ ся. Другои днины найшли на березѣ тôлько кресаню та сопѣлку.

Въ повѣсти „Данило Гурчь“ розказує авторъ, якъ въ козачôмъ селѣ Глѣбовѣ живъ богачь Охримъ Полѣщукъ зъ жôнкою Ивгою. Та отъ, добряга Охримъ порозпозычавъ грошѣ, а ще до того й погуляти любивъ, то й не схаменувъ ся, якъ подвôрє єго спустѣло й кованй скринѣ спорожнѣли. Зажурилась тяжко Ивга, що єи дочка Наталя вродилась на горе та на лихо. Якъ Наталя стала дѣвкою, сватавъ єѣ Михайло Бруй, парубокъ добрый и роду хорошого. Батько й радъ бы, щобъ молодята одружились, та мати й слухати не хоче, що парубокъ не богатый. Зажурився Михайло, плаче Наталя, та нѣчого робити. Попрощались молодята, пôшовъ Михайло чумаковати, думаючи, що запрацює щось, пôдможе ся, та возьме таки Наталю. Поки-жь вонъ ходивъ по дорогахъ та чумаковавъ, навернувсь иншій, богачь великій, Данило Гурчь. Се бувъ чоловѣкъ ярославый, що вбивъ колись свою сестру й єи коханка-Ляха. Тойто Гурчь посватавъ Наталю, дармá, що бѣдна дѣвчина молила матѣрь, щобъ єи не губила, не топила за Гурчемъ. Не послухала Ивга дочки, присилувала. Данило-жь

[1]) Друге выданє „Народныхъ оповѣдань“ зъ р. 1861.

[1]) Порôвн. „Исторію литературы рус.“ въ „Зорѣ“, 1888. р. стор. 231.

полюбивъ широ молоду жôнку, але она не могла до него навернутись. Тому-то засупивъ ся знов Данило и ставъ завистливый, коли дôзнавъ ся, що вернувъ ся домôвь чумакъ Михайло Бруй. Але-жь Наталя того не знала, и коли разъ побѣгла на своє село, вôдвѣдати матѣрь, то погнавъ ся за нею Данило. Побачивши свого чоловѣка Наталя кинулась у воду й поплыла Днѣпромъ. Пригнавсь Данило. „Не втечешь!“ крикнувъ. Скинувъ човна на воду й поплывъ за нею; — нема весла, гребе гострою шаблею. Човенъ летить, та все не нажене Наталѣ. Червона ѥи хустка пôшла быстрою водою, — довга коса розпустила ся по водѣ. Данило й вловивъ єѣ за ту косу... Якъ замахнувъ ся шаблею, тôлько кровь тепла счервонила сиву филю Днѣпрову (стор. 158). Авторъ кôнчить своє оповѣданє ось-якими словами: „Загубивъ Данило жôнку, да й самъ погинувъ — чи самохôтю, чи такъ уже Господь єго покаравъ. Найшли обохъ рыбалки въ-ранцѣ. — Коли-бъ таку горду душу та на добре Господь напутивъ! Бо бувъ вôнъ щирый и правдивый. Самъ нѣкого не обижавъ зъ-роду, тôлько себе завапастивъ передъ Богомъ“[1]).

Тѝ повѣсти, въ котрыхъ по думцѣ Н. Петрова проявляє ся матеріялъ етноґрафичный, суть слабшѝ вôдъ тыхъ оповѣдань, що въ нихъ малює ся суспôльный побутъ крѣпакôвъ и вôльныхъ козакôвъ. Навперед подамо тутъ поглядъ на повѣсть Чары.

Стара бабуся, прядучи вовну, розказує дѣвчатамъ ось-яку дивовижну подѣю: Тимôшь, сынъ старого козака Задорожка, розважавъ по смерти батька горюючу матѣрь и ходивъ зъ нею до сусѣдки Ганны, у котрои була гарна дочка, одиначка Хима. Зросла Хима въ-купѣ зъ Тимошемъ, якъ братъ изъ сестрою. Хочь отже парубки ходили за Химою, мовь причарованѝ, то въ неи бувъ на думцѣ тôлько чорнобрôвый Тимôшь. Але сей парубокъ посватавъ сироту Олену Бондарôвну, за-для чого Хима, бажаючи пôместитись молодятамъ пôшла въ лѣсъ до вѣдьмы, котра заподѣяла ѣй таке, що могла ворогамъ своимъ зробити, чого-бъ захотѣла. Выйшла Хима зъ бору й почула въ собѣ нелюдску силу. Скинулась ластôвкою та й полинула. Долетѣвши до села перекинулась старою бабою и станула пôдъ вôкномъ у Олены, у котрои саме-тогдѣ зôбравсь дѣвичь-вечôръ. Ввôйшла баба въ хату й каже: „Лети-жь ты, молода, пташкою, а вы, дружки за нею! Щобъ вы до вѣку-вѣчнього лѣтали й щебетали!“ (стор. 67)[2]). — Проказала Хима сѝ слова чарôвничѝ, — они й выпурхнули вôкномъ одна по другôй. Такъ и полевнули рядъ по рядочку: Олена повела пéредъ[3]). — Минувъ рôкъ, и Тимôшь, слухаючи матери, оженивъ ся зъ Химою, хоча знавъ, що она була причиною єго недолѣ. Дôждалась стара мати невѣстки, не нарадує ся: Хима до неи така щира й покôрна! А вже жôнка липне до Тимоша, зъ очей не спускає єго, хочь вôнъ усе понурый и неласкавый. Сидить вôнъ якось у садку, и жôнка коло него, — сидять мовчки. Коли чують, такъ щось мило щебече! Дивлять ся, а надъ ихъ головою пташенята вють ся, та одна пташка нижче всѣхъ кружляє надъ Тимошемъ. Тогдѣ Хима схопила Тимоша за руку и просила, щобъ застрѣливъ сю пташку. Але вôнъ не послухавъ Химы, дармá що она заплакала гôрко. Тому-то она зôрвалась и выйшла зъ саду. А пташка все нижче та нижче надъ Тимошемъ падає й щебече любо. Вôнъ не зводить очей зъ пташки, — слухає не наслухаєся єи щебетаня. Ажь ось чує, щось высоко шумить; — се чорный воронъ: розбивъ пташенятъ и настигає найкрасшу. Ся-жь пташка летить якъ стрѣла, а воронъ обгортає єѣ крылами. Скочивъ Тимôшь самъ-не-свôй, побѣгъ, ухопивъ рушницю та й застрѣливъ чорного ворона; такъ вôнъ и вдаривъ ся коло Тимоша въ землю. Дивить ся Тимôшь, — се не воронъ, се єго молода жôнка; — зъ-пôдъ лѣвои руки чорна кровь дзюрчить, а правою держить Тимошеву першу милу — неживу. Олену поховали коло церкви пôдъ вишнею, та якъ поставили хрестъ, то злетѣлись дрôбнѝ пташенята, обсѣли єго зъ горы до самого низу, та жалôбненько защебетали. Се були Оленчинѝ дружки, що на дѣвичь-вечорѣ въ неи спѣвали. Вôдтакъ Тимôшь не довго маявъ ся по свѣту, — нудьга єго зъѣла.

Сю картинку етноґрафичну зладивъ ачей Опанасъ Марковичь, бо вже-жь єго дружина, живучи всего навсего пять до шести лѣтъ на Украинѣ, не могла въ такъ короткôмъ часѣ познакомитись зъ етноґрафіею чужого краю та зъ богатою поезіею украиньского люду, дармá, що вже вывченє мовы украиньскои стóяло ѣй заходу не-абы-якого! Марія Марковичка мабуть пôдмалювала лишь подекуды готову картинку, намагаючи єѣ оживити тепломъ серця жôночого.

Высше вôдъ повѣстки „Чары“ стоить оповѣданє „Кармелюкъ“. Ось и змѣстъ сего оповѣданя: Въ однôмъ невеличкôмъ селѣ на Украинѣ жила вдова зъ сыномъ, дитиною єдиною. Звавъ ся вôнъ Иванъ, а на прôзвище Кармель. Смѣльчака такого, такого красеня й розумницѣ, якъ сей хлопчикъ удавъ ся, пошукати по свѣтѣ! Коли жь вôнъ почавъ по чужихъ селахъ ѣздити та зъ чужими людьми знатись, то ставъ вельми сумнымъ. А ѣздивъ вôнъ по сѣльскихъ ярмаркахъ, по хуторахъ, мѣстахъ зъ житомъ и овощомъ, и спродававъ то своє, то чуже добро. Якъ же мати запыталась сына, куды вôнъ ѣздить и якихъ людей бачить, то вôдповѣвъ вôнъ: „Мои друзи вбогѝ бѣдолахи!... Скрôзь, де я не пôду, де ни поѣду, скрôзь бачу вбогихъ людей, бѣдакôвъ роботящихъ. Отъ-що мою душу розрыває!“ Тогдѣ складавъ вôнъ пѣснѣ, спѣваючи про вбогихъ людей, котрыхъ всюды бачивъ; якъ же згадавъ ихъ муки, то самъ неразъ заплакавъ.

Одного разу поѣхавъ Кармель у чуже село до млына. Рано-пораненьку ѣхавъ вôнъ гаємъ и спѣвавъ собѣ, — коли ось побачивъ смутну молоду дѣвчину, що зрывала якесь зѣля й плакала гôркими сльозами. Вôдъ неи дôзнавъ ся Кармель, що она наймичка зъ Ланôвъ та що служить у хозяѣвъ Книшѣвъ. Дѣвчина выплакала передъ Кармелемъ своє горе, а коли хотѣла прощатись, то вôнъ посадивъ єѣ на вôзъ и завѣзъ єѣ въ Ланы. Въ млынѣ довѣдавъ ся вôдъ дочки мѣрошника, що въ богатыхъ Книшѣвъ служить Маруся сирота, та що ѣй малá плата й важка праця. Неодовзѣ оженивъ ся Кармель зъ тою сиротою, дармá, що мати вговорювала сына,

[1]) Петровъ запримѣтивъ, що той-самый исторично-побутовый сюжетъ обробивъ Модестъ Дымськiй въ повѣсти „Наталь-озеро“ („Очерки...“, стор. 381; порôвн. „Основу“, 1862., августъ; стор. 14—28[3]).

[2]) Выданє „Народныхъ оповѣдань“ зъ р. 1862.

[3]) Про метаморфозу чоловѣка й жôнки въ ластôвки гляди „Малорусскія народныя преданія и разсказы“. Сводъ Драгоманова. Кіевъ, 1876; стор. 7. — Та й неразъ читаємо въ зборникахъ казокъ украиньскихъ, що дѣвчата або й жôнки перемѣнились въ птицѣ, найпаче-жь въ утки; порôвн. „Труды этнографическо-статистической экспедиціи въ западно-русскій край“. — Матеріалы и изслѣдованія, собранныя д. чл. П. П. Чубинскимъ. Томъ II; стор. 17—24; 454—456 и и.

щобъ не бравъ наймички, а взявъ краще богату жôнку. Одружившись Кармель зъ-першу бувъ зовсѣмъ поправився: переставъ сумовати й жилось ѳму любо зъ жôнкою, котра въ него красувалась якъ пышна рожа. Народила ся въ нихъ дочка и вôдтакъ все въ господѣ вело ся добре, ба й стара Кармелиха казала, що кращои вже долѣ она нѣ дѣткамъ, анѣ собѣ не бажаѳ. Коли отъ-се зновъ засумовавъ Кармель; зновъ почавъ зъ хаты втѣкати, блукати на самотѣ, — зновъ почавъ блѣднѣти й зôтхати. Вôнъ признавъ ся Маруси, що не може зносити людского лиха й вбожества. „Я мушу тому запобѣгти!“ сказавъ вôнъ, — „я хочу поправити теѳ бытя!“ (стор. 19)[1]). А вже-жь добрî люде говорили про Кармеля, що „зовсѣмъ вôнъ щасливый чоловѣкъ, — чого-бъ то ще ѳму треба?“ Кармель нѣчого не одказувавъ, та тôлько чутно було ось-яку ѳго пѣсню:

Кажуть люде, що-мь щасливый, я зъ того смѣю ся,
Бо не знають, якъ я часто слезами заллю ся.
Куды пôду и попну ся, скрôзь богачь панує,
У роскошахъ превеликихъ днюѳ и ночуѳ (стор. 20)[2]).

И найшлись такî люде, що здрôгали ся на сей кличь и зупиняли ся, неначе дожидаючи спасенного суду, несподѣваного вызволѣня. Коли ось зникъ Кармель зъ села; не було ѳго вже цѣлый тыждень, а якъ стара Кармелиха запыталась Марусѣ, що мають робити, де ѳго шукати, вôдповѣла невѣстка: „Будемо ѳго дожидати, мамо! Вôнъ сказавъ минѣ: не шукай мене, не пытай про мене, — дожидай мене, я самъ прийду“. Небавомъ понеслась чутка, що коло Чорного гаю бувають розбоѣ; та отъ склалось таке диво, що нѣкого тамъ не рѣзали, анѣ забивали, тôлько оббирали та й пускали на волю, коли хто богачь, у вбогого-жь чоловѣка нѣчого не брали, ба, отаманъ гайдамакôвъ дававъ бѣднымъ грошѣ! Говорили вôдтакъ люде, що той отаманъ бувъ такій красень, що очима не можна було на него надивитись; краса ѳго слѣпила людей, якъ те сонечко пламенисте. Якъ же пройшла чутка, що се Кармель отаманує въ Чорнôмъ гаю, то стара ѳго мати горювала кажучи, що не йме вѣры тому поговору, а якъ вѣры пôйме, то вмре. Але-жь Маруся вôдповѣла: „Я жити-му й кохати-му“...

Мѣжь-тымъ ватага гайдамацка въ Чорному лѣсѣ прибôльшала ся, изъ-за чого богатî та вельможнî люде гôршь та гôршь лякались и трѣвожили ся. И порѣшили они не жалуючи нѣчого зловити отамана, й вырядили глядачѣвъ та слѣдцѣвъ, обѣцюючи имъ велику плату й нагороду, абы тôлько схопили того отамана. Вôдтакъ часъ минавъ, а Кармеля все ще не могли пôймати. Розказували-жь люде, що годѣ було ѳго зловити, бо красою чарувавъ вôнъ кождого й приманювавъ до себе, а хочь деякî слѣдцѣ ѳго вже въ руцѣ держали, то оманенî пускали ѳго на волю. Та отъ, однои ночи прибѣгъ вôнъ примученый до жôнки и ледве змôгъ промовити слова: „Гонять мене, якъ хижого звѣря, Марусе!“ Люде зô всѣхъ бокôвъ оступили ѳго въ саду и схопивши кинули ѳго въ вôзокъ та повезли шляхомъ. За возомъ поспѣшала Кармелева дружина зъ дитинкою на рукахъ, а стара мати нездужаючи пѣшки побратись выѣхала небавомъ за ними на своѣмъ возѣ. И привезли Кармеля въ велике мѣсто й зачинили въ темницю. Почали ѳго судити, а мѣжь-тымъ проти зачиненои темницѣ сидѣла цѣлыми днями ѳго сѣмья на великому камени, дожидаючи кôнця суду. Коли-жь одного зимного ранку вывели зъ темницѣ злочинцѣвъ, щобъ ихъ повести на заслане въ Сибирь, то Кармель сказавъ дружинѣ, дожидати ѳго и зôстатись дома; тогдѣ вôнъ легше вызволить ся й поверне.

Минувъ рôкъ по-тому; стара мати вмерла, а Маруся зъ дочкою дожидали Кармеля. Коли ось хатнî двери вôдчинились и вôнъ дожиданый явивсь передъ ними! Хутко потôмъ Кармелиха спродала хату й зъ дочкою покинула село. Люде говорили, що она живе въ далекому хуторѣ, а другî плескали, що въ мѣстѣ ходить на поденщину. А вже-жь сеи таки весны прочуло ся скрôзь, що зновъ уявили ся розбôйники, та що зновъ Кармель отаманує. Вбогî люде нѣбы здоровѣйшî зробили ся на виду, ба, деякî зъ нихъ забогатѣли. А богачѣ зновъ заметушились и намагали схопити Кармеля та дальше заслати. Мѣжь-тымъ Маруся зъ дочкою ходила зъ мѣста до гаю по грибы, або по ягоды. До того-жь гаю приходивъ Кармелюкъ; тутъ ѳго стрѣчала Маруся, — тутъ мавъ вôнъ и страву й спочинокъ. Дружина ѳго робила на поденщинѣ, а дѣвчинка брала ся носити воду сусѣдѣ, або полоти въ ѳи городѣ. Иногдѣ спѣвала она тî пѣснѣ, що навчивъ ѳѣ тато. Въ однôй такôй пѣсни чутно було ось-якî слова:

Повернувъ ся я зъ Сибири, нема-жь минѣ долѣ!
Хотя же я не въ кайданахъ, ѳднакъ же въ неволи!
Слѣдять мене въ день и въ ночи й всяку годину,
Нѣгде минѣ подѣти ся, вôдъ журбы я згину. — —

Зовуть мене розбôйникомъ, кажуть, що вбиваю,
Я-жь нѣкого не вбиваю, бо самъ душу маю!
Якъ що вôзьму въ багатого, я вбогому даю,
И такъ грошѣ подѣливши, я грѣха не знаю... (стор. 42).

А тымъ часомъ Кармелевî вороги не всыпляли; прийшовъ той день, що по мѣстѣ новина якъ стрѣла пролетѣла: „Кармелюкъ ранный“, „Кармелюка везуть!“ И привезли ѳго та засудили на ссылку дальшу та скрутнѣйшу. Въ-останнѣ бачили люде Марусю зъ дочкою тогдѣ, якъ чутка була розбѣгла ся, що Кармелюкъ вызволивъ ся й повернувъ. Але чутка та пропала, бо Кармелюка й ѳго дружины зъ дитиною вже не знайшло ся по вѣкъ.

Кажуть, що оповѣдане про Кармелюка заснованъ авторъ на народныхъ переказахъ и пѣсняхъ про сего ватажка гайдамацкого[1]), а вже-жь нѣгде правды дѣти, що Вовчокъ нарисувавъ стать Кармелюка по-своѳму, поза-якъ зъобразивъ ѳго героѳмъ романтичнымъ. Кажуть, що одну пѣсню Кармелюкъ самъ зложивъ[2]), дарма́ що Шевченко въ Дневнику своѣмъ назвавъ ѳѣ *„рукодѣліемъ какого-нибудь мизернаго Падуры“*[3]). Вже-жь бо пѣсню про Кармелюка спѣвають не тôлько на Украннѣ, але й въ Галичинѣ[4]). Одначе найкрасшимъ ѳ той варіянтъ пѣснѣ, що ѳго надруковавъ Драгоманôвъ[5]), де Кармелюкъ каже, що породила ѳго мати, та не дала щастя знати. Гнали ѳго есаулы що день на панщину, але вôнъ того не злюбивъ, та пôшовъ у свѣтъ гуляти, а не мавши зъ чого жити, мусѣвъ грабувати. Та не довго вôнъ гулявъ, бо

[1]) Выданѳ „Оповѣдань“ зъ р. 1865. — [2]) ibid.

[1]) Н. Петровъ, „Очерки...“, стор. 378.

[2]) Тая пѣсня починаѳ ся словами: „Повернувъ ся я зъ Сибири, нема-жь минѣ долѣ“ (стор. 42).

[3]) „Основа“, 1862., августъ; стор. 18.

[4]) Порôвн. „Народныя пѣсни галицкой и угорской Руси“, собранныя Я. Ѳ. Головацкимъ. Часть III. а, стор. 60—62.

[5]) „Нові украjінські пісні про громадські справи“. Женева, 1881; стор. 34.

повели єго въ Сибирь, а якъ зъ-вôдтôль повернувъ ся, то зôбравъ собѣ хлопцѣвъ жвавыхъ, та ставъ нападати на подорожныхъ. Та отъ, асесоры, исправники, щó за нимъ ганяли, бôльше людей губили, нѣжь вôнъ мавъ грошей! ...Въ сѣй пѣсни й такожь въ иншихъ єи варіянтахъ згадує Кармель про жôнку и дѣти та каже, що якъ згадає про ихъ муки, то гôрко заплаче.

А вже-жь Петровъ замѣтивъ, що Марко Вовчокъ поклавши пѣсню про Кармелюка засновкомъ свого оповѣданя, додавъ до неи вôдъ себе романтичный елементъ про любовь до Марусѣ, зъ котрою Кармелюкъ одруживъ ся, и про домашнє єго житє, за-для чого тее оповѣданє може роздѣлитись на двѣ части: Кармелюкъ домонтаремъ и Кармелюкъ гайдамакою. Вôдтакъ каже Петровъ, що тѣ части не звязанѣ мѣжь собою орґанично, и що въ нихъ вдача героя являє ся подекуды неконсеквентною[1]). Мы жь думаємо, що авторъ змалювавъ идилю домашнього житя Кармелюка лишь для того, щобъ влагодити яркій образъ гайдамаки. Опроче палкій Кармелюкъ не мôгъ довго пробувати дома: єго душа рвалась до ворушливого житя, и тому-то въ тôй вдачи Кармелюка, яку зъобразивъ Вовчокъ, не добачаємо „противоположныхъ чертôвъ“. Тутъ являє ся намъ одинъ и тойже романтичный ватажко, щó всюды бачивъ вбогихъ людей и рвавъ ся душею, нести имъ пôльгу въ тяжкихъ злидняхъ суспôльного побуту[2]). Въ загалѣ вдача Кармелюка являє ся въ тôмъ оповѣданю сентиментальною, ба, стать єго вважає ся подекуды идеализованою, мѣжьтымъ коли историчный Кармелюкъ є бôльшь похожій на Ринальдинього, ватажка гайдамацкого въ Италіи[3]). Вôнъ дававъ ся добре въ тямки богачамъ на Подôлю, Волыни й на Украинѣ въ першôй половинѣ сего вѣку, и хочь высылано єго тричи на Сибирь, то все удавалось єму зъ-вôдтамъ выдобути ся.

До оповѣданя „Кармелюкъ“ навязує ся подекуды повѣсть „Девять братôвъ и десята сестриця Галя“[4]), по-за-якъ и тутъ розказує ся про гайдамакôвъ. Тôлько-жь Кармелюкъ, не зазнавши бѣды дома, ставъ гайдамакою для того, щобъ вôдбирати майно богачамъ и вôддавати єго вбогимъ, мѣжь-тымъ коли тѣ девять братôвъ пôшли шукати щастя та долѣ въ гайдамацтвѣ, по-за-якъ дома не було имъ просвѣтку. Ось и ся повѣсть, переказана коротко: Жила коло Кієва на Подолѣ вельми бѣдна вдова, щó мала собѣ девять синôвъ и десяту дочку Галю. Коли пôдрѣсъ найстаршій сынъ, то мати забрала єго зъ собою въ мѣсто и вôддала кравцеви въ наймиты. Але тому хозяину не можь було вгодити: се бувъ чоловѣкъ задирливый и вередливый, тому-то хлопець робивъ ся що-день похмурнѣйшій. Трохи перегодя прогнавъ єго хозяинъ. И зновъ жили всѣ вкупѣ въ бѣднôй хатѣ. Кôлька разъ пытавсь неньки той старшій сынъ, чи нема де єму службы, кôлька разъ и самъ ходивъ шукати й пытати по мѣстѣ, та не мôгъ допытатись службы. Ажь ось настало въ Кієвѣ велике свято. Мати повела своихъ дѣтей навпередъ до церковцѣ, щó стояла коло мѣйскихъ ворôтъ. По службѣ Божôй пôшли они на базаръ, де ставъ ярмарокъ. Дѣти побачили всякѣ ласощѣ, забавки й одежѣ, и не могли доволѣ налюбоватись прегарными рѣчами, котрыхъ доси не видали. — „Купѣть, мамо, сего, купѣть того!“ просять дѣти матери. — „Не можу! не можу!“ каже бѣдна вдова всѣмъ по-тихесеньку. „Нема за-що, дѣти, нема!“... Сыны бôльшь уже нѣчого не прохали и мовчки дивились округи. Галя ще кôлька разъ перепытала, „чому? чому нема?“, коли спинивъ єѣ меншій братъ: „Галю! годѣ прохати! нема за-що куповати, — тôльки турбуєшь!“ (стор. 96)[1]) Смутнѣ дѣти почали вôдтакъ просити матери: „Мамо! ходѣмъ до дому!“ И пôшли всѣ домôвь. Коли они мовчки йшли, поспытавъ матери меншій сынъ: „Якій се шляхъ онъ-тамъ-тамечки по горѣ въ гаю?“ — И вôдповѣла мати, що се шляхъ небезпечный; при тôмъ шляху розбôйники розбивають; тамъ є печера, сповнена золотомъ та срѣбломъ и дорогимъ камѣнямъ-самоцвѣтомъ.

Опôсля часъ сплывавъ, а якъ хлопцѣ дôйшли лѣтъ дорослыхъ, то старшій братъ ставъ ще сумнѣйшій, ба, й всѣ иншѣ браты стали неспокôйнѣ та недовôльнѣ, бо бѣднôсть ще скрутнѣйшь тѣснила ихъ и давила. Ходили всѣ браты шукати собѣ роботы-службы й по мѣстѣ й по селахъ округа, та нѣгде не знаходило ся имъ працѣ й за малу заплату. Ажь ось знайшла ся служба двомъ братамъ, старшому й середущому у заможныхъ селянъ. Та не поталанило имъ довго бути наймитами: середущій братъ покинувъ службу, бо дочка хозяина-хлѣбороба, котру вôнъ полюбивъ, гордувала нимъ, а старшій братъ не мôгъ дôйти до путя зъ вередливымъ хозяиномъ-баштанникомъ, щó прозывавъ єго голотою й пройдисвѣтомъ. Зновъ всѣ браты зôбрались до купы и дожидали пôльги въ злиденному житю. Коли жь старшому не стало терпцю, то озвавъ ся до другихъ братôвъ: „Життя наше гôрке та вбоге! Щó вы робити мете? Я присягаю зеленому гаю! Чи вы минѣ, браты, товаришѣ?“ (стор. 107). И всѣ браты погодили ся та пôшли шукати щастя й долѣ. Бѣдна вдова ходила вôдтакъ зъ Галею на поденщину, горюючи, що сыны тайкомъ єѣ покинули. Зъ туги за сынами занедужала она й впокоилась вѣчнымъ сномъ. Добрѣ люде допомогли сиротѣ поховати матѣрь. И стала Галя жити сама одна въ хатцѣ на луцѣ. Минула зима й прийшла квѣтуща весна. Зъ Галею оженивъ ся молодый козакъ Михайло Нарада: они пôшли въ-двохъ самѣ до церквы безъ дружокъ и безъ сватôвъ, безъ роду и безъ приятелѣвъ, и повѣнчали ся. Пôсля вѣнчаня повѣзъ той козакъ молоду жôнку шляхомъ до села Глѣбова. Мѣжь-тымъ по-надъ Днѣпромъ по-узъ гôръ въ однôй камяноѣ печерѣ зôбралось девять братôвъ-молодцѣвъ. Вечôръ стоявъ тихій та рожевый: ѣдуть козакъ зъ козачкою до дому, та не счулись, якъ

[1]) „Очерки...“, стор. 380.

[2]) Въ „Кіевскôй Старинѣ“ сказано отъ-се про Кармелюка: „Вѣрной оцѣнки и характеристики Кармелюка, какъ народнаго историческаго явленія, нельзя сдѣлать безъ изученія соціяльнаго положенія народа, изъ среды котораго онъ вышелъ, равно какъ по личности и судьбѣ Кармелюка можно судить о положеніи народа, къ которому онъ принадлежалъ (XIV, 1886; стор. 498).

[3]) Стать историчного Кармелюка зъобразивъ Ролле (Dr. Antoni J.) въ статьи „Oprysz ek“. Opowieść zdarzeń prawdziwych (Gawędy z przeszłości. T. I., str. 133—238). Тôлько-жь въ оповѣданю историка Роллього являє ся Кармелюкъ простымъ розбишакою. Тутъ годить ся ще запримѣтити, що Устимъ Карманюкъ або Кармелюкъ родивъ ся въ селѣ Головчинцяхъ на Подôлю; застрѣлено єго хитрощами 1835. р. — Ту статью Роллього переложено на мову россійску и зъ попередньою розвѣдкою надруковано въ „Кіевскôй Старинѣ“, т. XIV., 1886., мартъ; стор. 495—560.

[4]) Петровъ каже („Очерки...“, стор. 378), що казка про девять братôвъ розбôйникôвъ и десяту сестрицю звѣстна такожь въ россійскôй литературѣ, та що кôлька єи варіянтôвъ находить ся въ збôрнику Рыбникова. Украиньскій же варіянтъ тои казки находить ся мѣжь иншимъ въ збôрнику А. Гулака-Артемовского „Украінські пісні зъ голосами“. Кіевъ, 1868.

[1]) Выданє „Оповѣдань“ зъ р. 1865.

збились зъ дороги й побачили темнѣ гаѣ зъ усѣхъ бокôвъ. Въ маленькôмъ хутôрци довѣдались они, що до Глѣбова треба имъ теперь ѣхати ось-тымъ шляхомъ, де розбôйники нападають на людей. Поѣхавъ козакъ зъ жôнкою тымъ шляхомъ, коли ось кинулись на нихъ розбишаки: вхопили Галю и притисвули козака. Михайло почавъ боротись, та небавомъ упавъ вôнъ коло Галѣ: тепла кровь пôлляла ѣй руки. — Нôчь минала, коли якійсь молодый парубокъ спытавъ ся Галѣ, вôдки она й чия она? — „Я сирота“ одказала Галя. „Я живу сама одна коло Кієва у хатцѣ на луцѣ... Нѣ, нѣ бо, не те... Я за-мужь пôйшла и отъ мôй козакъ!“ — „Галю!“ промовивъ парубокъ, трохи-не падаючи коло неи, — „Галю, сестрице! чи ты пôзнала свого брата меншого?“... И прикликавъ вôнъ другихъ братôвъ до сестры Галѣ, — але не було мѣжь ними старшого брата, — єго забивъ Михайло. Потôмъ була Галя на похоронѣ й бачила, якъ старшого брата опустили вкупѣ зъ єи Михайломъ у глибоку яму, всыпану листьомъ. А вже-жь нещасна Галя не хотѣла довше жити: она побѣгла до Днѣпра й втопилась. За нею побѣгли браты по слѣду, та Днѣпрова филя вже далеко понесла сестру й розбила на остре камѣня...

Повѣсть „Невôльничка“ написавъ Вовчокъ ачей зъ поглядомъ на якусь пѣсню народну, котра засновкомъ своимъ сягає часôвъ стародавныхъ, коли-то Татаре й Турки руйновали Русь-Украину й забирали зъ собою богатый полонъ[1]). Авторъ розказує про молодого козака Остапа, щó живъ въ Овручи и разъ на поли побачивъ Турчина на кони, а въ Турчина дѣвчину зъ русою косою, щó простягнула руки до козака та вымовила: „ратуй, козаче!“ Опôсля узрѣвъ Остапъ по-пôдъ гаємъ при дорозѣ вбитого козака, а вôдтакъ засумовавъ, коли показалась єму краина поруйнована-понѣвечена. Не було єму сну, анѣ вôдпочинку, не було спокою, анѣ вôдрады. Зъ-годомъ-перегодомъ зôбравъ вôнъ вôйско козацке та крикнувъ: „Ходѣмъ, браття, за край воювати! ходѣмъ, браття, вызволятись!“ И повѣвъ Остапъ вôйско степомъ зеленымъ та безкраимъ. И ось небавомъ зустрѣлись козаки зъ Турками: бивъ ся Остапъ й рубавъ ся, та вôдбивъ ся далеко вôдъ своихъ. Вôнъ опинивъ ся въ неволи: прочунявъ у якôмсь темнôмъ погребѣ на плетенцѣ зъ соломы. Але годѣ було козакови жити въ неволи; — своими руками выбравъ вôнъ камѣня изъ стѣны й отъ уже Остапъ на воли! Тихенько краде ся вôнъ въ ночи по пôдъ мурами й ось видить вôнъ стать жôночу, щó поспѣшає ся туды, зъ-вôдки вôнъ иде. Остапъ пôзнає козачку-дѣвчину зъ русою косою, невôльничку турецку. „Кудою, дѣвчино?“ пытає Остапъ. „Втѣкаймо зô мною!“ — „Я йшла тебе ратувати, — ось нôжь, пила ось, грошѣ ось, намисто — втѣкай, втѣкай хутенько!“ вôдповѣла дѣвчина. — „Втѣкаймо разомъ!“ говорить Остапъ. — „Нѣ, нѣ“, каже козачка. „Дѣвчина тобѣ руки й ноги звяже, — втѣкай самъ! втѣкай! А мене приходь вызволяти!“ (стор. 59—60)[2]). Втѣкавъ Остапъ, „поки ажь Украина рôдна и кохана, свѣжа й зелена приняла єго до себе“. Вôдтакъ невôльничка-козачка дожидала Остапа, коли ось въ турецкому мѣстѣ всѣ заметушились перелякавшись. Се бо въ ночи набѣгли козаки, а якъ сонечко почало грати та выблискувати въ небѣ по-надъ моремъ глибокимъ, то по мори плыли чайки козацкѣ повертаючи до дому. Молодый отаманъ сидѣвъ, задумавъ ся, а дѣвчина зъ русою косою дивилась на него любыми карыми очима... Отаманъ Остапъ повернувъ ся щасливо на Украину зъ козацтвомъ и зъ дѣвчиною.

Романтичнôсть зъображенои подѣї являє ся такожь въ оповѣданю „Три долѣ“. Въ сѣй картинѣ бачимо три дѣвчины, Катрю Булахôвну, Марусю, дочку вдовы Пилипихи, й Химу, бѣдну сироту, щó жила въ родича свого Павла Булаха. Обѣ дѣвчины Катря й Маруся полюбили гарного козака, Якова Чайченка, котрого вже попереду була очарувала прехороша вдова Терничиха. Палка Катря горѣла любощами до Чайченка, тиха-жь Маруся скрывала въ серци своє коханє и лишь инколи выговорилась про неѣ передъ тыми подругами. Коли-жь Чайченко хотѣвъ сватати Катрю, то Булахъ сказавъ жôнцѣ, що за него не вôддасть дочки. Вôдтакъ дôзналась Катря, що Чайченко все таки любить ту вдову Терничиху, хочь она вже засваталась зъ якимсь шинкаремъ. Тогдѣ Катря, горюючи зя-для такои своєи долѣ, пôшла въ черницѣ. Небавомъ опôсля Чайченко одруживъ ся зъ Марусею. Она була все щаслива и спокôйна, хочь єи чоловѣкъ любивъ ся зъ жôнкою шинкаря. Той то ревнивый шинкарь забивъ ножемъ свою дружину, она-жь боронячись стиснула єго руками за шию и задушила. Чайченка посадили въ холодну, сказано, вôнъ ходивъ часто до шинку й называвъ шинкаря своимъ ворогомъ. Бѣдна-жь Маруся ходила навѣщати свого чоловѣка й давала справникови грошѣ, щобъ лишь позволивъ ѣй побачитись зъ Яковомъ. Коли-жь не стало грошей, то стала спродувати худобу, забуваючи, що въ неи є дѣти. И зновъ дякувала справникови, що пускавъ єѣ до острогу, де сидѣвъ єи чоловѣкъ. Ба, коли єѣ туды вже не пускали, то заявила она, що й она винна, коли вôнъ винный. Звязали ѣй руки й посадили мѣжь злодѣями та убійниками. Тамъ выбула она зъ чоловѣкомъ два мѣсяцѣ зъ тыжнемъ, поки ихъ выпустили. Оселились они обоє зновъ у своѣй хатѣ, та бѣдували тяжко. Чайченко все хорѣвъ, усе болѣвъ, — вôдъ людей неначе ховавъ ся. Тогдѣ ставъ вôнъ пити-заниватись. — Мѣжь-тымъ Химу сватало два женихи, але она не хотѣла йти замужь; — мабуть и она хилилась тихою любвою до Чайченка. Дивлячись на Марусю, щó голубила свои дѣти й падькалась коло недужого чоловѣка, подумала собѣ Хима, що весело, якъ є зъ кимъ радѣти, та що й те добре, коли є объ кôмъ поплакати... Часъ за часъ, а къ вечору близче.

Про тѣ три долѣ розказуя Хима, котра въ оповѣданю являє ся морализуючою проповѣдницею, неначе бъ она слова мудрости вычитувала зъ книжки. Въ загалѣ тонъ сеи повѣсти є досыть вудкій, а простора манєра въ оповѣданю й частѣ морально-фильософичнѣ рефлєксіѣ выкликують въ души читача справдѣшню втому, дармá, що деякѣ епизоды вызначують ся прикрасою поетичною.

Ще слабшою є повѣсть „Вôдъ себе не втечешь“, въ котрôй зъображає ся понура вдача Павла Чорнокрыла. Вôнъ вдавъ ся подекуды въ Кармелюка й бувало говоривъ жôнцѣ Гали: „Минѣ важко! Доля лихая, люде недобрѣ, вбожество гôркее!“ (стор. 71)[1]). Хо-

[1]) У Марка Вовчка бувъ збôрникъ украиньскихъ пѣсень народныхъ. Порôвн. „Двісті українських пісень“. Співи и слова зібравъ Марко Вовчокъ, у ноти завівъ Едвардъ Мертке, 8 тетрадівъ. Власність и виданнє Ритеръ-Бидерманна. Лейпцигъ и Винтертуръ. 1867.

[2]) Выданє „Оповѣдань“ зъ р. 1865.

[1]) „Основа“, 1862., январь

ча-жь гарна жôнка вилась коло него любенько мовь ясочка, то вôнъ все тôлько журивъ ся й сумовавъ. Ажь ось полюбивъ вôнъ бѣдну дѣвчину Варку, щó служила въ дворѣ. Пристрасть єго любови була такъ сильна, що вôнъ бажавъ смерти жôнки, коли она тяжко занедужала. Коли-жь ѣй полекшало, то не вжахнувъ ся, вдарити єѣ зъ-за плечей сокирою по головѣ. Вбивъ Чорнокрилъ свою дружину зъ намовы Варки, и сховавши кôнцѣ свого окаянного чину повѣнчавъ ся зъ тою дѣвчиною. Та отъ, пôсля весѣля стала Варка страхатись людей, по-за-якъ ѣй здавалось, що всѣ на неѣ дивлять ся й про неѣ говорять. Павло розважавъ єѣ та заспокоювавъ, а самъ усе сидѣвъ въ думѣ, якъ у хмарѣ ходивъ. Страшне житє почало ся Варцѣ, та й Павло не мôгъ нѣгде найти спокою; вôдтакъ признавъ ся громадѣ, що вбивъ свою жôнку. Люде звязали єго та й заковали Варку въ залѣзо, але въ дворѣ сказано, що Павло рѣшивъ ся ума та самъ на себе зводить лихо. Тому-то Варку завезли десь въ инше далеке село, а Павла назвали божевôльнымъ. Трохи зъ годомъ ставъ робити въ панскôмъ дворѣ и живъ ще кôлька рокôвъ, поки єго туга не звалила. Тяжко й сумно вмиравъ плачучи. А Варка забула лихо, забула всѣ свои страхи, ба, она стала бавитись на вечôрницяхъ и задумали йти за-мужь.

Отъ и вся повѣсть. Головною хибою є тутъ недоладна характеристика палкои Варки, котра въ пристрасти заподѣяла богато лиха, вôдтакъ стала вельми трусліва й втѣкала вôдъ людей, а въ кôнци забула всѣ свои страхи та красувалась на вечôрницяхъ. А вже-жь Чорнокрилъ не знав, чого хоче: маѣ добру й милу жôнку, зове єѣ своєю ясочкою й каже, щобъ нимъ не журилась та проживала веселою, по-за-якъ вôнъ самъ себе розважуѣ, коли на неѣ гляне. Та отъ, незабаромъ розгорѣвъ ся любощами до бѣднои крѣпачки Варки за-для того, що милѣйше було єму почути вôдъ сеи дѣвчины гôркого нарѣканя на долю, нѣжь жити сумирно зъ доброю дружиною. Тому-то не можемо притакнути Петрову, коли каже, що характеръ Чорнокрыла є сильный, способный при иншихъ услôвяхъ житя до ширшои, плôднои дѣяльности[1]). (Дальше буде.)

ЗАМѢТКИ КРИТИЧНѢ И БИБЛІОГРАФИЧНѢ.

I.

Тенденційнѣ фабрикаты П. Кулѣша.

(Василь Сѣчовикъ).

Коли Тарасъ Шевченко ще живъ, то П. Кулѣшь не то ентузіязмовавъ ся нимъ, його творами, але справдѣ обожавъ його и його дѣтей літературныхъ. Такъ було ще трохи и по смерти поета. Але коли лихій напутивъ П. Кулѣша написати и пустити въ свѣтъ фамозну „Исторію возсоединенія“, въ котрôй авторъ змѣнивъ свои погляды на вôднесины народу украиньского и польского, погляды на козацтво й на його пѣсни та лѣтописи, поважившъ ся вôнъ назвати тамъ музу Шевченка вже „опъяненною“, высмѣваючи при тôмъ деякѣ його историчнѣ поемы. Выставляючи на позорище историчнѣ поемы сего, котрого недавно ще обожавъ, старавъ ся П. Кулѣшь накручовати исторію до новыхъ своихъ теорій и нѣбы науковыми доказами ихъ попирати. Пôзнѣйше одначе, щобы спопуляризовати свои новѣ погляды, впадаѣ вôнъ на зовсѣмъ оригінальный „концептъ“. Ото фабрикуѣ поезіѣ, де нѣбы то Шевченко цураѣть ся Украинцѣвъ що буцѣмъ послугують ся у всѣмъ брехнею, — признаѣсь, що спѣвавъ по пяному, — взываѣ земляковъ, щобы попалили тѣ його поемы, а тымъ чиномъ найкрасше пошанують його память!... „Концептъ“ справдѣ не абы якій, але очевидно тôлько осьмѣшуючій автора. Початки того рода дивоглядныхъ фабрикатôвъ бачимо вже въ „Хуторнôй поезіи“ (Львôвъ 1882) на стор. 74—76, де въ поемѣ:

„*Ода зъ Тарасовои горы*“ каже Кулѣшь Шевченкови таке говорити:

„Чого ви, земляки, так носитесь зо мною,
Як дурень з торбою, або Антон з козою...
Не ланцюгом себе, брехнею ви скували:
Брехню і правнукам із рабством завіщали...
...*Земляченьки*, щасливо пробувайте,
Брешіте, та мене у брехні не мішайте...“

Дальше въ поезіи „*До Тараса на небеса*“ зновъ П. Кулѣшь вкладаѣ въ уста Шевченка:

„Нехай мене [каже Тарасъ] той вихваляѣ
Хто сам у серці Божу іскру маѣ,
О, *найлюбійше він мене похвалить*
Як що марне у печі попалить...“

Найбôльше однакожь въ тôмъ взглядѣ характеристичною ѣсть поезія П. Кулѣша „*Зъ небесъ*“, — помѣщена въ Харкôвскôй газетѣ „Южный Край“, де нѣбы то Тарасъ Шевченко вôдзываѣсь такъ:

„*Я був собі пяний*, а баба Талалайка
Безкостим язиком своім мене дрочила,
І голову мені, почавши з Наливайка,
Високославними героями набила.
І довела мене аж до Ножів Сьвячених,
До Ґонти, що дітей порізав католиків,
До православної Руїни *діл скаженних*,
Що ними пиндимось проміж земних язиків.
Сьпівав я по пяну про ті вози тарані
Залізної, що нам цариця в дар прислала;
Сьпівав, як Золотý нам грамоту ся пані
Против *культурної* громади написала.
І *завернуло ся в голівонці у мене*
Від дуросищини безрозумної Клиі,
І возвелó мене *убожество письменне*
В апостоли правдивости святої,
И молять ся мені *недоумки лукаві*,
Що на устах любов, а в серці злоба люта,
Щó ринулись би знов на подвиги кріваві,
Колиб не спутали ім ніг залізні пута.
Мерзені молитви! ненавидне кадило!
Од вас і уши я і носа затикаю...
Що на землі мене туманом туманило,
Пречистого мого не затумáнить рáю..“

Зъ початку земляки тôльки кивали головами дивлячись на „метаморфозу“ П. Кулѣша. Поезією „Зъ небесъ“ однакожь вырвавъ ихъ авторъ зъ терпеливости и одинъ зъ украиньскихъ письмовцѣвъ пôдъ вплывомъ справедливого обуреня таке єму вôдписавъ:

До П. Куліша.

Я був собі пяний і т. д.

Гей, онуче! Гей онуче,
Баби Талалайки!
Що, скажи, тебе доводе
До гризні та лайки?
Чи тебе убогий розум
Та гординя муче?
Чи бунтують давні мріі?...
Признавайсь, онуче!
Чи то зависть невгамонна
До чужої слави
Мне твоє лукаве серце
Мов шматок холяви?
Чи моральне давне пянство
Згубне і кипуче
Вже тебе отуманило?
Схаменись, онуче!
Та дорога, на котору
Ти „*З небес*“ сягаѣш,
Загорожена для тебе —
Се ти добре знаѣш.

[1]) „Очерки...“, стор. 390.

Нашим-вашим страх противне, —
Як багно вонюче;
А вже тут воно і пахне,
Вибачай, онуче!
Мислиш, муза в тебе хитра,
Ні! Простоволоса.
Підкуряй тому ти з нею,
Хто не має носа...
Зглянь на вік свій, та покай ся,
Діло не минуче...
Вже на Божій ти дорозі...
Гріх тобі, онуче...

II.

Календарѣ на 1890 рôкъ.

Давно минули уже часы, коли календарь побôчь молитвослова а иногдѣ и бібліѣ бувъ єдинымъ представительомъ печатаного слова въ домахъ мѣщанина, селянина, ремесника... Нынѣ рѣчь змѣнила ся о стôлько на лѣпше, що популярна література и періодична праса розвили ся высоко и дозволяють легкимъ способомъ и дешевымъ коштомъ заспокоити потребы духа кождому, у кого тѣ потребы уже объявили ся. А все таки „календарь“ оставъ и остане ся найпотребнѣйшою домовою книжкою, хоть-бы лишь для того, щобы довѣдати ся „яка буде погода“, або коли настає „новый мѣсяць“ — рѣчь, якъ звѣсно, въ простонародноѣ медицинѣ дуже важна.

Изъ взгляду на то, можемо жадати, щобы книжка такъ широко розповсюднена межи народомъ, вôдповѣдала своимъ змѣстомъ головноѣ вымозѣ, яку до доброи книжки ставимо, то єсть, абы купуючому принесла пожитокъ.

Зъ вдоволенѣмъ зазначуємо уже ту, що нашѣ рускѣ календарѣ на 1890 рôкъ тôѣ вымозѣ въ досыть повноѣ мѣрѣ вôдповѣдають.

I. Календарь „Просвѣты“.

Въ части информаційноѣ находимо крôмъ стереотипно повтаряючихъ ся зъ року на рôкъ почтовыхъ и телєґрафічныхъ приписôвъ, табелѣ стемпльовои и другихъ табель, оригінально написаный уставъ церковный або „типикъ“ на 1890 р., пера о. О. Зацерковного. Въ части информаційноѣ подыбуємо такожь на стор. 81. цѣкаву табличку: Процентъ Русинокъ по галицкихъ мѣстахъ мѣсточкахъ, селахъ и обшарахъ двôрскихъ въ роцѣ 1880 (т. є. въ роцѣ, коля була конскрипція), а на стор. 85. другу табличку: Станъ шкôлъ и читалень въ Буковинѣ. Цѣкаво знати, якъ въ тыхъ мѣсцевостяхъ має ся рѣчь зъ языкомъ выкладовымъ въ школахъ. Въ части літературноѣ находимо гарнѣ поезіѣ Сергія Павленька и поезію В. І. Масляка „Байда“, въ родѣ думы историчнои, вôдтакъ поезіѣ М. Уманця, О. Филаретова, К. У. и Данила Млаки — а всѣ они такѣ сумнѣ — пресумнѣ и плаксивѣ, всѣ такъ стереотипно нарѣкають на долю та бажають волѣ и призывають въ безконечныхъ варіянтахъ тѣ обѣ мабуть не нашому поколѣню суджены красавицѣ! Але поки лишь плакати будемо, красавицѣ тѣ анѣ про насъ, анѣ про плаксивыхъ нашихъ поетôвъ и гадкою не згадають; — нѣхто ще не здобувъ плачомъ нѣ долѣ нѣ волѣ. — Змилуйте ся ласкавѣ редакціѣ, дайте людямъ хоть разъ на рôкъ засмѣяти ся и розвеселити ся, постарайте ся о гумористичнѣ або бодай лишь епічнѣ поезіѣ!

По принятôѣ передъ кôлькома роками програмѣ, подає и сей рочникъ „календаря Просвѣты“ біографіѣ виднѣйшихъ Русинôвъ, — и въ тôмъ видимо высшу єго вартôсть и характеристичну черту, котра єго користно вôдрôжняє вôдъ другихъ подôбного рода выдавництвъ. Въ сьогорôчноѣмъ календарѣ подано біографіѣ Осипа Барвѣньского, (зъ портретомъ) Михайла Осадцы (зъ портретомъ) Ивана Гриневецкого, Ивана Велички, Іосифа Лозиньского, и портреты Стефана Качалы и Шевченка. Вежа Айфля найшла, не знати для чого, мѣсце въ біографіи Лозиньского (ст. 50) замѣсть въ артикулѣ: „Найновѣйше чудо штуки будôвлянои“ ст. 33, де очевидно належить зображенє тои вежѣ.

Часть господарска (ст. 1—46) богата и оброблена зъ докладнымъ знанємъ рѣчи.

II. Календарь Буковиньскій подає въ части „для науки и забавы“ передрукъ изъ „Исторіи рускои літературы д-ра О. Огоновского пôдъ заголовкомъ: „Руска народноѣсть, руска мова“. Заразъ за тою статейкою слѣдуюча поезійка Омеляна Мурашки „зъ рускои мовы“ могла була безпечно лишитись въ тецѣ автора, бо хоть мы и досыть бѣдни на оригінальни творы поетичнѣ, але такои нужды ще нема, абы на такъ слабѣ пôдъ кождымъ взглядомъ рѣчи тратити папѣръ и друкъ. О передруку мусимо ту явно высказати нашь поглядъ: Передруковати готову рѣчь улекшуе вправдѣ значно роботу редакторску, але оправдати дасть ся лишь тогдѣ, якъ оригіналъ для высокои цѣни або рѣдкости мало кому доступный. О книжцѣ проф. Огоновского не можна однакожь того сказати. — *С.* (Дальше буде.)

III.

„O dynastycznem pochodzeniu szlachty polskiej“. Отсю працю польского ученого д-ра Ф. Пєкосіньского узнала краковска академія наукъ гôдною премієѣ, яко найчôльнѣйшу зъ выданыхъ м. року праць на поли польскои исторіѣ. Д-ръ П., звѣстный яко знаменитый палеографъ, вказавъ въ польскихъ гербахъ слѣды руньского письма, и основавъ на сѣмъ цѣлу теорію походженя польскои шляхты. Але, помимо премієѣ, властивого фахового оцѣненя зъ польскои стороны ся праця не дôждалась, и ледви чи дôждалась-бы. Отже въ послѣдныхъ числахъ „Нового. Галичанина“ обговорює сю працю, и вказуе въ нѣй важни недокладности и похибки, нашь знаменитый палеографъ и археольогъ *крил. Петрушевичь.* — *К—о.*

ЗАПРОСИНЫ ДО ПРЕДПЛАТЫ.

Літературно-наукова часопись

„ЗОРЯ“

на рôкъ 1890.

„Зоря“ выходити буде пôдъ тою самою редакцією и въ дотеперѣшнôмъ объємѣ (2—$2^1/_2$ листôвъ печатныхъ) и мѣстити буде що найзнаменитшѣ **творы белєтристичнѣ и науковѣ сучасныхъ писателѣвъ нашихъ,** котрыхъ кругъ чимъ разъ численнѣйшій скупляєсь коло знамени єи, т. є. **духового розвою Руси-Украины.**

Цѣна предплаты: на цѣлый рôкъ зъ пересылкою **5** злр.; нв пôврôкъ зъ пересылкою **2** злр, **50** кр. Для Читателѣвъ зъ Россіѣ рôчно **5** рублѣвъ; на пôврôкъ **3** рублѣ. — Пренумерату присылати належить пôдъ адресою: **Администрація „Зорѣ“, улиця Академична, ч. 8. у Львовѣ.**

Вп. Предплатники, котрѣ зложать цѣлорôчну пренумерату до половины лютого 1890 року, дôстануть на жаданє премію вартости 1 злр.

На преміѣ призначеныѣ: Пара образôвъ представляючихъ Гуцула и Гуцулку на коняхъ въ цѣнѣ 1 зр., або слѣдуючѣ книжки пôсля выбору: Исторія руська в житєписях М. Костомарова, переклад О. Барвінського, 3 томы, (за доплатою 50 кр.), ц. 1 зр. 50 кр. — Микола Джера, Повѣсть Ив. Нечуя, ц. 1 зр. — Кайдашева сімя, тогожь, ц. 80 кр. — Нечуя, Світогляд украинського народу. ц. 30 кр. — Нечуя, Повісти и оповіданя, ц. 30 кр. — Обрусителѣ, повѣсть зъ рос. житя, пер. И. Ланскои, 2 части, ц. 1 зр. — Народнѣ оповѣданя Марка Вовчка І, ц. 35 кр., II и III, по ц. 30 кр. — Захаръ Беркутъ, образъ громадского житя карпатскои Руси въ XIII. вѣцѣ, Ив. Франко, ц. 1 зр. 30 кр. — Жѣночa неволя въ рускихъ пѣсняхъ народныхъ, Ив. Франка, ц. 35 кр. — Повѣсти Ник. Устіяновича, ц. 80 кр. — Въ гостяхъ добре а дома лѣпше, Оповѣданє Дрозда, ц. 50 кр. — На добродѣйнѣ цѣли! Комедія въ III. дѣяхъ, ц. 30 кр., Соколики, Комедія въ 4. дѣяхъ, Гр. Григорієвича, ц. 40 кр., Тато на заручинахъ, комедія въ 1 дѣѣ, Гр. Григорієвича, ц. 20 кр. — Куліш, Шекспірові твори перекл. ч. I. (давн. 3 зр., теперь 1 зр.) — Провідні ідеї в письмах Тараса Шевченка, О. Партицкого, ц. 30 кр. — О выхованю, пôдручникъ для женщинъ, ц. 30 кр.

На почтову пересылку премій треба додати 20 кр. — Пôврôчнѣ предплатники можуть набути тѣ книжки якъ и образы за половину поданои цѣны. — До Россіѣ не можемо высылати премій зъ причины трудностій заходячихъ въ пересылцѣ.

Вôдповѣдає за редакцію: **Петро Скобельскій.**

Выдає **Товариство имени Шевченка.** Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка, пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ XI. Львôвъ дня 15. (27.) Сѣчня 1890. **Число 2.**

Выходить два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого, въ объемѣ 2—2½ аркуша.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **8.** улиця Академична.

ЗОРЯ

Пренумерата выносить: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр., на чверть р. **1** зр. **25** кр.

Пренумерату належить присылати до **администрациѣ „Зорѣ“** (улиця Академична ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

ДО СВѢТЛА!

(Оповѣданѥ арештанта.)

I.

Говорять ученѝ природознавцѣ, що тѝ верствы воды, котрѝ лежать на самому днѣ найглубшихъ морскихъ глубѣнѣвъ, се справдѣшня „мертва вода“. Величезный стовпъ горѣшнѣхъ верствъ, що тяжить на кождôй частинѣ того низу, позбавлюѥ ѣ всякого руху, всякого житя. Свѣтло сонця сюды не доходить, нѣякѝ живѝ истоты тутъ не водять ся, нѣякѝ водянѝ протоки, анѣ бурѣ анѣ землетрясеня тутъ навѣть легенькою луною не озывають ся. Одинокій рухъ, якій тутъ можна запримѣтити, се вѣчне и ненастанне спадуванѥ міліонôвъ трупôвъ и скелетôвъ живыхъ истотъ, котрѝ колись, неразъ таки давненько, жили и гуляли тамъ, въ горѣ, пышались на сонцѣ, купались въ темнотѣ, гойдались на могучихъ морскихъ хвиляхъ. Погибши, вони звôльна, звôльна спадують въ низъ — особливо тѝ манюсѣнькѝ форамініферы та діятомеѣ та другій дрôбязокъ, що становить головну масу морского житя, — звôльна трупы ихъ продирають ся крôзь щоразъ густѣйшѝ и богатшѝ въ кислородъ та вуглевый квасъ верствы, розкладають ся, неначе згарають въ нихъ, и тôлько зъ часомъ, яко мікроскопійнѝ кульочки та дрôбочки досягають дна и лягають на тôмъ великôмъ кладовищѣ, щобъ колись, по тысячахъ лѣтъ утворити крейдяну скалу.

Важко и сумно мабуть тымъ нижнѣмъ верствамъ воды бовванѣти и дубѣти вѣчно на мертвому днѣ, въ страшеннôй пôтьмѣ, пôдъ нечуванымъ тискомъ, середъ самыхъ трупôвъ. Важко и сумно имъ, особливо коли въ нихъ скрыто вôдôзвесь та вѣчна, непропаща сила, безъ котрои нема анѣ одного атому въ природѣ. Жива, непропаща сила въ нутрѣ, а кругомъ пôтьма, тискъ страшенный и безконечне кладовище! И коли въ тыхъ нещасныхъ, на вѣчну смерть засудженыхъ атомахъ заворушить ся часомъ, разъ на тысячу лѣтъ, легенькій вôдтѣнокъ думки — вы думаѥте, що се неможливе? адже ж и нашь думаючій мозокъ, щожь вôнъ инше, якъ звязокъ тыхъ-же атомôвъ кислороду, вуглероду и другихъ елементôвъ? — то гôрка, важка мусить бути ся мрѣя-дума: „Мамо природо! Вôдки-жь така на насъ несправедливôсть? Не вже мы гôршѝ вôдъ тыхъ, що тамъ въ горѣ надъ нами гуляють, гойдають ся та въ чудовому свѣтлѣ пышають ся? И чомубъ тобѣ не установити черги, чомубъ не пустити насъ хочь на часочокъ туды, въ гору?“

Але мама природа не знаѥ сантиментальности и не слухаѥ мрѣй.

— Буду я зъ вами, дурнями, панькатись! — воркоче вона. — Чуѥте въ собѣ силу, то трѣбуйте вырвати ся самѝ на верхъ. Ще-бы я не мала роботы васъ пôдсаджувати!

Ба, трѣбуйте самѝ вырватись!

Вамъ не лучалось бачити подôбнѝ подѣ въ житю людскому? Ой, лучалось, любѝ мои, комубъ не лучалось таке бачити! И вôдъ кождого такого случаю щемѣло ваше серце, и до нынѣ щемить, коли стрѣбуѥте перенестись думкою въ положенѥ тыхъ бѣдныхъ живыхъ атомôвъ людскои суспôльности, засудженыхъ зависливою долею на вѣчну пôтьму, на тупу недвижнôсть, на смерть безвѣстну. Аджежь и всѣ мы — чижь не така сама нижна верства помѣжь народами? Чижь кождый крепкій, здоровый рухъ тыхъ вольныхъ и щасливыхъ народôвъ не вôдчуваѥмо якъ бôль, якъ натискъ, якъ штовханѥ на нашь організмъ народный?

А кождый зъ насъ, хто, неразъ коштомъ страшенного зусиля и коштомъ неодного истнованя найблизшихъ намъ людей, выдобувъ ся зъ того темного низу хочь троха на высшій щебель, чижь не почуѥ неразъ мимовôльного жаху и болю на саму думку про той низъ и про те, що не будь сеи або тои щасливои обставины, вôнъ бувъбы може й до нынѣ пропадавъ въ ньому, темный, безпомочный, незвѣстный нѣкому, не чоловѣкъ, а частина масы людскои? И чи не заболить наше серце на згадку про тысячѣ а тысячѣ такихъ, що такъ само якъ мы силувались вырватись зъ тои пôтьмы, тужили до свѣтла, рвались до волѣ и теплоты — и все надармо? И чи не пройме насъ дрожь перестраху, коли пригадаѥмо житѥ и конець такихъ незвѣстныхъ нѣкому, забутыхъ, неразъ затоптаныхъ и опльованыхъ одиниць, коли стане намъ ясно передъ очима, що неразъ тôлько найглупѣйша въ свѣтѣ обставина, слѣпый случай, непорозумѣнѥ, жартъ, нерозважне слово, пилинка одна зôпхнула ихъ зъ дороги и на вѣки вкинула назадъ въ ту пôтьму, зъ котрои вони вже отъ-отъ выбирали ся на вольную волю?...

Оттакѝ думки вертѣли мôй мозокъ и прогонювали сонъ зъ моихъ повѣкъ пôдчасъ довгихъ, довгихъ ночей и днѣвъ, прожитыхъ въ тюрмѣ. Мои товаришѣ недолѣ, у котрыхъ и самыхъ сверлувало та мулило въ нутрѣ, не могли найти для мене слова потѣхи, — противно, я бачивъ, що самѝ вони неразъ далеко бôльше потребували такого цѣлющого слова. Щобъ не вдурѣти середъ тои сутолоки горя, мы розмовляли, оповѣдали однѝ однымъ — не про себе, а про другихъ, далекихъ, и все таки про горе. Одно зъ такихъ оповѣдань, котре глубше нѣжь другѝ вразило мене, подаю отсе читателямъ. Той, що менѣ оповѣдавъ єго, бувъ — не говорю про єго „фахъ“ — парубокъ ще молодый, повный силы й вôдваги, не позбавленый доброго, щиро-людского чутя, выхованый по мѣщаньски, кôнчивъ людову школу, вчивъ ся ремесла,

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА АН УРСР № ИП. 21462

Львівська Філія бібліотеки АН УРСР

однымъ словомъ, такожь чимало потративъ силы и кошту, щобъ выдрапатись на верхъ, выйти въ люде — ну, а выйшовъ... Та не про се рѣчь!

Шестый разъ уже сидѣвъ вôнъ пôдъ ключемъ, и знавъ усю арештантску практику, трохи що не всю исторію кождои казнѣ: хто въ нѣй сидѣвъ, за що, на кôлько бувъ засужденый, якъ обходили ся зъ арештантами давнѣйше, а якъ теперь, и т. д. Була се правдива арештантска лѣтопись. Дозорцѣ вважали єго за непосидючого галабурдника и давали се єму почути частыми дисциплінарными карами. Але вôнъ не уймавъ ся, и выбухавъ мовь порохъ, скоро тôлько побачивъ, що щонебудь дѣє ся не такъ якъ повинно, що въ чôмъ небудь кривдять арештантôвъ. Особливо частѣ мавъ вôнъ передирки зъ шильдвахомъ, що ходить по пôдъ вôкнами вязницѣ и має вважати на те, щобъ арештанты не вызирали въ вôкно и не говорили одинъ зъ однымъ. Кôлька разôвъ воякъ грозивъ єму, що буде стрѣляти, коли не вступить ся зъ вôкна, але вôнъ сидѣвъ спокôйно, не кажучи нѣчого, або коли воякъ починавъ кланцати куркомъ, зôскакувавъ зъ вôкна и кричавъ:

— Ну, ну, аджежь я знаю, що ты не смѣешь стрѣляти!

— А вôдки вы се знаєте? — запытавъ я разъ.

— Якъ то, вôдки знаю! Самъ бувъ свѣдкомъ, самъ бачивъ!

— Що бачили?

— Е, та се цѣла исторія! Отъ лѣпше я вамъ роскажу, нехай тамъ бѣдный рекрутъ не бентежить ся. Аджежь и вôнъ бѣдолаха, що єму скажуть, те й мусить робити.

II.

Два роки тому буде, — почавъ вôнъ, — якъ разъ отсе два роки. Сидѣвъ я тодѣ въ отсѣй ямѣ въ слѣдствѣ. Два насъ тôлько въ казни було, я и якійсь паниско, Журовскій называвъ ся. Що за оденъ бувъ и за що сюды попавъ, сего вже й не тямлю.

Ажь ось разъ якось у вечѣръ, уже по вечѣрнôй візитѣ, вже мы пороздягались и спати лягли, — несподѣвано чуємо кроки ключника и голосный скрегôтъ ключѣвъ вôдъ колодокъ. Нарештѣ вôдôмкнувъ и впустивши до казнѣ снôпъ жовтого свѣтла зъ своєи лѣхтарнѣ, вказавъ намъ у тôмъ свѣтлѣ якусь скорчену, на-пôвъ голу, марну фіґурку. Потрутивъ ѣѣ напередъ и вôпхнувъ до казнѣ, бо, видно, сама не могла досыть скоро поспѣти.

— Осьде маєшь коцъ и простирало, — крикнувъ, кидаючи тѣ рѣчи фіґурцѣ на голову и майже до землѣ ѣѣ пригнѣтаючи. — Лягай та спи! Миски дôстанешь завтра.

Сказавши се, ключникъ дверѣ замкнувъ и пôшовъ. У казнѣ стало темно, якъ у пивницѣ, и тихо, якъ у гробѣ. Тôлько въ ряди-годи чуємо, немовь-бы хтось сѣкачами мясо на стôльници сѣкъ — то нашь товаришь зубами дзвонить. Бачите, осѣнь уже була пôзна, двѣ недѣли по всѣхъ святыхъ, холодъ такій, що не дай Боже.

— Що ты за одинъ? — пытаю закостенѣлого товариша, не встаючи зъ лôжка. Уже чоловѣкъ бувъ нагрѣвъ ся и не хотѣло ся менѣ вставати, а въ казни було досыть холодно, бо вôкно мусѣло бути день и нôчь отворене, про задуху.

Товаришь нашь мовчить, тôлько ще дужше зубами дзвонить, а крôзь той лярумъ чути урывane хлипанє. Жаль менѣ стало хлопця, бо я вже домѣрковувавъ ся, що то якійсь зовсѣмъ ще зеленый. Отже вставъ я и постеливъ єму на-помацки лôжко.

— Ну, ну, — кажу, — будь тихо, не плачь! Роздягнись та йди спати!

— Не... не... мо...жу, — ледви пробубонѣвъ вôнъ.

— Чому?

— Бо... бо... я... дуже змерзъ.

Господи! Я до него, а вôнъ увесь якъ кôсть змерзлый, анѣ рукою, анѣ ногою рушити не може. Якимъ дивомъ прийшовъ до казнѣ — не розумѣю. Вставъ и паниско, познимали мы зъ него лахмѣтє и роздягли єго цѣлкомъ до гола, натерли добре, обвили простираломъ и коцомъ и поклали на лôжко. За яку чверть годины, чую — зôтхає, рушає ся.

— А що, лѣпше тобѣ? — пытаю.

— Лѣпше.

— Вôдôйшли руки, ноги?

— Ще не зовсѣмъ, але вже лѣпше.

— А вôдки ты?

— Зо Смерекова.

— То тебе певне жандармъ привѣвъ?

— А якъ-же. Гнавъ мене сегодня вôдъ рана, майже голого й босого, морозомъ. Десять разъ падавъ я на дорозѣ, бо не мôгъ ити. Бивъ мене ременемъ — и я мусѣвъ. Тôлько въ корчмѣ, въ Збоискахъ, трохи мы пропочили, жидъ горѣвки менѣ давъ.

— А якъ-же тебе звати?

— Йосько Штернъ.

— А! То ты жидъ?

— А якъ-же, жидъ.

— Нехай тебе чортъ возьме! Хочь мене убий, чи бувъ-бы я зъ бесѣды пôзнавъ, що ты жидъ, такъ чисто по нашому говоришь.

— Щожь, пане, я зрôсъ на селѣ, межи хлопами. Я пастухомъ бувъ.

— А кôлько тобѣ лѣтъ?

— Шѣснацять.

— А за щожь то тебе ажь тутъ до криміналу притащили?

— Ой, пане, я не знаю! Казавъ жандармъ, що мôй господарь прискаржывъ мене за рабунокъ зо вломанємъ, але я бôгме нѣчого не рабувавъ. Тôлько свои паперы, бôгме, тôлько свои паперы!

И ставъ хлипати та ревти, якъ дитина.

— Ну, ну, цить, дурный, — повѣдаю, — скажешь то все завтра судіѣ, а мене то зовсѣмъ не обходить. Спи теперь.

— Ой, пане, а жандармъ казавъ, що мене за те повѣсять! — заводивъ Йосько.

— Чи ты сказивъ ся, дурный! — крикнувъ я. — Смѣй ся зъ того! Дежь ты чувъ, щобы за такій дурницѣ вѣшали?

— А мôй господарь казавъ, що мене запакують на десять лѣтъ до криміналу.

— Ну, ну, не жури ся, — кажу. — Богъ милосерный, якось то буде. Тôлько засни теперь, а завтра поговоримо за дня!

Умовкли мы и незабаромъ я захрôпъ. Тôлько й мого добра въ криміналѣ, що сплю якъ той заяць въ капустѣ.

III.

Тôлько другого дня могли мы добре оглянути новака. Ажь смѣшно менѣ стало, що я мôгъ учора вôд-

разу не пôзнати въ нѣмъ жида. Рудый, зъ пейсами, нôсъ вигнутый якъ у старого, постава скорчена, хоть на свои лѣта зовсѣмъ не помарнѣла и доброго росту. Поглянувши на него, бачило ся, що на десять крокôвъ вôдъ него чуєшь запахъ жида. А вчера, коли мы єго натирали напотемки и тôлько слова єго чули, зовсѣмъ того не було чути!

И вôнъ такожь зъ перелякомъ ставъ озирати ся по казнѣ, якъ сполохана бѣлиця. Схопивъ ся, коли мы ще оба зъ паномъ лежали, умывъ ся, постеливъ своє лôжко и сѣвъ на нѣмъ у кутѣ, тай уже анѣ щеберне, мовь заклятый.

— А що, ты голодный? — пытаю єго.

Мовчить, тôлько якось ще дужше скорчивъ ся.

— Ѣвъ єсь що вчора? — пытає панъ.

— Та... вчора... якъ мене мавъ жандармъ вести, вôйтиха дала менѣ трохи борщу и кавалокъ хлѣба.

— Ага, теперь уже знаємо! — усмѣхнувъ ся панъ.

Давъ єму поснѣдати — добрый кавалокъ хлѣба и вчерашній котлетъ. Ажь затрясъ ся неборакъ. Хотѣвъ щось дякувати, але тôлько сльозы въ очахъ єму стали.

И бачите, ще одна несподѣванка въ тôмъ хлопчискови! Постать наскрôзь жидôвска, ажь вôдразлива, а въ натурѣ єго бачилось, що нѣчого анѣ крихточки нема жидôвского. Тихій, послушный, безъ жаднои дрôбочки тои жидôвскои самохвальбы, до говôрки неохочій, але коли єму було казати що зробити, то звивавъ ся якъ искра. Було щось таке натуральне, хлопске въ цѣлôй єго поведѣнцѣ. Якъ не було що робити — а що у насъ въ казнѣ за робота! — любивъ сидѣти въ кутику мовчки, скорченый, обчепивши руками колѣна та опершись бородою о колѣна, тôлько очи єму блищать ся зъ темного кутика, якъ у цѣкавои мышки.

— Ну, скажижь намъ, що ты за рабунокъ такій страшный зробивъ, що жандармъ за него ажь шибеницею тобѣ грозивъ? — спытавъ єго разъ панъ, коли вже видно було, що хлопчиско трохи втихомиривъ ся та освоивъ ся.

— Ой, пане, — сказавъ Йоcько и затрясъ ся всѣмъ тѣломъ, — довго-бы то росказувати, а мало слухати. То дуже глупа исторія.

— Ну, ну, росказуй, послухаємо. И такъ не маємо тутъ нѣчого мудрѣйшого робити, то можна й глупои исторіѣ послухати.

— Рôсъ я у Мошка, арендаря въ Смерековѣ, — почавъ Йоcько. — Зразу гравъ ся я разомъ зъ єго дѣтьми и кликавъ Мошка „тате“ а Мошчиху „маме“. Гадавъ я, що вони мои родичѣ. Але небавомъ завважавъ я, що Мошко своимъ дѣтямъ справляє гарнѣ бекешки а Мошчиха дає имъ що пятницѣ бѣлѣ сорочечки, коли тымчасомъ я ходивъ брудный та обдертый. Коли менѣ було сѣмь лѣтъ, казали менѣ пильнувати гусей, щобы не йшли въ шкоду. Мошчиха не пытала, чи холодъ, дощь або спека, але гнала мене зъ дому на толоку, даючи при тôмъ чимъ разъ менше ѣсти. Терпѣвъ я голодъ, плакавъ неразъ на толоцѣ, але все те нѣчого не помагало. Сѣльскѣ хлопцѣ були лѣпшѣ для мене. Давали менѣ хлѣба, сыра, допускали мене до своихъ забавъ. Привыкъ я до нихъ, а пôзнѣйше ставъ я ихъ выручати въ пильнованю гусей. Бувъ я, якъ на свôй вѣкъ, крепкій и зручный, то господынѣ сѣльскѣ стали самѣ повѣряти менѣ гусей а потôмъ и телятъ, коли ихъ дѣти мусѣли йти до школы. За те дôстававъ я вôдъ нихъ хлѣба, теплои стравы а неразъ у свято и пару крейцарôвъ. Мошчиха була дуже скупа, то й рада, що я дома ѣсти не просивъ. Але коли Мошковѣ дѣти дôзнали ся, що я ѣмъ хлопскѣ стравы, то прозвали мене трефнякомъ и стали зо мною дрочити ся а далѣ й бокувати вôдъ мене. Зразу менѣ то не вадило, але небавомъ почувъ я ту неприязнь дуже дôймаво.

Мошко нанявъ для своихъ хлопцѣвъ бельфера, щобы ихъ учивъ читати й писати. Було то въ зимѣ, то й я мавъ часъ вôльный. Колижь я наблизивъ ся до нихъ, щобы й собѣ вчити ся, хлопцѣ стали кричати, тручати мене та щипати, а врештѣ зъ плачемъ заявили матери, що разомъ зъ трефнякомъ учити ся не будуть. Сама, бачу, Мошчиха намовила ихъ до того, бо дуже мене та вѣдьма ненавидѣла, хоть не знаю, за що. Тожь заразъ, якъ тôлько дѣти завели крикъ, прибѣгла и вытрутила мене зъ покою, кажучи, що то не для мене наука, що вони бѣднѣ и не мають вôдки для жебрака бельферôвъ тримати. Заплакавъ я, але щожь дѣяти? Пôду, бувало, въ село, бавлю ся зъ сѣльскими дѣтьми або придивляю ся, якъ старшѣ майструють коло возôвъ, саней чи иншихъ знарядôвъ. Неразъ цѣлою гурмою бѣгали мы до коваля, котрого кузня стояла край села, и тамъ цѣлыми годинами придивляли ся роботѣ. А що я бувъ найсильнѣйшій зъ усѣхъ хлопцѣвъ, то неразъ коваль велѣвъ менѣ або мѣхомъ дути або молотомъ ударити або точило крутити. Якій-же я тодѣ бувъ щасливый! Якъ горяче бажавъ я, коли вже наука не для мене, мати бодай яке ремѣсло!

Зъ весною зновъ вернувъ я на толоку, до гусей и телятъ, котрыхъ Мошко тримавъ по кôльканацять штукъ на продажь. Толока була обширна, де-не-де поросла корчами, то й не богато мавъ я бѣганины. Сяду собѣ, бувало, де на горбку, выострю ножикъ и зачинаю стругати, довбати, клемезити рôжнѣ рѣчи зъ дерева, зразу маленькѣ драбинки, плуги та бороны, пôзнѣйше клѣтки, вѣтряки та млинки. По рокови бувъ я вже такимъ майстромъ, що всѣ сѣльскѣ хлопцѣ въ кутъ передо мною. Почавъ я фабрикувати траскала та скрипучѣ опуды для вôдгоненя воробцѣвъ изъ пшеницѣ, проса та конопель, и продававъ пару такихъ опудôвъ по десять крейцарôвъ. Заробивъ я небавомъ тôлько, що мôгъ посправляти собѣ деякѣ столярскѣ знаряди: долôтця, сверлики и т. и. Бравъ ся я до чимъ разъ бôльшихъ рѣчей, бо мавъ до того охоту. Що тôлько побачу, заразъ хотѣвъ-бы зробити. Въ зимѣ пересиджувавъ я цѣлыми днями то у столяря, то у коваля, помагаючи имъ та привчаючи ся до ихъ роботы. Мавъ я вже шѣснацять лѣтъ, а Мошко анѣ гадки зробити щось зо мною, — вывѣвъ мене на пастуха, а за бôльше байдуже. Не знавъ я навѣть, хто бувъ мôй батько и якого я роду. Въ селѣ знали тôлько, що Мошко привѣзъ мене вôдкись маленькимъ; була навѣть чутка, що я сынъ якогось Мошкового свояка, що не оставивъ пôсля своєи смерти нѣкого, тôлько мене одного а за мною порядный маєтокъ, котрый буцѣмъ-то Мошко загорнувъ и собѣ присвоивъ.

— Шкода тебе, Йоcьку, — говорили менѣ неразъ хлопы, — такій ты моторный хлопець и до ремѣсла охочій, а що зъ тебе буде?

— Щожь мав бути, — вôдповѣдавъ я. — Буде громадскій пастухъ.

— Ой, не має сумлѣня Мошко, що такъ за тебе не дбає!

— Каже, що бѣдный, що не має вôдки, — говоривъ я.

— Не вѣрь ты старому циганови! Маѥ вôнъ грошѣ и порядни̂, але для своихъ бахурôвъ ховаѥ. А тебе не навчивъ навѣть Богови молити ся.

Бурило ся въ менѣ вôдъ такихъ слôвъ. Ставъ я самъ про себе думати.

— Справдѣ, — мѣркую, — чого я тутъ досиджу ся? Робити на Мошка за дурно завше маю часъ. Кобы хоть ремѣсла доброго де вывчити ся, то мавъ-бымь бодай свôй кавалокъ хлѣба въ рукахъ. Але якъ ту дôйти до того? Якъ увôльнити ся вôдъ Мошка? Куды въ свѣтѣ обернути ся, особливо, коли не знаю, вôдки я родомъ, хто бувъ мôй батько и чи ѥ де мôй рôдъ?

Наша коршма стояла при дорозѣ. Часто до неи заходили шандары, неразъ ведучи скованыхъ арештантôвъ до Львова або до Жовквы. Зразу я боявъ ся страшенно тыхъ здоровыхъ, грôзныхъ хлопôвъ у темнôмъ убраню, зъ карабинами на плечахъ и въ шапкахъ зъ косицею зъ блискучого когутячого пѣря. Зъ трѣвогою й дрожю, скорченый край печи, слухавъ я неразъ, якъ вони розмовляли зъ Мошкомъ або зъ сѣльскими господарями. Розмовляли звычайно про страшнѣ для мене рѣчи, про пожары, про злодѣявъ, волоцюгъ, и въ розмовахъ тыхъ дуже часто чувъ я слово: паперы. „Якъ не маѥ паперôвъ, заразъ ѥго задержати“. „Еге, дивлю ся, а ѥго паперы не въ порядку“. „Якъ-бы бувъ мавъ хоть одинъ папѣръ добрый, бувъ-бымь ѥго пустивъ“. — Ба щожь то за паперы, — думавъ я неразъ, — що таку маютъ мôць, що одинъ папѣръ може проходячого чоловѣка оборонити вôдъ шандаря зъ карабиномъ та когутячимъ пѣрѥмъ? Але на се пытанѥ не мôгъ я найти вôдповѣди, а про те тымъ дужше лякала мене думка про тѣ паперы. Якъ-жежь я можу рушити ся въ свѣтъ, не маючи паперôвъ? Адже мене заразъ на першôмъ кроцѣ шандаръ зловить и поведе Богъ зна на якѣ муки! Дрожавъ я всѣмъ тѣломъ на таку думку. Чимъ частѣйше думавъ про вызвôлъ вôдъ Мошка, тымъ частѣйше отѣ паперы ставали менѣ передъ очима. Навѣть снили ся менѣ паперы, старѣ, пожовклѣ, зъ величезными печатками, дивились на мене грôзнымъ, поморщенымъ обличѥмъ, або смѣяли ся зъ мене огидными, беззубыми устами. Бувъ я тодѣ дуже нещасливый. Всѣ люде, котрыхъ я о те пытавъ, потверджували, що безъ паперôвъ анѣ въ дорогу рушити не можна, анѣ нѣхто мене до терміну не прийме. Але вôдкижь менѣ взяти тѣ паперы? Коваль радивъ менѣ запытати ся про нихъ Мошка, вôнъ-же мусѣвъ дôстати якѣсь паперы по моѥмъ батьку.

Ба, спытати ся Мошка! Якъ-бы то менѣ такъ легко було до Мошка приступити. Давнѣйше, якъ бувъ я малый, бувъ вôнъ для мене ласкавѣйшій; колижь ставъ я дорастати, здавъ мене зовсѣмъ у руки своѥи жѣнки вѣдьмы и майже нѣколи нѣчого до мене не говоривъ. Бачилось менѣ навѣть, що бокувавъ вôдъ мене. Вôдъ коли менѣ люде повѣли, що мусѣвъ узяти грошѣ по моѥмъ батьку, ставъ я пильнѣйше на него вважати; я змѣркувавъ, що та моя увага ѥго непокоить. Крутивъ ся якось неспокôйно, коли мы часомъ опинили ся самѣ, немовьбы ѥго щось грызло. — А що, мѣркую собѣ, якъ-бы такъ коли, якъ нема жѣнки, наперти на него несподѣвано, може-бы можна вôдъ него хоть що-то дôзнати ся? Отъ я й зважився при нагодѣ такъ зробити.

Нагода така небавомъ лучилась. Мошчиха поѣхала до Жовквы, въ коршмѣ не було нѣкого, тôлько самъ Мошко, — тожь приступивъ я до него тай кажу:

— Ребъ Мойше, люде кажуть, що маѥшь якѣсь паперы по моѥмъ батьку.

Кинувъ ся Мошко, немовь-бы ѥго оса вкусила.

— А ты се вôдки знаѥшь?

— Та люде кажуть.

— Що за люде?

— Та всѣ, по цѣлôмъ селѣ.

— Ни, а тобѣ на що тыхъ паперôвъ? Адже ты навѣть читати не вмѣѥшь!

— Такъ. А все таки я хотѣвъ-бы знати. Значить, маѥшь ихъ?

— Маю, маю, тѣ дѣдôвскѣ паперы! — крикнувъ Мошко роздразненый, немовь-бы я ѥму не знати що неприѥмного сказавъ. — Дѣдъ бувъ твôй батько, протративъ маѥтокъ, а тебе менѣ на бѣду лишивъ. Що менѣ зъ тебе за пожитокъ!

— Знаѥшь що, ребъ Мойше, — кажу, — вôддай менѣ тѣ паперы. Я собѣ пôду, коли я тобѣ не потрѣбный.

— Що?! — верескнувъ Мошко, — ты-бы хотѣвъ ити?! А кудыжь ты, дурню, пôдешь?

— Я хотѣвъ-бы вступити де до терміну, ремѣсла вчити ся.

Мошко засмѣявъ ся на цѣле горло.

— Иди, йди, капустяна голово, гадаѥшь, що тебе хто прийме! За термінъ треба платити, а до того треба вмѣти читати й писати, и то не по жидôвски, але по ґоѣвски.

Ставъ я, мовь остовпѣлый. Врештѣ здобувсь и на слово.

— То бодай менѣ покажи тѣ паперы, нехай ихъ побачу!

— Тьфу! — крикнувъ Мошко, — вчепивъ ся мене, якъ рѣпякъ кожуха! Ну, ходи, покажу тобѣ твои скарбы! Ще щастѥ твоѥ, щомь ихъ доси не спаливъ!

Се остатне слово мовь нôжь уразило моѥ серце. А що, якъ-бы бувъ Мошко справдѣ спаливъ мои паперы? Адже бувъ-бы я самѣсѣнькій на свѣтѣ, якъ листъ вôдôрваный вôдъ дерева. Анѣ-бымь самъ не знавъ свого роду, анѣ-бы мене нѣхто не знавъ. Не мôгъ-бымь рушити ся зъ мѣсця, бувъ-бымь на вѣки прикованый до Мошковои лавы, бувъ-бымь до смерти ѥго невôльникомъ. Дрожь мене проймила на сю думку, якесь млаве промѣнѥ замиготѣло передъ очима. Зъ великою натугою перемôгъ я самъ себе и йшовъ супокôйно за Мошкомъ до комôрки.

Комôрка була деревяна, добудована до коршмы ззаду, а вхôдъ изъ сѣней. Мала тôлько одно тѣсне вôконце, на-вхрестъ перебите зелѣзными штабами. Тамъ Мошко складавъ усякѣ рѣчи, що бравъ вôдъ хлопôвъ на заставъ, и все, що мавъ дорожшого. Повно тамъ було кожухôвъ, шапокъ баранковыхъ, чобôтъ; у скринѣ лежали коралѣ, казали навѣть, що мавъ тамъ на днѣ старосвѣцкѣ дукаты й таляры. Пару разъ добували ся до тои комôрки злодѣѣ, але нѣколи не могли ѥи розбити, бо мôцно була збудована, а Мошко собакъ державъ чуткихъ. Дверѣ вôдъ комôрки були низькѣ й тѣснѣ, Мошко мусѣвъ схилити ся, щобы влѣзти до середины, за нимъ влѣзъ и я.

— А ты ту чого? — озвѣривъ ся вôнъ на мене.

— Якъ-то чого, аджежь ты велѣвъ менѣ йти!

— Але не ту! Зачекай у сѣняхъ!

— Все одно, — кажу, — зачекаю й ту. Адже нѣчо тобѣ не зъѣмъ.

Мошко вытрѣщивъ очи и выдививъ ся на мене,

немовь-бы мене вперше въ житю бачивъ. Не знаю, що єму въ менѣ не подобало ся, але плюнувъ и вôдвернувъ ся. Потôмъ вылѣзъ на скриню, сягнувъ на поличку прибиту пôдъ самою стелею и дôставъ вôдти скрутѣль пожовклыхъ паперôвъ.

— Ось твои шпарґалы! — буркнувъ, показуючи ихъ менѣ зъ далека.

— Дай, нехай имъ придивлю ся, — кажу и вытягаю руку.

— Ну, щожь ты, дурный, въ нихъ побачишь, — вôдповѣвъ Мошко, — и по що тобѣ того? Сиди у мене, коли тобѣ ту добре, и не шукай собѣ бѣды!

И поклавъ паперы зновъ на полицю.

— Ходѣмь вôдси, — каже, — теперь можешь бути спокôйный. А то, що тобѣ люде про мене говорять, — бо знаю, що въ людей языки довгй, — то ты не вѣрь тому. То все брехня!

— Що брехня? — пытаю.

— Етъ, зъ тобою говорити, то одно горохомъ о стѣну кидати, — буркнувъ Мошко и майже вытрутивъ мене зъ комôрки, а потôмъ замкнувши єѣ на ключь и на колодку, пôшовъ до коршмы.

(Конець буде.)

Иванъ Франко.

СПІВАЦКА ДОЛЯ.

Бувай здорова! може на віки!...
А як втомлені замкну повіки,
Помолись сестро!...
Боже мій, Боже!
А тут так тихо, сьвіт такий гожий,
В серцю так тепло, що й в душі тихше;
Тутки здає ся до Бога близше.
Та чомуж годї ми тут спочити,
З нею співати, тужить і снити?

Прощай мій раю! Я на престолї
Вітчини моєї, для братей долї,
Склав спокій, щастє. І тебе кину,
Йду на могили знов в Україну...

Ти посумнїла, моя лебідко,
І з очей сльози дрібненькі видко?
До моєї груди припалась з болю,
А чи ти знаєш співацку долю?
Співацка доля — чайка на морі,
Любов співацка — блеск метеорів,
Співацка пісня — вітер з могили,
Бо єго пісни опирі вчили.
А такі в пісни єго є чари,
Що як у лїру степову вдарить,
І 'ме казати о ріжних дивах,
Заклятих духах, краях, могилах —
То такі кине на тебе вроки,
Щоби-сь летїла з ним в сьвіт широкий;
А як в сьвіт піде — тебе покине,
Забере щастє, спокій загине.

Прощай!... Чи чуєш, як вие буря,
Як там бють громи?... Прощай... потурай!...
То кличуть братя горем, сльозами —
Прощай!... Зійдемось там... за зорями.

Ів. Ганин-Буцманюк.

СОНЕТ.

Діброва смутная вже листєчко ронила,
До долу у журбі клонила ся чолом;
Зима, скрадаючись, повіяла крилóм,
І снїгом, — біллю білою, — єї покрила.

Дібровонька тодї шумлячи зголосила:
„О зимо! не лякай безрадісним кінцем!
Не покривай мене холодним тим вінцем,
Нехай моя пишає ще краса и сила!

Най гордим поглядом іще я подивлюсь,
Нехай в промінї багряниця ще палає,
Нехай в-остатнє сьвітлом сонячним упюсь,
Най пташка хоть одна ще заспіває!“...
І перший снїг на віттю розтопивсь,
Неначе слїзми гіркими полився...

Олена Пчілка.

На спомин А. Л. О–скому.

(15. Жовтня 1889.)

Сумно, мій друже, на рідному полї:
Не видно вїгде орачів
Пташки давнó вже убрались за море,
Зостали ся стаї грачів.

Сонце сховалось за чорную хмару,
Скрізь почорнїло усе:
Наче жене хто велику отару,
Куряву вихоря несе.

Тьма безпросьвѣтня скувала бідноту
Нїгде і просьвітку нема,
Нїкому взять ся за тяжку роботу:
Заржавіли плуг, борона...

Люде потомлені сплять зачаровані
Сум залягає навкруг,
Степи розлогі лежать ще неорані
Ждуть чи не прийде свій плуг?

Може прокинуть ся наші унуки
Од мертвого тяжкого сна;
Може минеть ся ся темрява й муки,
Може настане весна!...

О. В—ко.

ПРИГОДА НА ВОДѢ.

(Образокъ зъ житя. — А. Тороньского.)

(Дальше.)

IV.

Гуликъ пôддавъ бувъ мысль въ мясницѣ въ мѣсточку урядити баль на взôръ балѣвъ львôвскихъ. Мысль та приняла ся скоро у интелігенции мѣскои, хоть нѣхто не застановлявъ ся близше, чи дасть ся щось такого урядити. Гуликъ, яко душа того балю завязавъ комітетъ зъ передовыхъ людей мѣсточка и околицѣ. Запрошено до удѣлу такожь и панѣ, котрй мали бути господынями балю. На предложенє Гулика запрошено такожь и паню Губкову. Яка-така зъ пань мѣсцевыхъ не була зъ того

вдоволена, бо коли та мысль выйшла вôдъ Гулика, то добачали въ тôмъ якúсь дальшй намѣры єго, а именно до панны Губчанки. Одна зъ пань навѣть выразила ся не безъ злосливости: „Може-бы также и панну Губчанку запросити, було-бы бôльше“, себъ-то значило, що панѣ Губкова єсть тутъ злишня. Але Гуликъ якъ нѣколи, такъ и теперь не забувъ языка: „Дôйсно була-бы то дуже пожадана сила въ нашôмъ комітетѣ, тôлькожь то бѣда, що мы панѣнъ зъ засады не просимо до комітету. Панна Губчанка ще неразъ буде засѣдати въ такихъ комітетахъ, але пôзнѣйше“. На тй слова Гулика дотычна панѣ, що таку злосливу зробила увагу, тôлько зубы закусила, але не могла вôдповѣсти анѣ слова.

Запрошеня порозсылано завчасу. Въ мѣсточку наставъ незвычайный рухъ, — зачали ся приготовленя до балю. Женщины, панѣ и панночки зачали ходити по склепахъ и по кравцяхъ жѣночихъ, нараджували ся и записували матерiѣ на сукнѣ и убраня. Кожда хотѣла якъ найкрасше выступити на бали. Мужѣ и батьки лишь раменами стискали, бо якъ той мовлявъ: „Чи весѣля чи хрестины, а курцѣ въ лобъ — чи вечерокъ чи баль, а ты мужу и ты батьку грошѣ дай“. Не одинъ батько впередъ мусѣвъ пôйти до якого тамъ Мошка або Гершка грошей пожичити, щобы справити сукнѣ донькамъ та женѣ. О собѣ вже и не думавъ: стара фрачина, рукавички выпранй выстарчать, щобы поплентати ся за женою та донькою.

Коли Марися про баль почула, приняла ту вѣсть зъ неохотою. „То вже концептъ Гулика — казала она. — Не знати, хто буде на тôмъ бали? Ще бы дѣвчатъ найшло ся, але вôдки взяти мущинъ до танцю?“

— Але будуть, будуть — казала мати, що привѣхавши зъ мѣста ту вѣсть принесла. — Гуликъ маѥ много знакомыхъ въ сусѣднихъ мѣстахъ, всѣхъ позапрошувавъ. Будуть и вôйсковй.

— Я-бы смѣялась якъ-бы на той часъ настала метелиця, и не можь було доѣхати.

— Иди-бо зъ своими ворожбами. Якось то вже буде, радше подумаймо о приборахъ на баль.

— Я-бы думала, що найлѣпше було-бы вôдтягнути ся вôдъ того балю, бо выдаткôвъ буде много, а забавы не буде. Лишь пльотокъ и обмовъ по бали буде що не мѣра.

— Алежь то не може бути — говорила мати. — Щожь-бы свѣтъ о насъ сказавъ? Мене запрошено до комітету и мы-бы не взяли участи въ бали?! Одній-бы гадали, що мы такй скупй, другй зновъ, що не умѣємо знайти ся въ высшôмъ товариствѣ, и для того вôдтягнули ся.

„Щожь то за таке высше товариство тамъ буде? Се тй самй люди, котрй звычайно бачать ся и сходять ся зъ собою. Коли вже конечно бути на балю, то я гадаю, що моя сина суконка выстарчить, тôлько вôдсвѣжити ѣѣ и прибрати.“

„Она вправдѣ гарна, але вже знана, на баль мусить бути зовсѣмъ нова суконка. Абожь мы такй бѣднй? Якъ выступити, то выступити! Инакше въ такôмъ зборѣ бути не може. Треба спровадити щось нового для васъ обохъ; Теося тоже пôйде на баль“ сказала мати.

Марися вже нѣчого не говорила бо хоть и не мала охоты на той баль, то все таки не мала звычаю противити ся воли матери. „Коли мати такъ хоче, то такъ и бути маѥ.“ Теося ажь пôдскочила зъ радости, коли почула, що и она пôйде на баль. Отець зовсѣмъ не мѣшавъ ся въ тй дѣла жѣночй. Не бувъ противный балеви, а що до уборôвъ, то зôставлявъ уже зовсѣмъ свободу своѣй женѣ. Бувъ вôнъ — правда — ощадный чоловѣкъ, але не бувъ скупый. Де треба выдати, тамъ вôнъ не жалувавъ, а не бувъ такъ бѣдный, щобы не мôгъ того выдатку понести, и не треба було єму пожичати грошей.

Тымчасомъ въ мѣстѣ комітетъ бальовый не дармувавъ. Часто вôдбували ся засѣданя, на котрй щось зо два разы и панѣ Губкова ѣздила. Зборы комітету вôдбували ся въ приватныхъ домахъ, разъ въ однôмъ другiй разъ въ другôмъ домѣ. На зборы приходили такожь и не належачй до комітету. Зъ того выробивъ ся рôдъ забавы, бо напередъ раджено а потôмъ бавлено ся. Раджено о всѣмъ. Найбôльше переходили внесеня Гулика, бо вôнъ знавъ ся на всѣмъ. Всѣ свои внесеня умѣвъ вôнъ поперти то досвѣдомъ зъ балѣвъ львôвскихъ, то повагами особъ высокихъ. „Такъ було во Львовѣ на бали академiцкôмъ — такъ на мѣщаньскôмъ — таку гадку пôддала була баронова Н. а таку зновъ совѣтникова М.“ Гуликъ всюды бувъ, всьо бачивъ, всьо знавъ; такъ буде найлѣпше, якъ вôнъ каже.

На внесеня Гулика выбрано два пôдкомітеты, одинъ для урядженя салѣ, а другiй для урядженя буфетôвъ. Въ мѣсточку не було анѣ цукорнѣ анѣ реставрацiѣ, для того комітетъ самъ мусѣвъ о всьо старати ся. Ураджено про те урядити спôльну стоячу вечерю. На ту цѣль надлѣсничiй Гу[illegible]ка прислявъ рогача, зъ другого дому дали индыка, зъ третого шинку, зъ четвертого качки, каплуны и и. Чого не ставало, мало докупити ся. Такожь обѣцяли панѣ достарчити рôжныхъ тѣстъ. Музика мала бути мѣсцева, незгôрша.

Але про найважнѣйшу рѣчь забуто, а именно про салю, бо єи зовсѣмъ не було въ мѣстѣ. Колижь прийшла бесѣда на салю, найшовъ ся комітетъ въ клопотѣ. Маѥ бути великiй баль, на котрый запрошено много гостей, а дежь найти вôдповѣдну салю на танець, та ще щобы були и кôмнаты на буфеты при нѣй? „Гуликъ няй радитъ, якъ знаѥ, якъ вôнъ не порадитъ, то вже нѣхто, тажь вôнъ пôддавъ гадку балю.“ Такъ говорили члены комітету. Вынайденѥ салѣ завдало Гуликови немало клопоту. Вôнъ обôйшовъ всѣ шинки, але нѣгде не надавала ся комната на урядженѥ балю. Ажь ось, при въѣздѣ до мѣста стояла корчма, въ котрôй звычайно ночували проѣзжй фôрманы; тамъ находила ся велика кôмната, въ котрôй стоявъ шинквасъ, за нею була друга, де арендарь зъ родиною ночувавъ, а по другôй сторонѣ въѣздныхъ сѣней находили ся ще двѣ кôмнаты. Ся то корчма надала ся якъ разъ на баль, тожь и рѣшено въ нѣй той баль урядити. Згоджено жида, и вымовлено собѣ, що того дня, коли буде баль, не смѣѥ приймати жадныхъ фôръ. Того дня цѣла корчма стояла пôдъ зарядомъ комітету, навѣть самъ арендарь мусѣвъ на той день выпровадити ся зъ своѥи кôмнаты, до малои кôмнатки, що находила ся при другôмъ кôнци корчмы и служила єму за комору. Але чого не зробить жидъ задля гроша?

Була вправдѣ саля на баль, але яка... Стѣны темнй, вже давно небѣленй, а стеля чорна, бѣлена ще тогдѣ якъ корчму поставили, пôдлога нерôвна и повна болота; въ найбôльшôй кôмнатѣ, де мали бути танцѣ стояла печь пекарска и кухня. Якже то всьо привести въ ладъ? Чи подôбна рѣчь въ зимѣ кôмнаты бѣлити? Пôдлогу вымыто у всѣхъ кôмнатахъ, закликано столяря, щобы ѣѣ бодай тамъ, де мали бути танцѣ, вырôвнавъ и выги-

блювавъ, а потôмъ ѣѣ вывосковано. Постирано зъ стѣнъ порохи, але бѣлити ихъ було годѣ; тожь Гуликъ вымысливъ таке, щобы выстелити стѣны папиромъ. Гадка була незла. Оббито папиромъ стѣны салѣ, потôмъ прикрашено и стелю фестонами зъ хоины и смереками, котрыхъ доставивъ надлѣсничій Губка, въ кутахъ поставлено вазоны зъ цвѣтами, на вôкнахъ повѣшено запоны, выпожиченй у начальника, а на стѣнахъ зеркала, такожь пожиченй, такъ що саля выглядала зовсѣмъ прилично. О другй комнаты вже менше журено ся, але и тй пристроєно по змозѣ. Въ прилеглôй до салѣ комнатѣ уряджено вôдпочивальню для пань и тоалєту; по другôй сторонѣ сѣней приладжено бôльшу комнату на ѣдальню, а въ меньшôй уставлено столики до картъ. И стѣни пристроєно смереками и фестонами, и постарано ся о вôдповѣдне освѣтленє. Дôйсно Гуликъ показавъ тутъ свôй талантъ, а хто-бы ще не бувъ вѣривъ, що вôнъ львовянинъ и що обертавъ ся въ высшихъ кружкахъ та бувавъ на першихъ баляхъ, мусѣвъ теперь увѣрити.

Наближавъ ся день балю. Чимъ близшій бувъ той день, тымъ бôльше було працѣ, тымъ бôльше нетерпячки.

На два днѣ передъ балемъ ставъ вôдъ заходу сильный потягати вѣтеръ, небо вкрыли темнй хмары. На другій день вѣтеръ ставъ сильнѣйше вѣяти и пустивъ ся снѣгъ. Цѣлу нôчь падавъ снѣгъ и вѣявъ вѣтеръ, а въ самъ день балю настала метелиця така, що свѣта Божого не було видно.

Отъ маєшь! Щожь буде зъ балю? — Ще мѣсцевй зъ бѣдою дôстануть ся, але замѣсцевй якъ заѣдуть? — Чи не шкода то выдатковъ?“ — Панѣ Губкова дуже засумувала ся, а Теося ажь розплакалась, бо ще нѣколи не була на публичнôй забавѣ; першій разъ лучалась ѣй способнôсть публично выступити, та и то не удало ся. Тôлько Марися якось дуже байдужно вôдозвалась: „Чи не говорила я, що лѣпше дати собѣ спокôй зъ бальомъ“. Батько глянувъ на неи бокомъ бо и єму стало якось жаль, що весь захôдъ и выдатки пôйшли марно. „Щожь робити? Пробуймо ѣхати — сказавъ вôнъ по хвили — але простыми саньми; може якось добємо ся, бо жалубнями анѣ думати!“

Выѣхали зъ дому. Але чи далеко ѣхали? Навѣть до села не доѣхали. Конѣ запали въ замѣть, кидались, рвались и зломили дышель у саней. Всѣ мусѣли позлазити зъ саней въ снѣгъ, а отець зъ парубкомъ вôдпрягли конѣ, вытягнули санѣ и выдобули конѣ зъ замети. Треба було вертати домôвь. Обернувши санки заложили зновь конѣ, повсѣдали, та безъ дышля вернули домôвь.

Вже цѣлкомъ стемнѣло, якъ заѣхали передъ хату обснѣженй и збѣдженй. Мати положила ся заразъ до лôжка, бо дуже втомила ся. Теося сѣла въ кутику и плакала; ѣй жаль було забавы. Лишь Марися зовсѣмъ не була сумна, на єи лици можь було навѣть вычитати вдоволенє. Огрѣвшись взяла цитру и стала собѣ пригрывати.

Обтрѣпавши ся зо снѣгу и знявши зъ себе кожухъ, засвѣтивъ Губка лѣхтарню и пôйшовъ до стайнѣ оглянути конѣ, чи не лучилось имъ яке лихо. На щастє нѣчого имъ не стало ся. Повернувши до комнаты и побачивши матѣрь въ лôжку, поспытавъ, чи ѣй що не долягає, чи не коле въ боцѣ? Почувши, що здорова и лишь утомлена, усѣвъ на софѣ, поглянувъ то на Теосю, то на Марисю, и не знавъ зъ чого-бы то почати? Чи нарѣкати на хуртовину, чи розважати своихъ? Помовчавши хвилину, вôдозвавъ ся: „Отъ, не журѣмь ся, то не намъ однымъ таке стало ся; тамъ певно сегодня нѣхто зъ села не заѣхавъ“.

„Чому-бы нѣтъ? — вôдозвалась Теося — всѣ не мешкають такъ якъ мы, якбы на якôмъ выгнаню.“

„Побачишь моя доню, що навѣть тй, що мешкають при гостинци не заѣхали, бо тамъ закурило всѣ дороги, що и слѣду ихъ не ма, а замети всюды. Навѣть мѣсцевй всѣ не зôйдуть ся, бо тамъ ще гôрше хуртовина розгулялась — и забавы доброи не буде. Отъ добре, що мы дальше не ѣхали, бо тогдѣ бы намъ анѣ впередъ анѣ взадъ“.

Ся бесѣда якось успокоила зажуреныхъ. Мати, що до того часу мовчала, стала говорити, а Теося перестала плакати.

„Я лишь тѣшу ся, що Гуликови не удало ся, бо то вôнъ до всього порыває ся, та ще другихъ за нôсъ водить, вôдозвала ся Марися.

„Щожь тобѣ Гуликъ виненъ, що такъ тѣшишь ся єго бѣдою? Не повело ся єму, не повело ся и другимъ, не повело ся и намъ. А зъ чужои бѣды тѣшити ся не красно, вôдозвала ся мати.

„Я зъ чужого нещастя не тѣшу ся нѣколи; впрочѣмъ не уважаю то за нещастє, що баль не удавъ ся, безъ нього зовсѣмъ обôйде ся. Але, що Гуликови не повело ся, то дуже добре, бо вôнъ дуже зарозумѣлый и незносный. Убавити ся, Гуликъ убавить ся, бо хоть не буде танцю, то будуть тамъ такй, що зôйдуть ся поѣсти сернину, качки, индыки и иншй рѣчи, та повыпивати вина и наливки, що понаносили на баль. Будуть тамъ спивати здоровя всѣхъ присутныхъ и неприсутныхъ и „Многая лѣта“ спѣвати, и такъ зôйде имъ часъ до самого рана. Тôлько хто покрыє выдатки поробленй на баль?“

„Я не знала, що ты Марисю така злослива. Гулика не можь анѣ зарозумѣлымъ звати, анѣ не чути, щобы вôнъ любивъ напиватись.

„Мамо! що єсть зарозумѣлый, о тôмъ всѣ знають, а що любить забавляти ся зъ товаришами при шклянцѣ и чарцѣ, о тôмъ такожь чути въ мѣстѣ.

„То клевета, Марисю справдешна клевета! то зависть задля того, що вôнъ для тебе такъ уважливый и ввѣчливый. Певно зъ зависти тобѣ хтось на него наговоривъ. Колись мусить выйти десь межи товаришѣвъ, самъ одинъ не буде все дома сидѣти! Якъ ся оженить, буде хаты пильнувати, бо то добра и розумна людина“.

„Е хто тамъ знає якій-бы вôнъ бувъ, якбы оженивъ ся.“

Така бесѣда вела ся межи матерію а Марисею. Мати якъ завсѣгды брала въ оборону Гулика, а противно Марися якось єго не любила. Бесѣду ихъ перебивъ отець: „Отъ дайте спокôй Гуликови, нинѣ можь-бы єго справдѣ пожаловати; весь єго трудъ и захôдъ пôйшовъ марно.“ И вже бôльше не говорено объ нѣмъ сього вечера.

Але щожь дѣяло ся на бали? — Баль не удавъ ся. Зъ околицѣ приѣхали лишь двѣ родины, що мешкали найблизше мѣста, бôльше нѣхто не мôгъ дôстати ся до мѣста. Але и мѣсцевй не всѣ зôйшли ся. Пѣшки ити було нѣякъ; ледви дôстали двоє саней простыхъ у передмѣщанъ, и тыми звожено гостей. Начальникъ, чоловѣкъ старшій сказавъ, що єму здоровє милѣйше якъ забава, щось и начальникова нездужала, тожь и цѣла

єго родина не була на бали. Аптикареву болѣли зубы, и про те не було нѣкого вôдъ нихъ на бали. Не бувъ и почтмѣстръ, бо почта спôзнила ся, а почтмѣстръ мусѣвъ ждати почтового воза ажь до пôвночи, а потôмъ вже не хотѣло ся єму выходити въ таку хуртовину. Всього на всьо було вôсѣмь паръ танцюючихъ. Охоты було мало, а найменше мавъ ѣѣ Гуликъ, бо плянъ єму не удавъ ся, выдатки були великѣ, доходу мало, и треба було покрыти недобôръ. Найбôльше грызло єго, що усунулась способнôсть черезъ той баль здобути серце Марисѣ. Видячи, яка она для мущинъ студена, гадавъ вôнъ, що найскорше позыскає єи прихильнôсть для себе, якъ заімпонує ѣй своимъ великомѣскимъ захованємъ, аранжованємъ танцѣвъ, и тымъ покаже ѣй свою высшôсть надъ другими мущинами въ мѣстѣ. По бали всѣ будуть величати Гулика и дякувати єму довгій; часъ не буде иншои бесѣды, якъ лишь о забавѣ на бали, а то всьо заслуга Гулика. То мусить вплынути на Марисю. Такъ гадавъ собѣ Гуликъ. За кôлька днiй по бали намѣрявъ вôнъ поѣхати на лѣсничôвку подякувати за участь въ бали, а именно панѣ Губковôй за участь въ комітетѣ, а пану Губцѣ за смереки и фестоны. При тôй способности намѣрявъ освѣдчити ся Мариси. Всьо то не удало ся.

V.

Давъ Господь весну. На лѣсничôвцѣ настало веселе житя. Лѣсъ розвивъ ся и зазеленѣвъ, дерева въ садѣ покрыли ся бѣлымъ цвѣтомъ, а сѣножать заквѣтчала ся квѣтами немовь хорошій килємъ. Тысячѣ голосôвъ оживили лѣсъ, въ лозахъ защебетали соловѣѣ, на стрѣсѣ заклапавъ бузько своимъ довгимъ клювомъ, и пчôлка побренѣла полями—лугами, несучи пожитокъ до уля. Сяномъ рушили сплавы зъ веселою пѣснею сплавникôвъ, худôбка выйшла на пашу, а пастухи завели свои пѣсоньки и заграли на сопѣвкахъ.

Наближали ся зелени свята. Нивы вкрыли ся збôжемъ, котре заповѣдало богате жниво; въ огородѣ буйно росла ярина, воздухъ теплый, свѣжій и пахучій вѣявъ вôдъ дубровы, а рѣка вабила до здоровои купели. Мило було теперь жити на лѣсничôвцѣ въ тôмъ святôмъ спокою, далеко вôдъ гамору свѣтского, вôдъ забѣгôвъ и пôдступôвъ людскихъ. А бувало звычайно, що хтось зъ родины приѣздивъ на лѣто до паньства Губкôвъ на кôлька недѣль, и такъ лѣсничôвка оживляла ся чужими людьми.

Якось разъ Гуликъ побачивши паню Губкову въ мѣстѣ, приступивъ къ нѣй, привитавъ ся звычайненько, розпочавъ выпытувати про здоровє, про панны, про надлѣсничого и сказавъ: „Теперь десь дуже приємно мусить бути у паньства на лѣсничôвцѣ. Якбы паньство не були тому противнѣ, зробили-бы мы собѣ ту приємнôсть и вôдвѣдали ихъ въ зеленѣ свята.“ Панѣ Губкова знана зъ гостинности, вôдповѣла, що буде дуже рада гостямъ, и запросила ихъ на другій день зеленыхъ святъ, бо тогдѣ надѣють ся гостей зъ сусѣдства. Гуликъ подякувавъ за запросины и обѣцявъ приѣхати зъ товаришами своими.

Гуликъ дотримавъ слова, и въ понедѣлокъ св. Тройцѣ зъ трема товаришами приѣхавъ нанятою фôрою на лѣсничôвку. Тамъ приѣхала такожь родина священика зъ села, и посесоръ зъ недалекого села зъ женою и дѣтьми. У Губкôвъ перебувала тогдѣ ще ихъ своячка, досыть хороша и весела панночка. Приѣздъ трехъ панничѣвъ зъ мѣста бувъ такъ домовымъ якъ и гостямъ дуже приємный, бо панночки мали забаву.

По кавѣ пôйшли гостѣ въ лѣсъ. Гуликъ привѣзъ зъ собою обручѣ до забавы. На полянцѣ середъ лѣсу забавляли ся обручемъ, потôмъ пôйшла забава въ пташка при спѣвахъ, а вкôнци въ котика и мышку.

По забавѣ, коли сонце вже зачало клонити ся къ заходови, вертало цѣле товариство домôвь лѣсомъ къ рѣцѣ, збираючи по дорозѣ суницѣ. Надлѣсничій хотѣвъ зробити своимъ гостямъ несподѣванку и приказавъ побережникамъ пôдъ лѣсомъ мати на поготовю два човна. Молодѣжь охоча почала заразъ ступати въ човна, скоро побачила ихъ, а старшѣ пôйшли собѣ стежкою понадъ рѣку.

Гуликъ цѣлый часъ дуже надскакувавъ Мариси. Хоть не була она тому рада, але нѣчого не говорила, бо мати наказувала и просила, щобы була для Гулика ввѣчлива. „Вôнъ свѣтовый чоловѣкъ: якъ розсердишь єго то обмовить тебе, а що має много знакомыхъ, то може зашкодити и тобѣ и сестрѣ“, говорила мати. Мариси вже не такъ ходило о себе, якъ о Теосю, тожь була для Гулика ввѣчлива.

Коли мали вступати въ човенъ, Гуликъ подавъ Мариси рамя и впровадивъ ѣѣ въ човенъ. Въ той самъ човенъ впровадивъ вôнъ ще Теосю и доньку посесора. та ще запросивъ одного зъ своихъ товаришѣвъ, прочѣ всѣли на другій човенъ, скôлько ихъ помѣстити ся могло. Два побережники, вправнѣ въ веслованю мали возити гостей по Сянѣ. Гуликъ взявъ самъ за весло и казавъ, що обôйде ся безъ побережника, и заразъ оповѣдавъ, якъ то вôнъ по ставѣ Киселькы у Львовѣ угонявъ на човнахъ въ заводы зъ другими, и якихъ то вôнъ чудасій не доказувавъ. Вода була тиха, спокôйна а воздухъ тихесенькій.

Гуликъ зачавъ гребти весломъ, але човенъ замѣсть плысти просто, ставъ хитати ся и обертати ся то въ одинъ то въ другій бôкъ, ажь вкôнци обернувъ ся поперекъ рѣки и ставъ плысти бокомъ долѣ водою. Гуликъ вже не знавъ, що на то порадити. Що весломъ потягне, човенъ захитає ся, а дѣвчата въ крикъ.

„Станьте собѣ на конець човна!“ крикнувъ побережникъ зъ берега, бо Гуликъ стоявъ на серединѣ човна и для того човенъ крутивъ ся, коли вôнъ весломъ потягнувъ. Гуликъ хотѣвъ поступити ся на конець човна, та якось похôвзъ ся, упавъ и ударивши собою о край човна, перехиливъ єго, и всѣ, що були въ човнѣ, высыпали ся въ воду. Крикъ роздавъ ся на обохъ човнахъ и на берегу, надлѣсничій тôлько въ долонѣ трѣсъ, а посесорова стала кричати на всѣ голосы, бо єи донька була на тôмъ човнѣ. Побережникъ кинувъ ся заразъ въ воду на ратунокъ. На щастє вода въ тôмъ мѣсци не була глубока. Єще нимъ побережникъ прибрѣвъ на ратунокъ, вже всѣ пôдняли ся въ гору зъ воды, скôнчило ся на купели и перестраху. Найбôльше занурявъ ся Гуликъ, бо упавъ стрôмголовъ. Коли выдобувъ ся зъ воды, довгу хвилину не мôгъ прозрѣти, бо вода заліяла му очи.

Надъѣхало друге човно до помочи. Побережникъ зловивъ човно, котрымъ правивъ Гуликъ, бо оно собѣ само теперь плыло долѣ водою, вычерпавъ зъ него воду, повсаджавъ дѣвчата, та перевѣзъ до берега. Гуликъ и єго товаришъ мусѣли ити въ брôдъ.

Надлѣсничій видячи, що не стало ся нѣякого нещастя — бо вже готовъ бувъ самъ кидати ся въ воду

— побѣгъ чимъ скорше на лѣсничо́вку по сухе бѣлѥ для дѣвчатъ. Надлѣсничина видячи, що ѥи мужь такій задыханый прибѣгъ, перелякалась дуже.

„Що стало ся такого?“ спытала.

„Нѣчого, нѣчого, лишь дай чимъ скорше сухе бѣлѥ для дѣвчатъ“.

— „Та що-жь стало ся? кажи-жь“ спытала вдруге, блѣда якъ хустина.

— „Та нѣчого такого. Твоѝ Гуликъ скупавъ дѣвчата въ водѣ, та треба имъ перебрати ся, бо цѣлкомъ мокрѝ, а тутъ вже вечеръ, холодъ починаѥ ся; кобы не перестудили ся“.

— „А то якимъ способомъ?“

— „Перевернувъ ихъ зъ човномъ въ воду и конець“.

— „Та чи не ѥтало ся що го́ршого? Кажи борше“, пытаѥ ще надлѣсничина тремтячи якъ листокъ зъ переляку.

„Кажу тобѣ, що нѣчого, то́лько давай чимъ скорше бѣлѥ и простирала та ще и хустки якѝ, щобы не перестудили ся“.

— „Ко́лько-жь того давати?“

— „Дай для трехъ“.

Губкова выняла бѣлѥ, ко́лько треба було, и по́слала чимъ скорше двѣ служницѣ зъ тыми рѣчами, щобы помогли дѣвчатамъ перебрати ся. Губка по́йшовъ такожь за ними, але ишовъ повольнѣйшимъ ходомъ, бо служницѣ побѣгли якъ вѣтеръ долѣ горою. Вто́мъ пригадавъ собѣ, що треба було взяти такожь и черевики для дѣвчатъ, вернувъ ся прото до хаты и взявъ три пары черевико́въ. Коли вже бувъ въ половинѣ дороги, пригадавъ собѣ, що треба було такожь для Гулика и ѥго товариша взяти бѣлизну и одѣжь свою до перебраня. Мавъ зновъ вертати ся, але роздумавъ собѣ инакше. „Вже не буду вертати ся, лишь по́шлю побережника“. И такъ зробивъ.

Нѣмъ принесено бѣлизну, дѣвчата стояли край лѣса, а вода зъ нихъ цюркомъ ліялась. Теося, якъ звычайно весела, почала жартувати: „Ото три русалоньки выйшли до мѣсяця грѣти ся“, але Марися поглянула на ню поважно, и она замовкла, бо посесоро́вна плакала; коло неи побивала ся мати ѥи и нарѣкала на Гулика. Холодъ ставъ вже до́ймати и дѣвчата зачали зубами дзвонити зъ холоду. Щастѥ що надбѣгли служницѣ и помогли дѣвчатамъ скоро обсушити ся и перебрати ся.

Гуликъ зъ товаришомъ скрыли ся въ лозы, позникали зъ себе верхню одѣжь, та ждали, чи не змилуютъ ся надъ ними, и не дадуть имъ сухои одежины? Дехто радъ бувъ и посмѣяти ся зъ Гулика, але смѣхъ тутъ не бувъ на мѣсци. „Чого-бымь бравъ ся до того, чого не розумѣю“ говоривъ до Гулика ѥго товарищь гордо. Гуликъ не во́дповѣдавъ, вѣдомо стыдавъ ся свого дѣла. Наконець и для нихъ прийшло змилованѥ, побережникъ принѣсъ имъ бѣлизну и одѣжь надлѣсничого. Забавно выглядавъ Гуликъ въ высокихъ чоботахъ и въ одѣню лѣсничо́вско́мъ. Мимо волѣ будивъ смѣхъ у кождого, хто на него глянувъ, та й во́нъ самъ зовсѣмъ збентежився.

Коли дѣвчата перебрали ся, вернуло цѣле товариство въ поважно́мъ настрою на лѣсничо́вку. Вечеря во́д була ся тихо. Гуликъ цѣлкомъ замовкъ. Вже и панѣ Губкова не була для него такъ ввѣчлива якъ звычайно, лице ѥи споважнѣло, ко́лька разо́въ допытувала Марисѣ, чи ѥи голова не болить, а Теоси таки заразъ приказала положити ся до ло́жка, бо до́стала була дрощѣ. Господыня на силу лишь попросила гостей до вечери. Панѣ посесорова таки впростъ сказала: „Чого-бы я бравъ ся до дѣла, котрого не розумѣю, — а панъ Гуликъ то маѥ звычай до всього брати ся, чи розумѣѥ чи нѣтъ“. Тѝ слова чувъ Гуликъ, але нѣчого не мо́гъ во́дповѣсти.

По вечери гостѣ розъѣхали ся. Гуликъ дорогою передъ товаришами ставъ звиняти ся и вину зъ себе складавъ то на злый човенъ, то на нездале весло, то казавъ, що зле сидѣли въ човнѣ и на одинъ бо́къ переважили, а вко́вци сказавъ, що то припадокъ, нещастѥ, за яке нѣхто не ручить анѣ не во́дповѣдаѥ.

Ся пригода не обо́йшлась и безъ шкоды. Самъ Гуликъ понѣсъ шкоду, бо ѥго капелюхъ по́йшовъ долѣ водою и во́нъ мусѣвъ вертати домо́вь въ надлѣсничого шапцѣ. Найбо́льше-жь потерпѣвъ во́нъ на то́мъ, що стративъ ласку у панѣ Губковои, котра зъ нимъ розстала ся студено и вже теперь зовсѣмъ ѥго не боронила супротивъ замѣто́въ Марисѣ. Звѣсно матери дорожшѝ дѣти надъ всьо.

Гуликъ зъ товаришами приѣхавъ въ ночи до мѣста, и то було щастѥ ѥго, бо нѣхто ѥго не бачивъ въ одѣню лѣсничого. А то були-бы насмѣяли ся немало, бо Гуликъ выглядавъ комічно. Однакожь вѣсть о пригодѣ на водѣ не зо́стала тайною. Скоро рознесла ся она по мѣстѣ и бавлено ся нею довгій часъ. Були и такѝ, що тѣшили ся зъ тои пригоды, бо хоть Гуликъ бувъ всюды взятый, то мавъ и немало ворого́въ своихъ. Мущины завидували ѥму того взятя и того верховодства ѥго всюды, а женщины зновъ гнѣвнѝ були за то, що во́нъ лѣсничанку Марисю надъ всѣ выносивъ и о ѥи взгляды старавъ ся. Для того и тѝ и сѝ тѣшились зъ того, що Гуликови лучила ся така пригода. Гуликъ уникавъ прото навѣть товариствъ черезъ якійсь часъ, щобы дехто не пытавъ: „А що? якъ то тамъ було на Сянѣ?

(Дальше буде.)

ЯК-БИ ЗНАТТЯ!

Як-бѝ знаття, що треба жить,
І сподїватись, і бажати,
То жив-би так, щоб кожду мить
Для цїли о́дної віддати,
Щоб і хвилини не згубить —
Як-би знаття, що треба жить!

Як-би знаття, що все дарма,
Що в руху вічному створіння
Межѝ нїякої нема —
Навíщо радощі й болїння?
Навіщо нам і жизнь сама,
Як-би знаття, що все дарма?!

В. Самійленко.

РЫБАЛКА.

(Зъ Ґете.)

Вода шумить, вода кипить,
На березѣ рыбакъ
Закинувъ удку — та глядить,
Чи дасть човенце знакъ?
Коли глядить во́нъ такъ — сидить,
Розверла ся вода

И зъ филь сколоченыхъ наразъ
Русалка выплыла.

Пôдплыла къ ньому спѣвучи:
„Чогожь дѣтокъ моихъ
Ты хитро вабишь къ собѣ зъ дна,
И зрадно кормишь ихъ?
Кобы ты знавъ, якъ рыбонькамъ
Хорошо жить на днѣ,
Ты-бъ самъ въ сѣй хвили пôрнувъ къ намъ,
И живъ тутъ при минѣ.

Чижь не купаѥ сонѣчко
Свого лиця въ водѣ?
Чижь срѣбный мѣсяць не живе
Мѣжь нами тутъ на днѣ?
Чижь синѥ небо не манить
Серденька до воды?
Чижь власный образъ твôй не зве
Тебе до насъ сюды?“

Вода шумить, вода кипить,
Ласкоче по стопѣ,
И серце стало щось тужить
За щастѥмъ у водѣ.
А вна усе спѣваѥ му
И серце рвесь все гôршь;
Поволи зсунувсь въ воду вôнъ
Й не бачили го бôльшь.

П. С.

ИСТОРІЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУСКОИ.

Написавъ Омелянъ Огоновскій.

ПЕРІОДЪ НОВЫЙ.

Б. ПРОЗА.

[3. Марія Марковичка (Марко Вовчокъ)].

(Дальше.)

Трохи не всѣ сучаснй критики оцѣнили оповѣданя Марка Вовчка вельми прихильно. Мѣжь тыми, щó „закурили передъ нимъ ѳиміямомъ изъ десятьохъ кадильниць“ бувъ и самъ Кулѣшь, по-за-якъ вôнъ, порôвнуючи оповѣданя Вовчковй зъ поетичными творами Шевченка, написавъ въ „Хатѣ“ ось-що: „Коли судило ся Марку Вовчкови пôднятись на рôвню зъ нимъ (се-бъ-то изъ Шевченкомъ) высоту творчества, то станетця се тôлько тогдѣ, якъ ескиза зъ натуры не буде въ його видно за самостайнимъ творчествомъ. Хто въ Шевченковôй Катеринѣ, або хоть и въ Маруси Квѣтчинôй бачить ескизъ, копію зъ людины, котра-бъ стояла передъ очима, а не передъ душею поета? Катерина похожа на живыхъ людей — правда, тôлько що такихъ Катеринъ на свѣтѣ тысячи, и нѣ одна кругомъ на неѣ не похожа, — а Вовчковй Одарки, Сестры й Козачки жили, або й доси живуть на свѣтѣ, якъ натурщицѣ, зъ которыхъ знявъ собѣ малярь портреты для картины“... (стор. XII—XIII). Вôдтакъ редакція Петербурскои „Основы“ сказала про тй оповѣданя се щó слѣдуѥ: „Нашь Марко Вовчокъ, якъ бжола Божа, выпивъ найкращу росу изъ квѣтокъ на шои мовы, бо покохавъ ѣ, покохавъ той людъ, котрый выливъ всѣ свои думки та гадки, все своѥ серденько тôѳю мовою. Безъ любови одна мôцъ ѥго таланту не помогла-бъ ѥму; нѣчого-бъ вôнъ не вдѣявъ и однымъ розумомъ; а то читаѥшь — не одôрвесся одъ його речи, якъ въ жнива одъ криничины: чуѥтця, вѣритця, що такъ, а не инако, помысливъ, чи потуживъ, чи порадувавъ ся чоловѣкъ, якъ у його малюнку знято“... (1861., апрѣль; стор. 33[3]). А вже жь и Йосипъ Федькопичь помянувъ Марію Марковичку добрымъ словомъ, написавши отъ-се въ листѣ до Данка Танячкевича: „Нема въ насъ сонця, якъ Тарасъ, нема мѣсяця, якъ Квѣтка, и нема зôроньки, якъ наша Марковичка. Про Тараса та Квѣтку нема що бôльше й казати, а про Марковичку хиба тôлько скажу, що звычайнѣшь та краще не годенъ уже нѣхто написати, — щó до формы, то она перевершила ще Квѣтку, але одна въ неи хиба та й не мала хиба: кождôй зъ ѳи повѣстей бракуѥ моральна пôдвалина (eine moralische Grundlage). Чоловѣкъ читаѥ ѳи повѣсти, наче медомъ по серци го мастить, але дочитавше, пытаѥ ся: чому? на-що? по-що той, або та такъ и такъ страждала? Марковичка маѥ намъ у своихъ повѣстехъ вышшй моральнй цѣли вказувати, а стане она тогдѣ першовъ нашовъ писательковъ“...[1]).

Прихильнымъ словомъ озвались про „Народнй оповѣданя“ Костомарôвъ и Добролюбовъ въ „Современнику“[2]). Коли-жь тй критики заявили, що оповѣданя Вовчковй суть справдѣ вдатнй, та що они выражаючи народный духъ уважають ся бôльше або менше вѣрными дѣйстности, то Скабичевскій запримѣтивъ, що тй оповѣданя мáло мають пôдъ собою реального, народного засновку, по-за-якъ займають ся загально-людскими интересами й идеалами, а подекуды навязують украиньскому народови теѥ, щó въ дѣйстности ѥму ѥ чуже[3]). Иншои думки ѥ А. Пыпинъ, котрый каже, що оповѣданя Марка Вовчка цѣнять ся высоко украиньскими критиками зъ-за того, що они вызначують ся художницкими прикрасами, богацтвомъ чутя и вѣрнымъ зъображенѥмъ суспôльного побуту. Тому-то думаѥ Пыпинъ, що въ тôмъ напрямѣ ачей не перевершивъ Вовчка доси нѣ одинъ изъ теперѣшнихъ украиньскихъ письменникôвъ[4]). Вôдтакъ Н. Петровъ заявляѥ, що всѣлякй думки критикôвъ про вагу народныхъ оповѣдань Марка Вовчка выкликувались не такъ внутрѣшними, гарными прикметами повѣстей, якъ радше враженями, вытвореными пôдъ вплывомъ сторôньскихъ обставинъ, именно литературнои боротьбы противъ крѣпостного права и залишеня тои боротьбы, коли-то знесено вже крѣпацтво. Тому-то по словамъ Петрова першй оповѣданя Вовчка подобались найпаче за-для того, що авторъ вступавъ ся горячо за чоловѣчй права простолюдя. Коли жь тй права признано крѣпакамъ, то тйсамй повѣсти Вовчковй явились декому сентиментальными, романтичными, ба й одностайными и скучными[5]).

Хоча-жь теѥ становище, яке займивъ Марко Вовчокъ въ оповѣданяхъ про крѣпацку недолю, вважаѥ ся теперь пристарѣлымъ, то все-таки не можемо тыхъ опо-

[1]) „Товариш“. Львів, 1888; стор. 112.

[2]) Порôвн. гадку Костомарова въ „Современнику“, 1859. р. N° 5., и такожь оцѣнку, заявлену тамъ-же Добролюбовымъ: 1860. р., т. LXXXIII. — Редакція „Русскаго Вѣстника“ (Москва, 1868., N° 13) сказала про „Народнй оповѣданя“ Вовчковй отъ-се: „Они отличаются необыкновенною прелестью и свѣжестью народной малороссійской рѣчи и удивительною художественностью въ воспроизведеніи народныхъ чувствованій и быта“ (стор. 164).

[3]) „Отечественныя Записки“ за іюль 1863. р. — Порôвн. Н. Петрова „Очерки...“, стор. 377.

[4]) „Исторія славянскихъ литературъ“. Изданіе второе. Томъ I., стор. 382.

[5]) „Очерки...“, стор. 377—378.

вѣдань называти здобуткомъ антикварскимъ. Тѝ бо оповѣданя Вовчковѝ вызначують ся правдою реальною и красою художницкою, а правда й краса не втратять своєи силы, хоча-бъ письменники звернулись до бо́льшь реалистичного напряму литературного. То́лько-жь, нѣгде правды дѣти, тѝ оповѣданя списавъ авторъ по-найбо́льше на одинъ ладъ; — се суть неначе малѝ образы, часто подо́бнѝ одинъ до одного. Нема въ нихъ просторои перспективы, за-те вызначують ся они знаменитою пластикою въ зъображеню поодинокихъ дѣєвыхъ осо́бъ. Тому-то народнѝ оповѣданя Марка Вовчка про суспо́льный побутъ крѣпако́въ и козако́въ мають ще й теперь высоку сто́йно́сть литературну, мѣжь-тымъ коли тѝ єго повѣсти, котрѝ подекуды вважають ся картинами етноґрафичными, подобають ся найпаче за-для прикрасъ романтичныхъ.

Повѣсти Марка Вовчка перекладано на мову россійску, польску, ческу, сербску, хорвацку й нѣмецку. Самъ авторъ переложивъ трохи-не всѣ свои народнѝ оповѣданя (въ выданю зъ 1858. р.), и во́дтакъ надруковано ихъ въ „Русско́мъ Вѣстнику“ (Москва, 1858; № 13. 14. и 15). Въ 1859. р. переславъ народнѝ оповѣданя Вовчковѝ славный писатель россійскій Турґеневъ, то́лько сего перекладу не похваливъ Кулѣшъ. Ось-що пише во́нъ про сю працю Турґенева въ листѣ до Ом. Огоновского: „Турґеневъ перше смѣявсь зъ нашои кобзарщины; за се при добро́й нагодѣ вылаявъ я друкомъ нетямного Москалюгу. Отъ во́нъ и схаменувсь: ке лишь перекажу по своёму „Народнѝ оповѣданя“! Та й заходивсь, якъ тѝ Троянцѣ въ Котляревського коло латинщины. Приходить його праця до моихъ рукъ. Бачу: „лубяный языкъ“, здорово помыляєцця. Та схотѣлось менѣ здобути ро́дному слову то́єи славы, що й передовики великоруськои словесности поважають його. Давай той лубъ розмочувати, выправляти, чепурити! Тымъ робомъ и москворущина по́йшла ширити имя Вовчкове одъ Невы до Вислы й Днѣстра, одъ Вислы й Днѣстра та ажь до Єнисея й Лены“... Сей перекладъ надруковано 1859. р. въ Петербурзѣ. Опо́сля Марко Вовчокъ зладивъ россійскій перекладъ деякихъ по́знѣйшихъ своихъ оповѣдань; такъ примѣромъ выдавъ во́нъ 1864. р. въ Петербурзѣ три „сказки“ („Сказка о девяти братьяхъ разбойникахъ и о десятой сестрицѣ Галѣ“, „Невольница“ и „Медвѣдь“)[1]).

Згадуємо во́дтакъ ще про деякѝ переклады народныхъ оповѣдань та иншѝ чужѝ мовы:

1. Въ „Вилѣ“, сербско́й часописи, выдавано́й Стояномъ Новаковичемъ въ Бѣлоградѣ, надруковано 1868. р. два переклады Ол. М. Радовановича: а) „Максимъ Грѣмачь“ (ч. 24); б) „Чумакъ“ (ч. 26).

2. Въ хорвацко́мъ журналѣ „Vienac“ напечатано 1869. р. перекладъ двохъ оповѣдань: а) „Два сыны“ (ч. 8); б) „Чары“ (ч. 13).

3. Въ ческо́й часописи „Pokrok“ помѣщено 1875. р. перекладъ оповѣданя „Три долѣ“ („Jak na Ukrajině mi lují“: № 267—293).

4. Въ нѣмецко́й часописи „Dioskuren“ (Literarisches Jahrbuch des I. allg. Beamten-Verein's. Wien, 1873) надруковано перекладъ оповѣданя „Два сыны“ („Zwei Söhne“; стор. 271—277).

[1]) Въ Петербурзѣ выдано 1873. р. перекладъ ненадрукованои украиньскои повѣсти п. з. „Маруся“.

4. Олександра Кулѣшева (Ганна Барвѣнокъ)[1]).

Олександра Кулѣшева родилась 23. квѣтня 1828 р. въ хуторѣ Мотроно́вцѣ по́дъ Борзною Чернигóвскои ґуберніѣ. Хуто́ръ сей осадивъ середъ старого гаю батько єи Михайло Бѣлозерскій на предко́вшинѣ своєи жо́нки, Мотроны Василєвны, й назвавъ єго въ єи честь Мотроно́вкою. Читаня й писаня вчилась Леся у слуги крѣпака, такого педанта давнои дяко́вскои школы, що́ якъ добравъ ся до *ужицъ*, то проказувавъ панночцѣ й про „дубець“, якъ во́нъ до неи „ближицця“, ажь поки мати, прислухавшись, заборонила тому педаґоґови корыстуватись при науцѣ березовою кашою. Въ поважному, а въ Борзенщинѣ аристократичному дому Бѣлозерскихъ не далеко во́дбѝшли во́дъ простолюдности мовою й звычаями, дарма́ що Олександры отець учивсь у Кіѣвско́й духовно́й академіи, почитувавъ за-любки Вольтера, бувъ повѣтовымъ комисаремъ, дворяньскимъ маршаломъ и стоявъ розумомъ у центрѣ всього повѣту. Зазнала Олександра й дѣдуся свого Василя. Побачивши єго въ-перве въ саду въ довго́й одежи зъ довжезною сивою бородою, прибѣгла до матери й сказала: „Мамо, мамо! Я бачила Бога! по саду ходить Богъ!“ Се бувъ останнiй козакъ зъ титуломъ, котрый во́нъ прописавъ гарною старосвѣтскою правописію на своѣй книзѣ „Житій Святыхъ“. Сей-то козакъ не злюбивъ сынового коханця „Вольтера“ и повыколювавъ єму веретеномъ очи въ чужомовно́й книзѣ.

Олександры мати зъ поважного мѣжь панами роду Рыбъ[2]) и Силевичѣвъ любила читати романы Вальтера Скотта въ перекладѣ зъ французкого. Се була людина серця мягкого, поетичного, розуму во́дъ природы высокого, а надъ усе премудра господыня. Любила она й украиньску, тогдѣ ще вбогу словесно́сть, и старосвѣтскѝ пѣснѣ та народнѝ переказы зъ тыми звычаями, що́ єдинили давныхъ украиньскихъ пано́въ зъ мужиками. Во́дъ неи-то й внаслѣдувала Олександра снагу до такои розмовы зъ простолюдємъ, що хвалять єѣ за се такъ: „Слово мовь тобѣ зъ устъ выймає“. Отець Олександры славивъ ся такожь даромъ слова до того, що картярѣ покидали карты, а молодѣжь свои танцѣ, щобъ єго слухати.

Мати Олександры гостювала зъ-малку по пріятельству родичѣвъ цѣлыми мѣсяцями въ домахъ Тимковскихъ[3]) и Кочубеѣвъ и зо́ставила тамъ споминъ про свою хорошу вроду. Выдано єѣ за-мужь по чотырнацятому року, и завдовѣла она молодою зъ осьмома дѣтьми. Мавши богато клопоту мусѣла она одвести семилѣтку Лесю зъ єи середущою сестрою до своєи приятельки, такожь удовы, полковницѣ Ольги Ивановны Козиковои, въ єи сѣльскій пансіонъ. Була се особа изъ свѣчного, столичного товариства, вчила своихъ дѣтей сама, и щобъ дѣти не росли безъ ровесниць, приймала имъ товарышокъ до науки й дитячои забавы. Про тую паню спомина́є Олександра зъ великою шаною, якъ про другу матѣрь, а про єи побутъ, якъ про щось величне, паньске. Наймилѣйшу-жь споминку зо́ставила въ неи Ольга Козикова тымъ, що бувши взоромъ хорошого тону по

[1]) Деякѝ звѣстки про житє Ганны Барвѣнокъ подавъ менѣ Пантелеймонъ Кулѣшъ. *Ом. Ог.*

[2]) Отець матери Олександры бувъ козацкій сотникъ.

[3]) Тимковскій живъ въ Турано́вцѣ. Во́нъ бувъ незабутнымъ директоромъ ґимназіѣ въ Новгородѣ Сѣверско́мъ, коли тамъ учивъ ся Кулѣшъ. (Порóвн. „Исторію литер. рус.“ въ „Зорѣ“, 1889, стор. 268).

всѣй провинціи, любила украинськй пѣснѣ й почитувала за-любки Котляревского, Артемовского-Гулака, ба й Виктора Забѣлу, сусѣда й родича Бѣлозерскихъ[1]), такъсамо якъ и вдова Бѣлозерска. Той-то Забѣла сватавъся до старшои дочки Бѣлозерскои, але ѳму дали гарбуза.

Та не судилось Козиковôй довго жити на свѣтѣ; — по ѳи смерти Олександра вернулась домôвь на тринацятому году. Вôдтакъ помагаючи матери господарювати здобула она собѣ скарбы простолюдного побуту, щó розсыпанй такъ щедро въ ѳи оповѣданяхъ на здобычь и самôй етнографіи. Тôлько-жь ѣй и на думку не приходило стати писателькою. Она займалась запопадливо хозяйствомъ пôдъ проводомъ умнои та трудящои клюшницѣ Уляны. Нѣкому Уляна не звѣряла ключѣвъ, тôлько своѣй панночцѣ Леси. А вже-жь старша сестра любила читати Вальтера Скотта й розказувала Леси всякй кращй ѳго романы. Слуханѳ зъ живыхъ устъ надало Олександрѣ смакъ до такои мовы, котру можна назвати народною.

Тую-жь стареньку клюшницю помянувъ Пантелеймонъ Кулѣшь добрымъ словомъ, написавши въ ѳи споминъ идиличну поему п. з. „Клюшниця Уляна“, щó починаѳ ся ось-якимъ заспѣвомъ;

Нехай Гомеръ, Шекспиръ и всѣ спѣвцѣ великй
Спѣваютъ про царѣвъ, героѣвъ, героинь,
Живописуютъ намъ высокй, чесній лики,
Немовь самыхъ богôвъ безсмертныхъ и богинь, —
Нехай выявляютъ и вчинки лютй, дикй
Середъ гучныхъ кошѣвъ и мовчязныхъ святынь, —
А я про клюшницю спѣвати-му про Вляну,
Якъ щиро й праведно вона служила пану...

22. сѣчня 1847. р. въ Вознесеньскôй церквѣ села Оленôвки (Борзеньского повѣту, Чернигôвскои ґуберніѣ) вôдбулось вѣнчанѳ Пантелеймона Кулѣша зъ Олександрою Бѣлозерскою. Вѣнець державъ Тарасъ Шевченко будучи бояриномъ. Коли молодята вернулись вôдъ вѣнця въ хутôръ Мотронôвку, то Шевченко здоровкаючись зъ молодою, кликнувъ словами однои народнои колядки: „Чи ты царѣвна, чи королѣвна?“ На-що женихъ вôдповѣвъ шутливо: „На чужій коровай очей не порывай, да собѣ дбай!“ Кажуть, що Шевченко переховувавъ бережливо ту квѣтку, котру молода пришпилила ѳму до сурдута.

Вôдтакъ Олександра стала найлучшою дружиною Кулѣша, подѣляючи зъ нимъ всяку долю-недолю въ житю. Теперь жиѳ она зъ Пантелеймономъ въ хуторѣ „Ганнина пустынь“ биля Борзны.

Довгій часъ Оленсандра не спробувала пера й чорнила, щó въ ѳму за сила, поти, ажь поки не проявилась писателька, котрôй Кулѣшь проложивъ псевдонимъ „Марко Вовчокъ“. Коли-жь Олександра побачила, що Марія Марковичка малюѳ тôлько гôрку долю крѣпакôвъ та зневажливе панство, и все на одинъ ладъ, то по словамъ Пантелеймона Кулѣша пôднялась она малювати простацтво й панôвъ зъ ширшого погляду. Вôдтакъ Кулѣшь прибравъ ѣй псевдонимъ „Ганна Барвѣнокъ“ и въ „Хатѣ“ 1860. р. выдавъ два ѳи оповѣданя „Лихо не безъ добра“ (стор. 99—103) и „Въ осени лѣто“ (163—172). У словѣ „одъ издателя“ заявивъ вôнъ, що Ганна Барвѣнокъ записала сй оповѣданя (1857) зъ устъ народу. Зъ першого оповѣданя можь дôзнатись, якъ сирота корилась своѣй доли и яку тиху, ясну душу вынесла зъ-пôдъ чужои кормиги. Зъ нею-то одружывъ ся чумацкій наймитъ, побачивши, якъ она жала на поли та вязала добре. — Се оповѣданѳ могла Ганна Барвѣнокъ справдѣ записати зъ устъ тои молодицѣ, про котру Кулѣшь згадуѳ въ переднѣмъ словѣ. Але-жь друге оповѣданѳ ѳ бôльшь художницке, хочь Ганна Барвѣнокъ пôдхопила вѣрно вдачу й гутôрку простолюдя. Въ сѣмъ другôмъ оповѣданю зъображено любу вдачу старого хлѣбороба Кавуна, котрый туживъ-горювавъ по смерти доброи своѳи жôнки Настѣ. Сумно було ѳму самому вѣкъ кôнчити, дарма що въ вего було троѳ дѣточокъ. Отже вôнъ найшовъ велике добро, оженившись у-друге зъ гарною вдовою Ольгою.

Выдаючи друге се оповѣданѳ („Въ осени лѣто“) каже Кулѣшь ось-що въ словѣ „одъ издателя“: „Вже Хата будувалась, якъ надослала панѣ Ганна Барвѣнокъ ще одну справдешнюю исторію життя людського... Такіи простіи списки исторіѣ життя людського, безъ добавки фантазіѣ маютъ въ нашôй словесности свою вагу велику, бо тôлько такими оповѣданнями можно вывѣряти, щó справдѣ въ нашихъ повѣстяхъ и поемахъ ѳсть щиро народнього, а щó пôдсоложеного на взôръ иншихъ литературъ, городянськихъ. Се все одно, щó въ студіи кругомъ художника живіи, живо схопленй зъ натуры ескизы“ (стор. 159—160).

Надруковавши въ „Хатѣ“ оба сй оповѣданя Кулѣшь вкрывъ ґенезу тыхъ словесныхъ творôвъ свого подружя принадною тайною, по-за-якъ заявивъ свѣтови, що якась чужа панѣ списала тй оповѣданя зъ устъ народу.

Вже слѣдуючого року (1861) надруковано въ Петербурскôй „Основѣ“ три оповѣданя Олександры Кулѣшихи, щó приняла тутъ псевдонимъ „А. Нечуй-вѣтеръ“. Ось и они: 1. „Сирôтській жаль“ (1861, мартъ; стор. 18—29)[1]); — 2. „Не було зъ-малку, не буде й до ’станку“ (1861, іюнь, стор. 17—46)[2]); — 3. „Хатнѳ лихо“ (1861, октябрь; стор. 59—74). — Вôдтакъ у другôмъ рочнику „Основы“ (1862) напечатано оповѣданѳ „зъ народныхъ устъ“ (А. Нечуй-вѣтра) п з. „Нашь дѣдъ и пôпъ“ (1862, сентябрь; стор. 100—103[4]).

Въ 1869. роцѣ надруковано у Львôвскôй „Правдѣ“ оповѣданѳ Ганны Барвѣнокъ п. з. „Домонтарь“ (число 1—5); вôдтакъ записала она два оповѣданя зъ народныхъ устъ, щó ихъ напечатавъ Данило Млака въ Буковиньскôмъ альманаху на рôкъ 1877. п. з. „Руська Хата“, — се-бъ-то: 1. „Трудящій шукаѳ долѣ, а доля шукаѳ трудящого“ (стор. 8—17); — 2. „Чортъ у крепацтвѣ“ (72—79). — Зъ народныхъ устъ записала Ганна Барвѣнокъ такожь повѣсть „Пяница“, котру надруковано 1887. р. въ Харкôвскôмъ альманаху „Складка“ (стор. 177—216). Вôдтакъ годить ся спôмнути, що въ „Илюстрованôмъ Календарѣ товариства „Просвѣта“ на рôкъ 1886. заходами Василя Лукича (Володимира Левицкого) надруковано оповѣданѳ „Вѣрна пара“ (стор. 1—9). А вже-жь 1890. р. напечатано у Львôвскôмъ „Дзвôнку“ „справдѣшню подѣю“ (Ганны Барвѣнокъ) п. з. „Побожна пара“ (ч. 1)[3]).

[1]) Про Виктора Забѣлу гляди „Исторію лит. рус.“ въ „Зорѣ“, 1888, стор. 267.

[1]) Оповѣданѳ „Сирôтській жаль“ написала Олександра Кулѣшиха въ листопадѣ 1860. р.

[2]) Написано 30. мая 1860. р

[3]) „Дзвôнокъ“. Письмо илюстроване для дѣтей и молодежи. 1890. Выдаѳ и за редакцію одвѣчаѳ Олександеръ Барвѣньскій.

Се суть оповѣданя и повѣстки, що́ ихъ написала Олександра Кулѣшиха въ мовѣ у к р а и н ь с к о́ й. Шѣсть же етноґрафичныхъ ѳи писань належать подекуды до литературы россійскои, тому-що авторка зладила основный текстъ повѣстей въ мовѣ р о с с і й с к о́ й, мѣжь-тымъ коли розмовы й оповѣданя простолюдя списала она поукраиньски. Сюды належать: 1. „Съ В о л ы н и“. Отрывокъ („Основа“, 1861, январь; стор. 282—292); — 2. „Съ д о р о г и“ (ibid.. февраль; стор. 188—197); — 3. „Ж и з н ь в ъ о д н о м ъ с е л ѣ“ (ibid., 1862., августъ; стор. 29—46[3]); — 4. „М о л о т н и к и“. Бытовой разсказъ („Кіев. Стар.“, XXI., 1888; стор. 341—364); — 5. „П о л о в и н щ и к ъ“. Этнографическій разсказъ (ibid. XXIII., 1888; стор. 478—492). — 6. „Р у с а л к а“. Этнографическій разсказъ (ibid. XXVI., 1889. стор. 64—109). — Друге й третѳ зъ сихъ оповѣдань по́дписано псевдонимомъ „А. Нечуй-вѣтеръ“, мѣжь-тымъ коли чотыри иншй етноґрафичнй картины вызначують ся по́дписомъ Ганны Барвѣнокъ.

Въ оповѣданю „С и р о́ т с к і й ж а л ь“ писателька зъобразила долю дѣвчины-крѣпачки, що бувши сиротою стала служити въ паньскихъ ко́мнатахъ. Коли-жь Марко Вовчокъ у своихъ оповѣданяхъ змалювавъ злиденне житѳ крѣпако́въ, то Кулѣшиха хотѣла показати, що паны й панѣ бували також добрй, й що крѣпакамъ велось у службѣ инколи хорошо. Тому-то дѣвчина сирота, розкавуючи про своѳ житѳ на паньскому дворѣ згадуѳ про добру свою паню, котра нѣкому не заподѣяла пакости. То́лько була то́й дѣвчинѣ нудьга, сидѣти за пяльцями та шити, — остогидли они сиротѣ. Довелось ѣй двѣчи й на вечорницяхъ и на досвѣткахъ побувати, довелось и покохатись, та вже така була ѳи доля, що въ неи не загостилось щастѳ. Се оповѣданѳ маѳ свою вагу за-для того, що въ ѳму читаѳмо згадку про вѣдьмы та бачимо етноґрафичну картинку досвѣтокъ.

Въ повѣсти „Н е б у л о з ъ - м а л к у, н е б у д е й д о ' с т а н к у“ являѳ ся манѳра оповѣданя Вовчкового. Розказуѳ тутъ козачка Зѣня про свою го́рку долю. Послѣ смерти батька й матери взяла ѳѣ до себе богата дядина замѣсць дитины. Жилось сиротѣ зъ-першу весело, ажь ось полюбила она вбогого крѣпака Хведора. Та отъ, батько не хотѣвъ позволити женитись сынови зъ богатыркою кажучи: „Вони зъ-поконъ-вѣку вольнй ко́заки на всю губу! Ты у ихъ попыхачемъ будешь, якъ я бувъ у твоѳи-жь матери“ (стор. 33)[1]). Дядина-жь бажала, щобъ Зѣня повѣнчалась зъ богатымъ Микитою Волощенкомъ, але дѣвчина сказала, що ѳго не любить, та що покохала Хведора крѣпака. Тогдѣ дядина заявила небозѣ рѣшучо, що она за крѣпака не по́де; нехай выбираѳ собѣ й другого, кобы то́лько не того волоцюгу, костогрыза! Та во́дповѣла небога, що лучче нѣ за кого не по́де якъ не за Хведора. Молодята розо́йшлись; Хведо́ръ ставъ жити въ мѣстѣ у шевця, а Зѣня розпрощавшись зъ дядиною служила въ селѣ наймичкою. Дядина-жь взяла до себе двѣ родички: такъ и вѣку дожила. Трохи-зъ-годомъ Хведо́ръ повернувъ въ село, — самъ хату свою змазавъ и зчепуривъ, та повѣнчавъ ся зъ Зѣнею. На третій годъ до́ждались и дочечкя Наталки, одначе не довго тѣшилась Зѣня тихимъ щастѳмъ, бо ѳи чоловѣкъ ставъ знемагати й незабаромъ умеръ. Зѣня осталась сама на бѣлому свѣтѣ. „Хочь бачця й широкій, а нема де дѣтись — безъ грошей, безъ роду!“ По правдѣ сказавъ Хведо́ръ Зѣнцѣ, поки ще побрались: „Нема менѣ долѣ, нѣ складу, нѣ ладу; кому не було зъ-мллку, то й до 'станку; — такъ намъ обомъ!“ — Въ сѣмъ оповѣданю Кулѣшиха зъобразила такожь ворожку Золотариху, и во́дтакъ ся картинка вважаѳ ся подекуды зразкомъ матеріялу етноґрафичного.

Мало самосто́йною являѳ ся Кулѣшиха такожь въ оповѣданю „Х а т н ѳ л и х о“. Тутъ розказуѳ жо́нка-селянка про Параску Духано́вну, дѣвку веселу й моторну, котра одружилась зъ Миколою, сыномъ прикащицкимъ, та не зазнала доброи долѣ, тому-що ѳи чоловѣкъ бувъ вельми сердитый и вередливый. Бувало плаче она й тужить та нарѣкаѳ на долю, а матери нѣякъ не пожалѣѳ ся. Терпѣла довго Параска, плакала, а опо́сля й слѣзъ не стало; сама зробилась нѣ весела, нѣ сумна... Пройшло ко́лька роко́въ, поховала Параска й чоловѣка й дитину. Сумуючи говорила она: „Боже, мо́й Боже! якъ мо́й вѣкъ молодый сплывъ! — нѣ славы, нѣ вжитку! Якъ бы лишенько скоилось во́дъ людей, а въ господѣ любо й тихо, то й жалю-бъ не було. А то хатнѳ лихо — го́рше лихо!“ (стор. 71—72)[1]). Во́дъ того часу свѣтъ для неи затьмивъ ся. Сидѣла собѣ похнюпившись на полу, або на доло́вцѣ и не ворухнулась. Споко́йна смерть вызволила ѳѣ во́дъ невеселого побуту мѣжь людьми.

Коли-жь въ ось-тыхъ двохъ повѣсткахъ Кулѣшихи добачаѳмо наслѣдуванѳ манѳры оповѣдань Вовчковыхъ, то въ оповѣданю „Д о м о н т а р ь“ являѳ ся она вже бо́льшь самосто́йною писателькою. Живучи щасливо зо́ своимъ мужемъ Пантелеймономъ и любуючись сѣльскимъ побутомъ въ тихо́мъ хуторѣ, хотѣла она въ оповѣданю зъобразити идилю домашнього житя одного зъ потомко́въ колишнього козацтва.

Героѳмъ сего оповѣданя ѳ Грицько Шугай, що́ живъ собѣ на свѣтѣ, мовь бы на весѣлю гулявъ, ба, въ житю зъ доброю дружиною бувъ во́нъ щаслившій, нѣжь у казцѣ сказати. Покохавъ дѣвчину Палажку щирымъ серцемъ, и тихо собѣ, до любови й побрали ся. Зъ молоду, бувши парубкомъ, Грицько чумаковавъ, а якъ одружився, то въ селѣ Нехворощи ставъ не-абы-якимъ хозяиномъ. Та не дали добрй люде всидѣти: по́дмовили Грицька зновъ до чумацтва. Тогдѣ во́нъ справдѣ неначе ще вырбсъ, хочь и такъ величного бувъ зросту, — сказано, широке поле почувъ. Снарядивъ зъ жо́нкою все, якъ слѣдъ, — выѣхала мажа зъ по́двбря, мовь молода выйшла зъ посаду. То́льки Палажка оплакала ѳго мовь мерця, та й Грицько ходивъ щось мовь самъ-не-сво́й. Отъ, сѣла она зъ дитинкою своѳю и зъ чоловѣкомъ на паровицю, — поѣхали до чумацкого гурту. Во́дъѣхавши гоно́въ зо троѳ, зупинились чумаки коло Гандылеръ-могилы. Тутъ выбрали они собѣ Грицька Шугая отаманомъ. Тяжка-жь була розлука Палажки зъ Грицькомъ: мовь по той бо́къ моря зоставила она свого чоловѣка! Вернулась она до дому зъ дитинкою и засумувала тяжко на самотѣ. Не спить ся ѣй въ ночи: чуѳ кро́зь сонъ скрипъ возо́въ чумацкихъ, чуѳ останнй дружнй речи. Прокинулась, коли-жь нема коло неи нѣкого! Грицько въ дорозѣ, и довго-довго ѳго не буде. Сидить, думаѳ, сумуѳ, — ажь справдѣ чути окликъ „гей, гей“! — чути скрипъ колѣсъ... „Одчиняй, моѳ серденько Палазю, одчиняй!“ озвавъ ся на дворѣ Грицько, „хай йому пекъ тому чумакуваню! До вѣку не покину тебе зъ дитиною!“ — Обнялись мовчки, помогла Палажка розпрягти воло́въ,

[1]) „Основа“, 1861., іюнь.

[1]) „Основа“, 1861., октябрь.

а якъ увôйшли въ хату, то сказавъ Грицько: „Теперь, Палажко, моя кралечко, нѣколи не покину тебе одиноку. Хай товариство смѣється зъ мене, що я й отаманства вôдбѣгъ, що домонтарь, бабѣй!“ — „Я тобѣ, Грицю, радѣти-му, якъ своєму оку!“ мовить Палажка, „тôлько не кидай мене, соколе!“ (стор. 2)[1]).

Грицько ставъ запопадливо займатись хозяйствомъ, тôлько не любивъ ходиги до церквы, бо не мôгъ прихилитись серцемъ до панъ-отця. Пôпъ бо въ Нехворощи бувъ тогдѣ такій, що другого й не знайти єму пôдъ пару на Украинѣ. Тому-то зненавидѣли єго люде и поти ѣздили до архієрея, поки таки скинули єго зъ приходу. Незабаромъ наставъ въ селѣ иншій пôпъ, котрого люде полюбили за єго хорошу вдачу. Коли-жь разъ Палажка верталась зъ церквы, то почула гутôрку двохъ парубкôвъ про Грицька. Одинъ зъ вихъ сказавъ, що Грицька судити-муть тому, що вôнъ не спытавшись у товариства, поквнувъ табôръ. Ажь ось пôдъ вечôръ того дня пяній батьки тыхъ обохъ парубкôвъ заявили Грицькови, що вôнъ не гараздъ учинивъ, лишивши валку въ степу; вôдтакъ домагались вôдъ него, щобъ вôнъ на судъ передъ ними станувъ. Якъ Грицько такій слова почувъ, то не було єму вже спокою. Палажка почала єго голубити, розвеселяти якъ дитину. Хоча-жь блѣде та понуре лице Грицька трохи выяснилось, то помѣтила Палажка, що ся веселôсть у него тôлько зъ верху: въ ночи вôнъ крôзь сонъ тяжко зôтхавъ, та й въ день бувавъ задумчивый. И журилась Палажка та почала гадати, якъ бы чоловѣка зъ тайнои єго нудьги выратувати. Ходила порадитись до попадѣ, а она ѣй сказала, що треба Грицькови побороти тугу молитвою та ходити до церквы. Але Грицько вôдповѣвъ Палажцѣ, що вмѣє й безъ попа помолитись. Засмутилась Палажка, почувши таку мову, дармá, що Грицько засвѣтивъ въ хатѣ передъ образомъ свѣчку й почавъ голосно молитись. Грицько не ходивъ нѣ до церквы, нѣ въ гостѣ до людей, вôдтакъ и єго дружина сидѣла все дома, а люде побачивши, що они нѣкуды не завитають, такожь вôдступились вôдъ нихъ. Ажь ось наближилось святе Рôздво: увôйшовъ у хату Грицька пôпъ, прочитавъ молитву й опôсля ставъ щиро зъ нимъ балакати. Ось сказавъ пôпъ, що церква посылає єго сказати Грицькови, що вôнъ ѣй дуже потрѣбный. „Прибувши сюды“, говоривъ пôпъ, „побачивъ я, що церкôвця вже дуже ветха, не довго встоить. Я й выпрохавъ у владыки книжку прохальну, щобъ зôбрати грошей по христіянському мирови“... Вôдтакъ заявивъ пôпъ Грицькови, що хоче єго выслати въ дорогу изъ старенькимъ титаромъ. — Ажь заплакавъ Грицько зъ радости, слухаючи панъ-отцеве слово благе й поважне. На другій день въ празникъ Рôздва пôшовъ Грицько зъ жôнкою до церквы, а послѣ обѣду вже титарь и заскрипѣвъ по морозному снѣгу саночками. Весело одягъ ся Грицько въ дорогу, весело выпровадила єго Палажка, але на души бувъ въ неи смутокъ чи-малый, бо сими часами привыкла зô своимъ чоловѣкомъ бути все въ-купѣ. Въ смутку перебула она цѣлый тыждень, коли ось однои ночи станувъ передъ нею єи чоловѣкъ. „Грицько, моє кохання!“ каже єму Палажка, „що́ се ты зробивъ? чого ты вернувъ ся?“ — „Не мôгъ, серденько, безъ тебе, безъ дитины выбути. Попрохавъ, щобъ дѣдъ-титарь довѣзъ мене до дому“... Ледве-не-ледве вговорила Палажка въ чоловѣка, що не годить ся кидати святого дѣла за-для жôнки. Дôзнавшись, що Палажка й дитина здорова, выбравъ ся Грицько опять въ дорогу. Не минуло й тыжня, якъ зновъ вернувъ ся домôвь Грицько; вôнъ бувъ теперь веселый и сказавъ жôнцѣ, що Маковецкій панъ вмираючи вôдписавъ на церкву худобу, що землю родичамъ роздѣливъ, а грошѣ вôддавъ всѣ на сѣльскій школы та на церкву. Такъ отже не треба було бôльшь ѣздити по селамъ. Тогдѣ пôпъ закликавъ до себе Грицька, титаря и дванацять старыхъ господарѣвъ и сказавъ, що старый титарь нездужає, та що замѣсць него годило-бъ ся титаремъ поставити Грицька Шугая. Всѣ перше мовчки вклонились, а потôмъ прикрыли Грицька шапками зъ веселымъ окликомъ. Вôдтакъ два чумацкій батьки приступили до него и передъ усѣма просили, простити ихъ за нечесть, яку єму заподѣяли. Грицькови се було найбôльшою нагородою. Настала опôсля велика метанина по селу. Цѣлый рôкъ будовали й спорудили церкву, якъ рясну макôвку въ городѣ. Зрадѣли люде въ селѣ, а бôльшь усѣхъ бувъ щасливый Грицько Домонтарь. Уже перестали звати єго Шугаємъ. Живъ собѣ зъ любою жôнкою та поживавъ мовь въ тихому раю.

Хотя въ сѣмъ оповѣданю головна дѣя перерываєся описами робôтъ сѣльского хозяина, хоча нема тутъ орґаничного звязку въ переведеню основнои идеѣ, то все-таки подобає ся намъ чи-мало гарна идилична картина зъ житя украинськихъ хлѣборобôвъ. Особливо милымъ уважає ся наивный, а подекуды й библійный способъ оповѣданя, за-для чого нема тутъ и слѣду сентиментальности.

А вже-жь найрадше записує Кулѣшиха оповѣданя зъ народныхъ устъ. Такъ примѣромъ оповѣданє „Трудящій шукає долѣ, а доля шукає трудящого“ є, правда, въ бôльшôй части твором самои авторки, однако засновокъ єго може вважатись зразкомъ творчества простолюдя. Въ сѣмъ оповѣданю сказано добре слово про панôвъ, котрі робучому чоловѣкови бôльшь помагають, нѣжь свои люде-хлѣборобы Коли-жь се оповѣданє проявляє подекуды прикметы писаня художницкого, то казка „Чортъ у крепацтвѣ“ справдѣ записана зъ народныхъ устъ, и могла-бъ найти мѣсце у збôрникахъ переказôвъ людовыхъ.

До тыхъ оповѣдань, що́ ихъ записано зъ народныхъ устъ, зачислила Ганна Барвѣнокъ такожь повѣстку „Пяница“. Авторка зъобразила тутъ погану вдачу шевця Хвастика, котрый пивъ запоємъ, мѣжь-тымъ коли єго тиха й добра жôнка вмѣла себе розважати. Двацять три роки пробула она сама зъ дѣтьми и дôждалась онучатъ безъ єго пѣклуваня. Ганна Барвѣнокъ намагала тутъ наслѣдувати творы устнои словесности, одначе въ писаню своѣмъ не зладила вдатнои картины зъ побуту простолюдя, та вдоволилась широкимъ описомъ довголѣтного безпутного житя пяницѣ.

Вельми гарнымъ, хоча трохи неимовѣрнымъ, є оповѣданє „Вѣрна пара“. Тутъ розказує старый швець Гриць Лопачукъ про свôй побутъ и про долю своєи дочки Олены, котру сватавъ убогій парубокъ зъ чужого села, Петро Соколюкъ. Батько не протививъ ся сему сватаню, бачучи, що Оленка щиро любить Петра. Вже-жь бо єго самого присилувано въ молодôмъ вѣку, одружитись зъ нелюбою дѣвчиною, про-те не хотѣвъ ити на перекôръ молодятамъ. Ажь ось порадивъ ся Петро поѣхати зъ людьми на заробôтокъ, и прощаючись зъ Оленкою принѣсъ ѣй всякихъ гостинцѣвъ. Якъ вôдъѣзджавъ, приказувавъ ѣй, надѣваючи ѣй на палець перстенець, щобъ

[1]) „Правда“, 1868.

безъ него не ходила на улицю й на досвѣтки. Але-жь дѣвчата й хлопцѣ намовили таки Оленку, пôйти на досвѣтки. „Ты-жь пôдешь на чуже село“, говорили, „то й не побачимось. Чуже село — мачуха: не пригрѣє. Може й мы всѣ розôйдемось по свѣту!“

Пôшла Оленка на досвѣтки. Коли куры другій разъ почали пѣти, намагали хлопцѣ поцѣлувати єй въ-останнє, а одинъ парубокъ хотѣвъ собѣ взяти на памятку єи перстенець. Оленка-жь вырвала въ него зъ рукъ перстенець, та годѣ було дôзнатись, де она єго подѣла. Шукали, глядали на земли, — нема. Та ба! Оленка повалилась дѣвчатамъ мертва на руки! Збѣглись люде, прикликали й батька єи, але она вже не очуняла. Поховали сердешну Оленку; вôдтакъ добрй люде довели старого Гриця до дому; деякй зôстались у него, душѣ доглядати: сказано, три днѣ бє ся ще она въ хатѣ. Частують ся люде, ажь ось входить въ хату Петро Соколюкъ. Видно, що вôнъ просто зъ дороги, й нѣчогѣсенько не знає: веселый, превеселый, мовь бы й вырôсъ. Жôнки пôдносять єму чарку горѣвки й коливо, та кажуть, щобъ дарувавъ Оленку добрымъ словомъ и витавъ за упокôй душѣ. Петро выхиливъ горѣвку та й плеснувъ пôдъ стелю мовлячи: „Отъ такъ, щобъ нашй молодй выбрыкували та щасливй були!“ Всѣ помлѣли. „Се вôнъ“ — кажуть — „збожеволѣвъ!“ Ба, вôнъ смѣє ся, коли єму молодицѣ мовлять, що єго Оленка вже покôйниця. Люде вважаючи єго божевôльнымъ товплять ся до купы, бо боять ся, щобъ не ставъ ихъ побивати. Тогдѣ сказавъ Гриць: „Сѣдай, Петре, та помянемо єѣ!“ Але парубокъ смѣє ся пытаючись: „Тату! вôддасьте за мене Оленку? Вона моя буде!“ И пôшовъ за двери та привѣвъ Оленку за руки. Всѣ люде покаменѣли. И каже Петро: „Благословѣть насъ, тату, прилюдно, та й о весѣлю подумаємо. Є й грошѣ, не журѣть ся!“

Вôдтакъ ставъ вôнъ розказувати про свою пригоду на кладовищи: Вернувъ ся верхомъ до свого села, оставивши своихъ товаришѣвъ въ дорозѣ. Надъ вечеромъ забѣгъ до першои хаты зъ кôнця села й довѣдавъ ся, що въ Гриця Лопачука дѣвчина наглою смертію вмерла, та що люде тôлько що вернулись зъ кладовища. Бѣдный Петро хотѣвъ вôдтакъ ще побачити свою Оленку. Взявъ лопату й великій кôлъ и въ ночи побѣгъ на кладовище. Побачивши свѣжу могилу ставъ кидати землю и лопатою й руками. Докопавъ ся до домовины и зôрвавши зъ труны вѣко припавъ до Оленки. Ставъ плакати, цѣлувати, посадивъ єѣ на колѣна собѣ, сѣвши въ трунѣ. Оленка, якъ жива, схилилась на Петра й закашлялась. Щось єго вдарило по руцѣ, мовь камѣнцемъ, та й покотилось въ домовину, а она выпростувалась й сѣла въ другôмъ кутѣ домовины. Въ переляку вôдсунувъ ся Петро й охоловъ. И промовила Олена кôлька слôвъ; коли-жь Петро пôдводивъ єѣ, то пôдъ ногами найшовъ перстенець.

Побачивши теперь Оленку живою, люде стали хреститись, а она сказала: „Се той перстенець, щó хлопцѣ въ мене вôдобрали. Я єго проковткнула, щобъ не дôставъ ся нѣякому хлопцеви“. — „А я єѣ“, промовивъ Петро, „видно добре потрясъ у своѣмъ жалю, що вона й выкинула зъ гортани!... Се-жь вона, моя вѣрна, не хотѣла нѣкому вôддати, моя кохана й Богови люба дружина!“ (стор. 9)[1]).

[1]) „Илюстрованый Календарь товариства „Просвѣта“ на рôкъ 1886.

Се оповѣданє основує ся очевидячки на переказѣ людовôмъ, тôлько-жь Ганна Барвѣнокъ вмѣла ту подѣю живо зъобразити, за-для чого выйшла зъ-пôдъ єи пера чудова картинка етноґрафична.

Слѣдує вôдтакъ поглядъ на тй повѣстки, щó ихъ Олександра Кулѣшиха въ основнôй части написала по-россійски.

Въ картинахъ „Съ Волыни“ и „Съ дороги“ списала Кулѣшиха споминки изъ своихъ вандрôвокъ по рôднôй земли. Именно въ першôй зъ обохъ сихъ картинъ змалювала она жидôвского попыхача Остапа, а въ другôй зъобразила вдачу умной та запопадливои сѣльскои хозяйки, щó звали єѣ Галькою.

Въ оповѣданю „Жизнь въ одномъ селѣ“ записала Олександра ачей частину своєи біоґрафіѣ. Дѣя вôдбуває ся въ селѣ „Непроходи-Лѣсы“, де авторка оповѣданя являє ся добродѣйкою недужихъ селянъ, котрымъ она помагала домашними лѣками, зъ-за чого звали єѣ чарôвницею. Вôдтакъ описує она свои вôдносины до двохъ молодыхъ салдатокъ, Степаниды й Катерины, котрй приходили до неи на заробôтки. Авторка списує въ мовѣ украиньскôй оповѣданє Степаниды про гôрку єи долю, та й розказує про обряды народній, якй вôдбувались при тѣлѣ покôйнои малои дочки Степаниды.

Въ етноґрафичнôй картинѣ „Половинщикъ“ малює авторка сѣльскій побутъ „половинщика“ Опанаса Харченка, котрый у майорши Куксихи наймавъ поле й вôддававъ ѣй половину збôжа. Ся майорша є особа вельми религійна, щó знає святе Письмо и свому половинщику даровує Новый Завѣтъ та иншй книги церковнои и гражданьскои печати. Своими морализуючими речами доводить она до того, що Опанасъ Харченко примиряє ся зô своєю жôнкою Ориною, котра була єму невѣрна, прихиляючись любощами до сусѣда Кихотя. Розказуючи про свою недолю Харченко згадує про замовины ворожбицкй (стор. 480) и про лѣсовика (481—482)[1]).

Бôльшь интереснымъ уважає ся побутове оповѣданє п. з. „Молотники“. Тутъ розказує Ганна Барвѣнокъ, що въ єи сусѣдки, вдовы-хуторянки, наймились чотыри вбогй мужики, молотити єи збôже. Се були отъ-сй молотѣльники: Иванъ Тупотунъ, Карпо Кавунъ, Хома Макôтра й Харко Колотуша. Хуторянка доглядаючи роботы любила розмовлятись зъ тыми молотѣльниками, котрй були щирыми робôтниками. Говоривъ по-найбôльше тôлько одинъ Тупотунъ, розказуючи про своє горюванє въ дитячôмъ вѣцѣ и про свôй побутъ въ Чорноморіи. А вже-жь давно кинувъ вôнъ лихомъ объ землю, тому-то способъ єго оповѣданя бувъ шутливый, за-для чого всѣ смѣялись, якъ вôнъ говоривъ. Крôмъ тыхъ чотырохъ молотѣльникôвъ бачимо въ сѣй етноґрафичнôй картинцѣ ще наймита Антона Куцого й глуху наймичку, Одарку. Антôнъ крывъ ся зô своимъ розумомъ и вдаваъ придурковатого. Опôсля одруживъ ся вôнъ зъ Одаркою. (Дальше буде.)

[1]) Кіевская Старина, XXIII., 1888.

ЗАМѢТКИ КРИТИЧНЙ И БИБЛІОГРАФИЧНЙ.

Калєндарѣ на 1890 рôкъ.

П. „Временникъ Института Ставропигійского съ мѣсяцословомъ на годъ обыкновенный 1890“.

Въ части информаційнôй находимо и тутъ типикъ о. О. Зацерковного. Судъ о самôмъ типику лишаємо лѣпшимъ знатокамъ церковного дѣла, тутъ замѣтимо лишь, що до типика додано статейку полемічного характеру пôдъ заголовкомъ: Отвѣты на замѣты и вопросы Ч. О. Ортолога, касательно нѣкоторыхъ мнимыхъ неясностей въ подробностяхъ уставовыхъ въ „Временнику“. Пригадуємо собѣ, що и въ типикахъ календаря „Просвѣты“, писаныхъ ще зъ давнѣйшихъ лѣтъ славно звѣснымъ знатокомъ устава, О. Мельникомъ находили ся примѣтки, котрй указують, що и мѣжь знатоками, заходять суперечности що до поодинокихъ уставовыхъ пытань. Для нашихъ церковныхъ ґазетъ „Душпастыря“ и „Посланника“ була-бы то матерія далеко важнѣйша до заповненя шпальтъ, якъ непевнои вартости студія о целібатѣ або поезіѣ зовсѣмъ безъ вартости. Часть „поучительна“ вышла сього року въ „Временнику“ дуже убога; нема нѣ однои оригінальнои статейки, котра-бы о чôмъ небудь кого поучила. И такъ сказано въ „автобіографіи Павла изъ Щуткова“ що „писалъ много прозою и стихомъ“ — але якй, и де помѣщенй єго творы, о тôмъ „поучительная часть Временника“ нѣкого не поучає. Деякй статейки хоть и не безъ вартости, занадто спеціальными якъ на календарь займають ся рѣчами и повинний-бы, по нашôй думцѣ найти скорше вôдповѣдный кутикъ въ „Сборнику“ выдаванôмъ „Матицею“, котрый уже по своѣй назвѣ повиненъ служити за складъ всякого рода историчныхъ, археольогічныхъ и бібліографічныхъ дрôбныхъ вѣстей. Тамъ ихъ скорше буде глядати историкъ, якъ въ календари, котрый вже по природѣ своѣй єсть лишь творомъ ефемеричнымъ на рôкъ лишь призначеным. Въ календари укрыють ся они передъ окомъ знатока а ширшій кругъ неинтересує ся ними. Статейки п. М. М. К. украшенй (?) илюстраціями, котрй мы уже много разôвъ бачили то въ „Временникахъ“ то въ „Ластôвцѣ“ репродукують давно уже знанй рѣчи, а заслуга ихъ хиба може въ тôмъ, що пригадують те, о чôмъ уже многй забули, якъ примѣромъ актъ фундаційный „Народного Дома“, печатаный ще въ „Зорѣ галицкôй“ зъ р. 1851, Ч. 83. 84. Цѣкавый є вôддѣлъ „О Ставропигійскôмъ Институтѣ“. Ту поданый списъ сеніорôвъ вôдъ 1773 до 1889 року. Выражаємо ту надѣю, що редакція „Временника“ въ слѣдующихъ рочникахъ подасть бодай короткй біографічнй нотатки о своихъ сеніорахъ, межи котрыми були люде для Руси, а особливо для Ставропигіѣ добре заслуженй. Остатный вже часъ позбиратн о нихъ вѣдомости и поставити имъ тымъ способомъ скромный памятникъ. Дуже щаслива, якъ намъ здає ся, гадка „Просвѣты“, подавати портреты и біографіѣ сучасныхъ або недавно помершихъ виднѣйшихъ Русинôвъ галицкихъ, повинна-бы заохотити и богатшій въ засобы матеріальнй Институтъ, дати нынѣшному поколѣню можливôсть пôзнати выбраныхъ сынôвъ Руси зъ давнѣйшихъ лѣтъ. Тогдѣ „Временники“ мали-бы вартôсть такъ сказати историчну, котрои имъ теперь годѣ признати:

Въ части забавнôй помѣщенй дрôбнй поезіѣ и оповѣданя прозою на стр. 119—133.

Въ кôнци мусимо яко майже неимовѣрне куріозумъ зазначити, що „Временникъ“, а взглядно єго редакторъ, придержує ся ще астрономічнои системы Птольомея (стор. X). По системѣ „Временника“ єсть сонце планетою, а єго мѣсце за Марсомъ, ба и мѣсяць спроневѣривъ ся своѣй вôдвѣчнѣй товарищцѣ Земли и поселивъ ся въ сусѣдствѣ значно молодшои Весты. Заразомъ аванзувавъ вôнъ на планету, рôвнорядну зъ такими потентатами якъ Юпітеръ або Уранъ. Очевидно, що при такôй перемѣнѣ не буде въ р. 1890 (пôсля „Временника“) нѣ одного затьмѣня сонця анѣ мѣсяця, бодай не згадуєсь о нихъ въ части астрономічнôй, а додатокъ на кôнци выглядає мовь зъ чужого взятый. Нептунъ, котрого вôдкрытє Леверріер'омъ належить до тріумфôвъ новои астрономіѣ для „Временника“ ще не истнує. Чи не єсть то трохи за далеко посуненый консерватизмъ або — игноранція? Що Свѣтлое Воскресеніе (Великдень) поставлено (стр. X) на 11. цвѣтня, єсть очевидно похибкою друмарскою. — *С.*

Бібліографія.

(Подає Василь Лукичь.)

— *Т. Г. Шевченко.* Кобзарь. Кіевъ 1889. Стор. 553 + 11 нен. въ вел. 8-ку. Цѣна 1 руб.

—*И. П. Котляревскій.* Полное собраніе сочиненій на малороссійскомъ языкѣ. Съ очеркомъ жизни и портретомъ автора. Москва 1890. Цѣна 1 руб.

— *И. П. Котляревскій.* Наталка Полтавка, украинская опера. Москва. Стор. 95 въ 8-ку.

— *И. П. Котляревскій.* Енеида, перелицеванная на малороссійскій языкъ. (Дешевая Библіотека, N° 84). Петербургъ 1889. Выданє А. Суворина. Стор. 273 въ в. 32-ку.

— *И. П. Котляревскій.* Наталка Полтавка. Малороссійская опера въ 2 дѣйствіяхъ. (Дешевая Библіотека N° 83). Пет. 1880. Стор. 59 въ вел. 32-ку. (Дальше буде.)

ЗАПРОСИНЫ ДО ПРЕДПЛАТЫ.

Літературно-наукова часопись

„ЗОРЯ“

на рôкъ 1890.

„Зоря“ выходити буде пôдъ тою самою редакцією и въ дотеперѣшнôмъ объємѣ (2—$2^1/_2$ листôвъ печатныхъ) и мѣстити буде що найзнаменитшй **творы белєтристичнй и науковй сучасныхъ писателѣвъ нашихъ,** котрыхъ кругъ чимъ разъ численнѣйшій скупляєсь коло знамени єи, т. є. **духового розвою Руси-Украины.**

Цѣна предплаты: на цѣлый рôкъ зъ пересылкою **5** злр.; нв пôврôкъ зъ пересылкою **2** злр, **50** кр. Для Читателѣвъ зъ Россіѣ рôчно **5** рублѣвъ; на пôврôкъ **3** рублѣ. — Пренумерату присылати належить пôдъ адресою: **Администрація „Зорѣ“, улиця Академична, ч. 8. у Львовѣ.**

Вп. Предплатники, котрй зложать цѣлорôчну пренумерату до половины лютого 1890 року, дôстануть на жаданє премію вартости 1 злр.

На преміѣ призначенй: Пара образôвъ представляючихъ Гуцула и Гуцулку на коняхъ въ цѣнѣ 1 зр., або слѣдуючй книжки пôсля выбору: Исторія руська в житєписях М. Костомарова, переклад О. Барвінського, 3 томы, (за доплатою 50 кр.), ц. 1 зр. 50 кр. — Микола Джера, Повѣсть Ив. Нечуя, ц. 1 зр. — Кайдашева сімя, тогожь, ц. 80 кр. — Нечуя, Світогляд украинського народу. ц. 30 кр. — Нечуя, Повісти и оповіданя, ц. 30 кр. — Обрусителѣ, повѣсть зъ рос. житя, пер. И. Ланскои, 2 части, ц. 1 зр. — Народнй оповѣданя Марка Вовчка I, ц. 35 кр., II и III, по ц. 30 кр. — Захаръ Беркутъ, образъ громадского житя карпатскои Руси въ XIII. вѣцѣ, Ив Франко, ц. 1 зр. 30 кр. — Жѣночa неволя въ рускихъ пѣсняхъ народныхъ, Ив. Франка, ц. 35 кр. — Повѣсти Ник. Устіяновича, ц. 80 кр. — Въ гостяхъ добре а дома лѣпше, Оповѣданя Дрозда, ц. 50 кр. — На добродѣйнй цѣли! Комедія въ III. дѣяхъ, ц. 30 кр., Соколики, Комедія въ 4. дѣяхъ, Гр. Григорієвича, ц. 4 кр., Тато на заручинахъ, комедія въ 1 дѣѣ, Гр. Григорієвича, ц. 20 кр. — Куліш, Шекспірові твори перекл. ч. I. (давн. 3 зр., теперь 1 зр.) — Провідні ідеі в письмах Тараса Шевченка, О. Партицкого, ц. 30 кр. — О выхованю, пôдручникъ для женщинъ, ц. 30 кр.

На почтову пересылку премій треба додати 20 кр. — Пôврôчнй предплатники можуть набути тй книжки якъ и образы за половину поданои цѣны. — До Россіѣ не можемо высылати премій зъ причины трудностій заходячихъ въ пересылцѣ.

КОНКУРСЪ.

Редакція „Зорѣ“ оголошує симъ преміѣ за оригінальнй повѣсти або новелѣ. — Перша премія выносити буде 50 злр., а друга премія 30 злр. а. в. — Працѣ просимо надсылати до Редакціѣ „Зорѣ“, ул. Академична, ч. 8., найдальше до 15. марта 1890 року. Надôсланй працѣ прошу выразно означити яко конкурсовй.

РЕДАКЦІЯ „ЗОРѢ“.

Вôдповѣдає за редакцію: **Петро Скобельскій.**

Выдає **Товариство имени Шевченка.** Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка, пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ XI. Львôвъ дня 1. (13.) Лютого 1890. **Число 3.**

Выходить два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого, въ объемѣ 2—2½ аркуша.

Редакція „Зорѣ“ въ **каменици** пôдъ ч. **8.** улиця Академична.

ЗОРЯ

Пренумерата выносить: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр., на чверть р. **1** зр. **25** кр.

Пренумерату належить присылати до **администрациѣ „Зорѣ“** (улиця Академична ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

ДО СВѢТЛА!

(Оповѣданє арештанта.)

(Конець.)

IV.

Йосько замовкъ на хвилю. Панъ Журовскій, що уважно слухавъ єго оповѣданя, всмѣхнувъ ся тай каже:

— Ну, ты казавъ, що глупа исторія буде, а ось ты росказуєшь, якъ-бысь зъ книжки читавъ.

— Е, пане, — вôдповѣвъ Йосько, — то що доси, то не була глупа исторія. Але теперь прийде дурниця. А що оповѣдаю, то не дивуйте ся. Въ селѣ навчивъ ся я казки росказувати. Память маю добру, а якъ тôлько разъ яку казку вчую, то потôмъ оповѣмъ ѣѣ ще лѣпше и цѣкавѣйше нѣжь той, вôдъ кого я ѣѣ чувъ. Тамтои зимы такъ мене въ селѣ всѣ за тѣ казки полюбили, що нѣ однѣ вечерницѣ безъ мене не обôйшли ся.

— Ге, якъ я бачу, то ты майстеръ до всего, — сказавъ панъ.

— Ой пане, — вôдповѣвъ зôтхаючи Йосько, — не знаю, що то значить, але менѣ бачить ся, що се власне моє нещастє. Кôли чую, що маю що зробити, що можу чогось навчити ся, то такъ мене щось въ серединѣ пече, такъ мене мулить и мучить, що не маю хвилѣ спокою, поки тото не зроблю, не пôзнаю, не навчу ся. Отжежь не що, тôлько се мене до криминалу завело.

— Ну, ну, росказуй!

Та не мôгъ симъ разомъ Йосько скôнчити свого оповѣданя, бо власне въ тôй хвили отворили ся дверѣ нашои казнѣ. Йоська закликали до протоколу.

— То незвычайный хлопець, — проворкотѣвъ панъ и ставъ задумавшись ходити по казни.

— А менѣ видить ся, що вôнъ богато бреше, — кажу я. — Навчивъ ся казки хлопамъ оповѣдати, то й намъ казку каже.

— Думаєшь, що такъ?

— Ну, а щожь, хиба то не може бути?

— Певне, що бути може, але лице єго свѣдчить за нимъ. Зрештою будемо ще мати часъ переконати ся потрохи.

На протоколѣ сидѣвъ Йосько коротко, не довше якъ пôвъ годины. Вернувъ далеко веселѣйшій и спокôйнѣйшій, нѣжь пôшовъ.

— Ну, щожь, — пытаю єго, — не зъѣвъ тебе судія?

— Е, що, судія добрый чоловѣкъ, — сказавъ Йосько. — Признатись, дуже я єго зразу боявъ ся. Въ селѣ казали менѣ, що ту бють до признаня, що розпаленымъ залѣзомъ у пôдошви печуть.

— Ха, ха, ха! — засмѣявъ ся я. — Теперь то я знаю, чого ты по ночахъ такъ перевертавъ ся та кричавъ та йойкавъ! Тобѣ певне снило ся, що въ тебе пôдошви печуть!

— Ой, прошу не смѣяти ся. Менѣ подумати страшно про тѣ сны, тôлько я въ нихъ патерпѣвъ ся. А все задурно. Судія такій добродушный, говоривъ зо мною по людски, не кричавъ, не фукавъ ся, не бивъ мене такъ якъ шандаръ.

— А хибажь тебе шандаръ бивъ? — спытавъ панъ Журовскій.

— Ой, пане, я гадавъ, що душу зъ мене выжене. Подивѣть ся тôлько на мои плечѣ!

И Йосько знявъ сорочку. Мы ажь ахнули! Цѣлѣ плечѣ хлопця вкрытѣ були синцями та пругами засохлои крови.

— Ну, а о щожь тебе судія пытавъ? — промовивъ першій Журовскій.

— Та о той нещасливый рабунокъ, якъ то було.

— Ну, и щожь?

— Та щожь-бы? Оповѣвъ я єму все, якъ було, тай годѣ. Списавъ протоколъ и казавъ мене вôдвести.

— Ну, то теперь оповѣжь и намъ, якъ то було.

— Та якъ було. Знаєте вже, яке було моє житє у Мошка. Не хотѣвъ я довше у него оставати ся, а ще до того боявъ ся, що скоро єму ще разъ спôмну о паперахъ, то вôнъ вôзьме тай спалить ихъ. Отожь я надумавъ самъ ихъ украсти. Лекше менѣ було дôбрати ся до комôрки, нѣжь постороннему злодѣєви, бо й псы мене знають и самъ я знаю всѣ входы и всѣ звычаѣ въ хатѣ. Зразу хотѣвъ я выкрасти у Мошка ключѣ, але вôнъ, видно, занюхавъ щось и носивъ ихъ завше при собѣ або ховавъ десь такъ, що я не мôгъ найти. А мене горячка жерла, скоро въ моѣй головѣ разъ на тôмъ стало, щобъ добути свои паперы. Ту вже нѣ про що не було гадки, тôлько про се. И що зрештою мавъ я довго думати? Однои ночи, коли всѣ спали, швидко зôстругавъ я фуґу въ однôмъ стовпѣ комôрки - вона була будована въ стовпы, — вываживъ долотомъ делину, влѣзъ до комôрки, взявъ свои паперы, а потôмъ засунувъ делину зновъ на мѣсце. Тай тôлько.

— Дрôбница! — буркнувъ панъ.

— А скоро я дôставъ паперы въ свои руки, то навѣть не переглядаючи ихъ, не розвязуючи шнурка, котрымъ були обвязанѣ, завивъ ихъ у шмату, сховавъ за пазуху и покинувъ Мошкову коршму. Куды теперь ити? — подумавъ я собѣ. Ще мене страхъ не зовсѣмъ покинувъ. Анужь Мошко ошукавъ мене, показуючи якѣ будь глупѣ паперы замѣсць моихъ! Анужь на потемки взявъ я якій иншій звитокъ? Треба було конечне зъ кимось порадити ся, що въ тôмъ разѣ робити. Тожь переночувавши въ першôмъ лѣпшôмъ стозѣ сѣна, на другій день пôшовъ

я до знайомого коваля и оповѣвъ ѥму все. Вôнъ першій зôллявъ мене холодною водою

— Зле, хлопче, зробивъ-ѥсь, — каже. — Иди заразъ до вôйта, розповѣжь ѥму все и зложи у него паперы!

Замлоило мене коло серця вôдъ тыхъ слôвъ. Але щожь робити, бачу, що рада розумна, тай иду. Приходжу до вôйта и зъ подвôря вже бачу крôзь вôкно, що коло стола на лавѣ сидить шандаръ. Вôдъ разу щось немовь-бы шепнуло менѣ, що то смерть моя. Задеревѣвъ я и не мôгъ кроку далѣ зробити. Блысла менѣ въ головѣ думка: втѣкати! Але вже було за пôзно. Вôйтъ мене побачивъ и крикнувъ радôсно:

— Ось и вôнъ самъ! За вовка помовка, а вôнъ осьде! Ну, ходижь, ходи близше!

Бачу, що вже все выйшло на верхъ, що вже за мною пытають. Тожь зôбравши всю свою вôдвагу, иду до хаты.

— Якъ ся называєшь? — пытає мене шандаръ.

— Йосько Штернъ.

— Вôдки родомъ?

— Не знаю.

— Ага, значить волоцюга.

Закаменѣвъ я на мѣсци. Неразъ чувъ я се страшне слово, чувъ богато страшныхъ исторій про те, що то выробляють шандары зъ волоцюгами, и завше того найгôрше боявъ ся. А ту маєшь, вôдъ першои хвилѣ и самъ у такежь попавъ ся!

— Алежь я тутешній, — простогнавъ я. — Панъ вôйтъ мене знають.

— Я? тебе? — каже менѣ вôйтъ. — Брешешь, любонько моя! Знаю тебе зъ видженя, знаю, що называєшь ся Йосько и що служишь у Мошка арендаря, але хто ты такій и вôдки взявъ ся, того не знаю.

— Ага, значить, бреше въ живѝ очи! — крикнувъ шандаръ и щось собѣ занотувавъ у книжечцѣ. — Ходи сюда, — сказавъ далѣ до мене. — Близше! Дави ся менѣ въ очи!

И въ тôй хвили, коли я пôднѣсъ до него очи, вôнъ тяжкимъ своимъ пястукомъ ударивъ мене въ лице, такъ що я вôдъ разу впавъ на землю и кровю обôллявъ ся.

— Встань заразъ! — крикнувъ до мене шандаръ, — и не смѣй менѣ кричати, бо ще бôльше дôстанешь! А теперь кажи правду, що тебе буду пытати! Ты служишь у Мошка?

— Такъ.

— Ты обôкравъ ѥго?

— Нѣ.

— Якъ то нѣ?

Зновъ я выдививъ ся на шандаря, отираючи рукавомъ кровь зъ лица, и зновъ здоровенный ѥго ударъ поваливъ мене на землю.

— Пане шандаръ, — сказавъ на те вôйтъ, поки я корѣцмавъ ся, щобы встати, — я яко начальникъ громады не можу дивити ся на таке трактованѣ арештанта. Я тôлько маю бути при списаню протоколу, а те, що дѣє ся передъ протоколомъ, до мене не належить. Коли хочете учити ѥго, що маѥ говорити, то выберѣть собѣ инше мѣсце. У мене того не можна.

Шандаръ прикусивъ губы, а далѣ, не кажучи ѝ слова, вставъ зъ лавы, добувъ зъ своѥи торбы ланцюшки, закувавъ мене и повѣвъ до коршмы до Мошка. Що тамъ зо мною робили, якъ мене вчили говорити, того не буду оповѣдати. Зômлѣвъ я пару разôвъ пôдчасъ тои науки. Тай не даремнажь була ихъ злôсть. Зробивъ я имъ великѝ збытки. Мошко въ першôй хвили сказавъ шандареви, що я вкравъ ѥму великѝ грошѣ, завитѝ въ папѣръ. Гадавъ, що якъ мене шандаръ зловить и до коршмы приведе, то вôнъ заразъ паперы вôдъ мене вôдбере и спалить, и я на вѣки остану ѥго невôльникомъ. Скоро тôлько я ввôйшовъ до коршмы, заразъ перше пытанѣ було:

— Де грошѣ?

— Не знаю. Нѣякихъ грошей я не бравъ.

— А де паперы?

— Я сховавъ.

— Де сховавъ?

— Не скажу.

Стали мене наклонювати, насампередъ битѥмъ, потôмъ добрымъ способомъ, а я все тôлько одно повѣдаю: — Паперы я взявъ, бо то мои. Не заглядавъ я навѣть, що въ нихъ ѥ. Сховавъ я ихъ и не покажу нѣкому, тôлько вôйтови.

Мошко мало не сказивъ ся. Зô злости велѣвъ зъ мене поздирати чоботы ѝ рубатѥ, що я мавъ на собѣ, а одѣвъ мене въ отсе лахмѣтѥ. Нарештѣ, збитого и майже голого, повели мене до вôйта. Зновъ мене тамъ стали за паперы пытати. Але я не дурный. Ажь коли побачивъ, що въ хатѣ богато свѣдкôвъ, пôшовъ я до сѣней и вытягъ паперы зô шпары. У вôйта сѣни були темнѝ, обширнѝ. Идучи до хаты и бачучи тамъ шандаря, упхавъ я свôй звитокъ до шпары, щобы ѥго у мене не вôдобрали. Коли Мошко побачивъ звитокъ у рукахъ шандаря, кинувъ ся до него якъ воронъ кричучи, що то ѥго грошѣ, щобы ѥму вôддати.

— Го, го, пане Мошку, — вôдповѣвъ вôйтъ, — то такъ не йде. Мы то все мусимо вôдставити до суду. Зробимо тутъ протокулъ, а скоро той хлопець признаѥ ся, що у васъ той звитокъ укравъ, то вже рѣчь суду робити зъ тымъ що далѣ. Запечатаємо все, якъ ѥ, громадскою печаткою, и панъ шандаръ вôдставлять то разомъ зъ арештантомъ до Львова. А вы вже собѣ въ судѣ будете правды доходити.

Мôй Мошко такъ на те скрививъ ся, немовь-бы кварту своѥи оковиты выпивъ. Але нѣхто на те не зважавъ. Шандаръ засѣвъ писати протокулъ. А коли все списано, вôйтиха дала менѣ трохи попоѣсти, шандаръ закувавъ мене зновъ и мы рушили въ дорогу до Львова. Гадавъ я, що згину зъ болю ѝ морозу въ тôй дорозѣ, и доси не знаю, якъ я выдержавъ. Ой, пане, якъ-же вы теперь гадаѥте, що зо мною буде?

— Нѣчого не буде, — вôдповѣвъ панъ Журовскій. — Посидишь трохи тай выйдешь на волю. А хто знаѥ навѣть, чи цѣла отся исторія не выйде тобѣ на добро.

— А то якъ?

— Ну, побачимо. Нѣколи чоловѣкъ не знаѥ наперед, що ѥго чекаѥ.

V.

Щось такъ у два чи три дни кличуть Йоська, але не до суду, тôлько до доктора. Що то значить ся — гадаю собѣ. Аджежь вôнъ не мельдувавъ ся „марудою“.

— Самъ не мельдувавъ ся, — повѣдаѥ менѣ Журовскій, — а навѣть якъ-бы замельдувавъ ся, то-бы се ѥму нѣ на що не придало ся. Але я ѥго замельдувавъ. Бувъ я въ недѣлю у президента и просивъ, щобы ѥго велѣвъ звізитирувати. Аджежь то страшенна рѣчь, що тутъ дѣє ся! Такъ далѣ йти не може.

И справдѣ докторъ велѣвъ Йоськови розôбрати ся и списавъ зъ нимъ протоколъ. Чи що зъ того выйшло —

не знаю. Въ нашихъ судахъ такі справы дуже помалу йдуть и не кождый такій щасливый, щобы мôгъ дочекати ся ихъ скутку.

Тымчасомъ панъ Журовскій каже якось Йоськови:

— Чуєшь, хлопче, хочешь, щобы я тебе навчивъ читати?

Вытрѣщивъ ся Йоську на пана.

— Ну, щожь такъ дивишь ся? Скоро тôлько маєшь охоту, то за пару день будешь читати. А якъ побачу, що справдѣ не брешешь и память маєшь добру, то вже то зроблю для тебе, що тебе прийматъ до ремѣсницкои школы, то навчишь ся ремѣсла, якого схочешь.

— Йой, пане! — крикнувъ Йоську и кинувъ ся панови до нôгъ, заливаючи ся сльозами. Бôльше нѣчого не мôгъ сказати, тôлько цѣлювавъ пана по рукахъ.

На другій день принесли панови букварь и вôнъ ставъ учити Йоська читати. За два дни жидиско умѣвъ вже пôзнавати и складати буквы, за тыждень читавъ короткі кусники майже плавно. Вчепивъ ся того, якъ то повѣдаютъ, якъ жидъ коломыйки. Читавъ-бы бувъ, бачу, день и нôчь, тôлько що мы въ ночи свѣтла не мали. Ледви до ѣды мôгъ на хвилю вôдъ книжки вôдôрвати ся.

А коли смеркло ся и читати вже годѣ було, Йоську сѣдавъ у кутику на своѣмъ сѣннику, пôдгортавъ ноги пôдъ себе и обхоплювавъ ихъ руками, и такъ сидячи скорченый зачинавъ оповѣдати казки. Снувавъ ихъ безъ кôнця, и хоть бачило ся, що все однакі чуда й пригоды повторяє, все таки умѣвъ ихъ завше инакше укладати и на иншій ладъ оповѣдати. А часомъ прямо було видно, що въ казцѣ снує передъ нами свои власні мрѣѣ. Оповѣдавъ про бѣдного хлопця, що въ найтяжшôй недоли стрѣчає добродѣя чарôвника, переймає вôдъ него чарôвні слова й заклятя и йде въ свѣтъ здобувати собѣ долю та помагати другимъ. Проймаючими а заразомъ простыми словами рисувавъ єго терпѣня й пригоды, стрѣчѣ зъ шандарами, неволю въ арендаря, забавно неразъ мѣшаючи те, про що казки говорятъ, зъ тымъ, чого самъ зазнавъ.

Нѣколи ще не бачивъ я хлопця, котрый-бы такъ горяче бравъ ся до книжки, якъ Йоську. Бачило ся, що за тыхъ пару недѣль хотѣвъ надуложити те, що занедбавъ у кôльканацяти лѣтахъ. Найбôльше грызъ ся тымъ, що осѣнні дни такі короткі, а въ казни такъ скоро зовсѣмъ смеркало ся. Одно наше вôконце, звернене къ пôвночи и положене майже пôдъ стелею, скупо тôлько свѣтла пропускало навѣть у полудне; о четвертôй годинѣ вже читати годѣ було. А Йоську радъ-бы бувъ день у двоє продовжити, и ще-бы єму за короткій выдававъ ся.

Панъ Журовскій дуже радувавъ ся єго поступомъ. — Зъ сего хлопця будуть люде, — повѣдає було неразъ. — Нехай тôлько працює, а вже найдуть ся такі, що єму поможуть.

Такі слова були для Йоська якъ острога для палкого коня. Напружавъ усѣ свои силы. Що разъ прочитавъ, то потôмъ крôзь сонъ на память повторявъ. Роздумувавъ надъ способами, якъ бы бодай трохи короткій день продовжити. Нарештѣ урадованый закликавъ:

— Маю! Буду читати при вôкнѣ. Тамъ и розвиднює ся скорше и видно довше, нѣжь у казнѣ.

— Не выгôдно тобѣ буде читати стоячи на рушт-ваню, — кажу єму. — Зрештою то для тебе за высоко.

— Сидѣти буду такъ высоко, якъ менѣ подобає ся! — каже.

— Якъ-же то зробишь?

— Привяжу простирало двома кôнцями до краты, въ зôгнутє покладу звитый въ трубу коцъ и сяду на него якъ на сѣдло.

И справдѣ, вынахôдъ бувъ дуже практичный, и вôдъ тодѣ всѣ въ криміналѣ такъ роблять. Кôлька день Йоську просто любувавъ ся вôкномъ. Встававъ о шестôй, скоро тôлько трохи розвиднѣло ся, робивъ своє руштованє и выпяливши ся на него, слѣпавъ надъ книжкою, притискаючи чоло до самои краты, абы тôлько якъ найбôльше того Божого свѣтла захопити. Мы зъ панômъ оба по черзѣ пильнували коло дверей, якъ ишовъ ключникъ до казнѣ и загодѣ остерѣгали Йоська, щобы злазивъ и руштованє знимавъ, бо сидѣти при вôкнѣ арештантамъ остро заборонено. Тай удавало ся намъ завше щасливо уникати штемпу, а може й ключникъ мавъ якусь увагу на пана Журовского и не такъ строго нашои казнѣ доглядавъ.

Та на лихо, штемпъ выпавъ зъ иншого боку.

Окрômъ сторожѣ въ коритарѣ маємо ще одну: пôдъ вôкнами вязницѣ ходить шельвахъ — жовнѣръ изъ карабіномъ. Має вôнъ острый наказъ доглядати, щобы арештанты въ вôкна не дивились, а особливо щобы зъ собою крôзь вôкна не розмовляли. Вôйскове правило велить єму въ разѣ опору навѣть оружя вживати. Що правда, доси такого выпадку не було. Треба вже було чогось дуже великого, щобы шельвахъ зôйшовши зъ свого пляцу, замельдувавъ вахкомендантови, що зъ сего чи того вôкна говорили або дивились. Старші жовнѣры, такъ тї вже привыкли розумѣти, що що иншого приписъ, а що иншого выконанє, и звычайно не дуже остро держали ся припису. Неодинъ супокôйно позволявъ на всяку говôрку, якъ то кажуть, бувъ блятъ на все, иншій лагôдно вноминавъ або просивъ арештантôвъ, щобы дали спокôй. Та гôрше було, коли на вартѣ лучивъ ся рекрутъ, що боить ся капраля гôршь огню. Такій бравъ усякій розказъ до-слова. Якъ сказали єму „остро пильнувати“, то вôнъ розумѣвъ се такъ, що всякого арештанта, котрый укаже голову въ вôкнѣ, треба споганити остатными словами, замельдувати капралеви або навѣть ухопити за карабінъ. На такихъ „клапачахъ“ арештанты мстили ся тымъ, що за єго варты, особливо вечеромъ, выробляли найбôльші крики въ вôкнахъ такъ, що бѣдный рекрутъ неразъ було ажь казить ся, и на всякій выкрикъ зъ вôкна вважає за свôй святый обовязокъ вôдповѣсти що найменше такимъ-же голоснымъ та досаднымъ выкрикомъ. Але що арештантôвъ було кôлькадесять, а вôнъ одинъ, то по кôлькохъ мінутахъ пекельного галасу звычайно мусѣвъ замовкнути и не можучи собѣ дати рады, хапавъ за карабінъ. Розумѣє ся, що въ тôй хвилѣ вôкна насупротивъ него опорожнювали ся зовсѣмъ, а крикъ знимавъ ся въ другômъ кôнци довгого арештантского будынку, и шельвахъ якъ гоненый звѣрь бѣгъ туды и зновъ грозивъ карабіномъ — очевидно, зъ тымъ самымъ скуткомъ.

Такі галасы бували звычайно вечеромъ, але неразъ и въ день. Отже лихо хотѣло, що одного дня вôдъ третои до пятои стоявъ власне такій нещасливый рекрутъ на шельваху. Зъ самого початку сказавъ грубіяньство якомусь арештантови, що дививъ ся въ вôкно. Дали такій знакъ, щобы зробити клапачеви „кац-музику“. На рôжныхъ кôнцяхъ арештантского будынку, зъ рôжныхъ поверхôвъ зъ кôльканацяти вôконъ наразъ посыпали ся крики, вызываня, свистъ и проразливі мявканя. Рекрутъ кричавъ такожь, бѣгавъ попôдъ усѣ вôкна, але

*

нѣгде не мôгъ заздрѣти нѣкого. Доведеный до лютости, замовкъ нарештѣ и ставъ на однôмъ мѣсци, щобы вôдôтхнути. Въ пару хвиль пôзнѣйше замовкла й „кацмузика“. Бачилось, що спокôй наставъ повный. Въ казни вже смеркало ся, тожь Йосько зробивъ руштованє и зъ книжкою въ рукахъ такъ и припавъ до вôкна. Та ледви прочитавъ собѣ пôдъ нôсъ пару слôвъ, коли въ тôмъ шельвахъ, зуздрѣвши єго, прискочивъ и ставъ противъ вôкна.

— Маршь, злодѣю, зъ вôкна! — верескнувъ до Йоська.

Йосько зъ першимъ разомъ не чувъ навѣть крику, такъ живо бувъ занятый исторіею про чаплю й рыбу, що власне читавъ.

— Маршь зъ вôкна! — ще голоснѣйше крикнувъ шельвахъ.

— Та чого хочешь вôдъ мене, — вôдповѣвъ Йосько. — Адже тобѣ не заваджаю. Адже видишь, що читаю. Въ казни вже не видно ся, то я вылѣзъ трохи до свѣтла.

— Йди геть, бо стрѣляю! — ревнувъ шельвахъ и, заки Йосько вспѣвъ злѣзти зъ свого руштованя, вже гукнувъ выстрѣлъ карабіновый.

— Ой! — крикнувъ Йосько и якъ снôпъ упавъ зъ руштованя на лôжко, що стояло пôдъ вôкномъ. Ноги єго задрыгали судорожно, а руки, въ котрыхъ державъ книжку, притиснены були до грудей. Зъ пôдъ картокъ книжки бухала кровь. Куля попала просто въ груди.

— Що тобѣ? Де тебе трафило? — крикнули мы оба, кидаючи ся до Йоська. Але вôнъ нѣчого не вôдповѣдавъ, тôлько чорнѣ очи блищали якъ два розжарены вуглѣ, страшенно якось вôдбиваючи вôдъ лиця, блѣдого мовь у трупа.

На подвôрю пôдъ нашимъ вôкномъ и на коритари коло нашихъ дверей знявъ ся рôвночасно галасъ. Тамъ сторожа вôйскова выбѣгла на выстрѣлъ, а тутъ ключникъ зъ дѣдамя шукавъ казнѣ, до котрои стрѣлено. Впали до насъ.

— Ага, то тутъ! — крикнули, бачучи лежачого Йоська. — А що, злодѣю, жидику, дôсталось тобѣ на горѣхи.

Йосько кидавъ ся ще и стогнавъ тихо, все притискаючи книжку обома руками до грудей, немовь-бы хотѣвъ нею заткати смертельну рану.

— Що вôнъ робивъ? — спытавъ мене ключникъ.

— Та... я... тôлько... до свѣтла...

Хотѣвъ ще щось говорити, але духу єму не стало. Остатнимъ вôдрухомъ вôдôрвавъ руки вôдъ грудей и показавъ ключникови закровавленый букварь.

— Вôнъ читавъ при вôкнѣ, — пояснивъ я ключникови.

Въ тôй хвилѣ прийшовъ изъ суду ординансъ зъ карткою, шукаючи ключника.

— Пане ключникъ, — каже зъ коритаря, — де тутъ сидить Йосько Штернъ? Є тутъ картка зъ суду, що маѳ йти на волю.

А Йосько вже передъ мінутою бувъ вôльный.

Иванъ Франко.

Сирота.

Там у садочку хата біленька,
В порозї сїла мати старенька,
А у ногах їх ясний соколик
Припав до груди: — О моя ненько!
Так менї тяжко тут... на серденьку.
А вна го тулить і Бога молить.

Яж до чиєї припаду груди,
Як тяжко жити між людьми буде?
Я — безталанна горя дитина,
Я — сиротина.

Сонце запало вже за горами —
Вже зірки сяють. Під воротами
Карії очи вже виглядають
Свого коханя. Прибіг хлопчина —
„О мій соколе!“ — „„Моя єдина!““
І вже обнялась, вже розмовляють.

А моя доля?... Мене у ночи
Не виглядають карії очи;
Я — бурлак, в степі звяла билина,
Я — сиротина.

А там родина прощаєсь з батьком,
Що їде в місто з своїм достатком.
І хоч ся верне, мати з дїтками
Єго обняли, кожде прощаєсь,
„Щасна дорога!“ кожде бажаѳ,
Кожде ся дивить за ним з сльозами.

А менї може вже й не вертати!
Чомуж нїкому випроваджати
Мене не було?... Пуста хатина,
Я — сиротина.

Там молодець знов в вир сьвіта рвав ся,
У чужі люде, краї погнав ся.
Клопочесь мати о своїм синї,
В задумі батько... Всї виглядають,
Бога з сльозами за ним благають,
Щоб єго скоро вернув родинї.

Лиш я, о Боже, оден не знаю,
Де моїї кости колись сховають,
Де моя хата, моя родина!
Я — сиротина.

Ів. Ганин-Буцманюк.

ПРИГОДА НА ВОДѢ.

(Образокъ зъ житя. — А. Тороньского.)

(Дальше.)

VI.

Теося по тôй пригодѣ на водѣ дôстала дрощѣ, бôль головы и горячку; треба було ажь по лѣкаря до мѣста посылати. Однакожь до тыжня подужала и була знов такъ весела и дотепна, якъ и перше, и неразъ жартувала собѣ зъ тои купели, яку имъ справивъ Гуликъ.

Одного дня мати и обѣ доньки сидѣли собѣ разомъ въ однôй комнатѣ при столику, занятî своими роботами. Теося, якъ звычайно, весела, стала жартувати, и зôйшла знов на знану намъ пригоду на водѣ. Она оповѣдала матери и показувала рухами, якъ то Гуликъ хваливъ ся, що умѣѳ добре човномъ правити, якъ подавъ рамя Мариси, якъ ґраціозно впровадивъ ѣѣ въ човно, якъ потôмъ впровадивъ посесорôвну, „а я вже сама пôйшла безъ асистенціѣ“, додала немовь обиджена Теося.

Вôдтакъ росказувала, якъ Гуликъ взявъ за весло и якъ въ ґрацiєю нимъ робивъ, якъ човенъ крутивъ ся, и якъ потôмъ всѣ повыпадали въ воду. Мы вже мѣрковали, що то щось такого буде, тай приготовили ся вже на то, що повыпадаємо, прото и не занурили ся такъ глубоко якъ Гуликъ, а вôнъ небога десь головою ударивъ ажь о дно.

Всѣ насмѣяли ся доволѣ.

„Алежь то Гуликъ має нещастє!“ — говорила Марися. — „Въ зимѣ выправивъ львôвскiй баль, котрый не удавъ ся, а теперь зновъ справивъ намъ львôвску купѣль!“

„Чомужь то лькôвску?“ — спытала мати.

„Бо вôнъ всьо робить по львôвски! И тогдѣ, коли насъ скупавъ, хваливъ ся, що у Львовѣ по Кисельцѣ чуда доказувавъ! Мабуть такî чудасiѣ, якъ и тутъ на Сянѣ! У него нема нѣчого безъ пригоды!“

„Але, знаєшь що, Марисю? — вмѣшалась Теося. — „Якбы ты выйшла за Гулика, мала-бы мудрого мужа!“

„А тожь якимъ способомъ?“

„Бо кожда пригода — до мудрости дорога! Гуликъ черезъ тî пригоды стане дуже мудрымъ чоловѣкомъ!“ — говорила Теося и розсмѣшила матѣрь и Марисю.

Марися хотѣла щось говорити, коли въ тôмъ щось сильно ударило о стѣну гостиннои комнаты; давъ ся чути лоскôтъ, якъ коли-бы щось упало, и въ тôй-же хвили влетѣвъ голубъ зъ гостиннои и упавъ пôдъ ноги Мариси. Марися пôдняла голубка, взяла въ обѣ руки и притулила єго до лиця. „Бѣднятко, яке перестрашене, якъ єму серце трѣпоче ся!“

Всѣ здивували ся, що таке стало ся. Теося побѣгла до гостиннои и узрѣла тамъ оденъ вазонокъ, лежачiй на земли и стовченый. Очевидно голубъ влѣтаючи до комнаты, перевернувъ єго.

„Мамо! Вазонокъ зъ циприсомъ стовченый лежить на земли!“ — говорила Теося зъ другои комнаты.

„Коли зъ циприсомъ, то не велика шкода! Кажуть люде, що ципрису не годить ся тримати дома!“

„Я зновъ до такихъ забобонôвъ не привязую жаднои ваги! Що може квѣтокъ доброго або злого за собою потягати?“ — казала Марися.

„Я такожь не вѣрю въ тî повѣрки, але коли вже така доля постигла єго, то нема що жалувати!“ — казала мати.

Въ огородѣ полола служниця. Теося выглянувши черезъ вôкно, запытала, що таке стало ся? Служниця оповѣла, що яструбъ гнавъ за голубомъ, и вже туй-туй мавъ єго спôймати въ свои кôгтѣ. Тогдѣ голубъ не маючи де скрыти ся, влетѣвъ въ вôкно, а яструбъ якось летѣвъ низше и ударивъ собою о стѣну такъ сильно, що ажь на землю упавъ. Уже мала єго зловити, але вôнъ зôрвавъ ся и полетѣвъ.

Теося оповѣла цѣлу пригоду матери и Мариси, и всѣ дивували ся, бо щось подôбного ще не лучило ся имъ бачити. „Мабуть стане ся щось особлившого, то якiйсь знакъ!“ — говорили они. „Кобы тôлько не стала ся яка пригода батькови въ лѣсахъ, бо цѣлый той день не було єго дома!“

И зажурили ся невѣсты тымъ нѣбы-то зловѣщимъ знакомъ. Въ тôмъ отворили ся дверѣ и вôйшовъ батько. „А, хвала Богу, щось прийшовъ; мы вже журили ся тобою, такъ довго тебе не було и не було!“ — промовила мати.

„А тожь чому вы журили ся? Чижь я разъ цѣлыми днями поза домомъ? Нѣмъ обôйде ся и огляне ся всьо, треба много часу, и цѣлый день неразъ не выстарчить!“

„Алежь-бо тутъ тôлько що стало ся щось особлившого!“ И стали оповѣдати цѣлу пригоду зъ голубомъ.

„О, шкода, що тутъ мене не було!“ — каже надлѣсничiй, — „бувъ-бы я може положивъ бувъ того яструба!“

Марися скочила до кухнѣ принести батькови пôдвечѣрокъ, а Теося пôйшла до гостиннои робити ладъ. Позбирала черепки, вымела крыломъ землю, що натрясла ся на пôдлогу зъ вазонка и вынесла всьо на двôръ. Мати тымчасомъ бесѣдувала зъ батькомъ. Вôнъ оповѣдавъ, де бувъ и що бачивъ. Потôмъ вернула Теося и уставляла вазонки на вôкнѣ. Наразъ давъ ся чути голосъ Теосѣ:

„Буде весѣлє! буде весѣлє! Мамо! мамо! Прошу сюды, щось побачите! Наша Марися сього року вже певно вôддасть ся!“

„Що тобѣ такого, Теосю?“

„Але буде весѣлє, зъ певностiю буде! Прошу сюды прийти, щось побачите!“

„Ты лишь вôдъ роботы мене вôдрываєшь своими дурницями!“

„Але то не дурницѣ! Побачите!“

„Цѣкава я знати, що тамъ такого є?“ И пôйшла мати подивити ся, чого ѣѣ кличе Теося.

„Ось дивѣть, Марисинъ миртъ зацвивъ! То певный знакъ, що Марися вôддасть ся!“

Марися тымчасомъ принесла батькови пôдвечѣрокъ.

„Мариню! Мариню! Ходи-но до насъ!“ — закликала Теося зъ гостиннои.

Ледви Марися вступила до гостиннои комнаты, кинула ся до неи Теося, и обнявши ѣѣ въ-пôвъ стала зъ нею крутити ся по комнатѣ, приговорюючи: „Будемо танцювати! Будемо танцювати!“

„Теосю, що тобѣ такого?“ — пытає Марися.

„Ось подиви!“ — каже Теося, и провадить ѣѣ до вôкна та вказує на миртъ, котрый мати все ще оглядала. — „Диви ся на миртъ, чи видишь, якъ зацвивъ?“

„Але щожь дивного, що миртъ зацвивъ? Я то вже вчора видѣла!“

„И нѣчого не сказала! Цвѣты цвитуть, але миртъ рѣдко коли цвите, а коли зацвите, то то ворожить весѣлє! Знаєшь ты то?“

„Я въ жаднî ворожбы не вѣрю и не прикладаю до нихъ жаднои ваги!“

„Ты не вѣришь, але такъ буде! Мамо! чи неправду говорю?!“

„Такъ люде говорять! Абожь я знаю, чи то правда? Весѣля у насъ могло вже давно бути, хоть и миртъ не цвивъ! Але якъ Марися такъ буде дальше поступовати, якъ до теперь, то и цвитучiй миртъ нѣчого не поможе!“ — сказала мати.

„Она теперь поправить ся! Вже цвѣтъ мирту на то вказує! Правда, Марисю, що ты поправишь ся?“ — говорила Теося, пôдлещуючи ся до Марисѣ.

„Теосю! ты така пуста и докучлива! Мамо! скажѣть ѣй, щобы менѣ не докучала!“

„Якîжь вы дѣти обѣ! Теося, якъ звычайно, весела, та трохи пуста собѣ, бо ще молода, але гнѣвати ся на неѣ нема за що! Она-бы рада, щобы ты вôддала ся, а я-бы тежь того собѣ бажала, щобы тебе поблагословити пôдъ вѣнець!“

„Я не люблю, якъ менѣ хто говорить о весѣлю,

бо я въ подружю жадного щастя не виджу! Я вже досыть маю досвѣдчень въ тôмъ!“

„Дежь ты такого досвѣдченя набрала?“ — каже Теося. — „Яка стара, та досвѣдчена! Дивѣть, дивѣть!“

„Тôлько подивити ся помѣжь людей, то заразъ видно! Я бодай бачила вже досыть много нещасливыхъ подружій, а щасливого бачити якось менѣ не лучалось!“

„Чомужь-бы нѣтъ! Гляди лишь на насъ! Невелике становиско твôй батько займаѥ, жиѥмо тутъ самî для себе, а чижь намъ зле? Чи мы нещасливî тутъ? Чи насъ люде не поважають? Правда, що въ початкахъ такъ не було, бо були меншî доходы, треба було добре напрацювати ся, абы чогось доробити ся! Але Богъ поблагословивъ нашу працю и теперь мы-бы не мѣняли ся не знати зъ якимъ паномъ! Яжь тебе не хочу дати на бѣду, лишь за чоловѣка чесного и доброго! Абожь такî не старали ся о тебе? До того, доки мы живемо, будешь мала завсѣгды помôчь вôдъ насъ!“

„Мамо! Вы такъ менѣ договорюѥте, що менѣ ажь плакати хоче ся! Вы хочете, щобы я покинула васъ, де менѣ такъ добре и мило, де мы всѣ любѥмо ся, и йшла въ свѣтъ зъ незнакомымъ чоловѣкомъ, до котрого я жадного привязаня не маю!“

„Моя доню мила! Чижь менѣ-бы не було прикро и тяжко давати тебе зъ дому? Алежь то бути мусить! Чижь менѣ не було прикро зôставляти тебе въ Яворовѣ и не видѣти майже цѣлый рôкъ, а прецѣ то мусѣло бути! Такъ и то бути мусить! Выдашь ся, то ще насъ на все не покинешь, привѣдешь до насъ на довгій часъ що року, чи разъ чи и бôльше разôвъ, або я до тебе привѣду, и такъ будемо бачити ся. Стань лишь инакше на свѣтъ глядѣти, а тогдѣ найде ся и привязанѥ, якъ найде ся чесный и порядный чоловѣкъ, що о твою руку старати ся буде!“

Марися розплакала ся на добре, а за нею и мати собѣ. Батько не мѣшавъ ся въ ихъ бесѣду, бо по ѥго думцѣ мати зъ донькою найлѣпше порозумѣють ся.

Настала тишина, перерывана лишь тихимъ оханѥмъ доньки и матери. Теося, на пôвъ усмѣхнена, поглядала то на матѣрь то на сестру, та й ѣй сльозы въ очахъ закрутили ся. Ту ситуацію перервала кухарка, котра вôдхиливши дверѣ, закликала: „Прошу панѣ!“ Мати выйшла до кухнѣ. Отець спожывши пôдвечôрокъ, наложивъ собѣ файку тютюномъ, закурывъ, и тежь выйшовъ собѣ на подвôрє дожидати худобы зъ поля та поглянути, чи добре напасли ся коровы и овечки та чи напоѥнî. На подвôрю находила ся керниця зъ высокимъ журавомъ и ведромъ до тягненя воды, а при керници лежавъ жолобъ зъ дубу, въ котрый пастухъ або парубокъ наливавъ воды для худобы. Надлѣсничій звыкъ бувъ самъ наглядати того, щобы часомъ худобы ненапоѥнои не загнали въ обору.

Въ комнатахъ лишила ся лишь Марися зъ Теосею. Теося припала къ сестрѣ и стала ѣѣ розважати: „Не плачь, Марисю! Яка ты дитинна! Чого заразъ плакати? Чи ѥ тутъ чого плакати? Мы всѣ тебе такъ любимо!“

„Любите мене, а докучуѥте тымъ сватанѥмъ! Знаѥшь добре, що я того не люблю, а ты до всього провôдниця!“

„Алежь то зъ доброго серця и зъ жичливости для тебе!“

„Дякую за таке добре серце! Гнѣваю ся на тебе!“

„Коли гнѣваѥшь ся, то гнѣвай ся; я перепрошувати не буду! Прийде часъ, сама перепросишь ся!“

По тыхъ словахъ выйшла Теося въ огородъ. Марися зôстала сама въ комнатѣ, обтерла сльозы и приступила къ вôкну. Сонце стояло вже надъ заходомъ, и послѣдними своими лучами прощало ся зъ землею. Чудно золотило оно своимъ блескомъ воды Сяну и вôдбивало ся о вôкна лѣсничôвки. Марися глядѣла въ даль. Якась тоска, якесь непонятне чувство томило ѥи грудь, а рôжнî мысли снули ся по головѣ, однî вытискали другî. Она обвела очима цѣлый широкій овидъ, якій представлявъ ся зъ лѣсничôвки, всю широку долину и горы, за котрî крыло ся сонце, глянула и на Сянъ, що мовь широка стяжка перетинавъ нивы и поля и крывъ ся пôдъ гору, у котрои пôднôжя находила ся лѣсничôвка. Въ филяхъ ѥго чудно купали ся лучѣ заходячого сонця и додавали любого блеску. Очи ѥи спочили на якôмсь предметѣ середъ рѣки геть-геть въ горѣ. Зъ лѣсничôвки не можь було добре розôзнати, чи то якій човенъ, чи яка колода. Зразу здававъ ся ѣй той предметъ нерухомымъ, потôмъ видѣло ся, що рушаѥ ся, ажь наразъ стрѣлою пôрнувъ долѣ водою и счезъ ѣй зъ очей, бо въ тôмъ мѣсци Сянъ пôдходивъ пôдъ лѣсъ и дерева заслонили видъ. Марися стрепенулась и налякалась. Она боялась, чи не сковло ся яке лихо? Може якій рыбалка выйшовъ за рыбами, а може якій стрѣлець за качками; чи не лучилась ѥму яка пригода? Ѣй въ памяти була пригода, яка лучилась, коли Гуликъ взявъ ся веслувати. А на Сянѣ суть и небезпечнî мѣсця, суть пруды и виры.

Наразъ отворили ся дверѣ першои комнаты и давъ ся чути голосъ, котрый перервавъ задуму Марисѣ. Бувъ то голосъ Теосѣ, нѣжненькій и солодкій, якимъ она звыкла вôдзывати ся, коли хотѣла кому приподобати ся. Знаючи, що була поводомъ слѣзъ Марисѣ, хотѣла ѣй примилитись и вôдозвала ся до неи милымъ та солодкимъ голосомъ:

„Марисю!“

„Що такого?“

„Може пôйшла-бысь купати ся?“

„Вже за пôзно, сонце зайшло!“

„Дуже приѥмно на дворѣ, тепло и тихо, мѣсяць зôйшовъ, свѣтить якъ въ день! Пôйдемо низше лозъ, коло броду, тамъ безпечно!“

„А хтожь пôйде?“

„Я и ты! Мама не мають коли, але радять намъ ити! Та ще пôйде зъ нами Катря!“

„То добре, зъ нею безпечно, нема обавы!“

И выбрали ся дѣвчата до купели.

VII.

Коли такъ родина Губкôвъ, хоть на самотѣ, щасливо собѣ проживала, побивала ся бѣдна вдова Теодора Заканичъ на великôмъ свѣтѣ у Львовѣ удержанѥмъ и выхованѥмъ своихъ дѣтей. Въ молодôмъ ще вѣцѣ вôдъумеръ ѣѣ мужь, зôставивши ѣй двоѥ дѣточокъ: дѣвчинку Ганусю и хлопчика Ростислава. Обоѥ не много рôжнили ся въ лѣтахъ. Коли Ростиславъ народивъ ся, отець ѥго вже чувъ ся хорымъ, и се имя самъ ѥму выбравъ. „Няй буде Ростиславъ!“ — сказавъ вôнъ, коли передъ хрестомъ выбирали ѥму имя. — „Няй росте Богу и своему народови на славу, бо я вже не много потруджу ся на сѣмъ свѣтѣ, чую, що мôй конець недалекій! Няй-же сей хлопець родинѣ на славу росте!“ Бѣдна вдовиця клопотала ся якъ могла. Мала вдовича платня не выстарчала на утриманѥ, тожь держала ученикôвъ у себе и по

ночахъ шила, щобы тôлько выживити себе и дѣтей и дати имъ належите выховане. Господь поблагословивъ ѳи труды, бо хлопчикъ учивъ ся добре и вôдъ третои ґімназіяльнои клясы зачавъ вже самъ на себе заробляти лѣкціями. Дѣвчинка такожь робила матери втѣху своими поступами въ науцѣ, а до того ще вырастала гарно. Заледво скôнчила девятьнайцятый рôкъ, засватавъ ѣѣ укôнченый питомець. Початки у нихъ були досыть тяжкі, бо мати не могла имъ дати вѣна, анѣ имъ помагати. Отець Григорій П....., зять нашои вдовы, ходивъ по адміністраціяхъ та капеляніяхъ, а вкôнци по кôлькохъ лѣтахъ такои блуканины дôставъ парохію надъ Сяномъ недалеко вôдъ лѣсничôвки, але по другôй сторонѣ Сяну, въ горѣ. Тогдѣ то донька взяла матѣрь до себе, щобы по трудахъ вôдпочила собѣ и покрѣпила своє здоровє.

Ростиславъ зôставъ самъ у Львовѣ и кôнчивъ свои науки утримуючи ся самъ зъ лѣкцій. Вôнъ скôнчивъ права и вступивъ до адвоката. Наукамъ ѳго ще не було кôнця, бо поскладавши испыты правничі, складавъ ще ригороза, щобы одержати степень доктора правъ. Але вже о стôлько було ѳму лекше, що мавъ утриманє. Не богате оно було, але все таки не потребувавъ уганяти ся за лѣкціями, а та платня, яку у адвоката побиравъ, зъ кождымъ рокомъ росла въ гору, въ мѣру якъ ѳго практика и вправа ставали ся бôльшими. Працѣ було богато. Але Ростиславъ не нарѣкавъ нѣколи на працю, бо вôнъ навыкъ до неи зъ дитиньства. Одно, за чимъ вôнъ туживъ, то була ѳго родина. Матери и сестры не бачивъ вôнъ кôлька лѣтъ, а у сестры були вже и сестрѣнки ѳго, котрыхъ вôнъ ще нѣколи не бачивъ. Тожь бажавъ вôнъ дуже бачити ихъ, наговорити ся зъ матерію и сестрою. Ѳму здавало ся, що и за цѣлый рôкъ не выговоривъ бы вôнъ всього того, що мавъ имъ сказати, и о що мавъ выпытати ся. Такъ само якъ вôнъ, тужили за нимъ мати и сестра. Въ кождôмъ листѣ, що писали до него, просили, щобы приѣхавъ до нихъ и вôдпочавъ собѣ безжурно при нихъ, щобы вôдôтхнувъ свѣжимъ воздухомъ и натѣшивъ ся красотою природы сѣльскои, котру они ѳму такъ гарною представляли. Тожь обѣцявъ вкôнци матери и сестрѣ, що, скоро зложить ригороза и одержить степень доктора правъ, увôльнить ся на кôлька недѣль вôдъ обовязкôвъ своихъ и приѣде до нихъ лѣтною порою.

Нетерпеливо ждали они тои хвилѣ, але таки вкôнци надôйшла та ожидана хвиля, и Ростиславъ выѣхавъ зô Львова на село. Села вôнъ майже не знавъ зовсѣмъ, бо нѣколи не бувъ на селѣ Вôдъ коли ѳго памяти, завсѣгды живъ у Львовѣ та у Львовѣ, а села тôлько бачивъ, що зъ замковои горы поглянувъ на Знесѣне, або пôйшовъ собѣ прогулькою на Вульку. Але житя сѣльского вôнъ зовсѣмъ не знавъ. Всьо тутъ було для него нове: и тî добрî, простодушнî та щирî селяне, и та худôбка, що выходила зъ оборы на поле, и той садъ зеленый и огородъ яринный, и тî поля вкрытî збôжемъ, и тî заквѣтчанî луки — всьо-всьо було для него нове. Часъ сходивъ Ростиславови дуже борзо то за розмовами зъ матерією и сестрою, то зъ прогульками по поляхъ и лукахъ. Всьому вôнъ приглядавъ ся, бо всьо ѳго бавило. Велику роскôшь справлявъ ѳму Сянъ. Такои рѣки вôнъ ще въ житю не бачивъ. Видѣвъ вôнъ на мапахъ шкôльныхъ ще бôльшî рѣки: якъ Дунай, Днѣпро, Вислу, Волгу и великаньску Амазонку, але въ дôйсности не видѣвъ ще жаднои. Що дня ѣздивъ вôнъ зъ шуриномъ своимъ купати ся, або бравъ собѣ човно рыбацке та ѣздивъ по Сяну. Ѣздячи по Сяну найшовъ вôнъ одно мѣсце, мовь плесо пôдъ лѣсомъ. Тамъ любили сѣдати дикî качки, бо тамъ нарôсъ бувъ и очеретъ вôдъ берега. Шуринъ о. Григорій навчивъ Ростислава стрѣляти. Тожь велику приємнôсть справляло ѳму пôдкрадати ся пôдъ качки. А що то за радôсть була, коли одного дня застрѣливъ дику качку и принѣсъ домôвь.

Того самого дня, коли то яструбъ загнавъ було голуба до комнаты на лѣсничôвцѣ къ ногамъ Марисѣ, въ домѣ о. Григорія була якась бôльша робота якъ звычайно, бо о. Григорій поѣхавъ на другє, прилучене село на погрѣбъ, а сестра и мати були занятî при господарствѣ. Тожь Ростиславъ взявъ стрѣльбу на плече и пôйшовъ собѣ на Сянъ. Узрѣвши, що дикî качки плещуть ся на плесѣ пôдъ лѣсомъ, ставъ къ нимъ пôдкрадати ся поволи, и пôдплывши човномъ на выстрѣлъ выстрѣливъ. Качки зôрвали ся и злетѣли, але Ростиславъ побачивъ, якъ одна зъ нихъ упала въ воду посередъ рѣки. Чимъ скорше пôгнавъ тамъ човномъ, щобы качку дôстати зъ воды. Вже протягнувъ весло, щобы нимъ пригорнути убиту качку, коли якійсь золотистый блескъ ударивъ о ѳго очи. Вôнъ пôднявъ очи въ гору, а въ тôмъ весло выпало ѳму зъ рукъ, и човенъ пôрвала струя воды въ долину. Сталось то въ тôй-же хвили, коли Марися глядѣла черезъ вôкно на Сянъ. Блескъ золотистый, що ударивъ въ очи Ростислава, бувъ блескъ заходячого сонця, вôдбиваючій ся вôдъ вôконъ лѣсничôвки.

Ростиславъ осѣвъ на човнѣ, не знаючи зъ початку, що тутъ почати. Качки не спôймавъ и весло згубивъ. Але скоро пригадавъ вôнъ собѣ, що струя сама занесе човно до одного або другого берега. Вôнъ сѣвъ собѣ супокôйно, а човенъ ставъ поволи приближати ся къ берегу, але зъ противнои стороны. Вкôнци пôдплывъ човенъ тамъ де лѣсъ кôнчивъ ся вже такъ близько къ берегу, що Ростиславъ мôгъ ухопитись за лозы выстаючі понадъ воду; вôнъ притягнувъ човенъ къ берегу, привязавъ ѳго и самъ выйшовъ на берегъ. Зъ нимъ выскочивъ и малый песикъ, що разомъ зъ нимъ сидѣвъ въ човнѣ.

Сонце вже зайшло за гору. На небѣ ясно свѣтивъ мѣсяць.

Выйшовши на берегъ ставъ Ростиславъ розглядувати ся на всѣ боки. Вôнъ хотѣвъ пôзнати, де находить ся, але се мѣсце було ѳму зовсѣмъ незнане, а при свѣтлѣ мѣсяця не много мôгъ розпôзнати. Зъ однои стороны Сянъ, котрый го тутъ принѣсъ на своихъ хвиляхъ, зъ другои стороны поле пôднимаюче ся въ гору и лѣсъ. „Щожь тутъ теперь робити въ ночи въ незнанôй сторонѣ? Теперь нôчь коротка, оттутъ заночую, а дôдня якось собѣ дамь рады!“ — подумавъ собѣ Ростиславъ. Натявъ собѣ ножикомъ лозового прутя, постеливъ пôдъ букомъ, що самъ собѣ окремо стоявъ на берегу рѣки, и сѣвъ на лозахъ, оперши ся плечима о букъ. Стрѣльбу положивъ собѣ поперекъ на колѣна, держачи ѣѣ въ рукахъ, щобы бути готовымъ на случай якои напасти вôдъ дикого звѣря або вôдъ злого чоловѣка. При ногахъ уложивъ ся песикъ звинувши ся въ клубокъ.

Всюды залягла тишина, перерывана лишь клекотанємъ хвиль, що ударяли о берегъ; — десь въ дали чути було голосъ псôвъ, вôдзывалась сопѣвка пастухôвъ ночуючихъ на насовиску зъ кôньми, а въ лѣсѣ вôдъ часу до часу голосивъ пугачь. Ростиславъ примкнувъ очи и почавъ вже дрѣмати, коли наразъ пробудивъ ѳго песикъ, котрый ставъ ворчати а потôмъ голосно забрехавъ. Ростиславъ зôрвавъ ся на рôвнî ноги держачи

стрѣльбу въ рукахъ, готовъ до обороны. Ще не встигъ добре розглянути ся, на кого и на що бреше песикъ, коли почувъ голосъ: „Охъ! охъ!“ — и глянувши въ ту сторону побачивъ, якъ три бѣлѣ постати побѣгли скоро въ гору черезъ поле и зникли въ темрявѣ.

„Що се такого?“ — сказавъ трохи змѣшаный Ростиславъ. — „Невжежь русалки выйшли зъ воды грѣти ся до мѣсяця?“ — додавъ вонъ по хвили усмѣхаючись. Розглядує ся докола, надслухує, але нѣчого анѣ не видить анѣ не чує. Постоявши такъ хвильку, усѣвъ зновъ подъ букомъ, опершись плечима о пень, повѣки зновъ стали примикатись, а песикъ уложивъ ся зновъ такъ само, якъ и перше.

Незадовго зновъ заворчавъ песикъ и забрехавъ, и въ той-же хвили давъ ся чути грубый голосъ великого пса, що великими скоками приближавъ ся въ ту сторону, де сидѣвъ Ростиславъ. Ростиславъ станувъ на рівнѣ ноги. Держачи ручницю въ рукахъ на поготовю до обороны оперъ ся плечима о букъ. За хвилю побачивъ двохъ людей передъ собою, узброєныхъ въ здоровенні буки.

„Хто тутъ?“ — обізвали ся голосы.

„А вы хто?“ — поспытавъ Ростиславъ.

„Мы тутешні!“

„А вы хто?“ — спытавъ старшій зъ нихъ.

„Я тутъ заблукавъ ся припадкомъ, не знаю околицѣ и жду бѣлого дня, щобы дати собѣ рады!“

„Відкижь вы?“

„И здалека и зблизька! Здалека, бо ажь зі Львова, а зблизька, бо теперь перебуваю въ селѣ... у о. Григорія П....., мого шурина!“

„Колижь такъ, то просимо до насъ близше, а мы васъ направимо на добру дорогу! Отець Григорій намъ добре знакомый!“

„Щожь вы за одні? Нехай знаю, зъ кимъ маю йти! Васъ двохъ, а я одинъ!“

„Я надлѣсничій Губка, тутъ недалеко моє мешканє — лѣсничівка — а то мій парібокъ!“

„Губка? Губка? — Я чувъ се имя у сестры! А я называю ся Ростиславъ Заканичь, докторъ правъ, концепієнтъ адвокатскій зі Львова!“

„Просиможь близше до насъ! Ваша сестра, ваша мама и вашь шуринъ о. Григорій, то нашi знакомі! Коли недалеко хата, то годѣ вамъ ночовати подъ голымъ небомъ!“

„Чи можу я тутъ зоставити моє човно?“

„Що за човно?“

„Бо мене тутъ вода човномъ принесла! Менѣ выпало весло зъ рукъ, и я мусѣвъ здати ся на волю воды Сяну, котра мене до того берегу принесла!“

Теперь Губка дознавъ ся, якимъ способомъ взявъ ся тутъ Ростиславъ. Оба нові знакомі подали собѣ руки, парібокъ лѣсничого привязавъ човенъ въ безпечнімъ мѣсци, щобы єго вода не взяла, и всѣ разомъ пійшли въ гору на лѣсничівку. По дорозѣ оповѣвъ Ростиславъ надлѣсничому, що передъ хвилею налякали єго якісь три бѣлі постати, мовь-бы три русалки, що зъ крикомъ побѣгли въ гору. „Заразъ побачите ті русалки!“ — відповѣвъ Губка.

На лѣсничівцѣ тымчасомъ нетерпеливо и зо страхомъ очѣкували повороту батька. Що хвиля то надслухували, то заглядали у вікно, то выходили на ґанокъ поглянути, чи не вертає. Найбільше бояла ся Теося. Ѣй привиджували ся то цыганы, то розбійники. „Ай, ай! чому тато не взяли зъ собою стрѣльбы? Я такъ ихъ просила взяти ту дубельтівку, — та й Микола мігъ бувъ взяти другу стрѣльбу, а то лишь зъ топірцемъ въ рукахъ пійшли, а Микола зъ якимсь кійомъ! Що они зроблять, якъ тамъ ихъ много? Або чи треба було доконче йти? Було замкнути ворота и дома боронити ся, якбы нападали!“

Наконець дали ся чути голосы, голосы лагідні. Чути голосъ вітця, часомъ обізве ся и Микола, та ще чути якійсь третій незнакомый, але приємный голосъ. Духъ вступивъ у всѣхъ, але цѣкавість була велика.

Незадовго отворили ся дверѣ, и въ комнату війшовъ отець зъ гарнымъ молодымъ чоловѣкомъ. Здиванє було велике.

„Се ті русалки, що васъ налякали!“ — сказавъ надлѣсничій, показуючи на обѣ свои доньки. — „А се той страшный опрышокъ, котрого вы такъ дуже налякали ся!“ — говоривъ дальше, показуючи на Ростислава, котрый низко поклонивъ ся панямъ.

По тыхъ словахъ надлѣсничій представивъ Ростислава и познакомивъ єго зъ своєю женою и своими доньками, а гість розповѣвъ имъ свою пригоду на водѣ.

„Чи зъ тыхъ віконъ видно Сянъ?“ — запытавъ Ростиславъ.

„О, відси дуже гарный видъ на Сянъ и на цѣлу рівнину за Сяномъ! Сянъ видно геть-геть въ гору ажь до села, де ваша родина перебуває!“ — сказавъ батько.

„А відкижь той чудовый блескъ, котрый мене такъ занявъ?“

„То о нашi вікна такъ сонце відбиває ся, коли гарно заходить, бо ті вікна суть якъ разъ къ заходови звернені!“

„Въ кождімъ разѣ блескъ той бувъ причиною моєи нынѣшнои пригоды, котра для мене дуже приємно скінчилась! Але моя мати и сестра певно десь розбиваютъ ся за мною не знаючи, що зо мною стало ся! Коли ласка ваша, то просивъ-бы я менѣ порадити, чи не можьбы ще нынѣ якъ найскорше дістати ся домівь?“

„То-бы могло бути!“ — відповѣвъ надлѣсничій. — „Але то не потрѣбне! Вы зголоднѣли и змерзли; тутъ собѣ відпічнете и переночуєте, а завтра васъ відішлю! Але щобы дома ваша мама и сестра не журили ся вами, то напишѣть карточку, що вы тутъ припадково зістаєте, а я пішлю зъ нею мого слугу на кони. Вонъ знає добре брідъ на Сянѣ и стежками черезъ поля въ півъ годины тамъ стане!“

Та рада сподобала ся Ростиславови. Вонъ написавъ карточку, де коротко описавъ свою пригоду и що зістане на лѣсничівцѣ до завтра.

Губка пійшовъ зъ карткою выслати парібка, а Губкова пійшла ладити вечерю. Зіставъ ся въ комнатѣ гостинній Ростиславъ зъ Марисею, бо и Теося выйшла за матерію до кухнѣ.

Ростиславови треба було навязати бесѣду зъ Марисею, але вонъ бувъ до дѣвчатъ несмѣлый и непорадный, бо за науками и занятями мало бувавъ въ товариствѣ дѣвчатъ. На пустыхъ бесѣдахъ, якѣ ведуть ся неразъ межи молодыми мущинами та дѣвчатами, вонъ зовсѣмъ не знавъ ся, а въ тімъ взглядѣ Гуликъ далеко єго перевышавъ. Марися була-бы такожь рада десь подѣти ся зъ гостинної комнаты, але годѣ, ѣй не выпадало самого гостя зіставляти. И такъ тыхъ двоє несмѣлыхъ мусѣло розпочати бесѣду межи собою. Выпадало таки Ростиславови промовити. Зъ чогожь тутъ розпочати бесѣду? Таки найвідповѣднѣйше відъ вечірнои пригоды.

„Появленѣ трехъ бѣлыхъ постатей надъ Сяномъ въ такъ пôзну пору дуже мене здивувало! Менѣ заразъ пригадались русалки — чи не выйшли они зъ воды мене настрашити?“ — промовивъ усмѣхаючись Ростиславъ.

„Тымчасомъ русалки самѝ налякали ся! Се стало ся такъ, якъ въ Причинно̀й Шевченка, де сказано, що дѣвчата хотѣли налякати козака, а тымчасомъ самѝ стали зъ переполоху втѣкати, хоть мы не мали намѣру васъ перелякати, бо васъ не знали!“

Ростиславъ здивувавъ ся дуже, коли зачувъ имя Шевченкове, бо тогдѣ, коли се дѣяло ся, въ початкахъ шѣстьдесяти лѣтъ, ще мало хто знавъ навѣть про имя Шевченка, а не то про єго поезіѣ. Тожь дуже єго здивувало, що зъ устъ панночки, а до того ще на лѣсничо̀вцѣ, далеко вôдъ бôльшого мѣста, то имя зачувъ.

„Чи вамъ знанѝ творы Шевченковѝ?“ — спытавъ Ростиславъ.

„По-троха! Бавивъ у насъ на веснѣ задля свѣжого воздуха нашь своякъ, академікъ зô Львова, и мавъ зъ собою Кобзаря! Зъ того я скористала и читала помѣщенѝ тамъ поезіѣ!“

Отъ, и найшовъ ся предметъ, котрый занявъ обѣ стороны. Ростиславъ оповѣдавъ Мариси про змаганя літературнѝ молодои громады у Львовѣ, про балѣ рускѝ, про народнѝ строѣ, що дуже заняло Марисю. Она пôддержувала бесѣду рôжными пытанями и увагами такъ, що обоѥ розговорювали зъ собою, якбы давнѝ знакомѝ — свобôдно и смѣло.

Мати заглянула зъ другои комнаты разъ и другій, и здивувала ся, що Марися зъ незнакомымъ чоловѣкомъ, котрого въ першій разъ побачила, такъ свобôдно бесѣдуѥ. Для того и сама не приходила до гостинноі, щобы не перерывати ихъ бесѣды, и свого мужа завернула, коли той же покôнчивши дѣло зъ парôбкомъ, и выславши єго зъ карткою до Ростислава, вернувъ до комнаты. „Не перешкаджаймо имъ, няй собѣ бесѣдують; она завсѣгды така не смѣла, що я сегодня справдѣ ѥи не пôзнаю!“ Тôлько Теося по-тихоньки якъ кôточка вôйшла въ гостинну, сѣла собѣ въ кутику и прислухувалась ихъ бесѣдѣ.

Такъ зôйшовъ часъ ажь до вечерѣ. Пôдчасъ вечерѣ говорено вспôльно объ сѣмъ и объ тôмъ. Ростиславъ чувъ ся такъ свобôднымъ, якъ коли-бы находивъ ся межи давными добре знакомыми. А и Марися поводила ся зовсѣмъ свобôдно и смѣливо, що матѣрь дуже тѣшило. Теося зъ-часта споглядала то на Ростислава то на Марисю и усмѣхала ся. Змѣркувавъ то Ростиславъ и звернувъ ся до неи зъ бесѣдою.

„А чи не можна-бы такъ довѣдати ся, чого вы такъ усмѣхаѥтесь?

„Е, такъ собѣ!“ — вôдповѣла Теося, зарумянѣвшись троха вôдъ змѣшаня.

Ростиславъ ставъ ѣѣ дальше закидовати пытанями, а она вывивала ся якъ могла зъ такою скромностію, що выглядала мовь невинятко, що нѣколи нѣкому воды не заколотить. Мати поглядала усмѣхаючись на Марисю и тѣшила ся въ души, що Теося такъ жваво и притомно вôдтиналась.

Тымчасомъ поспѣшавъ парôбокъ чимъ скорше черезъ Сянъ та черезъ поля зъ карткою вôдъ Ростислава до матери и сестры. Стежками на кони въ пôвъ годины бувъ уже на мѣсци. Тамъ були всѣ въ великôмъ неспокою, бо не знали, що стало ся зъ Ростиславомъ. Отець Григорій успокоивъ ихъ якъ мôгъ, але самъ бувъ дуже неспокôйный, хоть старавъ ся той неспокôй укрыти. Вже мали посылати за людьми въ село, щобы йшли на Сянъ кликати и глядати Ростислава. Отець Григорій самъ мавъ йти зъ ними. Ажь тутъ приѣхавъ Микола на кони и принѣсъ звѣстку. Власноручне письмо Ростислава и оповѣданѣ Миколы о цѣлôй пригодѣ успокоило всѣхъ. Вже були певнѝ, що нѣчого злого не сподѣяло ся.

На лѣсничо̀вцѣ ще не встали вôдъ вечерѣ, коли Микола вже вернувъ та оповѣвъ, якъ тамъ побивали ся за Ростиславомъ и мали вже людей за нимъ высылати. Ростиславъ ставъ ще веселѣйшимъ, коли довѣдавъ ся, що вже дома спокôйнѝ що до єго особы.

По вечерѣ панѣ Губкова подала ще чай, и бесѣда велась дальше. Ростиславъ побачивши цитру на стѣнѣ, попросивъ Марисю що-небудь заграти. Марися не дала ся довго просити, а що и самъ Ростиславъ бувъ музикальный, бо гравъ на скрипкахъ и спѣвавъ гарно, то пôйшли по грѣ спѣвы, и не счули ся, коли часъ пролетѣвъ и наспѣла пôвночь.

Ростиславови постелили въ комнатѣ на подѣ, що приладжена була для гостей на лѣто. Ростиславъ заснувъ и спавъ смачно. Єму снило ся, що ходить десь-кудысь по чужихъ краяхъ, придивляѥ ся высокимъ каменицямъ та гарнымъ огородамъ. И такъ бувъ-бы ще довго спавъ, наколи-бы промѣнь сонця не продеръ ся скрôзь щелину и не засвѣтивъ єму просто въ очи. Пробудивъ ся, поглянувъ на годинникъ, була вже сема година. На лѣсничо̀вцѣ вже давно було всьо на ногахъ. Худоба вже давно пôйшла въ поле, куры, качки, гуси и индики нагодованѝ розôйшли ся по подвôрю. Панѣ Губкова вже обôйшла и кухню и спижарню и пивницю и обôйстѥ. Губка вернувъ зъ лѣса, де на полянкахъ косили косарѣ траву, а вернувъ такъ скоро для того, що мавъ гостя. Панночки ходили въ раннôмъ убраню по огородци та пололи грядки. Ростиславъ вставъ, а убравши ся приступивъ къ вôкну, що выходило на огородець, и приглядавъ ся роботѣ панночокъ. Въ тôмъ раннôмъ убраню, въ капелюхахъ зъ широкими крысами на головѣ выдали ся они єму ще гарнѣйшими, нѣжь вчерашнього вечера. Вôнъ придививъ ся, якъ они носили воду въ бляшанôй коновцѣ и пôдливали квѣтки, тутъ дрôбными ручками, бѣлыми якъ снѣгъ, выкидали непотрѣбне хабузе, тамъ зновъ якійсь квѣтокъ, що бувъ упавъ, пôднимали и до патычкôвъ привязували; то зновъ брали за рылець або за желѣзнѝ грабельки и стежки чистили вôдъ травы. А то всьо йшло и скоро и складно. Довго приглядавъ ся Ростиславъ тôй роботѣ, ажь якось Теося пôдняла очи въ гору и побачила Ростислава въ вôкнѣ. Мигомъ скочила въ бôкъ поза уголъ хаты, а за нею побѣгла и Марися.

Ростиславъ не знавъ, чи можь уже зôйти на долину, для того приглядувавъ ся зъ вôкна околици, о скôльки можь було ѣѣ зъ тои стороны бачити. Вôнъ споглядавъ зъ-часта на огородець межи цвѣты, але не бачивъ вже панночокъ. Невдовзѣ отворили ся дверѣ єго комнатки, и давъ ся чути голосъ служницѣ: „Паньство просять на снѣданѥ!“ Ростиславъ зôйшовъ на долину, де вже була цѣла родина Губкôвъ зôбрана, ждучи на свого гостя. Вôнъ привитавъ ся вже зъ ними мовь зъ добре знакомыми, а теперь за дня выдало ся єму на лѣсничо̀вцѣ всьо ще краснѣйшимъ и милѣйшимъ, нѣжь вчерашнього вечера.

По снѣданю хотѣвъ вже Ростиславъ вертати домôвь, але єго задержали ще на друге снѣданѥ. За той часъ

мавъ вôнъ способнôсть оглянути зѣльникъ панночокъ, яринный огородъ панѣ Губковои и богатый садъ и пасѣку надлѣсничого. Около полудня вôдôслали Ростислава вôзкомъ, а човенъ доставивъ побережникъ горѣ Сяномъ. (Конець буде.)

АЛЬПУГАРА.

(Баляда Ад. Мицкевича.)

Уже в руïнах Маврів оселї,
Народ в кайданах, в неладї;
Єщеж Гренади мури дебелі
Стоять, а джума в Гренадї...

І Альпугари єще боронять
Мужні Альманзора груди;
Під містом вражі війска гомонять:
„Завтра до мурів штурм буде!“

А рано в ранцї гармати грають,
Валять окопи і мури;
Вже з мінаретів хрести сияють:
Ішпанцї замку добули!

Оден Альманзор скрізь сїчу завзяту,
Оден утїк на воронім,
Як єго військо пішло в затрату,
І втїк змиливши погоню.

Ішпанець в сьвіжих замку руïнах
Богатий пир заставляє,
Посеред трупів купаєсь в ви́нах,
Добич війни роздїляє.

Нараз сторожа вождам доно́сить,
Що лицар, гість із чужини,
О скорий послух у вожда про́сить,
Бо має важні новини.

То був Альманзор, вождь бісурманців.
Безпечний сховок кидає
І віддає ся в руки Гішпанців,
Лиш о житє їх благає:

„Ішпанцї — кличе — йду чолом бити,
Перед грізним вашим оком,
Вашому Богу іду служити,
Увірить вашим пророкам!

„Нехай голосить слава по сьвіту,
Що король Маврів побитий
В витязів своїх глядить привіту,
Хоче їм вірно служити...“

Ішпанцї мужність цїнити знають.
Як Маврів вожда пізнали,
Вже вождь і інші го обіймають,
Всї єго радо витали.

Навпак Альманзор усїх чергою
Почав сердечно витати,
Вождa за шию імив рукою
І цїлував наче брата.

Аж нараз слабне, млїє, вклякає,
Та ще руками слабими
До ніг Ішпанцям турбан кидає,
По землї тягнесь за ними.

Докола глянув і всїх лякають
Сині, блїді єго ли́ця,
Уста так страшно ся усьміхають
Й кровю забігла зїниця.

„Джаври! Своїй я смерти днесь радий,
Бо й вам смерть певну вѣщую;
Я обманив вас, прийшов з Гренади,
Принїс вам джуму тяжкую.

„Я поцїлуєм вщипив вам в душу
Ідь, що в вас буде кипіти,
Глядїть, як страшно мучитись мушу,
Так ви будете терпіти!“

Кричить, кидаєсь, наче здусити
Ішпанцїв раменем хоче
І всїх до себе, всїх притулити —
Та страшно, страшно регочесь.

Сьмієсь півзимний, — єще повіки,
Єще уста не заперлись,
А сьміх той дикий остав на віки,
З ним ли́ця вожда завмерли.

З ляком Ішпанцї з міста забрались,
А джума слїд їх значила;
З гір Альпугари нїм видістались,
Холодна смерть їх скосила...

Переложив *О. Філяретов.*

ИСТОРІЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУСКОИ.

Написавъ Омелянъ Огоновскій.

ПЕРІОДЪ НОВЫЙ.

Б. ПРОЗА.

[4. Олександра Кулѣшева (Ганна Барвѣнокъ)].

(Дальше.)

Найлучшою изъ всѣхъ оповѣдань и казокъ Олександры Кулѣшевои є етноґрафична картина п. з. „Русалка“. Ось-що оповѣдала Ганнѣ Барвѣнкови сирота-дѣвчина, котру въ селѣ Кукорикôвщинѣ называли Русалкою. Коли она була ще маленькою, и стояла разъ гола пôдъ соломъ коло царины въ житѣ, то оступили єѣ кругомъ собаки, а послѣ й люде. Та не вмѣла сказати, вôдки она взялась, чи єѣ зъ неба спущено, чи зъ землѣ выросла, чи зъ птаха перетворилась у людину. Ѣй здавалось, наче она рôкъ, чи що, спала, и що єѣ сонну вôдкись перенесено. Вôдтакъ люде стали щось помѣжь себе гуторити, та нѣхто єѣ не бравъ, хочь бѣдна дитинка просила ѣсти. Якась дѣвка зôрвала квѣтку зъ головы и кинула ѣй на забавку; дитина вхопила ту квѣтку й зъѣла. Тогдѣ люде поторопѣли й геть вôдôйшли вôдъ неи. Незабаромъ зловили єѣ два чоловѣки въ житѣ и вôднесли въ розправу. Тогдѣ сказали люде: „се нехрещена дитина“, однакъ нагодували єѣ, тôлько все-таки якось єи страхались. Сидѣла дѣвчинка въ розправѣ днѣвъ зъ пять, але нѣхто не прикидавъ ся до неи нѣ батькомъ, нѣ матѣрю. Называли єѣ Русалкою, тому-то нѣхто не хотѣвъ єи брати; ажь ось прийшовъ старенькій дѣдъ и принявъ єѣ до себе за дитину. Назвавъ єѣ Оленкою. Дѣдусь бувъ вартовымъ при садовинѣ, або при баштанахъ. Дѣвчинка стала єму незабаромъ на помôчь, збирала яблука, а тамъ далѣ

рѣзала макъ, лущила фасолю... Лѣтували обоє въ будѣ, а въ осени та въ зимѣ жили по чужихъ хатахъ. Дѣдусь навчивъ Оленки „Отче-нашу“ и „Богородицѣ“, та розказувавъ ѣй лѣтомъ про сонце, мѣсяць и про зорѣ... Та отъ, вмеръ дѣдусь, а Оленка лишилась сама-одна на свѣтѣ. Про смерть дѣдуся и про своє сиротство розказувала она ось-що: „Була якъ мизинокъ, и зостала ся зновъ одна, якъ голечка, якъ човничокъ у мори: туды хить! туды хить! и не знаєшь, де опинисся. Боже! якъ же менѣ дивитись? що у кого пытати? Боже, свѣте! то-жь усе за мене дѣдусь мысливъ. Менѣ було легко жити. Що-жь то значить Богъ? Чому дѣдусь менѣ про його не розтовкмачивъ? Знаю только, що вонъ добрый, що вонъ отець нашъ, иже єси на небеси. Пошла-бъ до його, попросила-бъ, упала-бъ, щобъ вонъ оддавъ менѣ дѣдуся. Кажуть, що Богу душу оддавъ. На-що-жь дѣдусь оддавъ душу Богу? Чому-жь вонъ менѣ не оддавъ своєи душѣ? — ай казавъ, що мене любить. Сказано, мала була, то зъ горя чого не передумала... Лазила й на березу, на саму выщу, заглядала на небо, за хмары, — нема, нема дѣдуся! Увесь родъ разомъ утеряла!... Було послѣ почую, що люде одмирали. Чому въ насъ не одмиряють? Я пошла-бъ, розпытала про свого дѣдуся... Да хиба-жь дѣдусь зовсѣмъ оддавъ свою душу? Якъ се вонъ менѣ забувъ розказати, чи зовсѣмъ люде душу Богу оддають, чи на якійсь часъ?... А може вонъ и на часъ оддавъ. Може вонъ ще й прийде... Пойду, бувало, та злѣзу на березу, та й дивлюсь на небо й хмары. А може вонъ менѣ махне зъ неба рукою? Та й журюсь було, чому се теперь Богъ не ходить по земли? а колись ходивъ, якъ розказувавъ дѣдусь, а пошла-бъ зъ Богомъ до дѣдуся“... (стор. 75—76)[1]).

Опосля хозяйка зоставила дѣвчину въ себе, — пристановила до своєи дитины. Але Русалка любила ласувати, тому-то по двохъ рокахъ хозяины вытурили єѣ зъ господы. Потомъ тынялась она по людяхъ, та нѣгде не було ѣй пристановища. Пошла она въ чуже село, де єи люде не знали. Але й тамъ называли єѣ нехрещеною Русалкою. Ажь ось притулилась она до однои старенькои вдовы, у котрои була маленька дочка й сынъ жонатый. Та той сынъ бувъ вельми злющій, а невѣстка справдѣ гадюка. А вже-жь добре було Оленцѣ жити у тои бабусѣ; коли-жь ѣй пошовъ двацятый рокъ, то лицялись до неи и хорошѣ люде, але бабуся не радила рано за-мужь выхоплюватись. Мѣжь-тымъ полюбивъ єѣ Василь, сынъ чесного хлѣбороба. Батько єго й радъ бувъ, щобъ вонъ одруживъ ся зъ Оленкою, але мати послала старостовъ до богатырки, що єѣ заздалегодь присватала. Такъ отже Василя присилували оженитись зъ богатою дѣвчиною, та й занапастили єго долю, тому-що вонъ все-таки любивъ Оленку. Бѣдна Русалка рѣшилась выйти за-мужь, — гадала бо, що Василь єѣ покине, коли она повѣнчана зъ другимъ. Але й тогдѣ не було ѣй просвѣтку, коли зъ нею оженивъ ся старый москаль Задьоренко. Безталанна Оленка ось якъ жалкувалась про свою недолю: „Мабуть мене мати въ барвѣнку купала, купаючи проклинала, щобъ долѣ не мала, а потомъ и втопила въ тому житяному мори мѣжь Русалокъ!“ (стор. 105). Хоча-жь Оленка повѣнчалась зъ Задьоренкомъ, то все-таки мучилась пристрастною любвою до Василя. Коли вотакъ обоє зустрѣлись при криници въ селѣ, то задумали ось-тутъ кинутись въ воду й вже разъ закончити свои муки. — „Хто первый?“ спытавъ ся Василь. — „Я!“ вотповѣла Оленка. — „Нѣ, я! ты мене й тамъ не покинешь!“ крикнувъ Василь и порнувъ на днѣ криницѣ. Оленка скочила на цямрину, але люде єѣ вздержали. Коли-жь рвалась зъ ихъ рукъ, то кровь хлынула зъ єи горла — и бѣдна Русалка впала нежива.

А вже-жь годить ся ще спомнути про три оповѣданя Ганны Барвѣнокъ, написанѣ по-украиньски. Ось и они: „Квѣтки зъ сльозами, сльозы зъ квѣтками“. Зъ подорожньои книжечки. („Рада“. Кіевъ, 1884; стор. 199—209)[1]). — „Перемогла!“ Оповѣданє зъ народныхъ устъ. („Вѣнокъ“. Львовъ, 1887; стор. 25—56)[2]). — „Жоноче бѣдуванє“. Оповѣданнє зъ народныхъ устъ. (ibid., стор. 367—373).

Въ першомъ изъ сихъ оповѣдань добачаємо частину автобіографіѣ, по-за-якъ Ганна Барвѣнокъ розказуе тутъ про свои вотносины до двохъ сѣльскихъ дѣвчатъ, до сироты Настѣ и єи небоги Улиты, котрѣ славились шитвомъ рушниковъ и мережанємъ сорочокъ. Обѣ сѣ дѣвчины були кривѣ и зъ-за того пропало ихъ дѣвованє. Молоденька Улита була на продиво вродлива, та отъ, неразъ она плакала, що Господь посылавъ ѣй муки на сѣмъ свѣтѣ. Бо й що зъ того, що она полюбила щиро парубка. Ось бо вонъ сказавъ ѣй разъ: „Я-бъ тебе й сватавъ, коли-бъ ты не крива!“ Тому-то въ житю не мала она радощѣвъ, и не дбала, хочь бы єѣ й заразъ прийняла земля. Коли-жь Ганна Барвѣнокъ розмовлялась зъ сими дѣвчатами, промовила до неи Настя, побачивши каблучку на єи руцѣ: „А се-жь яка въ васъ така велика каблучка на руцѣ? У насъ не довго-бъ таке побуло: хлопцѣ-бъ заразъ изняли, та собѣ-бъ на люльки покрышечки поробили. Що вони наздоймають у насъ!“ — И вотповѣла Ганна: „Се минѣ найкращій парубокъ подарувавъ. Я въ сѣй каблуццѣ и купаюсь и сплю“. — „Хиба-жь у васъ любляцця?“ запытала Улита й сыпнула промѣннємъ зъ очей. — „А якъ-же?“ каже Ганна. „Любляцця, та ще й якъ! що нѣ заѣсти, нѣ запити... Только въ насъ невольно на улицю пойти, зъ парубкомъ у ночи стояти, и на досвѣткахъ и на вечорницяхъ гуляти“. — И перебила Настя: „У ихъ любляцця въ хатѣ“. — „А въ насъ“, озвалась Улита, „у всяку годину й всюды. Якъ сонце зойде, то вотъ сходу сонця, и по заходѣ сонця. Сказано — рано й вечоръ не боронено“ (стор. 202)[3]). И счервонѣла. Квѣточки на головѣ затрепотѣли, мовь и они заговорили. „Чи всѣ-жь тіи сады цвѣтуть, що весною розвиваюцця“, додала журливо Улита. — Ся наивна й сердечна мова Настѣ й Улиты характеризуе найлучше любу вдачу обохъ тыхъ дѣвчатъ... Попрощавшись зъ ними Ганна Барвѣнокъ рушила далѣй по своимъ подружямъ, людскѣ сльозы збирати, бо на радощѣ люде не такъ-то богатѣ...

Цѣнною психольогичною студіею вважае ся оповѣданє „Перемогла!“ Тутъ розвиваесся засновокъ гадки, высказанои въ отъ-сихъ словахъ народнои пѣснѣ: „Батько милый, мати мила, | дружина милѣйша“. Розказуе про свою долю бѣдна дѣвчина Харитина, котру мати сватала за богатого вдовця Гринька Шульгу; она-жь

[1]) „Кіевская Старина“, томъ XXVI., 1889.

[1]) Въ „Радѣ“ (II) зъ р. 1884. надруковано такожь оповѣданє Ганны Барвѣнокъ п. з. „Вѣрна пара“ (стор. 124—134). Се оповѣданє перепечатано опосля зъ деякими змѣнами въ Илюстрованомъ Календарѣ товариства „Просвѣта“, 1886. р., стор. 1—9.

[2]) „Перший Вінок“. Жіночий альманах, виданий коштом і заходом Наталіі Кобриньскоі і Олени Пчілки. Львів, 1887.

[3]) „Рада“, II., 1884.

полюбила москаля Павла Жигимонтенка. Пôшовъ Павло въ похôдъ зъ москалями, а Харитинѣ дорѣкали мати й батько, що про неѣ пôйде недобра луна мѣжь людьми. Безталанна дѣвчина надумавшись не сказала родителямъ нѣ слова и зъ деякими людьми свого села пôшла на Дôнъ. Въ Донщинѣ служила она наймичкою и заробляла грошей, щобъ батькови-матери помогти въ ихъ старощахъ. Тамъ въ чужинѣ полюбивъ Харитину наймитъ Хведоръ Кандзюбенко, що́ служивъ вкупѣ зъ нею. Тойто Хведоръ зберѣгъ добру ѳи славу, коли хозяйка пôдозрѣвала єѣ безневинно о крадѣжь. Вôнъ бажавъ одружитись зъ Харитиною, але она вôдказала: „Не дурѣй, Хведоре! не пôйду за тебе. Я заручена“ (стор. 40)[1]). Та отъ про Павла чотыри роки не було нѣякои чутки. Ажь ось прийшовъ до неи листъ вôдъ батька, що мати вже вôдôйшла на Божу дорогу, на спочинокъ. Не добувши отже року прийшла она до дому. Не чорного-жь орла побачила она дома: посивѣвъ и побѣлѣвъ, якъ зима, батько зъ великои туги. Хата похилилась, наче хлѣба просить. И засумовалась Харитина, що она гордощами своими матѣрь на той свѣтъ загнала, а батька до злиднѣвъ довела. Якою она була до вôтця-матери, такою по ѳи думцѣ був Павло супроти неи, — за чотыри годы звѣстки не давъ. Хотѣла пôйти въ черницѣ, зморити себе голодомъ, присвятитись молитвамъ. Тогдѣ цѣлувала стѣны облупленй и просила вôдтакъ свою подругу Ивгу, допомогти ѣй, обмазати кругомъ хату и зъ-надвору и зъ середины. Та отъ, стали люде про Харитину гуторити: „Полатала свои злиднѣ, то вже надить стара дѣвка молодыхъ парубкôвъ до залицяння!“ А она бѣдна старалась, щобъ батькови на свѣтѣ получшало, щобъ вôнъ голову пôднявъ. Мѣжь-тымъ лицялись до неи заможнй женихи, лицялись и вдôвцѣ пôдъ сивымъ вусомъ, и молодики такй, що, мовлявъ, усочокъ якъ той колосочокъ. Але Харитина говорила: „Не пôйду, не пôйду нѣ за кого!“ Она дожидала свого Павла. Коли-жь пôшла разъ до церквы, то въ бабинци почула гутôрку молодиць, що Павло Жигимонтенко прибуде незабаромъ до села зъ жôнкою богатою, — що взявъ молодесеньку й зъ лица гарну, бо й самъ якъ мальованый. Бѣдна Харитина ледве встояла: притулилась до одвѣрка, — слухала, якъ єѣ на смерть присуджають. Ажь ось на Службѣ Божôй Павло станувъ передъ нею. Ѳи сонце выбилось изъ-за хмаръ: такъ єѣ й заслѣпило. Зустрѣлись ихъ очи, — Харитина мовь проти сонця похнюпилась и щось єѣ въ серце остро кольнуло. „Де-жь єго жôнка?“ запытала себе. Повернулась до богôвъ и стала зъ-переду. И думала собѣ, що коли-бъ тôлько батюшка ставъ благословляти, то швидче пôшла-бъ до дому, щобъ и не бачити єго жôнки. Такъ и зробила. Выйшла зъ церквы, ажь бѣжить на-супроти неи Ивга й каже: „Панъ-отець твôй мене послався, щобъ ты нѣкуды не заходила. Павло вернувсь изъ полку, дакъ бувъ у васъ, гостинцѣвъ нанѣсъ тобѣ повну торбу, и въ вечерѣ казавъ, старосты пришле до тебе“ (стор. 49). Зрадѣвши вельми Харитина прибѣгла до дому, — батько, якъ сонечко! Осмерклось. Приѣхали старосты й увôйшовъ молодый... Оженивсь Павло зъ Харитиною и шанувавъ батька своѳи дружины, наче свого рôдного, дарма́, що на вôйнѣ бачивъ царя очима въ вôчи, и що царь справдѣ таки ѳму хрещика на грудяхъ своєю рукою почепивъ. Ба, царь розпытувавъ єго про достатки й про домôвку та повелѣвъ выдати ѳму зъ казны на нове хозяйство ажь пять сотень карбованцѣвъ. — Жили собѣ обоє зъ батькомъ щасливо, хочь имъ люде завидували хатнього добра. Незабаромъ прийшовъ изъ Донщины сирота Хведоръ Кандзюбенко и сказавъ Павлови та Харитинѣ: „Не хочу нѣгде служити, нѣ на готовому хлѣбѣ жити. Приймѣть мене до себе безъ усього!“ И прийняли єго. Ихъ наймичка Пазька вподобала єго, а вôнъ полюбивъ Пазьку. Справили молодятамъ весѣле, та й всѣ живуть собѣ вкупѣ.

Менше вдатнымъ є оповѣданє зъ народныхъ устъ п. з. „Жôночє бѣдуванє“. Тутъ розказуе дочка однои вдовы про своє горюванє. Першій ѳи чоловѣкъ бувъ до всего здатный: добрый робôтникъ, и тесля й столярь и чоботарь. Та що́ она горя набралась за тымъ, що вôнъ такъ багато всього вмѣвъ! Нѣчого не робить, безпробудно пє, а послѣ спить. Бувало зачне єго жôнка будити. „Не займай!“ каже, „коли хочь, щобъ зубы були цѣлй“. Та вôнъ такій, що не бивъ ся пяный: танцюе, спѣвае, а єго жôнка горюе. А дѣтей було въ неи шестеро. Ѳи мати вмерла зъ нудьги, а изъ шести ѳи дѣтей зоставъ ся тôлько одинъ сынъ. Опôсля перевезла она хату въ село свого мужа, — думала, що зробить єго чоловѣкомъ. Продала волы, коровы, пару конéй и переѣхала. Але вôнъ въ три роки все кончивъ, и грошѣ и хату. Вôдтакъ наймились обоє на роботу въ рôзныхъ селахъ. Якъ умеръ ѳи пянюга, то зъ хлопцемъ Ивасемъ вернулась у своє село й выйшля за-мужь за старого дѣда. Бѣдувала до-загину, бо й рôдный сынъ не хотѣвъ дати ѣй пôдмоги. Тому-то думала она собѣ: „Якъ хто безщасный, бѣдный, такъ люде утопили-бъ, у землю вдавили-бъ ще глибше. Хто хоруе, довго жиє, не може вмерти. Здôйми руки до неба та й кричи!“

* * *

Своими етноґрафичными картинками придбала собѣ Ганна Барвѣнокъ поважне мѣсце въ исторіи нашои литературы. Нема въ неи того талану, що́ єго добачаємо у Маріѣ Марковички, не проявляе она вôтхненя поетичного у своихъ творахъ, але за те вызначуе ся рѣдкимъ даромъ, схоплювати вѣрнй копіѣ зъ картинъ житя суспôльного. Правда, що въ ѳи давнѣйшихъ оповѣданяхъ нема подекуды пляну наперед обдуманого, та що въ уґрупованю дѣєвыхъ особъ не видно иногдѣ вôдповѣднои симметріѣ, але въ новѣйшихъ ѳи оповѣданяхъ бачимо що-разъ бôльшу рутину вправного художника. Давнѣйше списувала она по-найбôльше сухй оповѣданя зъ устъ народныхъ и оживляла ихъ прислôвями та пѣснями народными, — ба, часто складала она мову простолюдя трохи-не зъ самыхъ приповѣдокъ, изъ-за чого и молоденькй дѣвчата въ ѳи оповѣданяхъ прикрашали свою бесѣду народными прислôвями[1]). Теперь же намагае она списувати студіѣ психольоґичнй на засновку етноґрафичнôмъ. И тому-то не диво, що Ганна Барвѣнокъ пише що-разъ лучше, мѣжь-тымъ коли Марія Марковичка вôдъ того часу, якъ ѳи покôйный мужь ставъ нездужати, почала слабшй творы проявляти. Знемогла муза Марковички й зъ чудовыхъ степôвъ украиньскихъ переселилась въ Московщину.

Картинки Ганны Барвѣнокъ, будучи живою репродукцiею подѣй житя, мають справдѣ высоку стôйнôсть литературну й подобають ся всякому тямущому Украинцеви, що́ любуе ся въ запискахъ зъ побуту дорогои своѳи батькôвщины. А вже-жь не можемо єѣ называти анта-

[1]) „Вінок“, 1887.

[1]) Порôвн. оповѣданє „Сирôтській жаль“ („Основа“, 1861; мартъ; стор. 18—29[2]).

ґонисткою Марка Вовчка, якою єѣ дехто вважає, такъ якъ не суть антаґонистами тій два художники, зъ котрыхъ одинъ рисує гарнї ескизы зъ природы, а другій малює образы бôльше-менше выкôнченї. Хочь отже Ганна Барвѣнокъ зъобразила простолюдє и панôвъ изъ ширшого погляду, нѣжь Марія Марковичка, то таки не перевершила она єѣ въ мальованю картинъ изъ суспôльного жвтя, тому-що въ тôмъ ширшôмъ єи поглядѣ не добачаємо тои глубокои интуиції и того поетичного полету, що ихъ проявили у спôльныхъ своихъ творахъ Опанасъ и Марія Марковичѣ.

5. Олекса Стороженко[1]).

Олекса Петровичь Стороженко бувъ стародавного козацкого роду. У фамилійнôй лѣтописи Стороженкôвъ читаємо, що въ 1610. р. Андрѣй Стороженко пôдписувавъ ся „старшимъ полковникомъ войскъ запорожскихъ“. Въ 1647—1649. р. въ часѣ вôйнъ Богдана Хмельницкого зъ Поляками Михайло Стороженко бувъ Тульчиньскимъ сотникомъ въ Брацлавскôмъ полку на Подôлю. Вôдтакъ Иванъ Стороженко, полковникъ Прилуцкій, одержавъ вôдъ гетьмана Мазепы за вѣрну службу село Ржавець въ Полтавскôй ґубернии (1690), а пôзнѣйше придбали собѣ Стороженки ще иншї села въ тôй ґубернии. А вже-жь Петро Стороженко служивъ реґистраторомъ въ канцлярии ґрафа Н. Румянцева[2]). У него були два сыны: Микола й Олекса. Олекса родивъ ся 1805. р. въ Полтавщинѣ. Бувши молодикомъ выховувавъ ся вôнъ въ однôмъ изъ столичныхъ воєнно-учебныхъ институтôвъ и около 1823. р. поступивъ у службу вôйскову. Тому-то не довго живъ вôнъ на своїй батькôвщинѣ. Въ оповѣданю „Закоханый чортъ“ пише Стороженко ось-що: „Тôльки й бачивъ я рôдный край, поки рôсъ, а тамъ, якъ оддали у службу, такъ и пôшовъ, не по своїй воли, мотатьця по свѣту, якъ те перекотиполе, що вѣтеръ носить по степахъ: котисся, котисся, поки не зупинить тебе доля, не притопче лихо“[3]). Изъ иншого єго оповѣданя можь дôзнатись, що служивъ въ кавалєрии[4]), та що єму часто доводилось клопотатись „ремонтомъ“, кидатись тудысюды по Вкраинѣ до кôньскихъ табунôвъ[5]). Ѣздячи зъ „открытымъ листомъ“, поступавъ вôнъ неразъ до „въѣздныхъ дворôвъ“ и вôдъ хозяєвъ довѣдувавъ ся неразъ цѣкавыхъ оповѣдань про старовину.

Въ 1825. р. стоявъ Стороженко зô своимъ полкомъ въ Немировѣ Брацлавского повѣту, Подôльскои ґубернії и слухавъ тутъ оповѣдань про Немирôвску рѣзню вôдъ 98 лѣтнього священика, котрый въ девятôмъ роцѣ свого житя бувъ поводаторомъ свого прадѣда, слѣпого столѣтнього дѣда, самовидця тои страшнои подїї, коли-то Кривонôсъ зô своими „вовгурянцями“ въ Немировѣ положивъ лоскомъ бôльшь двацяти тысячь шляхты й жидôвъ, и коли козаки пôдъ проводомъ Павлюги (Кобзы) займивши замокъ князя Четвертиньского вбили сего князя и всѣхъ панôвъ, що тутъ були поховались. Изъ панôвъ зôсталась жива тôлько одна княгиня Четвертиньска, бо єѣ притьмомъ прибравъ Павлюга у свои руки та й оженивъ ся зъ нею[1]).

Стороженко пôзнавъ ся такожь зъ 96-лѣтнымъ Запорожцемъ Микитою Коржемъ, навѣстивши єго 1827. р. въ селѣ Михайлôвцѣ, Катеринославскои ґубернії. Се бо хотѣвъ вôнъ подивитись на Ненасытиньскій порôґъ, а зъвôдтôля водою по Днѣпру спуститись до слобôдъ Капулôвки та Покрôвскои, и оглянути тій мѣсця, де колись були запорожскї кошѣ. И вволивъ єго волю Микита Коржь та й розказавъ єму про деякї важнѣйшї подїї зъ останнихъ часôвъ Запорожя[2]).

Въ 1829. р. въ турецкôй вôйнѣ бувъ Стороженко раненый пôдъ Журжею и дôставъ орденъ св. Георгія. Вôдтакъ въ 1831. р. бувъ въ походѣ противъ польскихъ повстанцѣвъ. Опôсля служивъ вôнъ при Кіївскôмъ ґенералъ-ґубернаторѣ Д. Г. Бибиковѣ, а потôмъ при министерствѣ внутрѣшнихъ дѣлъ чиновникомъ „особыхъ порученій“. Въ кôнци служивъ Стороженко въ Вильнѣ при ґенералъ-ґубернаторѣ М. Н. Муравєвѣ. Тогдѣ належавъ вôнъ до редакції „Вѣстника западнои Россіи“, що єго выдавано вельми тенденційно въ ультра-россійскôмъ напрямѣ. Стороженко незлюбивъ Полякôвъ и вôдносивъ ся ворожо до польского повстаня (1863. р.). Въ тôмъ часѣ написавъ вôнъ комедію въ мовѣ россійскôй п. з. „Встрѣча вновь назначеннаго довудцы“[3]) и такожь историчну розвѣдку „Ксендзъ Мацкевичъ, предводитель шайки мятежниковъ“[4]). — Довѣдуємо ся такожь, що коли въ западнôмъ краю пôдôйняло ся питанє про мову богослуженя для католикôвъ того краю, Стороженко явивъ ся горячимъ поборникомъ россійского языка, але зустрѣвъ опозицію въ поглядахъ деякихъ особъ административныхъ[5]).

Въ останнї роки житя сидѣвъ Олекса Стороженко въ хутôрчику своїмъ Горѣшинѣ, близько Береста (повѣтового мѣста Городненьскои ґубернії) и зазнававъ щирого поважаня вôдъ земляковъ. Се бо поставлено єго повѣтовымъ провôдникомъ (маршалкомъ) дворяньства и предсѣдателемъ зъѣзду мировыхъ судьѣвъ. А вже-жь не було тогдѣ въ него давного здоровя, се бо страждавъ вôнъ аневризмомъ вôдъ контузії въ битвѣ пôдъ Журжею. Тому-то въ запискахъ своихъ запримѣтивъ вôнъ ось-що: „И доси хирѣю; трохи поправлю ся, а тамъ знова нахиляє въ могилку. Не довго вже мнѣ й вештацця по свѣту... *Если еще маюсь на свѣтѣ, то силою, данною мнѣ при рожденіи. Не такъ давно еще я сгибалъ*

---

[1]) Важнѣйша литература: а) „Олекса Стороженко“. Некрольоґъ („Правда“, VIII., 1875; стор. 522—524). — б) „Передне слово“ до поемы „Марко проклятый“ (Одесса, 1879; стор. I—VII). — в) „Стороженки“. Фамильная лѣтопись („Кіевская Старина“, томъ VIII., 1884; стор. 205—222; — статья Н. В. С—ка). — ґ) „Алексѣй Петровичъ Стороженко“ (Н. И. Петрова „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“. Кіевъ, 1884; стор. 211—227). — д) „Два эпизода изъ слѣдовательской дѣятельности Алексѣя П. Стороженка“ („Кіевская Старина“, томъ X., 1884; стор. 723—730; — статья Н. Стороженка. — е) „На могилѣ Алексѣя Петровича Стороженка“ (ibid., томъ XII., 1885 стор. 729—732). Порôвн. Літературный збôрникъ „Ватра“, що єго выдавъ Василь Лукичь (Володимиръ Левицкій) въ Стрыю, 1887; стор. 207—208.

[2]) Въ статьи „Стороженки“, надрукованôй въ VIII. томѣ „Кіевской Старины“ (1884), начислено кôлканацять предкôвъ Петра Стороженка.

[3]) „Основа“, 1861., февраль, стор. 14.

[4]) ibid., октябрь, въ оповѣданю „Вусы“, стор. 44.

[5]) ibid., сентябрь, въ оповѣданю „Матусине благословенія“, стор. 41.

[1]) Про Кривоноса й єго вовгурянцѣвъ, и такожь про Павлюгу (Кобзу) та про єго жениханє зъ княгинею Четвертиньскою гляди оповѣданє „Марко проклятый“ въ дальшôй сѣй розвѣдцѣ.

[2]) Гляди „Историчнї споминки столѣтнього Запорозця Микиты Коржа“ („Нива“. Львівъ, 1865; число 16—20).

[3]) „Вѣстникъ западной Россіи“ за ноябрь 1865. р.

[4]) Историчну розвѣдку „Ксендзъ Мацкевичъ...“ передруковано 1866. р. въ Вильнѣ изъ „Вѣстника западной Россіи“.

[5]) „Правда“, VIII., 1875; стор. 523.

двугривенные и носилъ на гору 10 пудовъ[1]). *Короче, былъ когда-то козакъ, а теперь ка-зна-що. Противъ аневризма въ Парижѣ медики сказали мнѣ: „старайтесь съ этимъ недугомъ жить“. Вотъ я и стараюсь, хоть иногда и плохо приходится“*[2]).

Стороженко вмеръ 6. листопада 1874. р. въ хутôрчику „Горѣшнякъ“. Ось яка була причина єго смерти: Въ жовтни 1874. р. вертавъ ся вôнъ пôзно вечеромъ зъ мѣста (Береста). Треба було йти черезъ мôстокъ, котрого одну половицю перекрывали. Въ темрявѣ зайшовъ Олекса на ту половицю и впавши зъ мосту въ воду сильно перестудивъ ся. Положивъ ся вôдтакъ до лôжка и не встававъ уже бôльше зъ него.

Тлѣнні останки Стороженка спочивають въ Берестѣ на мѣйскôмъ кладовищи. Майже въ самôй серединѣ стоить церква, а биля неѣ пôдъ тѣнію чудóвого каштана лежить на малôмъ горбочку окружена зелѣзною огорожею металева плыта, пôдъ котрою спочиває украиньскій письменникъ. На плытѣ видно выпуклу напись: „*Брестскій предводитель дворянства, дѣйствительный статскій совѣтникъ, Алексѣй Петровичъ Стороженко. 6-ого ноября 1874. г.*“.

Хутôрчикъ Горѣшнякъ лежить въ дуже гарнôй сторонѣ: навкруги зеленѣючій луги, а по нихъ розкиданѣ то ту, то тамъ ґрупы деревъ. Теперь вôнъ представляє ся дуже погано. Переходячи по смерти Стороженка зъ рукъ до рукъ, дôставъ ся якомусь ґенералови, але закимъ сей спровадивъ ся, згорѣвъ зовсѣмъ дôмъ, въ котрôмъ живъ Стороженко. Въ саду, щó за житя покôйного бувъ справдѣ райскимъ куточкомъ, лишились тôлько деякѣ дерева, засадженѣ єго рукою[3]).

Стороженно вызначувавъ ся яснымъ умомъ и теплымъ серцемъ, проявляючи щиру любовь до простолюдя украиньского. Знаючи гаразд вдачу сѣльскихъ людей вмѣвъ вôнъ своєю тонкою психичною анализою и милою, мягенькою мовою добитись до довѣря злочинцѣвъ, и тому-то Бибиковъ, бувши ґенералъ-ґубернаторомъ Кіѣвскимъ а вôдтакъ министромъ внутрѣшнихъ дѣлъ, хôснувавъ ся помочію Стороженка (1839. и 1853. р.), щобъ розкрыти двѣ вельми трудні справы судового слѣдства[4]). — Въ часѣ свободнôмъ вôдъ служби займавъ ся Стороженко литературою, музикою[5]), рисунками й скульптурою. За роботы рѣзьбярскѣ одержавъ вôнъ вôдъ Академіѣ художествъ медаль, а за проєктъ памятника лѣтописцеви Несторови придбавъ собѣ титулъ художника. Опроче живючи далеко вôдъ родины въ хутôрци своѣмъ биля Береста любувавъ ся вôнъ природою и запопадливо пѣклувавъ ся садôвництвомъ.

Олекса Стороженко любивъ литералуру украиньску й цѣнивъ высоко творы Григорія Квѣтки-Основяненка[6]). Ось якимъ добрымъ словомъ помянувъ вôнъ сего ветерана Харкôвского литературного кружка, щó живъ собѣ тихо въ Основѣ: „Якъ перехопився черезъ рѣчку Харкôвъ, то хто-бъ не сказавъ, що се Божа сторона! Тутъ заразъ починаєтця оттой великій боръ, що высокѣ сосны ажь хмару пôдпирають. Оце-жь вамъ и Основа, де батько нашъ Квѣтка збивъ собѣ, зъ своихъ повѣстей, такій мôцный човенъ, що до вѣку-вѣчнього буде плавать по плюгавôй рѣчцѣ Летѣ. Оттутъ и вольна! сюды-жь-то Харкôвськѣ мѣщане и чернь, ударивши лихомъ объ землю, сходятця одвести душу и задавить горе свого бездолля“[1]). Вже изъ сихъ слôвъ можь дôзнатись, що Стороженко вôдчувавъ серцемъ недолю землякôвъ, найпаче-жь злиднѣ крѣпакôвъ. А вже-жь любивъ вôнъ щиро матѣрь-Украину, коли мѣжь иншимъ ось-що написавъ: „Куды нѣ глянь — усе тебе чарує, привитає, усе тобѣ всмѣхаєтця. Здаєтця, сама рôдна мати наша Украина выйшла тобѣ на-зустрѣчь: то спогляне на тебе гарячимъ сонцемъ, то притулитця пахучимъ холодкомъ изъ темного лѣсу, то промовить пѣснею, то озоветця соловейкомъ, жайворонкомъ, то неначе граєтця зъ тобою: затурчить у вухо горлицею, залоскоче тихесенькимъ вѣтерцемъ. Такъ тобѣ весело, такъ легенько, мовь у раю... Душа млѣє, серце трепечетця, токотить, буцѣмъ що до тебе промовляє; не розберешь, щó воно розказує, а слухаєшь-не-наслухаєсся, якъ не наслухаєтця мати своєи дитины, бо та мова солодча для неи одъ медовои рѣчи найрозумнѣйшои людины“[2]). Вôдтакъ не диво, що й украиньска старовина була Стороженкови вельми дорога. Особливо-жь подобались єму часы Хмельнищины и проте въ оповѣданю „Матусине благословенне“ писавъ вôнъ ось-що: „Думявъ я, яка-го наша гарна старовина була! щó-то за люде! щó-то за душѣ були въ насъ пôдъ ту велику руину!“[3]) — А вже-жь найбôльше були єму понутру народні оповѣданя й леґенды, и тому-то сказавъ ось-що про сі творы устнои словесности: „Наша чудова украиньска врода, нагрѣтая гарячимъ полуденнымъ сонцемъ, навѣва на думы насѣннє поезіѣ й чаръ. Якъ пшениця зрѣє на нивѣ и складаєтця у копы й скирты, такъ и воно, те насѣннє, запавши у серце й думку, зрѣє словеснымъ колосомъ, и складаєтця у народні оповѣданя и леґенды“[4]).

Годѣ дôзнатись, въ котрôмъ роцѣ почавъ Стороженко литературну свою дѣяльнôсть. Зъ-помѣжь украиньскихъ єго словесныхъ творôвъ, котрі надруковано въ-перве въ „Основѣ“ найраньшою датою вызначує ся оповѣданє „Межигорській дѣдъ“, по-за-якъ авторъ замѣтивъ, що написавъ єго въ 1850. р. въ Межигôрю. Найпôзнѣйше мабуть зладивъ вôнъ оповѣданє „Марко проклятый“. До написаня сего свого твору збиравъ вôнъ матеріялы бôльшь трицяти рокôвъ, бо хотѣвъ спорудити епичне оповѣданє, щó зъображало-бъ важнѣйшій подѣ украиньскои исторіѣ зъ добы лицарского змаганя про свободу й волю[5]).

Стороженко написавъ 24 оповѣданя и казки въ мовѣ украиньскôй. Въ Петербурзѣ надруковано 1863. р. єго „украинськѣ оповѣданя“ въ двохъ томахъ. Въ першôмъ томѣ (8⁰, сторôнъ 263) напечатано отъ-сі оповѣданя: 1. Се така баба, що чортъ ѣй на маховыхъ вилахъ чоботы оддававъ. 2. Вчи лѣнивого не молотомъ, а голодомъ. 3. Не впусти рака зъ рота. 4. Два браты. 5. Лучче

[1]) Пудъ = 40 фунтôвъ.

[2]) Передне слово до поемы „Марко проклятый“. Одесса, 1879; стор. VI—VII.

[3]) „Кіевская Старина“, т. XII, 1885; стор. 731—732.

[4]) „Два эпизода изъ слѣдовательской дѣятельности Алексѣя П. Стороженка“ („Кіев. Старина“, т. X., 1884; стор. 723—730).

[5]) Стороженко гравъ за-любки на віольончелѣ.

[6]) Стороженко переклавъ на мову россійску отъ-сі Квѣтчинѣ повѣсти: „Мертвецькій великдень“ (С.-Пб. 1860), „Салдацькій патретъ“ (С.-Пб. 1860) и „Козырь-Дѣвка“ (С.-Пб. 1861).

[1]) „Основа“, 1861., февраль, въ оповѣданю „Закоханый чортъ“, стор. 14—15.

[2]) ibid., стор. 15—16.

[3]) ibid., сентябрь; стор. 51.

[4]) ibid., февраль; стор. 40. въ оповѣданю „Закоханый чортъ“.

[5]) Гляди передне слово до оповѣданя „Марко проклятый“ въ выданю Одесскôмъ зъ р. 1877., стор. III.

нехай буде злый, нѣжь дурный. 6. Розумный бреше, щобъ правды добути. 7. Дурень. 8. Жонатый чортъ. 9. Якъ Богъ дасть, то и въ вôкно подасть (Скарбъ). 10. Три сестры. 11. Закоханый чортъ. 12. Межигорськiй дѣдъ. 13. Не въ добрый часъ. 14. Вусы. 15. Голка. 16. Сужена. 17. Чортова корчма. 18. Кôндратъ Бубненко Швидкiй. Бôльша часть сихъ оповѣдань въ засновку своѣмъ записана зъ народныхъ устъ.

Въ другôмъ томѣ (8°, сторôнъ 279) надруковано ось-якî писаня: „Оповѣданя Грицька Клюшника“: 1. Прокôпъ Ивановичь. 2. Дорошь. 3. Мѣрошникъ. — „Споминки про Микиту Леонтiєвича Коржа“. — „Гаркуша“, драматичнî картины у трьохъ дѣяхъ[1]).

Крôмъ тыхъ оповѣдань надруковано ще „Матусине благословення“ („Основа“, 1861., сентябрь, стор. 41—52) и „Марка проклятого“. Початокъ сего оповѣданя напечатано въ „Правдѣ“ (IV., 1870; стор. 153—165), а вôдтакъ въ сѣмъ письмѣ литературнôмъ и науковôмъ помѣщено (IX, 1876) вôсѣмь першихъ главъ романа „Марко проклятый“ (число 1—6), поки не надруковано цѣлого сего твору коштомъ В. Бѣлого въ Одессѣ, 1879 р. пôдъ ось-такимъ заголовкомъ: „Марко проклятый“. Поема на малороссiйскомъ языкѣ изъ преданiй и повѣрiй запорожской старины А. П. Стороженка. (Съ портретомъ автора; 8°, сторôнъ VII + 170).

Уже попереду надруковано въ Петербурскôй „Основѣ“ бôльшу часть изъ наведеныхъ оповѣдань, а то: 1. Закоханый чортъ (1861., февраль; стор. 14—40). — 2. Матусине благословення (1861., сентябрь; стор. 41—52). — 3. Се така баба, що чортъ ѣй на маховыхъ вилахъ чоботы оддававъ (ibid., стор. 69—73[2]). — 4. Вусы (1861; октябрь; стор. 44—54) — 5. Вчи лѣнивого не молотомъ, а голодомъ (ibid., стор. 17—20[2]). — 6. Не впусти рака зъ рота (ibid., стор. 20[2]). — 7. Межигорськiй дѣдъ (1861., ноябрь и декабрь; стор. 57—61[3]). — 8. Скарбъ [Якъ Богъ дасть, то и въ вôкно подасть] (ibid., стор. 17—22[5]). — 9. Жонатый чортъ (ibid., стор. 23—26[5]). — 10. Сужена (1862., лютый; стор. 1—10[2]). — 11. Голка (ibid, стор. 11—18[2]). — 12. Кôндратъ Бубненко-Швидкiй (1862., апрѣль; стор. 46—69). — 13. Прокôпъ Ивановичь (1862., iюнь; стор. 15—43). — 14. Два браты (1862., iюль; стор. 50—54[2]). — 15. Дурень (ibid., стор. 55 - 64. — 16. Дорошь (1862., сентябрь; стор. 40—50[2]).

„Метеликами“ розходились по-мѣжь людъ (1862)[2]) ось-якî оповѣданя Стороженка: 1. Се така баба, що чортъ ѣй на маховыхъ вилахъ чоботы оддававъ. 2. Вчи лѣнивого не молотомъ, а голодомъ. 3. Не впусти рака зъ рота. 4. Закоханый чортъ. 5. Не въ добрый часъ. 6. Вусы. 7. Голка. 8. Сужена.

Опôсля передрукôвувано неразъ оповѣданя Стороженка, якъ на Украинѣ, такъ и въ Галичинѣ. Такъ примѣромъ въ „Правдѣ“ напечатано оповѣданє „Дорошь“ (I., ч. 1—2) и „Мѣрошникъ“ (VI., ч. 14), въ „Вечерницяхъ“ помѣщено „Матусине благословення“ (1862., ч. 34) и „Скарбъ“ (1863., ч. 12), а въ „Нивѣ“ (1865) — „Историчнî споминки столѣтнього Запорожця Микиты Коржа“, ч. 16—20; недокôнчено). Вôдтакъ Евгенiй Олесницкiй выдавъ у Львовѣ першу серiю „оповѣдань Олексы Стороженка“, де знаходять ся ось-якî оповѣданя: 1. Дорошь. 2. Голка. 3 Вусы 4. Кôндратъ Бубненко Швидкiй. 5. Подорожь до Кiєва (Не въ добрый часъ)[1]).

(Дальше буде.)

[1]) Такiй змѣстъ другого тому подавъ М. Комарôвъ у своѣмъ библiографичнôмъ „Покажчику“ („Рада“, украiнський альманахъ на 1883. рôкъ; стор. 445). Въ тôмъ бо Петербурскôмъ выданю зъ р. 1863., щó є въ мене, нема „Споминокъ про Микиту Леонтiєвича Коржа“ и драматичныхъ картинъ „Гаркуша“. Тî „споминки“ ставъ выдавати Кость Горбаль у Львôвскôй „Нивѣ“ (1865) п. з. „Историчнî споминки столѣтнього Запорозця Микиты Коржа“ (число 16—20), але не докôнчивъ передруку сего твору, тому-що „Нива“ перестала выходити. *Ом. Ог.*

[2]) Тî „метелики“ печатано въ друкарни Кулѣша въ Петербурзѣ.

ВСЯЧИНА.

I.

Зъ Области Войска Доньского.

Одна зъ нашихъ читательокъ прислала, подаючи свою адресу до пересилки Зорѣ, деякî цѣкавî звѣстки про Область Войска Доньского, котрî тутъ подаємо:

Адресу прошу справити въ Станицю Урупиньску. Станицями называють всѣ козаки великоруского роду свои бôльшî села, а меншî оселѣ зовуть хуторами. Въ 20 верстъ вôдъ насъ лежить Михайлôвска-Станиця, дуже численна, бо складає ся изъ 50 меншихъ осель-хуторôвъ (присѣлкôвъ). Наша станиця не така велика, но важна тымъ, що тутъ осередокъ наддоньскои торговлѣ зерномъ и товаромъ, особливо рогатымъ. Тому-то єсть у насъ и стацiя желѣзнои дороги, а два разы въ рôкъ бувають тутъ великî ярмарки на рôжнî выробы, въ осени ярмарокъ Покровскiй, а зимою Крещеньскiй (По-Iорданьскiй). Тогдѣ то продають тутъ такî товары (особливо перско-бухарскî), якихъ и у Львовѣ не можь дôстати, а склепы тутъ такî богатî и торгують такими товарами, якî лишь въ головныхъ мѣстахъ за границею подыбують ся.

Населенє нашои стороны — великоруске, но єсть цѣлî хуторы, а навѣть доньскî станицѣ, де всѣ жителѣ малоросы; а и вôйско доньске не зовсѣмъ великоруске; але языкъ малоросôвъ хоть въ основѣ такiйже якъ и галицкiй або волиньскiй, принявъ тутъ много слôвъ вôдъ численнѣйшихъ сусѣдôвъ.

Єсть у насъ также реальна школа семиклясова Урупинская Станиця єсть окружною, т. є. тôлько що въ Галичинѣ повѣтове мѣсто, але округъ называє ся Ханьорскимъ вôдъ рѣки Ханьоръ, котра туды протѣкає. Тому-то находить ся у насъ урядъ податковый, судъ и вôйскове управленє, а округъ буде завбôльшки майже такiй, якъ четверта часть Галичины. Але на тôмъ просторѣ живе не бôльше народу якъ 200.000 людей.

II.

Тѣло людске металiзоване.

М. Керговачь, хемiкъ въ Брестѣ и професоръ Мотта въ Туринѣ старали ся оба иншимъ способомъ перемѣнити тѣло людске въ статую мѣди.

Знаємо, що черезъ токъ гальванiчный можна зъ розтворôвъ металiчныхъ солей выдѣлити чистый металь и осадити той-же въ грубшôй або тоншôй верствѣ на другихъ предметахъ металiчныхъ або и не металiчныхъ, котрыхъ поверхнôсть треба однакожь попередно препаровати въ той способъ, щобы була добрымъ провôдникомъ електричности. Дуже много предметôвъ до щоденного ужитку покрывають тымъ способомъ верствою срѣбла, нiклю, — особливо послѣднымъ украшують дрôбнî предметы. Отжежь Керговачь хоче тѣло человѣка покрыти верствою мѣди, щобы небощикъ мавъ за однымъ заходомъ и грôбъ и домовину и памятникъ въ формѣ статуѣ въ найдрôбнѣйшихъ чертахъ, до неи подôбнои. Щобы поверхнôсть тѣла зробити добрымъ провôдникомъ електричности, натирає єго графiтомъ або погружає въ розчинъ пекельного камѣня (нiтрату срѣбла), котрый розкладає ся черезъ дѣланє свѣтла. Срѣбло въ формѣ дрôбного чорного порошку осѣдає по тѣлѣ, покрывае єго непрерывною металiчною верствою и вôдтакъ приготовляє єго до гальванопластики. Коли покрые ся верствою мѣди, то герметична тая поволока хоронить єго вôдъ всѣхъ вплывôвъ, котрî зъ часомъ нищать всѣ органичнî матерiѣ.

[1]) Попереду помѣщено въ сѣмъ выданю коротку житепись Олексы П. Стороженка, а въ кôнци — поясненє деякихъ, въ Галичинѣ менше уживаныхъ слôвъ.

Мотта въ Туринѣ еще важнѣйше зробивъ вôдкрытє. Вôнъ не задоволяє ся тымъ, щобы покрыти тѣло верствою мѣди, а хоче єго просто замѣнити въ мѣдь. (Очевидно не належить того розумѣти такъ, що кости и мяснѣ можна безпосередно перемѣнити въ металь). При помочи вôдповѣдного препарату хемічного, въ котрôмъ намочувавъ органичнй тканки, удало ся єму перемѣнити ихъ составъ, не перемѣняючи формы; опôсля-же такъ препарованй тканки клавъ въ розтвôръ купоросу мѣдяного (синого камѣня), котрый пôддававъ електролізѣ. И въ самôмъ дѣлѣ материя органічна наскрôзь покрывала ся мѣдею.

Професоръ Мотта не выявивъ секрету, якъ робить ся той особливый хемічный препаратъ, а смерть перешкодила єму зреалізувати гадку о цѣлковитôмъ зметалізованю тѣла.

ЗАМѢТКИ БИБЛІОГРАФИЧНЙ.

— *Дзвôнокъ.* Письмо илюстроване для дѣтей и молодѣжи. Доси выйшло 3 числа. Крôмъ хорошои титуловои вінєтки подыбуємо въ кождôмъ числѣ ще двѣ бôльшй илюстраціѣ, и такъ въ ч. 1.: Дерево какаове и портретъ Юрія Федьковича; въ ч. 2.: Святый Кирило яко учитель вѣры Христовои и Петро Конашевичь Сагайдачный; а въ ч. 3.: Знаки войска козацкого, якъ: хоругвь, бунчуки, пѣрначь, булава и печатка, и Лисъ Микита. Змѣстъ чиселъ выказує пожадану для дѣтей рôжнородностъ и напрямъ патріотичный.

— *Руска исторична Бібліотека* пôдъ редакцією Олександра Барвѣньского. Томъ XII. Историчнй монографіѣ Миколы Костомарова. Томъ V. Богданъ Хмельницкій. Томъ IV. Цѣна 1 зр. 60 кр. Въ Тернополи 1889. До тому того доданй историчнй думы про Богдана Хмельницкзго и ихъ варіянты.

— *Галицко-Русская Библіографія XIX. стольтія.* Ивана Ем. Левицкого. Выпускъ XII. и XIII. Томъ II. Львôвъ 1889. Выпускъ XII. обнимає библіографію зъ р. 1867—1869, а выпускъ XIII. зъ р. 1769—1870.

— *Реалізмъ въ літературѣ и штуцѣ и границѣ єго управленя.* Розправа д-ра К. Г. Авторъ признає управленє лишь природному и умѣрковаиому реалізмови и выступає рѣшучо противъ натуралізмови. (Порôвнай статю М. Подолиньского „Реалізмъ въ штуцѣ". „Зоря", 1883, чч. 1—8).

— *Бібліотека для молодѣжи.* Рочникъ V. Книжочка 11. Въ Чернôвцяхъ.

— *Коляды.* Партитура на чотыри голосы мужескй. Згармонізовавъ и выдавъ Остапъ Нижанковскій. Львôвъ. Цѣна 25 кр. а. в. Книжка обнимає 20 нашихъ найпопулярнѣйшихъ колядъ, а найлѣпшимъ доказомъ, що вдоволила зовсѣмъ нашу музикальну публіку, єсть тое, що накладъ въ кôлька недѣль вже зовсѣмъ вычерпавъ ся.

— *И. П. Котляревскій* Москаль Чаривныкъ. Малороссійская опера въ 1 дѣйствіи. (Дешевая Бібліотека N° 82). Петербургъ 1889. Стор. 43 въ вел. 32-ку.

— *И. Спилка.* На Кубани. Оповиданьня. Харкôвъ 1889. Стор. 27 въ 16-ку. Цѣна 3 коп.

— *И. Спилка.* На пивночи. Оповиданьня. Харкôвъ 1889. Стор. 30 въ 16-ку. Цѣна 10 кр.

— *Г. Ѳ. Квитка.* Сочиненія. Повѣсти и разсказы Грицька Основяненка. Томъ III Подъ редакцією А. Потебни Харковъ 1889. Цѣна 1 руб.

— *И. Манджура* Степови думы та спивы. Петербургъ 1889. Стор. 37 въ 8-ку.

— *Г. А. Ашкаренко.* Конотопська видьма. Хвантастычна кумедія у 5-ты діяхъ и 8-мы одминахъ. (Зъ оповидання Квитки). Кременчугъ 1889. Стор. 90 въ 8-ку. Ц. 40 коп.

— *І. Певный.* Малюнки справжнёго життя. У Петербурзѣ 1889. Стор. 59 въ 12-ку.

— *И. Левицкый.* Чортяча спокуса. Оповиданьня. Кіевъ 1889 Стор. 52 въ 12-ку. Цѣна 12 коп.

— *И. Тарасенко* На Вкраини. Вирши, письни и пересьпиви. Кіевъ 1889. Стор. IV + 79 въ 12-ку. Цѣна 40 коп.

— *И. П.* Довгоязыка Хвеська. Оповиданьня. Кіевъ 1889. Стор. 24 въ 16-ку. Цѣна 10 коп.

— *В. Чайченко.* Безъ хлиба. Оповиданьня. Кіевъ 1889. Цѣна 70 коп.

— *В. Александровъ.* Письня про Гарбуза Рослинный эпосъ по народний теми. Харкôвъ 1889. Стор. 16 въ 16-ку.

— *И. З. Р-ая.* Чорноморець у неволи. Кіевъ 1889. Стор. 28 въ 16-ку.

— *Г. М. Бораковскій.* Де два цилуються, третій губъ не протягай! Водевиль въ 1 дѣйствіи. Кіевъ 1889. Стор. 54 въ 16-ку.

— *Г. М. Бораковскій.* Влюбленый жидъ. Водевиль шутка въ 2 д. Друге выданьня. Кіевъ 1889. Цѣна 25 коп.

— *М. Антипенко.* Молодый Чорноморець. Малороссійскія письни знаменитыхъ писателей Котляревского, Шевченка и др. Москва 1889. Стор. 128 въ 12-ку.

— *М. Кононенко.* Москаль, змій та царивна. Казка въ двохъ частинахъ. Кіевъ 1889. Стор. 128 въ 16-цѣ. Ц. 35 коп.

— *К. І. Ванченко.* Вечиръ на хутори, або Василь та Галя. Кіевъ 1889. Стор. 56 въ 16-цѣ. Цѣна 20 коп. Друковано въ 8000 прим.).

— *В. О. Потапенко.* Надъ кручею. Эскизъ. Кіевъ 1889. Стор. 32 въ 16-ку. Цѣна 15 коп.

— *Нечуй Іван.* Пропащі, повість. Львівъ 1889. Стор. 47 въ 8-цѣ. Цѣна 15 кр.

— *Володимир Кальба.* В Швайцарії, поема Ю. Словацкого. Львôвъ 1890. Стор. 22 въ 32-ку Цѣна 10 кр.

— *В. Сивенький.* Геростратъ, монологъ у трьох сценах. Львôвъ 1889. Стор. 8 въ 16-ку. Цѣна 10 кр.

— *Иванъ Нечуй.* Причепа, повѣсть. Выданье друге. Львôвъ 1889. Стор. 351 въ 8-ку. [Бібліотека „Дѣла". Томъ XXXII.] Цѣна 1 зр. 50 кр.

— *Емиль Золя.* Мрѣя, романъ. Львôвъ 1889. Стор. 267 въ 8-ку. [Бібл. „Дѣла". Томъ XXXIII.]

— Змѣстъ *Кіевскои Старины* за мѣсяць Падолистъ 1889 р.: I. Воспоминанія о рекрутчинѣ по прежнему порядку. Б. С. Познанскаго. — II. Воспоминанія М. К. Чалаго. — III. Культурныя переживанія. LXXXVII—CVII. Проф. Н. Ѳ. Сумцова. — IV. Къ исторіи русскаго просвѣщенія XVII. вѣка. В. Н. Сторожева. — V. Очеркъ стариннаго быта Волыни и Украины О. И. Левицкаго. — VI. О статьяхъ Богдана Хмельницкаго. (1654 г.). П. А. Шафранова. — VII. Анастасія Яковлевна Марченко. (Т. Ч. или А. Темризовъ). Очеркъ. Е. С. Некрасовой. — VIII. Документы, извѣстія и замѣтки. Столѣтіе кіевской первой гимназіи, какъ учебнаго заведенія. Садовскаго. Еще объ Иванѣ Поповичѣ. Ив. Н. Бібліографическія замѣтки. Архим. Леонида. Англійское извѣстіе 1736 г. о запорожцахъ. Н. В. Молчановскаго. Четыре письма. О. М. Бодянскаго. 1855—58 гг. А. Л. Образцы старосеминарской поэзіи. П Левицкаго. — IX. Для справокъ. — X. Бібліографія. — XI. Объявленія. — Приложеніе: 1) Мемуары, касающіеся исторіи ю. Россіи. — За мѣсяць Грудень 1889 р.: I. Александръ Степановичъ Лашкевичъ. (Некролôгъ). — II. Воспоминанія М. К. Чалаго. — III. Подсудокъ. Очеркъ изъ волынской хроники. Николая Сарнецкаго. (Переводъ съ польскаго). Н. М. — IV. Культурныя переживанія. CIX—CXX. Проф. Н. Ѳ. Сумцова. — V. Отвѣтъ на полемическую замѣтку В. Г. Васильевскаго. Проф. Ѳ. И. Успенскаго. — VII. Документы, извѣстія и замѣтки. Опись имѣній Бороздъ, 1638 г. А. Л. Запорожье въ концѣ XVIII. вѣка. Ал. М. Лазаревскаго. Двѣ лирницкія пѣсни Къ пребыванію Карла XII. въ Бендерахъ. Ал. И. Маркевича Къ исторіи землевладѣнія въ лѣвобережной Малороссіи. В. П. Науменка. Къ исторіи Мазепиной измѣны. А Л — VII. Бібліографія. — VIII. Объявленія. — Приложеніе: 1) Портретъ А. С. Лашкевича.

Спростованє. Въ Ч. 24. „Зорѣ" зъ р. 1889: Стор. 400. въ поезіи „Ранокъ на березѣ ставу" 9. строфка ст. 2. замѣсць *Разомъ лърники* має бути *Разомъ мужики.*

Переписка. Вп. *В. М.* въ Станиславовѣ: Пытаєте, чому не кôнчимо: Свѣтло правды и любови? Вôдповѣдь проста, бо доси ще кôнця не маємо. — Вп. *П. Крим....* въ Москвѣ: Манускриптъ сими днями вышлемо.

Вôдъ Администраціѣ.

Хто зъ нашихъ П. Т. читателѣвъ не хоче на сей рôкъ предплачувати „Зорю", зволить намъ се Число звернути, щобы мы могли остаточно управильнити накладъ.

Вôдповѣдає за редакцію: **Петро Скобельскій.**

Выдає **Товариство имени Шевченка.** Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка, пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ XI. Львôвъ дня 15. (27.) Лютого 1890. **Число 4.**

Выходить два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого, въ объемѣ 2—2½ аркуша.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **8**, улиця Академична.

ЗОРЯ

Пренумерата выносить: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр., на чверть р. **1** зр. **25** кр.

Пренумерату належить присылати до **администрациѣ „Зорѣ“** (улиця Академична ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Гава и Вовкунъ.

Верхомъ полонины, стежкою що вела черезъ Дѣлъ зъ Дрогобича лѣсами та вертепами до села Н., ишли два пѣшоходы. Стежка вилась передъ ними зеленою смугою. Невеличка полонина, зъ усѣхъ бокôвъ понизше окружена лѣсами, всмѣхала ся до нихъ тысячами пахучихъ квѣтôвъ, травъ та всякого зѣля, витала ихъ таємничимъ куканємъ зазулѣ въ гущавѣ, крикомъ сойки, трѣскотомъ великихъ гôрскихъ сверщкôвъ, що поки сидять въ травѣ — чорнй й невиднй, а коли до нихъ наблизити ся, то зрываютъ ся, розпускаютъ широкй червонй крильця и лопотячи ними звôнко й мельодійно, перелѣтаютъ кôлька крокôвъ и знова тонуть въ пахучôй зелени. Довкола нашихъ пѣшоходôвъ повно було того могучого чару лѣтнои гôрскои природы, запаху, зелени, свѣжости, тепла, куканя, шелесту и тыхъ летучихъ сверщкôвъ, що мовь живй огники що хвилѣ выривались передъ ихъ ногами зъ травы и зъ трѣскотомъ пирскали на всѣ боки. Природа всмѣхала ся до нихъ усѣмъ своимъ єстествомъ, розстелювала передъ ними зъ вершка полонины пречудовый видъ, якій рѣдко подыбати можна навѣть въ нашихъ благословенныхъ Карпатахъ, видъ на величезну панораму низшихъ и высшихъ верхôвъ, то порослыхъ буйными, невынищеными ще лѣсами, то рябѣючихъ стадами овець, волôвъ та коровъ, що немовь рôжнобарвнй зернята фасолѣ пересыпали ся та мѣшали ся по вôдлогихъ темно-зеленыхъ скатертяхъ. Свѣжій, крепкій вѣтрець, що потягавъ вôдъ тыхъ далекихъ верхôвъ, доносивъ до слуху нашихъ пѣшоходôвъ легесенькій бренькôтъ дзвôнкôвъ, туруканє рогôвъ скотарскихъ та тужливый плачь тримбѣты.

Але нашимъ пѣшоходамъ було мабуть не до красоты природы, и коли вони, задыханй й облитй потомъ, ховзаючись що крокъ по твердôмъ, блискучôмъ та ховскôмъ моху пôдъ ногами, выдрапали ся на вершокъ полонины и тутъ-же попадали на зелену скатерть и немовь вôдъ разу й потонули въ пахучôй зелени, — то зробили се тôлько зъ утомы, а не для того, щобъ любувати ся природою.

Були то на першій поглядъ дуже недôбранй товаришѣ. Одинъ, хлопъ величезный якъ оборожина, широкій въ плечехъ якъ дверѣ, зъ руками й ногами такъ великими та дужими, якъ у старого медведя, рудый, зъ сѣрыми очима и зъ выразомъ якоись тупои заѣлости, а другій невеличкій, чорнявый, верткій та проворный, зъ цѣкавымъ поглядомъ ящѣрки и зъ мôцными вилицями мясожерного невеличкого звѣрка, котрый, якъ то кажуть, „хочь не вкусить, то налякає“. Оба були жиды. Се видно було по закрученыхъ пейсахъ, рѣдкихъ неголеныхъ бородахъ, коротко обстриженыхъ головахъ накритыхъ засмальцьоваными ярмурками — повстянй, мягкй, чорнй капелюхи вони вôддыхаючи поскидали обôкъ себе въ траву, — та по чорныхъ, довгихъ шовковыхъ бекешахъ, котрй, якъ и все ихъ убраня, ясно свѣдчили, що перебули вже не одну слоту та пригоду.

— Слухай, Вовкуне, — почавъ вôдсапавшись меншій жидъ, не рушаючись зъ мѣсця, на котрому лежавъ пластомъ, мовь полѣно, — слухай, небоже, я щось прочуваю, що мы тутъ не зробимо доброго ґешефту!

Силачь, котрого названо Вовкуномъ (мабуть по книжному вôнъ звавъ ся Елькуне, але єго товариш кликавъ єго такъ, якъ єго „перехрестили“ хлопы), не вôдповѣвъ нѣчого на тй слова, тôлько кинувъ ся якось люто въ травѣ, мовь здоровенна щука въ шварѣ, коли неподалеку побачить цѣлу юрбу плотиць, и буркнувъ щось пôдъ носомъ, немовь „дурниця“, а немовь такъ собѣ неартикулованый гаркôтъ.

— Ты не бери сего за зле вѣщованє, — додавъ поквапно меншій жидокъ, немовь бажаючи втихомирити гнѣвъ товариша. — Я тôлько бою ся нового грунту. Я тутъ нѣколи не бувавъ, не знаю людей...

— Бойкôвъ не знаєшь? — сердито гаркнувъ Вовкунъ.

— Бойкôвъ то я знаю, але тôлько тыхъ, що приходять на торгъ до мѣста. Тамъ я зъ ними дуже добре вмѣю обходити ся. Тамъ вони тихй та смирнй, якъ ягнята.

— Всюды такй! — сказавъ мовь припечатавъ Вовкунъ.

— Ей, Вовкуне, не впевняй ся ты такъ дуже на свою силу! — хитаючи головою сказавъ меншій жидъ. — Можемо й тутъ перерахувати ся такъ само якъ въ Бориславѣ.

Вовкунъ схопивъ ся, мовь ужаленый.

— Нѣ, Гаво, — скрикнувъ вôнъ, — ты менѣ перестань балакати про Бориславъ! Що зъ воза впало, то пропало!

— А все таки не завадить придивити ся, куды и якъ воно впало. Може й твоє село въ ту саму дѣру зъ воза впасти.

— Плетешь небылицѣ, Гаво, — скрикнувъ Вовкунъ. — Въ Бориславѣ анѣ ты не виненъ, анѣ я не виненъ. Виненъ Борыславъ, винно наше прокляте щастє!

— А ты, Вовкуне, хиба не небылицю отсе сказавъ? — ураженый вôдповѣвъ Гава. — Наше щастє! Ану, придивѣмъ ся троха близше тому щастю! Мы жили собѣ, не знаючи одинъ другого. Я торгувавъ чѣпцями, кожухами, шматами и чортъ зна чимъ, а ты выроставъ въ лѣсахъ мѣжь гонтарями, трачами та теслями, а далѣ пустивъ ся торгувати деревомъ. Чи такъ я говорю?

— Ну, и що зъ того всего? Адже я се й самъ добре знаю!

— Нѣ, ты почекай Вовкуне, — говоривъ Гава, пôднявшись пôвъ тѣломъ и пôдперши голову лôктемъ, — треба докладно розмѣркувати, якъ воно було, то може побачимо, черезъ що мы въ Бориславѣ провалили ся. Ну, здыбались мы въ Стрыю на торзѣ, познакомились, розбалакались. Оденъ одному свои пригоды выкладаємо. Звѣсно, и оденъ и другій нарѣкаємо на тяжкій часы, на кепскій зарôбки, — се вже такъ заведено, щобы нѣколи не хвалити того, що є. Правда, Вовкуне? Аджежь намъ и одному й другому зарôбки въ ту пору добре йшли!

Вовкунъ тôлько головою похитавъ и буркнувъ пôдъ нôсъ щось таке, що можна було зрозумѣти и „еге“ и „чортъ-бы бравъ!“ А Гава мовь пявка всысаючись въ те болюче мѣсце єго споминокъ торочивъ дальше нитку за ниткою, пасмо за пасмомъ.

— А тодѣ Бориславъ тôлько що розцвивъ ся, розпаношивъ ся. Тысячѣ жидôвъ маєтки робили на нафтѣ. Гукъ и шумъ вôдъ Бориславa йшовъ на все Пôдгôрє, що я кажу, на ввесь край. Не було такого жида, котромубъ тодѣ ота кипячка въ нôсъ не вдарила. Отъ и не диво, що й мы оба, немовь зговоривши ся, разомъ завели рѣчь про Бориславъ. И ты тамъ бувавъ зъ деревомъ и придивлявъ ся всему ґешефтови, и я бувавъ зъ своимъ крамомъ и самъ неразъ добрій ґешефты въ Бориславѣ робивъ. Балакали мы, балакали, и чимъ бôльше товкли про той Бориславъ, тымъ вôнъ намъ красшій, понадливѣйшій здававъ ся. Ну, просто такъ, якъ меду полизати! Тыжь не забувъ сего, Вовкуне?

— Тьфу на тебе! — скрикнувъ Вовкунъ, кидаючись въ травѣ, мовь звѣрь въ сѣти. — И по що ты вгрызъ ся въ той проклятый Бориславъ? Що тобѣ за привємнôсть мучити мене? Лѣпшебъ я бувъ и не знавъ єго и не чувавъ про него!

— А ты думаєшь, що менѣ такъ солодко теперь про него згадувати? — вôдповѣвъ Гава. — Чи то я менше стративъ вôдъ тебе? Ой, Вовкуне! Ажь серце въ менѣ розрыває ся, коли подумаю, що я стративъ усѣ свои грошѣ! Два тысячѣ риньскихъ, Вовкуне, тажь то капіталъ! Ты тôлько помѣркуй, що я на тій грошѣ дванадцять лѣтъ гарувавъ, ой, тяженько гарувавъ! Я нѣколи ночи не доспавъ, обѣду не доѣвъ, бѣгавъ, кидавъ ся, туманивъ хлопôвъ, пôдлизувавъ ся шандарамъ — ой, тяжко згадувати про всѣ тій способы, якъ я до гроша доходивъ. И складавъ, и хухавъ на те, и тѣшивъ ся тымъ, якъ власною душею! Два тысячѣ риньскихъ, тажь то капіталъ, Вовкуне! Я мôгъ уже покинути всякій гендель, взяти аренду на селѣ, позычати хлопамъ грошѣ на проценты и жити собѣ якъ панъ! А теперь...

И Гава урвавъ ту бурливу бесѣду и припавши лицемъ до землѣ, тяжко захлипавъ.

— Гаво, Гаво! — озвавсь до него Вовкунъ, далеко вже мякшимъ голосомъ, — ты зновъ починаєшь? Ще не досыть ты наплакавъ ся та нарощибавъ ся? Чи ты думаєшь, що се на що придасть ся, що слѣзми вернешь хочь одинъ крейцаръ изъ утраченого капіталу?

— Знаю се, знаю! — зойкнувъ Гава, не вôднимаючи лиця вôдъ землѣ, — але щожь я на те пораджу, коли въ менѣ серце розрыває ся, кôлько разôвъ спогадаю про свои грошѣ! Ну, по просту серце розрыває ся! Вытримати не можу, такъ менѣ ихъ жаль!

И раптомъ зôрвавши ся зъ землѣ, вôнъ сѣвъ, лице єго оживилось, заблищали очи, мокрій ще вôдъ слѣзъ, и вôнъ прудко махаючи руками заговоривъ, немовь горохомъ посыпавъ:

— Кудыжь пакъ! У мене два тысячѣ готовыхъ, у тебе звышь пôвторы! Якъ-же зъ такими грôшми, та ще зъ крепкими руками та молодыми головами не стрѣбувати щастя, не кинути ся въ крутѣжь, щобъ и собѣ въ ньому зловити товсту рыбу? Цѣлый моргъ грунту за дорогій грошѣ купили, пять закопôвъ вôдъ разу розпочали — якъ не въ одномъ, мовлявъ, то въ другôмъ наше щастє буде, — пôвъ року промучились, свои грошѣ закопали — кипячки анѣ цяты! Що, чи не ладно? Продали одинъ закôпъ и четверту часть грунту — заробили на нихъ, и другій разъ впакували все въ останнй три закопы, зъ такимъ самымъ щастємъ. Продали другій закôпъ и другу четвертину грунту — хочь и не заробили вже, але таки пятьсотъ риньскихъ дôстали — пятьсотъ риньскихъ за нашй пôвчетверти тысячѣ, Вовкуне! ой, голова трѣскає! — щобъ було хочь зъ тымъ ратувати ся! Нѣ, ты вже якъ вперъ ся, то такъ якъ вôлъ лобомъ: коплѣмъ тай коплѣмъ! И то закопали! Останнѣхъ закопôвъ нѣхто вже й купувати не хотѣвъ. Ледво зъ тяжкою бѣдою притягли мы до нихъ у сполку Германа Гольдкремера, а правду кажучи, стали самй у себе за дешевыхъ робôтникôвъ. Тай доробились такъ, що мало смерти не пожили!

И Гава урвавъ та докôрливымъ поглядомъ дививсь на Вовкуна. Той лежавъ на животѣ, повернувши до сонця свои широченнй плечѣ та зложивши голову на лôктяхъ розложеныхъ по травѣ. Рукавы єго бекеши попропорювались на лôктяхъ, такъ що зъ нихъ выглядала брудна сорочка зъ пасманистого перкалю. Бачилось, вôнъ дрѣмавъ пôдчасъ тои горячои балаканки, але коли Гава замовкъ, вôнъ звôльна обернувъ ся лицемъ до него и запытавъ:

— Значить, Гаво, по твоєму я всему виненъ?

— Богъ зъ тобою! — скрикнувъ Гава, — хибажь я се сказавъ?

— Аджежь нарѣкаєшь на мою впертôсть! Ой Гаво, Гаво, хочь якій ты розумный, але бачу, що тобѣ ще богато треба вчити ся! Дежь ты бачивъ, щобы хто на свѣтѣ довершивъ якого, хочь-бы й найменшого дѣла, безъ упертости, безъ заѣлости? Моя вдача така, що якъ уже въ що вдамь ся, то зажмурю очи, сцѣплю зубы и пру тай пру, доки силы стає! А якъ почнешь пôдчасъ роботы роздумувати та мѣркувати та навгадъ угадувати, що буде, то по просту страхъ тебе проймає и руки опадають.

— Не про те, не про те я говорю, Вовкуне! — болѣзно якось закричавъ Гава. — И не въ докôръ тобѣ! Аджежь я не забувъ, що колибъ не ты, то я певно не живъ-бы вже на свѣтѣ. Ты выратувавъ мене зъ тои проклятои ямы, въ котрôй мы замѣсць кипячки докопали ся такого жерела воды, що мало насъ на мѣсци не позатоплювала Ой Вовкуне! Тодѣ, въ тôй страшнôй хвили, коли вода бухнула намъ зъ пôдъ нôгъ, коли рôвночасно береги нашои ямы почали усувати ся, цѣмбринє трѣщати и валити ся, коли менѣ бачилось, що весь свѣтъ валить ся надъ нашими головами и що нема для насъ ратунку, тодѣ, пригадую собѣ, середъ натовпу смертельнои трѣвоги менѣ раптомъ въ головѣ блыснувъ той тихій потôчокъ схованый мѣжь лозами та вербами, въ котрôмъ я ще малымъ хлопцемъ любивъ ловити раки. Тій раки були початкомъ мого зарôбку, и ось тому то, коли мы вы-

ратувались зъ ямы и стали надъ нею та почали ревти та кричати та плакати та руки ломати, — въ моѣй головѣ мимоволѣ одно дзвонило та гомонѣло: Геть вôдси, Гаво! Ту не твоє поле! Що ты маєшь бороти ся зъ землею, коли твоя натура тягне тебе до того, щобъ бороти ся зъ людьми!

— Отъ то, то, то, то! — радôсно пôдхопивъ Вовкунъ, схапуючись зô свого лежаня. — А я хиба щожь тобѣ кажу? хиба куды тебе веду?

— Почекай, Вовкуне, — смутно сказавъ Гава. — Рыбакъ, що хоче рыбу ловити, закидає сѣть у виръ, де тои рыбы богато, де вона юрбами ходить. Оттакъ и менѣ здаєсь, що менѣ-бы въ мѣстѣ своє дѣло робити, де богато всякого народу, де зъ тысячныхъ бокôвъ можна скористати, а не въ селѣ. Я вже привыкъ въ мѣстѣ рушатись, чую ся тамъ свобôднымъ, веселымъ и охочимъ, що хвиля роззираю ся довкола, де-бы можна скористати. А тутъ я боюсь, що зновъ буде те саме, що въ Бориславѣ: запряжемо ся до чогось одного и самѝ собѣ наложимо пута на руки й на ноги. Ну, и скиснемо такъ, якъ раки на мѣлкôмъ узберѣжю!

Вовкунъ слухаючи тыхъ слôвъ, замѣсць попадати въ задуму та засумованє, тôлько прояснювавъ ся, пôднимавъ ся, немовь рôсъ цѣлый, дôткнувши ся чародѣйнои гôрскои землѣ. Вôнъ ставъ на рôвнѝ ноги и выпростувавъ ся передъ сидячимъ та похнюпленымъ Гавою въ весь свôй величезный рôстъ. Вôнъ ожививъ ся, очи єго горѣли и зъ устъ щезъ выразъ тупои заѣлости.

— Такъ-же й говори! Такъ-же й говори! — кричавъ вôнъ, розмахуючи руками. — Ось теперь тôлько высковзнула ся правда зъ твоихъ устъ. Я такъ и знавъ, що тебе тягне до мѣста, до того бруду, до тои духоты, до шматокъ, латокъ, шерстины, кожушины! Тьфу, Гаво, встыдай си! Ты неразъ передо мною смѣявъ ся зъ свого першого вчителя, старого Файвеля, що все було говорить: „A güt Geschäft! Добре йде!“ — а по шѣстьдесяти рокахъ такого „güt Geschäft“ тôлько всего й доробивъ ся, що по єго смерти найдено у него три десятки зашитѝ въ старôмъ капелюсѣ, тай то найшла не єго родина, а той жидъ, що купивъ той капелюхъ на „шмáтки“ за 10 кр. Тьфу, Гаво! Хибажь се житє, хиба се заробокъ? А я бачу зъ усего, що й тебе до того тягне!

Гава пôдъ вплывомъ тыхъ слôвъ мовь кропивою попеченый и собѣжь схопивъ ся на рôвнѝ ноги и замахавъ руками, але Вовкунъ не давъ єму до слова прийти.

— Ага, бачишь, що мои слова попали тобѣ въ живе мѣсце! — кричавъ вôнъ смѣючись, — треплешь руками, якъ пôдстрѣленый. Але я ще разъ кажу: Чого ты въ мѣстѣ доробишь ся? Кидаєшь ся на тысячу бокôвъ, всюды щось урвешь, але тото щось неразъ не варте й торбы сѣчки. Ну, скажи, ты проживъ доси въ мѣстѣ цѣлыхъ пятнадцять лѣтъ, и богато ты заробивъ? Двѣ тысячѣ! Овва, то ми сума! Нѣ зъ того жити, нѣ вмерти!

— Але ты й тôлько не заробивъ, живучи въ горахъ! — ѣдко замѣтивъ Гава.

— Бо дурень бувъ, Гаво, дурень бувъ! Не знавъ, до чого взяти ся!

— А теперь знаєшь?

— Певно, що знаю! Хибажь инакше я бы провадивъ тебе сюды? И не тôлько знаю, до чого взяти ся, але маю певнôсть, що все добре пôде!

— Овъ! Навѣть певнôсть маєшь? — зъ насмѣшкою спытавъ Гава.

— Такъ, Гаво, навѣть певнôсть маю! — кричавъ все бôльше розпалюючись Вовкунъ. — Ты не смѣй ся, а послухай, що я тобѣ скажу. Самъ я може-бы й не бравъ ся до того ґешефту, а бодай не мавъ-бы певности, але зъ тобою, Гаво, зъ твоєю головою я смѣло йду. Мы оба мусимо сего доконати!

— Чого такого? — запытавъ Гава, вытрѣщивши на Вовкуна зацѣкавленѝ очи.

— Е, чого такого! — вôдказавъ Вовкунъ, махнувши рукою. — Ходи лишень сюда! — И Вовкунъ силою потягъ Гаву на самый найвысшій шпиль, на вывокій копець зъ камѣня, що означувавъ границю села Н. — Гляди въ низъ! Бачишь тѝ лѣсы чудовѝ, нетыканѝ ще вырубомъ, тѝ полонины, тѝ стада волôвъ и овець, що по нихъ пасуть ся, мовь плавають въ зелени? Все се мусить бути наше! Не вѣришь? Вѣрь або не вѣрь, а я тобѣ кажу, що такъ воно буде, и не за десять анѣ за пятнадцять лѣтъ, а за рôкъ або за два!

— Н-ну, се вже... трохи... — пробовкнувъ недовѣрчиво Гава, але Вовкунъ не давъ єму скôнчити.

— Думаєшь, що зъ такимъ капіталомъ, якій у насъ теперь до спôлки є въ кишени, зъ тыми тридцятьма риньскими не яло ся починати такого ґешефту? То пуста думка, Гаво! Се ґешефтъ такій, до котрого не потрѣбно нѣчого, тôлько добрыхъ рукъ и проворнои головы! А до того якъ разъ мы оба й є. У мене руки добрѝ! — и Вовкунъ розмахнувъ своими медведячими лапами, а далѣ, щобъ стрѣбувати ихъ силу, вхопивъ смерековый стовпъ граничный, що сторчавъ на вершку кôпця, вырвавъ єго, замахнувъ нимъ мовь паличкою и шпурнувъ далеко въ низъ, — руки въ мене, якъ бачишь, хвалити Бога! а въ тебе голова мудра та проворна — и нѣчого намъ бôльше не треба! Ну, поглянь лишень, поглянь добре довкола, и скажи самъ, чи для такои красоты, для такого ґешефту не варто запрягти ся на рôкъ, на два?

Гава мовчавъ. Вовкунôвъ огонь, бачилось, звôльна переходивъ и въ єго душу. Вôнъ стоявъ на кôпци и очима пожиравъ чудову гôрску околицю, що стелилась передъ нимъ.

— Ага! — радôсно скрикнувъ Вовкунъ, — бачишь, починаєшь смакувати! Чекай лишень, ще ты не те скажешь, коли зôйдемо въ долину, коли побачишь село, розбалакаєшь ся зъ хлопами, пôзнаєшь двôръ, дѣдича! По просту, Гаво, пальцѣ оближешь ще й меду не коштувавши!

— Ну, ну, — на пôвъ недовѣрчиво, а на пôвъ похопливо сказавъ Гава.

— Кажу тобѣ: хлопы, якъ дѣти, а богатѝ, якъ чорты! Ту зъ одными волами якѝ ґешефты можна робити! Ну, та сего не я тебе стану вчити! Але головна рѣчь — двôръ! Двôръ має отѝ лѣсы, найбôльшу часть полонинъ — усе, що ту бачишь — двôрске! Тожь до двора мусимо взяти ся зъ цѣлою силою, руками й ногами. И кажу тобѣ, Гаво, нѣгде на свѣтѣ ты може не найдешь другого двора, другого дѣдича, зъ котрымъ-бы такъ легко можна було дôйти до кôнця, якъ зъ тутешнимъ! Я вже маю уложено въ головѣ, якъ пôдъ него пôдôйти, але то така рѣчь, що передъ часомъ нема що зъ нею выхацувати ся. Роздивимо ся, то й порадимо ся. Тôлько я певный, що все буде добре.

Гава слухавъ тыхъ слôвъ уже безъ тѣни недовѣрчивости. Одна згадка о ґешефтахъ зъ волами, кинена Вовкуномъ може й зовсѣмъ случайно, розбудила въ єго головѣ цѣлый рядъ давно лелѣяныхъ думокъ и мрѣй. Аджежь вôнъ неразъ думавъ о ґешефтахъ зъ волами

и укладавъ ихъ собѣ въ головѣ, навѣть баришѣ богатй рахувавъ! Аджежь передъ стрѣчею зъ Вовкуномъ вонъ думавъ уже при нагодѣ взяти ся до того ґешефту. Та ба, проклятый Бориславъ клиномъ вбивъ ся въ его голову, въ цѣле его житє и запаморочивъ усѣ давнй замыслы. Але теперь годѣ! Теперь Гава почувъ, въ той самой хвили, коли отамъ стоявъ на найвысшомъ шпилю горы, на камяномъ конци граничномъ, що та бориславска болячка починає швидко сходити зъ его душѣ и заживати, що въ его нутрѣ прокидає ся давній Гава, сѣльскій хлопець и сѣльскій гандлярь. Поглядъ его въ якойсь нетямѣ зависъ на противлежачой полонинѣ, де паслись стада воловъ и овець, а далѣ поднявсь и зустрѣвъ середъ блакитного моря невеличку темну плямку, що звольна, широкими, плавными кругами, колесила понадъ цѣлымъ крайобразомъ. То бувъ здоровый горскій орелъ. Вонъ довго кружлявъ шукаючи добычѣ, плававъ въ повѣтрю зъ широко розпростертыми крилами, зовсѣмъ не порушуючи ними, спускавъ ся, спускавъ ся въ низъ, немовь сковзавъ ся по похилой площинѣ, а потому наразъ, махнувши сильно крильми, зновъ схапувавъ ся въ гору и тонувъ въ лазуровомъ туманѣ. Якась невысказана любость обняла Гаву, коли придивлявъ ся тому гарному, сильному птахови. Вонъ и самъ чувъ себе легкимъ та сильнымъ и готовъ бувъ летѣти та кружляти понадъ сею благословенною долиною та кидатись зъ недосяглои выжины на добычу.

— Ну, що, Гаво, — сказавъ Вовкунъ, зоскочивши зъ конця и збираючи своє манатє, розкидане по травѣ, — готовъ ты йти зо мною, щобъ здобувати отсй горы?

— Готовъ! — сказавъ твердо Гава.

— То ходѣможь! До села ще не близько.

Але въ той хвили зъ гущавы поблизького лѣса роздавъ ся выстрѣлъ и Гава скрикнувши зъ болю, скрутивъ ся обарѣнкомъ и покотивъ ся зъ конця въ низъ.

— Боже! — скрикнувъ Вовкунъ, прискакуючи до него. — Гаво, а тобѣ що такого?

— Ой! ой! ой! — стогнавъ Гава, держачись за лытку правои ноги и вючи ся по земли. — Ой, болить!

— Де, де болить? — допытувавъ Вовкунъ, приклякнувши коло него и стараючись водкленути водъ лытки Гавинй руки, зъ котрыхъ кровь пальцѣ почала выступати кровъ, капаючи на зелену траву.

Ровночасно въ низу на полянѣ показали ся два молодй паничѣ; одинъ изъ нихъ мавъ стрѣльбу на плечи; другій, що бувъ безъ стрѣльбы, бѣгъ передомъ прямо до жидовъ.

— Кричи, Гаво, кричи! — шепнувъ Вовкунъ, въ одной хвили зрозумѣвши, що стало ся, и Гава, побачивши такожь надходячихъ паничѣвъ, такъ почавъ кидати ся и такого наробивъ вереску, немовь-бы одержавъ не знати яку страшну рану. Не знати якъ и коли, не только руки его, але и лице явилось обмазане кровю и вонъ подабавъ на страхъ нещасного калѣку. Вовкунъ знай клячавъ та руки заламувавъ.

Надбѣгли й паничѣ — знанй намъ уже Едмундъ и Тоньо Трацкй, сыны властителя села Н., котрй по памятной купели пойшли були пройтись по лѣсѣ та при нагодѣ убити яку птицю.

— Що ту стало ся? Що ту стало ся? — скрикнувъ надбѣгаючи першій Тоньо.

— Ой, ой, ой! — репетувавъ не своимъ голосомъ Гава, — по мнѣ буде, чую, що по мнѣ буде! Ой, матѣнко моя, вже тобѣ не побачити больше свого сына!

— Що тобѣ стало ся, що? — допытувавъ Тоньо.

— Ой, пострѣлено! пострѣлено! — ревѣвъ Гава, немовь зъ него шкуру дерли.

— Але де? де?

— Ой, ой, ой! Тутъ! Отутъ! Отутъ! — кричавъ Гава, показуючи то на груди, то на животъ, то на крижѣ, то на ноги.

— Та бреше вонъ, жидовска личина! — зъ насмѣшкою сказавъ Едмундъ, наблизившись. — Аджежь въ люфѣ було всего пять заячихъ шротовъ, а трудно й подумати, щобъ усѣ въ него попали. Я прецѣнь до него не мѣривъ.

— Мундзю! — зъ докоромъ промовивъ Тоньо, котрый добре бачивъ, що братъ его сидячи за корчемъ, зъ пустоты таки взявъ бувъ на цѣль стоячого на конци жида и выстрѣливъ, закимъ Тоньо змогъ ему перешкодити. — Мундзю! Бой ся Бога, якъ можна бути такимъ неосторожнымъ!

— Ну, ну, почавъ уже! И що ему стало ся? Ручу тобѣ, що якъ только выкричить ся осьдека, то преспокойно встане и поде до дому.

— Алежь Мундзю, глянь, якій вонъ окровавленый, — сказавъ Тоньо, стараючись осмотрити Гавинй раны; той однакожь, не перестаючи кричати кидавъ ся и перевертавъ ся по травѣ такъ, що Тоньо нѣчого не могъ порадити.

— Иди, дурный! — сказавъ зъ выразомъ погорды и огидливости Едмундъ. — Охота тобѣ бабрати ся зъ жидомъ! Бачишь самъ, що вонъ на збытки такъ качає ся, щобъ тобѣ страху завдати. Ходи, оставь его, нехай собѣ качає ся. Швидко перестане, якъ побачить, що дурныхъ нема дома. — И Едмундъ узявъ за руку Тоня, котрый и самъ уже зачавъ подозрѣвати, що Гава только штуки передъ нимъ показує, а на дѣлѣ зовсѣмъ не такъ тяжко раненый, якъ чинить ся. Але въ той хвили поднявъ ся зъ землѣ Вовкунъ, що доси чяпѣвъ мовчки, нѣбы онѣмѣлый зъ болю. Вонъ выпрямивъ ся и зъ выразомъ якоись глухои злобы й заѣлости заступивъ паничамъ дорогу.

— Нѣ, панове, — сказавъ вонъ хрыплымъ голосомъ, — такъ чесни паны не роблять! Пострѣлити чоловѣка середъ горъ, то й розбойникъ потрафить! Ще й лишити насъ тутъ обохъ хочете! Нѣ, такъ не йде! Забилисьте мого товариша, то возьмѣть-же его собѣ, та й поховайте, або зварѣть тай зъѣжте!

Слова тй сказанй були такимъ твердымъ голосомъ и зъ такимъ выразомъ, що у обохъ паничѣвъ, а надто ще на видъ того велетня и силача, ажь морозъ пошовъ поза шкурою.

— Але... але... — пробовкнувъ оступаючись Едмундъ, — вонъ буде здоровъ, ему нѣчого не стане ся!

— Буде здоровъ! — обуреный скликнувъ Вовкунъ, — але бачите самй, що вонъ теперь кроку не може зробити! Мы люде подорожнй. Дежь мы подѣмось? Его треба пильнувати, гонти, — щожь я тутъ середъ лѣсовъ зроблю?

— Бачишь, Мундзю, бачишь, що ты наробивъ! — сказавъ Тоньо, а водтакъ обертаючись до Вовкуна, додавъ:

— А куды вы йдете?

— Се вже наша рѣчь, — сказавъ Вовкунъ. — Далеко йдемо.

— Ну, знаєте що, идѣть вы до нашого села и допытайте ся до двора, до дѣдича. Вже я тамъ то зроблю, що васъ десь примѣстимо, поки сей не прийде до здоровля!

Лице Вовкуна все ще не прояснювалось, хочь у очахъ єго заблыщали двѣ яркі искорки.

— А вы, панове, зъ двора?

— Такъ, мы дѣдичовї сыны!

Вовкунъ поклонивъ ся Тоньови.

— А прошу, вельможный паничу, скажѣть менѣ, якъ васъ маю звати?

— А тобѣ сего на що?

— Охъ, вельможный паничу, — хиляючись сумно сказавъ Вовкунъ, — вельможный паничь не прогнѣвають ся за те, що скажу! Бѣдный жидъ прийде до брамы, а тамъ слуги, двораки. Чеґо хцешь, жидзе? то у нихъ перше слово. А якъ жидъ скаже: мене тутъ якійсь панъ прислявъ, то заразъ спытають: що за панъ, чого прислявъ? А не зъумѣє жидокъ сказати, то заразъ жида въ каркъ тай за браму.

Всмѣхнувъ ся Тоньо на таку мову; особливожь смѣшна була величезна, могуча стать Вовкуна, коли вонъ кулився ся и крививъ ся и морщивъ зъ себе сироту.

— Ну, ну, не бой ся, у насъ нема того звычаю, — сказавъ Тоньо. — Скажешь, що паничь Тоньо казавъ тобѣ прийти, то нѣхто тебе не проженє. Ну, а будешь могъ зъ отсимъ калѣкою забрати ся?

— Не знаю, вельможный паничу, — кланяючись сказавъ Вовкунъ, — прийдесь хиба нести єго на плечахъ.

— А чень-же вонъ и самъ троха пôде? — сказавъ Тоньо.

Гава, що доси все ще качавъ ся по травѣ и стогнавъ то тихѣйше то голоснѣйше, при сихъ словахъ опять зайойкавъ. Вовкунъ тôлько головою мотнувъ.

— Прийдесь нести бѣдолаху, — сказавъ.

— А можебъ єму раны поперевязувати? — сказавъ Тоньо. — Я сеи штуки не вмѣю, але якъ треба, то допоможу.

— Не треба, не треба, — поспѣшно сказавъ Вовкунъ, — я самъ се зроблю. Дякую вельможному паничеви за ласку!

— Ну, коли такъ, то добре! — сказанъ Тоньо. — Мы пôдемо и приготовимо мѣсце, а вы прибувайте. А може выслати напротивъ васъ фôру?

На сї остатнї слова Тоньо вже не дôждавсь вôдповѣди. Вовкунъ приклякъ коло Гавы и принявъ ся осмотрювати єго рану, а Едмундъ зъ выразомъ великои нетерпеливости, сѣпаючи Тоня за рукавъ, потягнувъ єго зъ собою въ низъ, на лѣсову стежку, що вела до села.

— Ну, скажи менѣ, дурна ты голово, що се тобѣ приплыло, що ты такъ розпадаешь ся надъ тыми жидами и такї гôреми-тéремы имъ понаобѣцювавъ? — докôрливо крикнувъ Едмундъ, коли вже вôдôйшли вôдъ жидôвъ на кôлькадесять крокôвъ.

— Алежь Мундзю, бой ся Бога, — сказавъ Тоньо, — чоловѣкъ подорожный, скалѣченый зъ твоєи вины — — —

— Скалѣченый! Ха, ха, ха! — засмѣявъ ся Едмундъ. — Може де оденъ шрôтъ єго задрапнувъ, кровь зъ него пустивъ, а жидюга обмазавъ ся нею навмысне, — отъ тобѣ й усе калѣцтво!

— Грѣхъ тобѣ, Мундзю, таке говорити, — сказавъ Тоньо. — По щожь-бы вонъ се робивъ?

— По що? Ой, голово, голово! Бачить — паничѣ, тай думає: дай ко я зроблю ся калѣкою, може що выдру. Я-бы не знати що за те давъ, що вони не покажуть ся до двора, де-бы заразъ прийшлось розказати, хто вони, куды и вôдки, а попередъ усего показати раны.

— Ну, не покажуть ся, то й добре, мы нѣчого не стратили, — сказавъ Тоньо. — А такъ ихъ лишити не можна було.

— А я думаю, що коли й покажуть ся, — сказавъ Едмундъ, — то по просту спустити на нихъ собакъ, або пôслати слугу та дати по разу въ каркъ на дорогу.

Тоньо зачудуванымъ окомъ зависъ на гарно выкроєныхъ, рожевыхъ та делікатныхъ устахъ брата, зъ котрыхъ вылѣтали такї дикї, нелюдскї слова.

— Ну, не розумѣю тебе, Мундзю, — сказавъ вонъ по хвили. — И того не розумѣю, по що ты стрѣлявъ до того жида?

— Я? — запаленѣвшись вôдказавъ Мундзьо.

— А вжежь ты! Адже я зъ далека бачивъ, що ты до него мѣришь и тôлько що хотѣвъ крикнуги, а ты вже й выстрѣливъ. Мундзю, аджежь ты мôгъ єго убити!

— Убити! — скрикнувъ Мундзьо и поблѣдъ. — Ты вже заразъ: убити. Я мѣривъ въ лытки и думаю, що въ лытки й попавъ. Моя рука певна, а моя лефошôвка такожь не милить ся. А по що бестія жидъ стоявъ такъ на самôмъ кôнци, мовь остовпѣлый? Ну, просто такъ и свербѣли руки: а дай-но єму, щобъ пошкробавъ ся!

Тоньо тôлько плечима здвигнувъ на сю мову. Вони мовчки пôшли поручь стежкою и за хвилю потонули въ темнôй лѣсовôй гущавѣ.

А жиды тымчасомъ приникли середъ поляны, поки паничѣ не пôдуть. Мѣжь ними шептомъ ишла инша розмова.

— Ну, що ты, Гаво, — шептавъ Вовкунъ, — чи справдѣ дуже раненый?

— Здає ся, нѣ, — сказавъ Гава. — Отутъ тôлько въ лытцѣ щось штрикає, але кровь уже перестала йти.

— Ану покажи!

Вовкунъ оглянувъ зранену лытку. Шрôтъ проскочивъ шкôру и пустивъ кровь, але выскочивъ заразъ и застрягъ въ холявѣ чобота. Рана була зовсѣмъ пуста. Вовкунъ промывъ єї водою зъ поблизькои кернички, завязавъ шматкою, и Гава мôгъ зовсѣмъ выгôдно йти, хочь и троха налягаючи на ногу.

— Ну, и щожь, — сказавъ Гава, — пôдемо до двора, якъ намъ казавъ паничь?

— А вжежь пôдемо, Гаво! — сказавъ Вовкунъ. — Сежь нашъ ґешефтъ починає ся! Менѣ здаєсь, що се дуже добрый початокъ. Вôдъ разу зъ самымъ дѣдичомъ можемо розпочати — се вже половина цѣлои вдачѣ.

— Але якъ побачуть, що я здоровъ! — сказавъ Гава.

— Смѣй ся зъ того! — скрикнувъ Вовкунъ. — Хто побачить? Вони всѣ делікатне панство. А ты тôлько будь добре замазаный кровю, йойкай та стогни, то нѣхто зъ нихъ до тебе не приступить. Абы намъ хочь на кôлька день дали примѣщенє та ѣсти, щобъ мы не потребували на те тратити ся, то вже й то буде зыскъ. Але я думаю, що вôдъ того добродушного панича ще дещо бôльше вытягну! Добре йде, Гаво! Ходѣмъ теперь у лѣсъ, назбираємъ та напечемо грибôвъ и просидимо пару годинъ, щобъ вони думали, що ты такъ довго не можешь зъ мѣсця рушитись, а решту вже здай на мене!

Иванъ Франко.

ПРОЩАНЄ.

(Частина з Мицкевичевої поеми **„Konrad Wallenrod“**).

Зимою в ранцї снїг та метелиця;
Крізь бурю-вихор пробиваєсь, мчить ся —
То Альф. На знанім станув побережі,
Стукає сильно мечом в стїни вежі:
„Альдоно! — кличе — витай менї мила!
Я вже вертаю, сповнили ся шлюби:
Вже хрестоносцїв зломана вся сила!...“

(Пустинниця.)

„Альф?... его голос?!.. Мій Альфе, мій любий!
І як? чи мир вже? вертаєш здоровий?
Вже ту останеш?...“

(Альф.)

„На Бога живого,
Не час питати!... Слухай лиш небого,
Слухай і добре затям кожде слово!
Они погибли и не встануть знову.
Бачиш ті луни? То Литва́ так коїть,
Нїмець за сотку лїт тих ран не згоїть,
Я вгодив в серце змию стоголову.
Минулись скарби, жерела їх сили,
Згоріли міста, згибли їх ватаги, —
Мов то дїло! дотримав присяги!
Гіршої мести чорти-б не сповнили!
Не хочу більш — і в мене серце в груди.
Вік свій прожив я в тяжкій блуканинї,
В війнах, розбоях... Я старий вже нинї,
Вже мене нудять і зради і битви;
Вже досить пімсти, таж і Нїмцї люде!
Бог мене стямив...
Я вертаю з Литви
Я дім твій бачив на горі, високо,
Той замок Ковна, — вже тілько руїни!
Минув го скоро, бо слезилось око;
Біжу до тої нашої долини: —
Все, як давнїйше, усе заховалось
Наче від вчера, ще від тої хвилї,
Коли долину ми на все лишили.
Ах і я думав, що то вчера сталось!
А камінь тямиш під тою горою,
Що був у наших про́ходах мето́ю?
Стоїть до нинї, лиш мохом покритий
Ледви видьївсь в зелень оповитий;
Зірвав я зіле, змив камінь сльозами.
Лавку з тернини, де йдучи з проходу
Ти спочивала межи яворами,
Й жерело зимне, де пила ти воду —
Все, все знайшов я, оглянув щасливо.
І твій маленький сад до охолоди,
Що я сухими вербами горо́див —
Ті сухі верби, на дивнеє диво,
Давнїйше мною в пісок сухий вбиті:
Они вже нинї дерева високі,
Цвитуть і вколо тїнь стелять широку.
Ах! на той погляд потїха віджила,
Забутим щастєм серце відродила;
Я укляк, верби обіймив руками
Та просив Бога, щоби і над нами
Змилосердив ся; щоби днї сумнїї
Минулись скоро а на рідним полї
Давні віджили, щоб і нашу долю
Обмаїв милий листочок надїї..

Вернїм в те місце! В Орденї власть маю,
Отворить кажу... Та по що казати!
Хочби від крицї твердші були крати
І тая брама, — вибю, розламаю!
Там тебе мила, із тамтій долинї,
Там понесу я, узявши на руки,
Або і дальше... Є в Литві пустинї,
Є глухі тїни лїсів Біловежі,
Де не долетять тверді збруї звуки,
Де гордий витязь не скреше пожежі,
Де братів наших стон почути годї!
Там, моя мила, в тихій загородї,
На руках твоїх, близь твоєго лона,
Щасний забуду за народи сьвіта,
За сьвіт забуду!... Мем для себе жити!
Скажи, чи згодна?...“
Мовчала Альдона,
І Альф жде тихо, чекає одвіта —
Аж зоря небо яла румянити.

„Про-бігі, Альдоно! денниця сияє,
Збудять ся люде, сторож нас пізна́є;
Альдоно!...“ кличе й дрожить з нетерпячки,
Спускає голос, очима благає,
Ломячи руки паде на колїна:
Близше до вежі приповзав ся рачки,
Цїлував зимні муровані стїни.

(Пустинниця.)

„Нї! вже за пізно — сумно відповіла,
Але спокійно, — Бог покріпить сили
І допоможе до доброго дїла.
Я присягала, йдучи в сї пороги,
Не вийти звідси, хиба до могили.
Я так боролась!... Нинї і ти, милий,
Даєш підмогу менї проти Бога!
Хочеш відзискать — кого? тінь дряхлую!
Подумай тільки, як у хвилю злую
Дам наклонитись, лишу вежу тую
І кинусь рада до твоєго лона: —
Ти-ж мене щиро вже не повитаєш,
Лиш відвернувшись в тревозї спитаєш:
Чи мара тая — то моя Альдона?
І меш шукати в загаслій зїницї,
В лицї... когож? Ах, серце стигне-нинє!
Нї! нехай образ мари опириці
Красу давнїйшу Альдони не змиє!

Даруй, мій милий! І я признаю ся,
Що кілько рази голос твій лунає,
Ховаюсь в вежу, коли місяць сяє,
Бо тебе зблизька бачити бою ся.
Бо і ти може не такий вже нинї,
Яким бував давнїйшими лїтами,
Як в замок з нашими в'їзджав військами.
А моя память, як у тій хвилинї,
Так тебе й доси собі представляє;
Ти мов метелик, що в янтар поринув,
Нїколи-ж блеску свого не покинув.
Альфе, от лїпше такими будемо,
За яких память наша нас тримає,
Опять якими воскресши зійдемось.

Лишім щасливим долини й діброви;
Я люблю вежу свою камяную.
От моє щастє, коли ти здоровий,
Коли твій голос що вечора чую.
І тутка можна зазнати відради,
Можна терпіня всї осолодити.
Покинь розбої, пожежі і зради,
Старай ся, милий, скорше приходити.

Колиб побіля отсеї рівнини
Такий, як там, садок мевї ти зладив
І верболози свої тут спровадив,
Цьвіти і камінь з тамтої долини!
Нехай маленькі дїти з сел сусїдних
У тім садочку вєсело іграють,
Нехай сплітають вінок з цьвітів рідних,
Нехай литовскі пісоньки сьпівають!
Бо рідна пісьня думи насуває
І будить мрії о Литві, о тобі;
Єще й по смерти нехай залунає
Той сьпів на твоїм і на моїм гробі.“

Альф вже не слухав. Він по побережі
Блудив без цїли, без гадки, без волї,
А дикі види на рівному полї:
Снїжні пустари, ледянїї вежі —
Несли відраду єму в тій недолї.
Зігрів ся серед вандрівки такої,
Скинув кирею, розторгав одежі,
З грудей все скинув крім грижи одної.

Вже добре в ранцї до міста зміряє;
Аж тїнь побачив, здержуєсь, чекає:
Тїнь кружить тихо по снїжистім морі,
В міских окопах гине, пропадає,
Лиш чути голос: „Горе! горе! горе!“

Альф мов збудив ся, вїби з сну тяжкого,
Хвиля задуми — й догадав ся всього.
Виймає шаблю, докола звертаєсь
І неспокійно всюди розглядаєсь.
А всюди пусто, лише вихор гонить
По степу з шумом снїг перед собою...
Альф глядїв довго на пусті загони,
В кінци непевно вільною ходою
Опять вертає під вежу Альдони.

Пізнав здалека, що ще в вікнї була:
„Добридень! — кликнув — тілько лїт з собою
Все лєш нічною бачимось порóю;
Тепер добридень!... Не добре-ж ворожу?
Перший добридень ти нинї почула —
Вгадай, длячого так рано прихожу?“

(Альдона.)
„Годї вже, годї! Прощай менї, друже!
Могли-б пізнати, вже видно ся дуже.
Покинь намови, вертай ся до дому;
Мене не склониш!...“

(Альф.)
„Вже й не час потому!
От о що прошу: скинь цьвітку дрібную —
А як нїт цьвітки, нитку скинь з одежі,
Або дай з своїх кіс стяжку малую,
Або каміньчик з стїн своєї вежі.
Ще хочу днесь — про завтра Бог лиш знає! —
На спомин хочу сьвіжий дар дістати,
Що був ще нинї близь твоєї стати,
Що на нїм сьвіжа сльоза твоя сяє.
Той дар на серцї зложу й перед сконом
З ним розпрощаюсь ще послїдним стоном.

Бачиш сю близьку, передміску хату?
Там буду мешкав, а на знак що рана
Ме повівати хустка чорно ткана;
Що вечер лямпу поставлю на крату, —
Там все диви ся! Як ту хустку скину;
Як лямпа серед вечора не сяє: —
Замкни віконце, уже не прилину...
Бувай здорова!...“

Сказав і щезає.
Сумно Альдона з віконця глядїла.
Минув вже ранок, сонце западає,
А єще довго, довго ще видати,
Як она руки простягла зза крати,
Як з вихром грає єї одїж біла.

„В кінци зайшло вже“ — рік Альф до Гальбана,
З вікна стрільницї вказуючи сонце;
В нїй бо замкнувшись сидїв ще від рана
І глядїв пильно на вежі віконце.
„Подай кирею!... прощай вірний чуро!...
Піду до вежі, — і додав понуро:
Може не вернў... Послухай, Гальбане,
Колиби завтра, як сонце вже стане,
Я не вернув ся, іди з дому сього!..
Оден ти знаєш тайну серця мого,
Тобі я звірився... На сьвітї цїлому
Кромі Альдони і тебе нїкому
В годину смерти і слова сказати!
Прощай, мій друже!... Она-ж буде знати,
Як скинеш хустку, коли завтра рано...
Щож то? чи чуєш? в браму хтось застукав!“

„Гей, хто там?“ дверник три рази загукав.
„Горе!“ озвались голоси незнані.
Видно, що дверник не стримав ідучих,
Брама не знесла ударів могучих;
Стіп збройних лоскіт все дужше змагаєсь,
І вже ватага хором переходить
І через круті, крицянїї сходи
Вже до сьвітлицї Альфа наближаєсь.
Альф дав під двері підпору сильную,
Видобув шаблю, наповнив дві чаші,
Став близь віконця, вихилив одную
І „сталось“ — каже — „старче в руки ваші!...“

Гальбан зжахнув ся. Хотїв ще рукою
Трунути чарку, здержуєсь, думає;
За дверми стукіт все близше лунає,
Опустив руку: „Се вже за тобою!...“

„Старче, ти знаєш, які прийшли свати!
Ось твоя чарка! чого ще думати?
Я свою випив... Старче, в ваші руки!“

Гальбан поглянув з виразом розпуки:
„Нї, сину — каже — я ще жити буду!
Хочу замкнути ще твої повіки,
Єще твій подвиг, хосен твого труду,
Роскажу сьвіту, прославлю на віки.
Обіжу села литовскі і міста,

Де не дійду я, мій сьпів залунає;
В бою лицарство, литовска невіста
Ту пісьню дїтям своїм засьпіває;
І дїло наше марно не зівяне,
Колись із него наш местник повстане!...“

Альф на віконци схилившись думає
На близьку вежу напрямивши очи,
Мов ще в-останне надивитись хоче
Тим красним видам, які полишає.
Ще раз Гальбана обіймив по хвилї
І оба разом жалісно зітхають;
А люде з гуком вже двері розбили,
Входять і Альфа грізно визивають:
„Зраднику, нинї тебе смерть постигне!
Моли ся Богу, готуй ся до скону;
Осьде і старець, сповідник Закону,
Най твою душу очистить, подвигне.“

З мечом добутим Альф на них чекає,
Та що раз слабне, рука опадає,
На вікно спер ся, дивить ся згірдливо,
Зірвав кирею, знак вожда, — кидає,
Допче ногами і сьмієсь злосливо:
„От вам! пізнайте гріхи житя мого!
Я готов вмерти — не досить ще того?
З уряду вожда вам здавати справу?
Дивіть на згубу страшну війска свого,
На міст руїни, знищену державу!
Чуєте вихор, що мете снїгами?
Там недобитки ваші замерзають.
Чуєте? Виють пси над їх кістками,
Над іхним трупом бенкет виправляють.
Моє то дїло! Як я гордий з того,
Що розчислив ся по свому з змиєю,
Що мов ударом Самсона сильного
Знищив будову і згинув під нею!“

Сказав. Поглянув в вікно і конає.
А нїм сконав ще, лямпу з вікна скинув;
Ся тричи блисла, летучи в долину
І перед Альфа чолом упадає.
В розлитім плинї гніт червоний тлїє,
Та що раз слабше блимає і мрієї;
В кінци мов познак смерти дати хоче,
Сьвітло останним судрогом спалахло,
А при тім блеску видно Альфа очи:
Вже побілїли — і сьвітло потахло.

А в сїй хвилинї від вежі озвав ся
Крик сильний, довгий — і нагло урвав ся.
З чиєї груди? чи казати треба?
Хтож єго слухав, той зрозумів певно,
Що чиї груди так зойкнули ревно,
Вже не добудуть голосу із себе.
В нїм відразились всї прожиті муки!

Так часом струни під сильним ударом
Згремять і пукнуть; а змішані звуки
Мов починають пісьню про недолю,
Кінця-ж пісоньки діждатись задáром!...

Отсе і пісьня про Альдони долю.
Най єї ангел в небі досьпіває
І той, хто біль душею відчуває.

Переложив *О. Філяретів.*

ПРИГОДА НА ВОДѢ.

(Образокъ зъ житя. — А. Тороньского.)

(Конець.)

VIII.

Коли Ростиславъ вернувъ до своихъ, зрадѣли всѣ, якъ коли-бы єго роками не бачили. Вонъ оповѣдавъ имъ о своѣй пригодѣ, а они єму объ томъ, якъ дуже зажурили ся, коли вже стемнѣло, а єго не було. Ростиславъ говоривъ, що вдоволеный зъ тои пригоды, бо познавъ чесный домъ Губковъ. Найбольшежь хваливъ Марисю, єи розумъ, образованѣ и красоту. Сестра чуючи такѣ похвальнѣ речи о Губкахъ, а именно о Мариси, уложила заразъ плянъ подружити Ростислава зъ Марисею. Панночка гарна, добре выхована и образована, розумна, трудяща, родичѣ чеснѣ, а при томъ и досыть маючѣ, чогожь больше бажати? „Лучше возьми собѣ жену скромно выховану а розумну и трудящу зъ малыми вымогами, якъ таку, котра великѣ має до свѣта вымоги, котрѣй больше буде въ головѣ забава и строѣ, нѣжь домъ!“

Але Ростиславъ мавъ вже не довго забавити въ тыхъ сторонахъ; за двѣ недѣлѣ треба було єму вже вертати до Львова, до своихъ занятій. Однакожь женщины на всьо найдуть способъ, коли имъ на томъ залежить, щобы якійсь замѣръ перепровадити. Заразъ въ слѣдуючу недѣлю заѣхавъ возокъ на подворє лѣсничовки, а зъ него высѣли отець Григорій зъ женою и Ростиславъ. Они приѣхали подякувати паньству Губкамъ за гостинне приняте у себе Ростислава, по єго пригодѣ на Сянѣ, а властива цѣль була навязати близше знакомство зъ Губками. Тожь запросивъ о. Григорій Губку до себе на день св. Іоана Крестителя зъ цѣлымъ домомъ. Паньство Губки приняли запросины радо, и прибули въ означенномъ дни. Марися вже не вотягала ся водъ тои гостины, але ѣхала зъ охотою.

Надходивъ празникъ св. Петра и Павла; були то именины панѣ Губковои, котра называла ся Павлина. Именинъ єи не справляно нѣколи; обходжено ихъ въ найтѣснѣйшомъ кружку родинномъ. Але сього року, якбы перечувала, що приѣдуть якісь гостѣ, панѣ Губкова зробила мале приготовленє на именины.

Зближавъ ся вже и часъ водъѣзду Ростислава. За два дни по Петрѣ мавъ вже водъѣхати. Отжежь сестра зъ матерію такъ уложили, щобы на Петра поѣхати на лѣсничовку, буцѣмъ-то зложити желаня надлѣсничинѣ, та й при сѣй нагодѣ заручити Ростислава зъ Марисею, котра и матери Ростислава дуже сподобала ся. Поѣхавъ зновъ Ростиславъ зъ сестрою, шуриномъ и матерію на лѣсничовку. Не треба намъ и казати, що принятє зъ стороны паньства Губковъ було дуже раде. Только Марися щось сполонѣла и серце ѣй зачало сильнѣйше бити, коли узрѣла гостей.

Посля дома уложеного пляну о. Григорій пойшовъ зъ надлѣсничимъ межи пчолы. Тамъ мавъ придивити ся улямъ новои конструкції, — сестра и мати зновъ просили панѣ Губковои показати имъ яринный огородъ. Зоставъ ся лишь Ростиславъ зъ Марисею въ зѣльнику; Теося пойшла зъ матерію. Користаючи зъ тои хвилѣ Ростиславъ освѣдчивъ ся Марисѣ. Ся сполонѣла, задрожала, и дрожачимъ голосомъ водповѣла: „Я собою не ряджу, не знаю, яка буде воля моихъ родичей!“ — „А єсли родичѣ не будуть противнѣ, чи можу надѣяти ся, що и вы не водкажете?“ запытавъ Ростиславъ. — „Я

моимъ родичамъ не противлю ся въ нѣчôмъ! Якъ прикажуть, такъ я поступаю!“ — „Я-бы нѣколи того не бажавъ, щобы родичѣ вашй вамъ приказували выбирати собѣ мужа! Хочь якбы менѣ бувъ прикрый вôдказъ зъ вашои стороны, то все таки приневолювати васъ бути подругою мого житя, не мôгъ-бы я власне для того, що васъ люблю и поважаю! Я бажаю лишь добровôльнои згоды и слова несилованого!“ — „Мои родичѣ не суть такй, щобы мене силовали противъ моєи волѣ выходити замужь! Але я повинна уважати на ихъ раду, и єсли они згодять ся на то, то и я не буду тому противна!“

Ростиславови вже бôльше не було треба. Вôнъ попросивъ єи ручку, а коли Марися ту подала, поцѣлувавъ ѣ.

Въ тѣнистôй альтанѣ зôйшли ся всѣ. Отець Григорій глянувши на Ростислава пôзнавъ, що вôнъ свою задачу добре звершивъ, тожь теперь доповнивъ ще формальностію передъ родичами. И такъ родичѣ поблагословили своихъ дѣтей, а мати обцѣлувала свою доньку, рада, що вже разъ сповнила єи сердечне бажанє, побачити ѣ пôдъ вѣнцемъ. „Требажь выпити здоровє молодыхъ!“ сказавъ отець и пôйшовъ скоро до пивницѣ вынайти яку бутельку доброго вина.

Теосѣ не було въ альтанѣ, она въ кôмнатѣ приладжувала стôлъ до вечерѣ. Коли отець увôйшовъ скоро до хаты и глядавъ за ключемъ до пивницѣ, поспытала Теося, чого потребуе до пивницѣ? — „Иду за виномъ, а ты скоро прилади келишки!“ — „Вино єсть тутъ, я принесла двѣ бутельки до вечерѣ, бôльше не буде треба!“ вôдповѣла Теося. — „Е, треба найти бутельку якогось доброго вина, бо будемо пити здоровє молодыхъ!“ — „Якихъ молодыхъ?“ — „Панъ Заканичь освѣдчивъ ся Марыси!“ — „А она щожь?“ — „Приняла!“ Теося пôдскочила зъ радости и зачала плескати въ долонѣ. „Але дамь я ѣй теперь, мусить мене перепросити!“

Отець вынѣсъ бутельку вина, котра вже щось десять лѣтъ лежала въ пѣску въ пивници, розкорковавъ ѣ и понѣсъ до альтаны. За нимъ понесла Теося на тацѣ келишки и медôвникъ на тарелику для перекуски. Коли наляли вина, взявъ о. Григорій келишокъ въ руку и внѣсъ здоровє найперше господынѣ, котрои именины обходжено, а вôдтакъ здоровє зарученыхъ.

Але панѣ Губкова перебила бесѣду высокоповажаного сусѣда, запевнюючи, що заручины єи доньки суть важнѣйшою подѣею въ родинѣ, бо они тôлько разъ въ житю бувають, а именины повторяють ся що року, и просила выпити напередъ здоровє зарученыхъ.

„Коли така воля господынѣ нашои, то вношу здоровє зарученыхъ!“ сказавъ о. Григорій.

Выпито здоровє зарученыхъ. Потôмъ внѣсъ Ростиславъ здоровє родичей, а надлѣсничій ще здоровє старостôвъ, а вкôнци выпито ще здоровє господынѣ, панѣ Губковои.

Всѣ були въ настрою веселôмъ, всѣ чули ся щасливыми. Тымъ кôлькомъ особамъ въ альтанцѣ зôбранымъ здавало ся, що нема щасливѣйшихъ людей надъ нихъ. А вжежь кромѣ молодыхъ, найщаслившими чули ся обѣ матери. Они то гордо и любовно поглядали на своихъ дѣтей, одна на свою сынову, а друга на свого зятя, и обѣ дяковали въ души Богу за таке щастє.

Коли наступила тишина, вôдозвала ся Теося: „А видишь, Марисю, цвитучій миртъ! Правда? Теперь-же перепроси мене гарно!“ — Не всѣ розумѣли, що значить цвитучій миртъ, прото панѣ Губкова мусѣла имъ то пояснити и оповѣсти цѣлу подѣю зъ голубомъ и яструбомъ, котра стала ся того дня, коли вода принесла Ростислава на берегъ пôдъ лѣсничôвкою, и коли по першій разъ зъ родиною Губкôвъ запôзнавъ ся, а исторія та всѣхъ убавила.

„За два дни Ростиславъ вôдъѣзджає!“ сказавъ о. Григорій. „Не такъ то єму легко тутъ бути невдовзѣ, бо и далеко, и занятя єму не дозваляють! Такъ треба-бы уложити часъ весѣля!“

Губкова була-бы рада теперь весѣлє якъ найдальше вôдложити, щобы Марися була при нѣй якъ найдовше. Она предкладала день св. Антонія, щобы именины вôтця злучити зъ весѣлємъ. „Коли на мои именины вôдбули ся заручины, то нехай-же на именины вôтця вôдбуде ся весѣлє! До того часу и зъ выправою буде можь якъ належить упорати ся!“

Мати и сестра Ростислава радили зновъ, щобы скорше зробити весѣлє, бо до св. Антонія то бôльше нѣжь пôвъ року. Наконець вôдозвавъ ся о. Григорій: „Оно було-бы марниця ждати пôвъ року, бо обоє суть молодй и могли-бы ждати ще и рôкъ! Але отъ що? Въ зимѣ бувають метелицѣ, бувають дни такй, що анѣ вôдъ васъ выѣхати, анѣ до васъ заѣхати не можь! Найже така зла хвиля выпаде въ день весѣля, и щожь буде? Молодый не доѣде, — або до церкви не доѣдуть! А хоть-бы и не выпала така зла хвиля, то до церкви далеко, студѣнь, можуть молодй перестудити ся! Прото зима недогôдна на весѣлє! До лѣта зновъ ждати — хоть-бы то було найвыгôднѣйше — за довго! Отъ найлучше въ осени десь коло св. Михайла! Осѣнь буває у насъ иногдѣ дуже красна и суха! А хоть-бы и була слота, то всежь не метелиця и не замети, якъ въ зимѣ! Хоть набѣдуєшь ся, все таки доѣдешь!“

Ся рада була розумна и ѣ всѣ приняли. Постановлено весѣлє справити въ осени коло св. Михайла, а самъ день шлюбу мавъ бути вже пôзнѣйше означеный.

Теперь ще молодй обмѣняли собѣ перстенѣ, и мила бесѣда провадила ся дальше ажь до вечера. Сонце зайшло и наставъ чудовый вечеръ. Зôрки стали сходити одна по другôй, а десь далеко въ болотѣ обôзвали ся жабки. — Гостѣ хотѣли вже вôдъѣздити, бо мати Ростислава бояла ся нôчью переѣздити черезъ Сянъ. Але паньство Губки анѣ чути не хотѣли, щобы гостѣ безъ вечерѣ вôдъѣхали. „Я васъ самъ черезъ Сянъ перепроваджу и пôшлю свого парôбка на кони зъ лѣхтарнею попередъ, щобы васъ вôдпровадивъ ажь до самого дому! Вода на Сянѣ теперь мала, нема нѣякого небезпеченьства, брôдъ тутъ дуже добрый!“ такъ говоривъ Губка. Гостѣ дали ся упросити и зôстали, просили тôлько, щобы ихъ парôбокъ черезъ Сянъ перепровадивъ, а за Сяномъ, то вже дорога рôвна и добра, тамъ можь ѣхати и въ темну нôчь.

Въ тôмъ давъ ся чути выстрѣлъ якбы зъ пистолету. „А то що такого?“ кликнули всѣ здивованй. Самъ Губка не знавъ, що то має означати. Незадовго давъ ся чути выстрѣлъ другій и третій, — и вылетѣла ракета въ гору. „То Гуликъ!“ сказавъ Губка. „Я ручу, що то вôнъ робить тобѣ несподѣванку на именины!“ запевнявъ Губка, обернувши ся до своєи жены. И въ тôй-же хвили вылетѣла друга ракета въ гору.

„Що то за Гуликъ?“ запытавъ Ростиславъ.

„У насъ въ мѣстѣ при урядѣ єсть урядникомъ! Єще молодый чоловѣкъ! Зô Львова тутъ прийшовъ!“

„Той Гуликъ? Тожь то мôй колєґа шкôльный! Щожь вôнъ тутъ порабляє?

„А що? Бавить ся та людей пôддурює!“ перебила Марися.

„Дай-но спокôй Марисю! Ты єго щось не любишь; такъ зле осуджувати Гулика не треба! Бавить ся, то правда, але бавить и другихъ, ходить до уряду, начальникъ зъ него задоволеный и учить ся до испыту!“ сказала мати.

„До якого испыту?“ запытавъ Ростиславъ.

„Та зъ правъ!“

„Ха, ха, ха, — а дежь вôнъ якî права видѣвъ? Та вôнъ и ґімназіѣ не скôнчивъ!“

„А що, не говорила я? Я зъ першои розмовы зъ нимъ пôзнала, що не мусѣвъ ґімназіѣ скôнчити!“ сказала Марися.

„Алежь бо вôнъ оповѣдавъ о правахъ, університетѣ, о академікахъ, и говоривъ, що лишь для того перенѣсъ ся на таке мале мѣсточко, щобы мôгъ учити ся, бо у Львовѣ мавъ много розрывокъ; хваливъ ся такожь протекціями!“

„Коли хваливъ ся такъ, то числивъ на то, що на провінціи ємy повѣрять! Межи академіками мавъ вôнъ много колеґôвъ, бо бувъ высше вôдъ мене, потôмъ бувъ зô мною, а вôдтакъ лишивъ ся, бо не хотѣвъ учити ся! Ледви пять клясъ укôнчивъ, потôмъ пôйшовъ на практику до уряду! Вôнъ добрый товаришь, ввѣчливый, маѣ уложенѣ, сынъ высшого урядника, прото академіки не цурали ся єго. Вôнъ не злый чоловѣкъ, лишь за легкій, любить товариства и забавы, опускавъ урядъ и наробивъ довгôвъ, прото отець постаравъ ся о то, щобы єго перенесено на мале мѣсточко, де-бы не мавъ тôлько способностей до забавы и траченя грошей и мôгъ устаткувати ся! Якбы дôставъ розумну и енерґічну жену, можебы ставъ ся статочнымъ чоловѣкомъ!“

„Ходѣмъ же напротивъ нихъ, бо по тôй пригодѣ на водѣ певно не маѣ смѣлости прийти, для того выправляѣ якîсь Файерверки на перепросины!“ сказавъ Губка.

Ростиславъ подавъ рамя Мариси, и всѣ пôйшли черезъ огородець и подвôрѣ за браму, вôдки вылѣтали ракеты. Тамъ застали Гулика зъ трема товаришами зъ мѣста и трехъ жидôвъ музикантôвъ. Гуликъ приступивъ ку панѣ Губковôй, пожелавъ ѣй въ короткихъ словахъ и вручивъ китицю цвѣтôвъ, а музика заграла на віватъ! Глянувши на бôкъ, здивувавъ ся дуже, коли побачивъ Марисю зъ якимсь мущиною пôдъ рамя. Морозъ перейшовъ єго, але помысливъ собѣ, що то може якій кревный привѣхавъ, бо въ темрявѣ не пôзнавъ свого колеґи. Але коли музика скôнчила и наступило загальне повитанѣ прибувшихъ гостей, пôзнали ся наразъ оба колеґи.

„Якъ ся маѣшь!“

„Що ты тутъ порабляѣшь?“

„А ты вôдки тутъ взявъ ся?“

„Щожь тамъ чувати коло тебе! Давно мы не видѣли ся!“

„Таже давно, буде вже рôкъ!“

Такî и тымъ подôбнî пытаня посыпалисѣ, якъ то звычайно буваѣ, коли люде довшій часъ не видѣли ся зъ собою.

„Просиможь близше!“ сказала панѣ господыня дому и всѣ гостѣ пôйшли до хаты. Гуликъ не мôгъ понять, що то значить, що Марися иде зъ Ростиславомъ пôдъ рамя. Чи то яке спорôднене, чи давне знакомство? Нѣколи не було бесѣды про Ростислава въ домѣ надлѣсничого, тай вôтця Григорія нѣколи тамъ ще не бачивъ.

Въ комнатѣ вже було накрыто до вечерѣ. Господыня просила сѣдати, щобы не задержувати довго гостей, бо мати и сестра Ростислава спѣшили ся домôвь, одно про темну нôчь, а друге про малî дѣти.

Пôдчасъ вечерѣ внѣсъ о. Григорій ще разъ здоровѣ господынѣ и пожелавъ ѣй, щобы дôждала ся ще благословити своихъ внукôвъ такъ, якъ нынѣ благословила свою доньку.

Чуючи тî слова Гуликъ зглупѣвъ, вытрѣщивъ очи, рука задрожала и ледви чарку до устъ донесла, а за горло такъ єго стиснуло, що и вина пролыкнути не мôгъ; теперь вже ємy стало ясно, що Ростиславъ засватавъ Марисю.

По вечери вôдъѣхала родина Ростислава; надлѣсничій самъ вôдпровадивъ ихъ ажь до броду, а Микола зъ лѣхтарнею на кони ѣхавъ попередъ. Гуликъ зъ товаришами такожь не мали що робити довше на лѣсничôвцѣ. Они гадали, що тамъ когось бôльше застануть и будуть танцѣ, и для того взяли зъ собою музику. Тымчасомъ приѣхали несподѣвано на заручины панны, а коли нареченый вôдъѣхавъ, и имъ такожь выпадало вôдъѣхати. Навѣть ихъ не затримувано. Губка заплативъ тôлько музикантôвъ, и приказавъ жидамъ, щобы не упоминали ся у Гулика заплаты. На другій день вже всѣ въ мѣстѣ знали, що Марися засватана, и лишь допытувались, якій той нареченый и що за оденъ? Дехто собѣ пригадувавъ, що видѣвъ єго въ мѣстѣ зъ о. Григоріємъ и зъ сестрою. Дальше допытували, якъ при тôмъ Гуликъ заховувавъ ся, коли буде весѣлє. и таке инше. Були и такî, що тѣшили ся зъ того, що Гуликови такъ повело ся; були и такî, що завидували Мариси, бо якихъ то людей не маѣ на свѣтѣ?

Коли гостѣ розъѣхали ся, обоѣ Губки межи собою радили ся, чи не выпадало-бы Ростиславови, яко будучому зятеви дещо на рахунокъ приданого дати? Вôнъ сирота, о своѣмъ перебиванъ ся черезъ школы, може маѣ якій довгъ, може потребуѣ що на урядженѣ. Для такого зятя бувъ-бы Губка не поскупивъ ся дати пару сотокъ золотыхъ. Урадили такъ, що на другій день Губкова зъ Марисею поѣдуть попращати Ростислава и подякувати за память въ день именинъ, а при тôй нагодѣ мати возьме зъ собою три сотки золотыхъ для Ростислава, и вручить ихъ ємy черезъ сестру. Такъ и зроблено.

Ростиславъ утѣшивъ ся дуже, побачивши свою наречену, але грошей не принявъ. „Довгôвъ не маю жадныхъ, а колибъ и мавъ, то було-бы моимъ обовязкомъ ихъ сплатити власною працею, а не зъ вѣна жены. Я знаю, що родичѣ дадуть Мариси то, що будуть могли, и то лишить ся для неи! А на власне урядженѣ я ще собѣ зароблю!“

* *

*

Весѣлѣ вôдбуло ся въ осени около св. Михайла дуже гучне. Гостей було много, зъѣхалась майже вся родина. Губка приладивъ и комнатку на подѣ и свôй варстатъ для гостей. Погода була хороша, бавлено ся дуже добре. Гулика на весѣлю не було, бо забравъ ся десь въ инше мѣсто.

Опустѣла на зиму лѣсничôвка, бо и Теосю взяла Марися зъ собою; и мати до неи поѣхала була щось на двѣ недѣлѣ, лишь самъ надлѣсничій зôставъ дома. Черезъ той часъ выкôнчавъ вôнъ свои рахунки и пляны. За то на весну лѣсничôвка зновъ загомонѣла, бо приѣхала Ма-

рися и Теося на цѣле лѣто, а и Ростиславъ пріѣхавъ на цѣлый мѣсяць.

За кôлька лѣтъ по лѣсничôвцѣ лѣтомъ бѣгали внучата и такого робили неразъ крику, що ажь въ лѣсѣ лунало.

ИСТОРІЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУСКОИ.

Написавъ Омелянъ Огоновскій.

ПЕРІОДЪ НОВЫЙ.

Б. ПРОЗА.

[5. Олекса Стороженко].

(Дальше.)

Въ мовѣ россійскôй явились мѣжь иншими ось-якій словесній творы Стороженка: 1. „Братья близнецы“. Романъ изъ быта Малороссіи въ XVIII. вѣкѣ“ („Библіотека для чтенія Дружинина“ за 1857. годъ). — 2. „Сотникъ Петро Серпъ“. Быль XVII. столѣтія (С.-Петербургъ, 1858). — 3. „Стехинъ рогъ“. Повѣсть („Основа“, 1861., январь; стор. 100—115)[1]). — 4. Видѣніе въ Несвижскомъ замкѣ“ („Вѣстникъ западной Россіи“, декабрь 1864)[2]).

Стороженко написавъ по-россійски ще „Былое, но не минувшее“ — мемоары у формѣ романа, зъображаючій польску суспôльнôсть въ 60-хъ рокахъ. Авторъ оповѣдаѥ тутъ про правдивій подѣю зъ останнього польского повстаня. Однакъ сихъ мемоарôвъ доси не надруковано. Судячи-жь по оповѣданю „Видніе въ Несвижскомъ замкѣ“ и по историчнôй розвѣдцѣ „ксендзъ Мацкевичъ“, можь догадуватись, що въ тыхъ мемоарахъ вôдносивъ ся авторъ до Полякôвъ зъ великою ненавистію.

Кажуть, що по Стороженку лишились ще иншій рукописи, котрій знаходять ся не тôлько въ Берестѣ, але й по иншихъ мѣстахъ. Зъ-помѣжь украиньскихъ писань мають вызначуватись: казка „Чортъ на весѣлльи“[3]) и байка „Куры та собака“[4]).

Хоча-жь трохи-не всѣ оповѣданя Стороженка являють прикметы гумору украиньского, то таки трудно подѣлити ихъ на певній категоріѣ й ґрупы, тому-що свои историчній й етноґрафичній картинки прикрасивъ авторъ выдумками фантазіѣ, мѣжь-тымъ коли въ деякій шутливій повѣстки внѣсъ вôнъ елѳментъ историчный. Опроче писавъ вôнъ дещо тôлько для забавы, хоча зновъ у деякихъ забавныхъ оповѣданяхъ добачаѥмо зразки матеріялу до картинъ зъ житя суспôльно-побутового. Тому то не можемо притакнути Н. Петрову, котрый каже, що по змѣсту своѥму творы Стороженка зъ украиньского побуту розпадають ся на два вôддѣлы: етноґрафичній та й историчній[5]). Мабуть лучше буде подѣлити оповѣданя Стороженка въ ось-такій ґрупы:

I. Оповѣданѥ лѳґендарно-историчне: Марко проклятый.

II. Оповѣданя побутовій на засновку историчнôмъ: 1. Матусине благословенія. 2. Межигорській дѣдъ. 3. Кôндратъ Бубненко-Швидкій. 4. Прокôпъ Ивановичь. 5. Дорошь. 6. Споминки про Микиту Леонтієвича Коржа.

III. Оповѣданя побутовій зъ закраскою гумористичною: 1. Вусы. 2. Голка.

IV. Оповѣданя побутовій на засновку переказôвъ людовыхъ: 1. Закоханый чортъ. 2. Сужена. 3. Чортова корчма. 4. Мѣрошникъ.

V. Приказки: 1. Се така баба, що чортъ ѣй на маховыхъ вилахъ чоботы оддававъ. 2. Вчи лѣнивого не молотомъ, а голодомъ. 3. Не впусти рака зъ рота. 4. Два браты. 5. Лучче нехай буде злый, нѣжь дурный. 6. Розумный бреше, щобъ правды добути. 7. Дурень. 8. Жонатый чортъ. 9. Якъ Богъ дасть, то й въ вôкно подасть (Скарбъ). 10. Три сестры.

VI. Оповѣданѥ забавне: Не въ добрый часъ.

Найбôльшь просторымъ изъ всѣхъ украиньскихъ творôвъ Стороженка ѥ оповѣданѥ „Марко проклятый“. Авторъ назвавъ се оповѣданѥ „поемою“, списавши ѥго на основѣ переказôвъ и повѣрокъ запорожскои старовины. До сего свого твору забиравъ ся Стороженко зъ великимъ пієтизмомъ и про-те писавъ до В. Бѣлого, выдавцѣ „Марка проклятого“, що поему свою выносивъ пôдъ серцемъ (стор. V). И справдѣ бôльше трицяти рокôвъ збиравъ вôнъ дрôбки зъ колишньои лѳґенды про того пôвъ-митичного чоловѣка, про котрого въ Украинцѣвъ доси збереглась приповѣдка: „Товчецця, якъ Марко по пеклу“.

Оповѣданѥ Стороженка про Марка проклятого вôдносить ся своимъ зачаткомъ до XVII. вѣку. Батько Марка бувъ изъ самыхъ найпервѣйшихъ сѣчовикôвъ, щó за часôвъ короля Степана Баторія осадились кошемъ на Чортомлыку[1]). Завдавши чосу Татарвѣ сѣчовики стали воювати зъ Черкесами. Въ тôмъ загонѣ ватажкомъ бувъ батько Марка. Разъ батько захопивъ малу дѣвчинку-Черкеску, и якъ Запорожцѣ повертались у Сѣчь, то вôнъ и ѥѣ взявъ зъ собою. Вернувшись на Запороже батько вôддавъ ту дѣвчинку одній бабуси, щó жила въ Старыхъ Кодакахъ. И отъ изъ сеи малои Черкески выросла дуже гарна дѣвчина. Оженившись изъ нею батько Марка живъ у Чигиринѣ, але не довго, бо Татарва зъѣдинившись зъ Черкесами зновъ набѣгла на Сѣчь. Вôдтакъ сѣчовикъ пôшовъ на вôйну вразъ зъ жôнкою, котра не хотѣла одна лишитись дома. Она перерядилась козакомъ и поручь зъ чоловѣкомъ на диво билась зъ ворогами. Та отъ, вôйна ше не скôнчилась, а козырь-молодиця стала вагôтна. Тогдѣ мужь перевѣзъ ѥѣ на островъ Днѣпровый, вкрытый одвѣчнымъ лѣсомъ. Тамъ-то народивъ ся Марко. Черезъ мѣсяць пôсля родинъ безъ хлѣба й зъ нудьги мати занедужала и въ неи не стало покорму. Въ тôй бѣдѣ драла она по гнѣздахъ пуцьверинкôвъ, проколювала груди й давала дитинѣ ссати кровь. Незабаромъ опôсля вернувъ ся зъ вôйны батько Марка: мати зъ радощѣвъ одужала, однакъ покорму зновъ не выявлялось, и Марка мусѣли годувати кровю. Та й тогдѣ, якъ ѥго выгодували, бувъ вôнъ ласый и жадный до крови, тому-то ставъ вôнъ непокôрною, злющою дитиною. Лѣтомъ живъ вôнъ въ лѣсѣ, мовь хижій звѣрь, и ажь на зиму вертавъ ся въ батькôвску хату. Минувъ ѥму вже чотырнацятый рôкъ, якъ мати народила дочку.

---

[1]) Оповѣданѥ „Стехинъ рогъ“ переклавъ Грицько Б. (Данило Танячкевичь) на мову украиньску, й вôдтакъ надруковано сей перекладъ п. з. „Стехинъ рôгъ“ у Львôвскôй „Нивѣ“, 1865. р. (число 7—9).

[2]) Повѣсть „Видѣніе въ Несвижскомъ замкѣ“ въ лихôмъ перекладѣ рускôмъ напечатано въ „Словѣ“, 1866. р., ч. 55. и 56.

[3]) „Кіевская Старина“, т. XII., 1885; стор. 731.

[4]) „Марко проклятый“. Одесса, 1879; стор. VII.

[5]) „Очерки исторіи укр. литературы XIX. ст.“, стор. 215.

[1]) Се була четверта Сѣчь запорожска. Про вôсѣмь Сѣчей гляди коротку споминку въ „Исторіи литературы рускои“ („Зоря“, 1886; стор. 2ѳ6). Порôвн. статью Д. И. Еварницкого п. з. „Число и порядокъ запорожскихъ Сѣчей“ („Кіев. Старина“, т. VIII., 1884; стор. 589—608).

*

А вже-жь чимъ дальшь Марко пôдроставъ, тымъ гôршь стававъ вôнъ хижимъ и непокôрнымъ, та не вжахнувъ ся разъ, кинутись у злости на батька. Тому́ батько прогнавъ вôдъ себе Марка и вôнъ блукавъ по лѣсахъ лѣто й осѣнь, а зимою живъ по людяхъ у наймитахъ. Якъ минувъ єму двацять и першій рôкъ, то закохавъ ся въ одну гарну дѣвчину. Тогдѣ ставъ вôнъ смирный и покôрный, якъ ягнятко. Слухаючи єѣ пôшовъ Марко до батька, покаявъ ся передъ нимъ, и батько принявъ єго якъ рôдного сына. Коли-жь Марко ставъ сватати свою дѣвчину, то оба батьки одказали єму, а раяли, шобъ поѣхавъ на три роки въ Сѣчь. Та й суджена бажала, щобъ вôнъ придбавъ собѣ козацкои славы. Була-жь въ него сила нечоловѣча: кулакомъ, якъ довбнею, вбивавъ вола, здержувавъ у млынѣ шестѣрню, а разъ стрѣвшись у лѣсѣ зъ ведмедемъ задавивъ єго своими руками. Вôдтакъ люто бився ся зъ ордою и ставъ славнымъ козарлюгою.

Черезъ три роки Марко повернувъ ся зъ Сѣчи до дому, та не на радôсть, а на превелике своє горе, бо єго суджена Орися одружилась зъ другимъ. Марка палило пекельнымъ огнемъ: вôнъ пôшовъ до своєи суджености та й задавивъ зрадницю й єи чоловѣка, а хату запаливъ. Насытивши свою пôмсту вôнъ поѣхавъ зновъ у Сѣчь, та вернувъ ся домôвь по кôлькохъ рокахъ, коли дôзнавъ ся, що батько вмеръ, та що ненька зъ сестрою живуть въ нуждѣ. И вконлось таке лихо, що Марко загорѣвсь пристрастною любвою до своєи гарнои сестры. Та й сестра покохала брата, що душѣ въ собѣ не чула. Єѣ бувъ уже посватавъ одинъ вдовець, але въ ночи передъ весѣлємъ Марко задавивъ єго й почепивши єму на шию камѣнюку, кинувъ єго трупъ у Днѣпро. Ба, Марко вбивавъ всякого, хто лишь залицявъ ся до єго сестры. Минувъ рôкъ и сестра єго стала вагôтна, а якъ зблизились родины, то обоє одпросились у матери въ Кіевъ на прощу. Блукали они по лѣсахъ и нетряхъ по-надъ Днѣпромъ и Тясьминомъ мѣсяцѣвъ зо два, а якъ сестра породила дитину, то Марко задавивъ немовлятко, поки сестра була не при памяти. Якъ сестра одужала, вернулись обоє до дому. Однакъ, якъ они ни таились вôдъ матери, она таки провѣдалась про ихъ грѣхъ. Коли-жь Марка не було дома, сестра призналась матери й повинилась їй. Бѣдна мати обливалась сльозами й повела дочку до попа. Той, дôзнавшись про великій грѣхъ, звелѣвъ матери вôдвести дочку въ монастырь на покуту, а Марка протурити въ Сѣчь. Якъ же въ суботу надъ вечôръ вернувъ ся Марко домôвь, то мати стала єму вельми дорѣкати, кажучи, що теперь уже знає, хто-то збавивъ вѣку Орисцѣ й єи чоловѣкови, — хто повбивавъ и тыхъ, що́ лицялись до єго сестры. Вôдтакъ казала Маркови, щобъ тѣкавъ зъ єи очей, поки не прокляла єго на вѣки вѣчнй. Та отъ, Марко дôзнавъ ся, що мати хоче дочку вôдвести въ монастырь, та що й сама сестра цурає ся єго. Тогдѣ-то ставъ вôнъ неначе скаженымъ: выхопивъ кинжалъ и сестрина голова зъ трупомъ покотилась на долôвку. — „Проклинаю тебе!“ заголосила тогдѣ мати не своимъ голосомъ, — „и на сѣмъ и на тôмъ свѣтѣ проклинаю!“ (стор. 37)[1]). И блиснувъ кинжалъ у-другe, а мати простяглась биля трупу дочки. Тогдѣ Марко якъ неживый упавъ на долôвку мѣжь трупомъ матернымъ и сестринымъ. Повыносивши зъ хаты на горôдъ трупы безъ головъ закопавъ ихъ въ ямѣ пôдъ бузиною. Однакъ, якъ уже не шукавъ вôдсѣченыхъ головъ, а не знайшовъ, — не знати, куды они зъ хаты подѣлись! О-пôвночи була велика страхота: кругомъ хаты загувъ страшенный вѣтеръ, — въ хатѣ все ходоромъ заходило, и зъ долôвки выринувъ-выйшовъ батько Марка. Въ рукахъ державъ вôнъ вôдсѣченй головы неньки й сестры, та й озвавъ ся до сына ось-якимъ проклономъ: „Проклинаю и я тебе, сыну, зъ того свѣту: не прийме тебе нѣ земля, нѣ пекло; будешь ты, оглашеный, якъ той Каинъ, блукати по свѣту до страшного суду, ажь поки добрыми дѣлами та щирымъ покаяннємъ не спасешь своєи душѣ и загубленыхъ тобою душь!... Носи ся-жь по свѣту зъ тяжкою твоєю совѣстію и сими головами; — що́-суботы Божои будемо до тебе приходить!“ (стор. 38). Зъ останними словами кинувъ вôнъ Маркови вôдсѣченй головы й зникъ.

Зъ того часу ставъ Марко блукати по свѣту, носячи въ торбѣ головы матери й сестры. Радивъ ся вôнъ зъ черцями, зъ попами, що́ єму на свѣтѣ дѣяти, и одинъ тôлько пустельникъ у Карпатскихъ горахъ сказавъ єму, що вôдпущеня грѣхôвъ тôлько той добуде, „хто сповняє святый законъ и волю Господа не зъ корысти й благъ будущои жизни, а на втѣху й велику радôсть своєй души й серцю“. А вже-жь Марко тынявъ ся зъ нудьгою по свѣту и не бачивъ кôнця своєй лютôй муцѣ. Скôльки разôвъ намѣрявсь наложити на себе руки, а нѣчого не вдѣявъ: хотѣвъ повѣсити ся, та гôляка зломалась, бурхнувсь було въ воду, щобъ втопитись, та отъ, плававъ, якъ цуруналокъ, звалившись зъ высокои скелѣ въ глибоку пропасть, та скотившись неначе те покотьоло не забившись. Коли-жь бажавъ собѣ вѣку вкоротити, то торба єго ставала ще важча. Дуже єму обридло, вештатись по осоружному свѣту зъ нудьгою та зъ торбою, и про-те ставъ у знахорôвъ розпытувати дорогу въ пекло. Оттакъ вôнъ ходивъ-ходивъ и таки напавъ на такихъ, котрй єму сказали, що недалеко вôдъ Почаєва въ галицкôй земли є превысока гора, а въ тôй горѣ є дупло, вôдкôля на сей свѣтъ вылазять зъ пекла чорты. Довго вôнъ блукавъ, поки якась баба-яга не завела єго въ глибокій яръ, де бувъ вхôдъ у пекло. Стукнувши объ пекельнй ворота побачивъ Марко крôзь щелину чортôвъ и чортенятъ, котрй радились, що́ имъ на свѣтѣ робити зъ Ляхами й козаками. Тогдѣ бо Ляхи зъ козаками жили ще чесно, побратерски, „законъ Посполитои-рѣчи для кождого бувъ рôднымъ батькомъ“[1]). Старшина чортôвъ жалувавъ ся вôдтакъ, що козаки не тôлько на тôмъ свѣтѣ обиждають чортôвъ, але й въ самѣсѣнькôмъ пеклѣ не є безпечно вôдъ нихъ: зъ чистилища швендяють собѣ въ пекло, люльки палити, неначе въ корчму, або въ шинокъ якій! Щобъ розбити тее братерство Ляхôвъ зъ козаками, найстаршій сатана посылавъ на той свѣтъ свого Фарнаґія[2]). И ось станувъ сей чортъ передъ старшиною, убраный въ одежу єзуитску. Вôнъ заявивъ, що теперь зъєднавъ ся зъ єзуитами й ставъ мѣжь ними найстаршимъ, се-бъ-то єнераломъ! Вже-жь теперь розгонить вôнъ те райске братерство, и ось незабаромъ заведуть ся Ляхи зъ козаками й почнуть одинъ одного товкти та побивати. Зрадѣвши такою звѣсткою найстаршій сатана скрикнувъ: „Теперечки и самъ бачу, що́ буде!... На вѣки вѣчнй розойдуть ся Ляхи зъ козаками... А у тыхъ смаровозôвъ-козакôвъ спалю усѣ слободы, хуторы и не оставлю нѣ

[1]) Въ выданю Одескôмъ зъ р. 1879.

[1]) Такожь Тарасъ Шевченко у стиху „Ляхамъ“ спôмнувъ про колишне братерство Ляхôвъ зъ козаками („Кобзарь“... У Празі, 1876. II., стор. 209—210).

[2]) Про чорта Фарнаґія спôмнувъ Стороженко такожь въ оповѣданю „Закоханый чортъ“ („Основа“, 1861., февраль; стор. 22).

однои церквы, — усѣ вôддамь жидамъ на аренду; зроблю зъ козачои матери мачуху и запроважу мѣжь ними панство!“ (стор. 46).

Та роздратувавъ Марка такою мовою сатана, зъза чого колишній сѣчовикъ крикнувъ: „Брешешь, сатано, нѣколи сього не буде!“ И розбивъ вôнъ ворота й кинувъ ся на чортôвъ. Чорты перелякались, та въ розтѣчь, а Марко вхопивъ чорта-патера, се-бъ-то Фарнагія, за ноги, и давай нимъ, неначе келепомъ, трощити бѣсôвъ... Побачивъ тамъ Марко свою матѣрь, сестру й душѣ всѣхъ тыхъ, щó ихъ загубивъ, та они заголосили, щобъ вôнъ тѣкавъ зъ-вôдси, бо на сѣмъ свѣтѣ вôнъ ихъ не выратуѳ, а тôлько на тôмъ. И ось пôдхопивъ ѳго зъзаду якійсь здоровенный чортяка й помчавъ ѳго въ тесаме дупло, крôзь котре спустивъ ся Марко въ пекло. Опôсля Марко зновъ блукавъ по свѣту, и отъ, все те вдѣялось, щó намѣрялись у пеклѣ чорты зробити: Ляхи и Запорожцѣ стали зъ братôвъ лютыми ворогами.

У своѣй вандрôвцѣ зустрѣвъ ся Марко зъ сѣчовикомъ Павломъ Кобзою на однôй высокôй могилѣ. Тогдѣ признавъ ся вôнъ, що вже бôльшь якъ пôвъ вѣку носить ся зъ тою торбою, и що до кôнця вѣку буде ѳи носити, поки не стане она легенька, що й мала дитина ѳѣ пôдôйме. Та й тяжка була та торба зъ головами неньки й сестры Марковои: сѣчовикъ Кобза, бувши вельми сильнымъ, не зворухнувъ ѳѣ зъ мѣсця. Саме-тогдѣ була субота, и въ той день суджено було Маркови за кару вмирати й зновъ оживати, бо въ суботу вбивъ неньку та сестру. О-пôвночи заколыхалась и затуркотѣла земля, и ось передъ Маркомъ станула старенька бабуся й дуже гарна молодиця зъ дитинкою на рукахъ. Марко побачивши ихъ, заревѣвъ и выхопивши зъ-пôдъ кобеняка черкескій кинжалъ замахавъ передъ собою. И завереща та застогнала ватага мертвецѣвъ и прожогомъ кинулась на Марка; — блиснувъ кинжалъ и обезголовленй мати й сестра пали на землю. Заколыхалась и затуркотѣла могила й розступилась земля, а зъ глубокои ямы выринувъ старенькій дѣдъ, — въ рукахъ державъ вôнъ вôдсѣченй головы. И проклявъ батько сына й кинувъ ѳму головы. Марка скорчило судорогами и вôнъ гепнувъ объ землю. Такъ лежавъ вôнъ мертвый ажь до сходу сонця. Очунявши пôшовъ вôнъ въ дальшу дорогу. Идучи поручь Кобзы розказавъ Марко сѣчовикови про свою прокляту долю, а опôсля повандрувавъ въ Лубнѣ. Кобза-жь пôшовъ въ Липарѣ, де жила ѳго суджена й ненька. Прощаючись зъ Кобзою сказавъ Марко: „Минѣ здаѳцця, що мы зъ тобою неразъ ще стрѣнемось на тôмъ поли, щó орють шаблею, сѣють смертію и поливають чоловѣчою кровю, думаючи, чи не выросте на йому щасливѣша доля за-для людей“ (стор. 49).

Приходить Кобза до рôдного села, и ось проти него йде весѣлѳ. Побачивши сѣчовика молода зъ жахомъ вôдступилась назадъ, а Кобза глянувши на нѣ трохи не скаменѣвъ. Се була ѳго суджена Зѣнька. Она призналась, що мати приневолила ѳѣ вôддаватись за иншого. Бѣдна Зѣнька знемогла й черезъ кôлька днѣвъ умерла. Кобзѣ не було пристановища въ рôднôй хатѣ, хочь голубила ѳго ненька зъ дочкою Уляною. Вразъ изъ Остапомъ, щó залицявъ ся до Уляны, попрощавъ ся Марко зô своими крôвными и вôдтакъ оба пôшли ратувати рôдный край, бо саме-тогдѣ Богданъ Хмельницкій вертавъ ся зъ Крыму зъ ордою татарскою, и гôнцѣ зъ Запорожя дали звѣстку, щобъ нарôдъ розходивъ ся по лѣсамъ и рушивъ ихъ Лубнямъ та Переяславу.

Такъ отже Кобза й Остапъ простували зъ сѣромами до Лубень, де недалеко вôдъ городу надъ рѣчкою Сулою сидѣвъ въ замку „кровопійця“ князь Ѳремія Корыбутъ-Вишневецкій. Саме-тогдѣ понаѣздили до князя гостѣ, а мѣжь ними були: князь Корецкій зъ дочкою, родичь Ѳремія, и князь Четвертиньскій зъ Немирова. Наступивъ довго жаданый день, коли „миршавый“ Четвертиньскій мавъ одружитись зъ княгôвною Корецкою, котра зъ намовы ѳзуитôвъ спонукала ѳго, одректись вôдъ вѣры православнои. Вôдтакъ въ замку Ѳремія готовили бенкетъ, якого на Вишневещинѣ ще нѣколи не доводилось бачити. На весѣлю молода княгиня всѣхъ заслѣпила своѳю красою. Коли-жь паны въ сали бавились, то въ вôкна заглядали сотнѣ головъ простои челяди. Мѣжь нею стоявъ такожь Кобза зъ Остапомъ. Кобза забувъ за свою Зѣньку, щó ось-недавно вмерла, и затрѣпотѣвъ, узрѣвши молоду княгиню; — вôнъ загорѣвъ любощами и пильно дививъ ся на нѣ. Тымъ поглядомъ пронизавъ вôнъ княгиню ажь до самого серця, що, якъ проходила по-биля того вôкна, де стоявъ Кобза, то нѣбы зачарована повернулась и скинула на него очима. „Затокотѣло крѣпко у Кобзы горяче серце, заискрилась очи, здалось йому, неначе зъ самого неба глянувъ на його янголь, повитый бѣлою хмарою и оточеный зорями“ (стор. 77).

Небавомъ опôсля, коли княгиня була на ганку, зôрвавъ Кобза нишкомъ зъ ѳи плеча шлюбову квѣтку и побѣгъ въ горôдъ. Але по приказу Ѳремія кинулись люде, шукати харциза и справдѣ пôймали ѳго зъ Остапомъ. Обохъ заковали въ кайданы, и хочь Ѳремія давъ княгини слово, що ихъ помилуѳ, то велѣвъ свому „стременному“ Щуцѣ, обохъ харцизôвъ повѣсити въ лѣсѣ на „жидôвскому дубѣ“. Повели туды зъ замку Кобзу, Остапа й ще трьохъ сѣчовикôвъ. Попереду пшовъ Щука зô своимъ помôчникомъ, паномъ Пôдпальскимъ и зъ ѳзуитою Марецкимъ. Та отъ, коли Пôдпальскій, вылѣзши на дуба, казавъ Кобзу пôдôймати на верѣвцѣ въ гору, то зъ листвы просунулась здоровенна рука й вхопила того панка за чубъ; — блиснувъ кинжалъ и ось разомъ зъ обезголовленымъ трупомъ зваливъ ся зъ дуба — Марко. Якъ-стôй затопивъ вôнъ одною рукою ѳзуита по тѣмю, а другою вдаривъ жовнѣра въ високъ, такъ що оба попадали мертвй. Вôдтакъ кинжаломъ влучивъ вôнъ Щуку въ саме серце, а коли й Кобза зъ розвязаными руками хапавсь за шаблю Щуки, то жовнѣрѣ чкурнули на втѣкача.

Избавивши сѣчовикôвъ вôдъ смерти Марко повѣвъ ихъ лѣсами й щасливо зберѣгъ ихъ вôдъ погонѣ Ляхôвъ. Ажь ось зайшли они надъ Сулу тамъ, де тая рѣка заливомъ оточуѳ островъ. На тôмъ-то островѣ осадивъ ся зô своимъ загономъ козакъ Кривонôсъ, той самый, щó хуторяне за ѳго лютôсть прозвали „вовгуремъ“ (се-бъ-то вовкомъ), а ѳго ватагу „вовгурянцями“[1]). Вôдтакъ Марко попрощавъ ся зъ сѣчовиками у перевоза, й пôшовъ навѣдатись до князя Ѳремія. Сѣчовики-жь прийшли до Кривоноса, котрый страшно згнущавъ ся надъ Ляхами-невольниками. Вôнъ приймавъ до своѳи ватаги тôлько такого силача, котрый обнѣсъ довкола ѳго куреня двѣ

[1]) Выдавець „Марка проклятого“ пише (1879), що „вовгуревцѣ“ (вовгурянцѣ) були такъ названй по имени свого проводыря Вовгура Лисенка, котрый добре давъ ся въ тямки Ѳремiи Вишневецкому (стор. IV). Самъ же Стороженко запримѣтивъ, що „коло Лубень выявивсь славный по всѣй Украинѣ лицарь, которого за лютôсть та силу прозвали Вовгуремъ, то-бъ-то вовкъ“. („Основа“, 1861., сентябрь, стор. 46, въ оповѣданю „Матусине благословення“).

каменюки, кожду въ десять пудовъ; — коли жь хто понѣсъ тѝ каменюки шѣсть разъ, той ставъ побратимомъ Кривоноса. И отъ, Кобза не запинившись, обнѣсъ камѣнє шѣсть разъ кругъ куреня. Коли-жь Кривонось не хотѣвъ приняти товаришѣвъ Кобзы мѣжь вовгурянцѣвъ, то они обрали Павла Кобзу своимъ отаманомъ, назвавши єго Павлюгою.

За тыждень до пророка Илiѣ прийшли вовгурявцѣ зъ Кривоносомъ пôдъ Немировъ, щобъ напасти на Ляхôвъ, а за ними слѣдкомъ зôбравсь туды-жь такожь загôнъ Павлюги. Пробившись у гóродъ Кривонôсъ метнувсь зъ вовгурянцями на грабѣжь и душегубство Ляхôвъ та жидôвъ. Павлюга-жь потягъ зô своимъ загономъ до замку князя Четвертиньского. Въ замку поховались паны, ксьондзы й всяка шляхта. Всѣхъ ихъ вырѣзано вкупѣ зъ жовнѣрями, — вôдрубано голову й Четвертиньскому. Изъ панôвъ зôсталась жива одна тôлько княгиня Четвертиньска, бо єѣ притьмомъ прибравъ у свои руки Павлюга. На другiй день въ-ранцѣ весь замковый майданъ вєрывъ ся козаками й православнымъ людомъ. Вôдправлено молебенъ, а вôдтакъ привѣвъ Павлюга княгиню Четвертиньску, убрану въ украиньску одежу, и пôпъ Ларивонъ звѣнчавъ ихъ. Пôсля вѣнчаня бачили дехто зъ козакôвъ, що якiйсь старый чоловѣкъ зъ торбою за плечима пôдходивъ до панъ-отця Ларивона пôдъ благословенє.

Пôсля того добре зъ годомъ Марко докорявъ и лаявъ Кривоноса за єго негодящу вдачу, за єго завзятôсть и харцизство. Тогдѣ Кривонôсъ кинувъ ся на старого зъ шаблею, такъ Марко цѣпкомъ своимъ перебивъ у него шаблю и такъ єго оддубасивъ, що вôнъ черезъ два тыжнѣ й дуба давъ.

Опôсля Марко вештавъ ся по Украинѣ, де люде пили й байдєки били, и вказувавъ имъ на те, що дѣялось на Подôлю та на Волыни. И отъ, козаки-хуторяне надоумились и стали збирати охотникôвъ, щобъ ихъ пôслати на помôчь Запорожцямъ на Волынь. Поки Запорожцѣ ще билiсь изъ Ляхами та зъ Татарвою, бѣдолаха Марко появлявсь зъ перегодомъ и здалегôдь у тыхъ мѣсцяхъ, де воювало запорожске вôйске. Збиравъ вôнъ побитыхъ козакôвъ и закопувавъ ихъ въ ямѣ, а раненымъ помагавъ лѣками. Та й на вôйнѣ бувавъ вôнъ козакамъ часто въ пригодѣ. Потôмъ, якъ перестала на Подôлю и Волыни колотнеча й рѣзанина, Марко потягъ на Кавказъ и вôдтакъ швендавъ ся по всѣхъ усюдахъ на свѣтѣ. Вôнъ забравсь и въ цѣсарску землю (се-бъ-то въ землю галицку), де живуть рускi люде. Тутъ вôнъ дуже дорѣкавъ тымъ Русинамъ, котрi вôдчахнулись вôдъ православнои вѣры и повернули въ унiю та въ католицку вѣру, и лаявъ такожь тыхъ, що братались зъ Ляхами, а про своихъ рускихъ людей и забули. Стародавнiй-жь люде розказували, що вôнъ шукавъ десь за границею того вѣковѣчнього жида, котрый вôдъ самого розпинаня Христа ходить по всему свѣту та зъ нечистою силою збирає и зносить жидамъ грошѣ. Хотѣвъ Марко дати єму доброи прочуханки, щобъ вôнъ навчивъ своихъ заграничныхъ жидôвъ по правдѣ на свѣтѣ жити.

И ходить Марко по свѣту зô своєю тяжкою торбою и зъ своєю пекельною нудьгою, и буде оттакъ ходити до самого страшного суду.

Отъ и змѣстъ оповѣданя „Марко проклятый“, котре авторъ назвавъ „поемою“ за-для того, що деякi єго частины написавъ вôнъ ладомъ епичнымъ, дармá, що зверхнiй видъ мовы є прозаичный. Про сю поему каже Стороженко, що почавъ єѣ писати ще тогдѣ, коли єму писалось такъ легко[1]). Тому-то въ чотырьохъ першихъ главахъ оповѣданя добачаємо справдѣ высоку поетичну стôйнôсть. Вдача Марка являє ся тутъ демоничною, изъ-за чого сей украиньскiй страдникъ годенъ заткнути за поясъ французского „вѣчного Жида“ та й иншихъ скитальцѣвъ и велитôвъ[2]). А вже-жь почавши вôдъ пятои главы сеи поемы уступає ся Марко на дальшiй плянъ картины, а высуває ся напередъ исторична стать сѣчовика Кобзы-Павлюги. Ба, авторъ выдвигнувъ напередъ крôмъ Єремiя Вишневецкого ще й єзуита Заленского, котрый зъ тымъ княземъ веде церковно-политичну диспуту про унiю й Польщу. Але-жь самъ Стороженко написавъ лишь дванацять главъ, — чотыри останнi главы (XIII—XVI) зложивъ хто иншiй на основѣ записокъ и пляну автора[3]). Тому-то слабыми й трохи недоладными вважають ся отъ-сi останнi части оповѣданя: 1. про рѣзанину, яку заподѣяли Кривонôсъ и Павлюга въ Немировѣ, и про женитьбу Павлюги зъ княгинею Четвертиньскою (гл. XIII); 2. про бенкетованє козакôвъ-хуторянъ у Ивана Гоцупупа саме-тогдѣ, коли на Подôлю и Волыни козаки карали панôвъ та жидôвъ (гл. XIV—XV); 3. про дальшу долю Марка проклятого (XVI). Все-жь таки выносивъ авторъ свою поему пôдъ сердцемъ, якъ вôнъ самъ признавъ ся въ письмѣ до выдавцѣ „Марка проклятого“[4]). Та й доволенъ бувъ вôнъ изъ свого твору, коли въ тôмъ письмѣ ось-що запримѣтивъ: „Старый батько П(етро) П. Гулакъ-Артемовськiй прочитавши Марка, своєю рукою написавъ: „Зъ-роду лучшого не читавъ, и до смерти вже не прочитаю.“ Може старый и шутковавъ, а може й правду казавъ, не мiнѣ се дѣло рѣшати“[5]). Коли-жь годѣ було єму се дѣло рѣшати, то треба намъ дещо сказати про литературну стôйнôсть сего твору.

Заслуга Стороженка є справдѣ чи-мала, що зôбравъ народнi переказы й лєгенды про Марка проклятого, та що въ першôй части свого оповѣданя зъобразивъ вельми вдатно украиньского скитальця. Такожь се годить ся похвалити, що митичный сей страдалець являє ся помôчникомъ тыхъ украиньскихъ дѣячѣвъ, що выступили въ оборонѣ страдницѣ-батькôвщины. Тôлько-жь авторови не повелось утворити оповѣданя одноцѣльного й выкôнченого. Видно, що до поважного писаня не було вôдповѣдноi снаги у того письменника, що вызначувавъ ся найпаче талановъ до складаня повѣстокъ шутливыхъ. Найслабшою стороною сего оповѣданя є недостача имовѣрности въ зъображеню деякихъ психольоґичныхъ процесôвъ. Такъ хотѣвъ авторъ, щобъ Кобза небавомъ пôсля траґичноi катастрофы, яка навѣстила єго зъ судженою Зѣнькою, влюбивъ ся въ княгиню Четвертиньску. Ба, Стороженко оповѣдає, що Кобза дивлячись зъ двору крôзь вôкно въ весѣльну комнату — отже стоячи въ тѣни — своимъ поглядомъ пронизавъ княгиню ажь до самого серця, зъ-за чого она за-любки скинула на него очима й привѣтно усмѣхнулась. Въ загалѣ сила оповѣданя Стороженка лежить не въ консеквентнôй характеристицѣ головныхъ дѣєвыхъ осôбъ, але въ зъображеню поодинокихъ проявъ пристрастноi душѣ, за-для чого въ творѣ автора подобають ся лишь поодинокѝ картинки але цѣлôсть не має стôйности художницкои.

---

[1]) „Марко проклятый“. Одесся, 1879; стор. V.

[2]) ibid., стор. IV. — [3]) ibid., стор. VI. — [4]) ibid., стор. V. — [5]) ibid.

По думцѣ Петрова типъ Марка вытворивъ ся пôдъ вплывомъ казокъ про вѣчного Жида, а може й на засновку леґендарныхъ повѣстей про дуже великого грѣшника, примѣромъ про кровозмѣшника и розбôйника“[1]). Ба, въ оповѣданю „Марко проклятый“, видить Петровъ деякî такî прикметы, котрî єго ставлять побôчь Гоголевои повѣсти „Страшная месть“. Ось бо розказує Микола Гоголь, що при короли Степанѣ Баторію два козаки, Иванъ и Петро, жили зъ-першу дружно мовь два рôднî браты. Але перегодя зъ зависти бажавъ Петро погубить Ивана и скинувъ єго зъ сыномъ-недолѣткомъ въ глубоку пропасть въ горахъ карпатскихъ. Опôсля на судѣ Божôмъ Иванъ просивъ Господа, щобъ усѣмъ потомкамъ безбожного Петра не було просвѣтку на земли, щобъ останнiй въ родѣ єго бувъ такiй злочинець, якого ще не бувало на свѣтѣ, и щобъ вôдъ кождого єго поганого вчинку дѣды й прадѣды не мали супокою въ гробахъ, пôдôймаючись зъ могилокъ у тяжкихъ мукахъ. „И коли сповнить ся мѣра злочинôвъ того чоловѣка“, мовивъ Иванъ, „пôдôйми мене, Боже, зъ тои безъоднѣ на коня на верхъ горы, и тогдѣ нехай вôнъ до мене прийде, и я скину єго зъ тои горы въ саму глубѣнь дебры!“ И отъ, останнiй зъ потомкôвъ того Петра являє ся головною особою дѣєвою въ повѣсти Гоголевôй „Страшная месть“. Се бувъ злющiй чарôвникъ, щó зарѣзавъ свою жôнку, вбивъ свого зятя й внука, хотѣвъ занапастити жôночу честь своєи рôднои дочки та й вбивъ святого черця, котрому признавъ ся, що є великимъ грѣшникомъ. За-для такихъ злочинôвъ не мавъ вôнъ супокою и скочивши на коня ставъ черезъ Канѣвъ и Черкасы мчатись въ Крымъ, але противъ своєи волѣ заѣхавъ зовсѣмъ въ иншу сторову, въ горы карпатскî. Тутъ вхопивъ чарôвника рукою дивный ѣздець, подôймивъ єго горѣ й кинувъ въ безъодню. Саме-тогдѣ пôдôйнялись зъ землѣ мерцѣ, метнулись у той глубокiй яръ и напавши на чарôвника, зчепились зъ нимъ своими зубами.

Намъ здає ся, що мѣжь „Страшною местью“ Гоголя, а „Маркомъ проклятымъ“ Стороженка мало є спôльныхъ прикметъ. Мôгъ бы де-хто натякнути хиба на вбiйство дорогихъ осôбъ, але чарôвникъ убивъ жôнку, зятя й внука лишь изъ-за чортôвскои своєи вдачѣ, мѣжьтымъ коли Марко занапастивъ житє матери й сестры въ нападѣ дикои пристрасти. Спôльною подѣєю въ обохъ свхъ оповѣданяхъ є метушня мертвякôвъ, котрî пôднялись изъ землѣ и кинулись якъ на Марка, такъ и на чарôвника. (Дальше буде.)

[1]) „Очерки исторiи укр. литературы XIX. ст.“, стор. 219. — Порôвн. казки „Кровосмѣситель“ и „Разбойникъ“ („Малорусскiя народныя преданiя и разсказы“. Сводъ М. Драгоманова. Кiевъ, 1876; стор. 130—132).

ВСЯЧИНА.

Молоко и масло рослинне. Межи рослинами покрываючими великî области горѣшного Сенеґалю и Нiгру находять ся доперва въ послѣднихъ лѣтахъ вôдкрыте и до дубôвъ приналежаче дерево, котре туземцѣ называють Каріте. Овочѣ єго, подôбнî до каштанôвъ, можуть зъ часомъ становити важный артикулъ торговлѣ; теперь служать за поживу Неґрамъ въ тыхъ сторонахъ проживаючимъ. Галлiєні, котрый на мѣсци придививъ са тому, описує, якъ изъ овочей Каріте робить ся масло. Сушенî овочѣ мелють, а одержану клейовату масу поливають студеною водою; на поверхни воды осѣдає бѣла маса, приємного смаку, пригадуюча масло. Єсть она такъ товста, що зъ користiю могла-бы служити до фабрикацiє мыла и свѣчокъ. Друге маслове дерево росте въ Венезуелѣ; туземцѣ зовуть єго Тубанба, а масло одержують въ той способъ, що надрѣзують кору дерева и збирають вытѣкаючiй сокъ. Смакъ має приємный, а вартôсть поживну дуже велику. И въ англiйскôй Гуянѣ находять ся два масловî дерева, про котрî ще дуже мало що знаємо. Туземцямъ заступають они мѣсце нашихъ коровъ, бо досыть зробити малый нарѣзъ въ корѣ, абы натекло богато смачного и товстого молока, котрымъ живлять ся дикî племена въ тыхъ сторонахъ.

Свôйскî лѣки народнî. Лѣки — то ярка и конечна краска до змальованя повного образу свѣтогляду народного. Се одинъ доказъ бôльше такъ званого „хлопского розуму“ и досвѣдченя. А прецѣнь при теперѣшнôмъ, що такъ повѣмь розгарѣ и запопадливôмъ списуваню всього, що своє, що народне, такъ мало на нихъ звернено уваги. Пару побѣжныхъ натякôвъ, отъ и по всьому. Тому то подаючи сихъ пару лѣкôвъ зôбраныхъ въ селѣ Папѣрни (пôдъ Будзановомъ), хочу звернути на нихъ увагу всѣхъ тыхъ, що занимають ся збиранемъ матерiялôвъ етнографiчныхъ и прискорити списанє тои цѣннои, сѣльскои медицины.

1) На бôль головы: а) Взяти перервы (зѣля), потовчи, зложити на хустину и перевязати на голову; б) взяти коры зъ бзины (бознику) и зробити такъ само.

2) На бôль очей: Ставати раненько до схôдъ сонця и вмывати очи росою зъ чирсаковъ[1]).

3) На слѣпоту: Ѣсти чорну печѣнку товарячу и натирати нею очи.

4) На бѣльмо у чоловѣка класти мѣдъ; у конины посыпувати єго потовченою печѣнкою.

5) На зубы: а) Варити корѣнь вербовый, терновый або дубовый и тую юшку пити; б) выкопати половину кореня папороти, взяти цеглы и моху зô стрѣхи, то всьо спарити и пити.

6) На опаръ, коли на губахъ роблять ся мѣхурцѣ и починає злазити шкôрка, класти парникъ (зѣлє), що росте надъ водою.

7) На вроки (злî очи) скидаєсь вуглє. То робить ся такъ: Бере ся ножемъ вугликôвъ и хрестячи кождого зъ осôбна вкидає ся ихъ на воду. Якъ пôдуть на спôдъ, то напити ся тои воды и обмыти рукою на-вôдлє[2]) лице, груди и руки, а потому вылляти воду въ глухiй бѣгунъ дверей.

8) Щобы затамувати кровь, якъ хто скалѣчить ся, класти шарнѣня, павутиня и добре вычищену шкôрку зъ порхавки. На рану, якъ утне ся хто сокирою, класти зѣлє „вороняче масло“[3]), мастити молодою смитанкою, або якъ є молодî несята або котята, то дати имъ рану злизати.

9) На болячку класти паланичку зъ льону, розôгрѣту смолу помащену молодою смитанкою, чорну рожу, смолу зъ розтертымъ льономъ, або смажити мѣдъ зъ мыломъ и прикладати.

10) На дике мясо стругати сôлъ, моркву и гребѣнь, и то всьо прикладати разомъ.

11) На чирака, то той, хто первакъ, нехай єго придавить мизельнымъ пальцьомъ на охрестє и почорнить сажою.

12) Рожу треба такъ спалити: Роблять ся три галки зô льну: кожду треба зъ осôбна надъ рожею спалити, а потôмъ посыпати ѣѣ корою зъ бзины, приложити спаленымъ клочемъ и перевязати червоною крайкою. Такъ робить ся, якъ рожа суха; якже замочена, то робить ся то само надъ водою.

[1]) Dipsacus. — [2]) По лѣвôй сторонѣ. — [3]) Empetium nigrum.

13) На волокно спалити пару макôвокъ на попѣлъ, зôбрати єго въ шматинку и цѣдити черезъ него воду такъ, щобы стѣкала на 9 житнихъ колоскôвъ, а зъ нихъ на палець. Тогдѣ зôйде зъ пальця волокно.

14) На пôдбôй (болячку на пятѣ) прикладати чôснику, жовтои глины або пôдбѣлу. Якъ посѣдають ся ноги, то помастити молодою смитанкою и пôти въ тепле мѣсце (за пецъ), щобы увôйшла въ тѣло.

15) Якъ що вôдморожене, то пожути въ зубахъ сырый горохъ и приложити.

16) Въ кого насердниця (бôль въ серединѣ) першій разъ, нехай врѣже зъ надолка рубець, спалить и выпє зъ водою. Якъ насердниця въ дитины, то накурити шматокъ кменомъ и прыложити до пупця.

17) На пропасницю пити вôдваръ зъ буяну.

18) На слабôсть въ дитины туцнути (товкнути) нею три разы о сволокъ. Якъ не поможе, то выстричи на головѣ волосє на охрестє, примѣряти дитину на зрôстъ до одвѣрка, вывертѣти въ тôмъ мѣсци дѣрку и забити тамъ тоє волосє осоковымъ коликомъ.

19) Якъ тиснуть ся дитинѣ до горла глисты, то насиляти на нитку чôснику и повѣсити на шию.

20) На спанє дитинѣ дати вôдвару зъ макôвокъ або поставити помело въ головѣ. Щобы своє спало а чуже нѣ, то мыкнути зъ чужои колыски або стрѣхи клапоть соломы и положити до колыски своєи.

21) Якъ дѣти никлй, слабовитй, то купати ихъ въ муравляхъ: хлопцѣвъ въ муравляхъ зъ-пôдъ дуба або граба, а дѣвчатъ зъ-пôдъ березы.

22) На кольки прикладати тамъ де коле хрѣнъ, або стругати громовои стрѣлки и выпити зъ водою.

23) Якъ хто подвигаєсь, то треба взяти горнець, що въ ньому зъ кварта, помастити по окраяхъ смальцьомъ, запалити въ серединѣ галку зъ клоча, завбôлшки въ куряче яйце, и приложити горнець отвором до живота, якъ ще клоче въ ньому палить ся. Тогдѣ такъ сильно вôнъ пристане, що вôдôрвати трудно. Згодомъ вôдпаде самъ, а людинѣ стане заразъ лекше. Такъ самѣсѣнько робить ся, якъ хто розбитый.

24) На кôръ пити молоко кобыляче або мѣдъ.

25) На коросту вмыватись маковымъ лугомъ зъ сѣркою, натирати ся синимъ каменемъ, або купати ся въ зимный четверъ.

26) На лишаѣ взяти лѣску, розколоти на четверо и палити. Зъ неи потече сокъ. Сокъ той скапувати до мисчинки, потôмъ потовчи спалене вугля на обусѣ сокиры и зъ сокомъ тымъ помѣшати. Тымъ помазати лишаѣ, то злѣзуть.

27) Щобы росло файне волосє, змывати голову въ копытнику (зѣлю).

ЗАМѢТКИ КРИТИЧНЙ.

И. П. Котляревскій: 1) Енеида, перелицьованная на малороссійскій языкъ. (Дешевая Библіотека, N° 84). Петербургъ 1889. Стор. 273 въ вел. 32-ку. — 2) Наталка Полтавка. Малороссійскія опера въ 2 дѣйствіяхъ. (Дешевая Библіотека, N° 83). Пет. 1880. Стор. 59 въ вел. 32-ку. — 3) Москаль Чаривныкъ. Малороссійскія опера въ 1 дѣйствіи. (Дешевая Библіотека, N° 82). Пет. 1889. Стор. 43 въ вел. 32-ку. — Выданє А. Суворина.

Хто знає, якои „вѣры“ п. Суворинъ (выдавець „Новаго Времени“), той певне не помалу здивуєть ся, побачивши имя сього добродѣя на выданю творôвъ Котляревского. Не помалу здивувала ся знершу и я. Що за чудасія? Що пихнуло такого завзятого москвомана пôдпомагати украиньскому „сепаратизмови“? Вжежь, думаю собѣ, нѣщо иише, якъ своя користь: замануло ся зôдрати добру копѣйчину зъ „дурныхъ хахлишекъ“. Зъ самои тôлько цѣкавости пôшла я купувати выданє Суворина и... ажь очамъ своимъ не поняла була вѣры, побачивши невеличкй, гарненькй книжочки, а на ихъ таку дешеву цѣну, якои ще зъ-роду-вѣку не було на нашôй убогôй Вкраинѣ. „Энеида“ — товстенька книжочка трохи не въ триста сторôнокъ — коштує всього-на-всього вôсьмигривеника (20 к.). „Наталка“ та „Москаль“ — по сѣмь копѣйокъ, себъ-то якъ-разъ половину тыхъ грошей, якй зъ насъ правлять за свои выданя Гомолиньскій зъ Панчешниковымъ. Але не самою тôлько дешевостю вызначають ся книжочки п. Суворина, а ще й добрымъ друкомъ, пильною корректурою: помылокъ о много меньше, нѣжь у выданяхъ нашихъ кіевскихъ книгарѣвъ. Одно тôлько мусимо закинути п. Суворину — ледачу правопись. На що вôнъ скрôзь понадруковувавъ — робыться, дѣється, отъ, съ, замѣсць: робытьця, дѣєтьця, одъ, зъ, и таке инше. А про те мусимо сказати, що навѣть вважавши таке правописанє за осôбнй помылки, всежь таки у Суворина налѣчимо ихъ взагалѣ меньше, нѣжь у Гомолиньского. — Не вважаючи на вельми дешеву цѣну (чи мабуть краще сказати: саме черезъ дешеву цѣну) книжочки Суворина не дуже ширять ся по Вкраинѣ, бо вôнъ не може багато проценту поступати книгарямъ, котрй черезъ те бôльше кваплять ся на выданє Гомолиньского. Отымъто годило ся-бъ шановнымъ землякамъ вымагати по книгарнямъ выключно Суворинъского выданя, нехтуючи всяке инше. Не переказуючи вдруге всѣхъ догôдностей сього накладу прошу всѣхъ мати на увазѣ, що коли мы теперь пôдтримаємо п. Суворина, коли єго перша „проба“ пôде добре, то певна рѣчь, що вôнъ не спинить ся на самому Котляревскому, а заходить ся и коло якого небудь другого письмовця украиньского. А намъ такъ треба, такъ дуже треба швидше мати дешевенькй выданя М. Вовчка, Стороженка и др.. А самй мы нѣякъ не спроможемо ся навѣть на такй невеликй рѣчи. Лихо наше!...

Катерина. Б.

Вôдъ Администрацiѣ.

Премiѣ розôшлють ся цѣлорôчнымъ предплатникамъ въ першôй половинѣ марця.

КОНКУРСЪ.

Редакція „Зорѣ“ оголошує симъ премiѣ за оригiнальнй повѣсти або новелѣ. — Перша премія выносити буде 50 злр., а друга премія 30 злр. а. в. — Працѣ просимо надсылати до Редакцiѣ „Зорѣ“, ул. Академична, ч. 8., найдальше до 15. марта 1890 року. Надôсланй працѣ просимо выразно означити яко конкурсовй.

Редакція „Зорѣ“.

Запросины до предплаты

на

першу и одиноку илюстровану ґазету

для дѣтей и молодѣжи

„ДЗВôНОКЪ“.

Предплата: 4 зр., 2 зр. и 1 зр.

Матеріялъ добôрный и илюстрацiѣ дуже красно выконанй.

Выдає и за редакцію одвѣчає: **Олександеръ Барвѣньскій.**

Адмiнiстрація „Дзвôнка“ у Львовѣ въ ул. Чарнецкого Ч. 26.

Вôдповѣдає за редакцію: **Петро Скобельскій.**

Выдає **Товариство имени Шевченка.** Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка, пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ XI. Львôвъ дня 1. (13.) Марта 1890. Число 5.

Выходить два разы на мѣсяць, кождого 1-ого и 15-ого, въ объемѣ 2—2½ аркуша.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. 8. улиця Академична.

ЗОРЯ

Пренумерата выносить: на цѣлый рôкъ 5 зр., на пôвъ року 2 зр. 50 кр., на чверть р. 1 зр. 25 кр.

Пренумерату належить присылати до администрациѣ „Зорѣ“ (улиця Академична ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Над Чорним морем.*)

(Повість Ив. Левицкого.)

I.

Був май 1880. року; були перші дни мая, але над Кишиневом вже повиває літним теплом. Кишиневський міський сад, увесь з акацій, тілько що розвив ся і стояв у всій майській красі. Сад сьвітив ся зверху до низу. Через дрібчастий молодий лист акацій соняшне проміння сипалось, як через намітку, і пронизувало кожну гильку, кожний листок. Сад блищав, лиснів, обсипаний ранньою росою, осьвічений сонцем, неначе сьміяв ся, радів, що настала весна, радів радістю сьвітового, невмираючого, по-вік оживаючого життя.

Ранком одного дня, на пушкинській аллеї з старих акацій, на лавці сиділи дві панни, приятельки і товаришки по гимназіи, Саня Навроцька та Надежда Мурашкова. Йдучи на службу через сад, вони сходились заранї в саду і гуляли годину-другу по аллеях. Надежда Мурашкова служила в банку, а Саня Навроцька давала лекціі в женській жидівській школі — не задля заробку, а ради принципа-космополітизма, щоб помогти найбільше придавленій націі, найбільше пригніченій женщині. Обидві панни були в однакових темно сірих сукнях, в однакових білих викладчастих комірцях і легких літних соломяних капелюхах. Вони убрали ся в той простий убір неначе змовились; то був убір їх паняньського кружка. Ні в одної на руках не було рукавичок.

Саня Навроцька була русява, височенька на взріст, тонка станом, з ясно синими веселими очима. Русяві короткі коси вили ся кучерями і розсипались, неначе ясне проміння, кругом єї сьвіжого лиця, кругом білої шиї. Ідеальність, веселість сьвітила ся в єї лици, в єї очах, як радісно сьвітить рання зоря на майському чистому небі між рожевими, легкими хмарками. Саня була жвава, проворна, ворушлива, гостра на словах, любила говорити і вміла говорити плавко, швидко, полемізувала часом різко і гостро. Єї розумна розмова показувала, що вона богато читала, богато знала і всім інтересувалась. Чуйна, нервна з роду, Саня обзивалась на всі сучасні питання життя й науки. В єї очах, в лици сьвітилась мисль і разом з тим грація молодої дівчини. Жіноче питання вона найбільше приймала до серця і говорила про право жіноче часто з сльозами в очах. Саня була дочка одного совітника канцелярії в Кишиневі. По батькови й по матери — вона була кишиневська Українка. Мурашкова була з мішаної семіі. Єї батько був одеський Українець, а мати Грекиня родом з Смирни. Мурашкова була красуня чистого клясичного типа. Матове біле лице було ніби виточене з слоневої кости; пишні великі темні очи були гостроблищачі й сьвітились, неначе лили з себе сьвіт. Густі, чорні брови були ніби намальовані пензлем на чистому чолі. Червоні уста виразні, з звивками, з ямочками посередними, як у грецьких статуй, показували велику енергію. Мурашкова мала характер нерівний: то часом тиха, мовчязна, то часом нервна, говорюча. Як всі ті, що мають клясичне лице, вона була ніби спокійна з лиця, навіть холодна і байдужна, але в єї души, в єї серци затаїлись і теплі іскри, готові спахнути полумям...

Саня й Надя Мурашкова були великі приятельки і, як кажуть, помазані одним миром; вони читали ті самі наукові книжки, встоювали за право женщин, мали майже однакові пересьвідченя. В принципах вони були космополітки, як люде без всякої національности. На сю стежку потягла їх мішанина в національностях в місті, незнання народа, великоруська школа з некраєвим велилоруським язиком і теоретичність їх пересьвідчення, ще неприложена до якогось доброго, путного діла на практиці.

На дворі було тихо. В саду пахло сьвіжою молодою травою. Узка аллея, обставляна старими акаціями, була похожа на тунель, пробитий в зеленій гущавині дерева і залитий фантастичним зеленуватим сьвітом. Краплі сонця пронизували те зеленувате сяєво і сипались на землю золотими зернами. Роса крапала з листя і блищала на лету іскрами брилянтів.

— Господи, як не хочеть ся міні йти в той банк, сказала Мурашкова; така нудна і некорисна там робота. Лічи, та вилічуй проценти...

— А ти б хотіла отут сидіти під кущами дерев, згорнувши руки, та літати фантазією в емпіреях! сказала Саня; життя нам дане для праці.

— Знаю, добре знаю! сказала Мурашкова; я грекиня по матери, людина практична; дома роблю, як наймичка. Але я, бачиш, стою за працю, з котроі була б якась користь людям. А то... тілько заробляю на хліб. Маємо дім, маємо клапоть поля і маленький виноградник, а на прохарчування все таки не стає, та сказати правду, я проти самого принципа банків; ми служимо богатим, ситим людям, а не людскости. Ви педагоги — ви якесь годяще діло робите. Але, сказати правду, як ти Саню видержуєш в тій жидівській школі з твоїм здоровям? Там же мабуть таке повітря, що й дихати важко, сказала Мурашкова.

— Мушу видержувати, сказала Саня, часом в клясах так смердить цибулею, що в мене аж голова крутить ся. Але що я маю робити? Скінчила я вісім клясів гімназіи. Сиджу в батька без роботи. А я хочу діла, і діла доброго. Я сама просьвітилась наукою і повинна

*) На жадане автора лишаємо правопись фонетичну. — *Ред.*

нести просьвіту в масси і поперед усего піднимати нашу сестру, розвивати — женщину. Між усіми женщинами жидівська женщина найбільше придавляна. Я хочу підняти жидівську женщину, цю рабиню Мойсеєвого закона. Ти знаєш, що поки жидівська дівчина не вийде за муж, не має права ходити в синагогу... Здаєть ся ві не мають за людину... А вонаж таки людина, як і ми... Де вже тут шукати поетичної обстави, парфомів, смирни та фтіміяму. Пішлиж деякі з наших в народ, а там не до смирни та парфомів...

— Чи не час нам на службу? сказала Мурашкова і глянула на годинник.

— Ні, ще не час, обізвалась Саня, подишмо ще чистим повітрям. Я люблю цей закуток сада; старі, голі стовбури акацій, неначе намальовані на зеленому дні густих кущів. Он дві довгі гильки звісились у низ, як зелені крила з дрібчастими пірами. А хрущі? як ліниво, неначе з просоння, перелітають з гильки на гильку. Он пташка кинулась на хруща, вхопила й понесла собі на снідання.

— Вічна боротьба за життя, за іжу, обізвалась Мурашкова. Саня замовкла й задумалась. Вчора ввечері в їх був молодий учитель Комашко і заінтересував ві розмовою. Вона чогось пригадала його розмову. Кинула очими по довгій аллеї і неначе сподівалась його стрінути.

— Може він вийде в сад погуляти; може я нобачусь з ним, поговорю, докінчимо почате вчора змагання, що так заінтересувало моі мисли, думала Саня. І ві очи потягло в глибокий, далекий кінець аллеі, залитоі тихим зеленим сьвітом. В кінци аллеі замріла висока, рівна фігура молодого хлопця.

— Він, неначе він... але ні. Він низший на зріст, хоч і такий рівний станом та чорнявий, подумала Саня. Ні, не він. Тип східний; якийсь Грек, або Ормянин.

По аллеі гуляв не Комашко, а Грек Аристід Целаброс. Він углядив, що на лавці сиділи молоді панни, і повернув на пушкинську аллею, щоб на їх подивитись. Тихою ходою наближав ся він до паннів, високий, рівний, з гарним клясичним лицем, з короткою, кучерявою борідкою. Здавалось, ніби статуя давного бога Елляди ожила, знялась з пєдестала і пішла тихо по аллеі. Довгобразе, матове, трохи смугляве лице, великі, блискучі чорні очи, довгі кучеряві віі, густі рівні брови, тонкий ніс, чорні як воронове крило кучери, усе в йому нагадувало про далекі горячі, східні краі, тропічне сонце, горяче небо, високі пальми: там родять ся й спють і формують ся такі палкі очи, повні огню. То був тип мужноі східноі краси, гарний і дужий, граціозний і величний, як молодий, бенгальский лев. Повні звивчасті виразні уста Целаброса червоніли здалека серед зеленого листу, як ясна полева маківка червоніє в зеленій пшениці.

Целаброс порівняв ся з паннами і помаленьку обвів їх гострим пронизуючим поглядом; здавалось, він вибирав, котра з їх краща.

— Ну, тай пишна фігура! обізвалась тихенько Саня: а як гордо поглядає на нас! Неначе з гори в низ дивить ся на нас!

— І справді пишна; очи гострі; гляне, неначе ножем різне, обізвалась Мурашкова.

— Не люблю я таких грізних гострих очей, сказала Саня.

— Знаю, тобі подобають ся очи голубині, смирні, а міні подобають ся такі гострі і навіть жорсткі очи; в їх є якась сила, мужність; в їх сьвітить ся енергія волі, страсть серця, сказала Мурашкова.

— Любиш вулкани! Гляди, Надю, щоб не опектись від тих вулканів, сказала Саня, а ваші східні грецькі та ормянські вулкани такі справді небезпечні; вже дуже богато в їх огню. Я бою ся тих страшних, грізних очей; гляне на тебе чоловік і здаєть ся говорить: стережи ся, бо ззім тебе без соли й без хліба.

— Ну, в нас по Бессарабіі вулканів нема, сказала Мурашкова; це я сказала так собі.

— А лице як у статуі Гермеса! Цур йому, ще приснить ся, жартувала весела Саня; не дурно я сьогодня прокинулась, як несамовита, в пятій годині і вже не могла заснути; мабуть душа чула, що сьогодня до нас наближить ся вулкан, хоч і без поломя.

— Я люблю клясичну мужеську красу. Страх не люблю тих кривих лиць! це може тим, що в мене плине половина грецькоі клясичноі крови, сказала Мурашкова.

— А міні не подобаєть ся ваша клясична краса: в неі вже дуже все пригладжено та прилизано. Через дуже регулярні, холодні форми лиця ані кришки не просьвічуєть ся людська душа. Тим часом, як маленька хиба линій в лиці, звивок в бровах, в устах виявляє часом душу чоловіка, його серце, темперамент, сказала Саня, і вже чого не люблю і не виношу, то тих повних, червоних, гладких паничівських фізіономій. Од їх так і тхне матеріяльностю, землею, а не духом, навіть, вибачай, різницями та сирим мясом.

— Чи не підводиш ти свого Комашка під цей френологічний принцип? В його лице не клясичне, хоч і не погане! сказала Мурашкова.

— Не думай, що міні подобаєть ся Комашко! Він чоловік розумний, розвитий і в його очах сьвітить ся мисль. Я люблю розумні очи, не ваші волоські та грецькі трохи волячі очи, сказала Саня. Тим часом Целаброс вернув ся назад в аллею і знов пройшов тихою ходою проз паннів. Він знов кинув на їх своіми орлиними очима. Але його очи стали тихі, солодкі, ласкаві; він обвив ними Мурашкову, неначе погладив мягким оксамитом.

— Тікаймо! Цей Грек строіть нам очки, сказала Саня і схопилась з лави.

Панни встали, пішли на велику аллею і стали гуляти. Саня поперед йшла помаленьку, але як розговорилась, то все йшла швидче, а далі трохи вже не бігла.

— Чого ти, Саню, так біжиш? Я аж втомилась, ледви поспішаючи за тобою, сказала Надя.

— Хібаж я біжу? Я йду, обізвалась Саня.

— Ти не ходиш, а, здаєть ся, літаєш. Колись пурхнеш з саду тай полетиш на небо за ідеалами, сказала Мурашкова.

— Як часом полечу в небо, то ти Надю, лети за мною, вхопи мене, тай потягни до землі, сказала Саня і зареготалась на весь сад.

— Одначе час нам іти на службу, сказала Надя.

— Ой час, час! Прощай садочку! прощай свіже повітря. Піду нюхати цибулю в жидівській школі, во имя принципів; але ради принципа це можна витерпіти, сказала Саня і бігом побігла в ворота сада.

Мурашкова пішла в банк. Целаброс пішов слідком за нею. Він примітив, що вона увійшла в банк.

— Служить в банку, сказав сам до себе Целаброс. Алеж і краса! І як я ії й доси не вглядів? А вже я тебе, красуне, висліжу і познакомлюсь з тобою; бо по-

любив тебе з першого разу. Які очка! Які уста! Ще й май на дворі! Ой красаж! Лице неначе виточене, очи ніби вправляні в срібло. Краща, ніж мадам Кречулеско, багато краща, ніж панна Савіцка. Треба цих кидать. Ну іх! обридли! Час починати новий роман, — роман майський. Новий інтересний роман!

Цю останню фразу Целаброс не подумав, а сказав голосно, трохи не крикнув. Якась дама йшла проз його, почула ті слова і подумала: який же це вийшов новий такий інтересний роман, що цей Грек аж кричить про його на вулиці? Аж треба спитати в читальни Гришенка.

Вже не один роман був в житю гарного Целаброса. До його краси, до його повних червоних уст липли молоді дами й панни, як метелики падають на сьвітло, і не одна з йіх попалила свої легенькі крильця...

Целаброс на силу висидів в банку. Чорні брови, чорні очи Мурашкової не виходили в його з думки, і манили і дражнили його. Він ледви діждав ся до кінця, вхопив бриль і побіг на ту улицю, де стояв той приватний банк, в котрому служила Мурашкова. Притаївшись за одним портиком, він не зводив очей з дверей банка. Незабаром двері одчинились. Целаброс углядів, як з дверей виглянуло лице Мурашкової з чистим, як намальованим профілем. Мурашкова пішла садом. Целаброс слідком за нею. Вона вийшла з сада і пішла на гору; він назирці за нею. Вона одчинила хвіртку і увійшла в свій двір.

Целаброс спинив ся перед хвірткою і прочитав на табличці: дом жени надворного совітника, Зої Полікарповни Мурашко.

— Що це за проява! подумав Целаброс: в неї тип грецький, а прізвище українське.

— З хвіртки вискочила горнична, сільська українська дівчина, тілько що привезена з села.

— Хто живе в цему домі? спитав у неї Целаброс.

— Наша пані, сказала весела дівчина, по український.

— Та вжеж твоя пані, коли ти в неї служиш. Алеж хто вона така? Чи руська, чи грекиня?

— А Бог ії знає, хто вона така; знаю тільки, що вона удова, говорить якось чудно, не по-нашому, сказала горнична.

— А якже вона говорить? заговорив до неї Целаброс чистим українським язиком: вжеж таки ти розбереш: чи по руський, чи по молдавський, чи по армянський?

— А хто єго розбере! як зійдуть ся гості, то шваргочуть, як ті жиди. Здаєть ся, паві з Греків, бо до неї приходять в гості Греки, сказала горнична.

— З Греків? гм... Сьміливо піду сьогодня до неї на чай. Я Грек. Мене стара радо привитає, як земляка. Греки міцно держать ся купи і в Одесі і в Кишиневі. Тут я буду, як свій, серед своєї семіі, думав Целаброс і повернув до дому.

II.

Тогож таки дня в домі матери Наді Мурашкової, старої Грекині Зої Полікарпівни, зібрав ся по обіді кружок молодих паннів, товаришок Сані та Наді.

Невеличкий дім старої удови Зої стояв серед двора, по східному звичаю. В просторній, але низькій кімнаті дома, стояли коло двох стін широкі турецькі софи, обкладані коло стін круглими подушками, неначе товстими качалками. Попід софами були розстеляні молдавські килими з ясними, червоними та зеленими полосами. Такі самі килими були простеляні через усю кімнату трема рядами. Один куток до самої стелі був заставляний образами в позолочених рамах, а під образами стояв судничок, на котрому так само стояло три образи. По обидва боки образів од стелі спускались до самого долу білі мушлинові завіси. Серед кімнати стояв круглий стіл, а в одному кутку за параваном стояла постіль молодої Наді Мурашкової. Вікна були по старосьвіцкому звичаю забиті рідкою залізною решоткою од злодіїв.

Молоді панни обсіли софи в вольних позах. Саня сиділа на софі підобгавши під себе ноги. Махновська прилягла обпершись ліктем об круглі подушки на одній софі, а Надя Мурашкова на другій.

Вечерне майське сонце заглянуло в вікна і залило усю кімнату веселим сьвітом. Куток з образами в широких позолочених рамах, сьвітив ся і кидав жовтогарячий одлиск на стелю. Червоні здорові рожі на параванах наче горіли. Кімната блищала усякими фарбами, різкими, пістрявими, як турецька чудернацька матерія, як пістрявий перський килим. Сонце розсипало золоті проміння по софах, по килимах; ясні фарби в обставі кімнати стали ще ясніші. І та обстава, блискуча й ясна, чудово приставала до темних південних блискучих очей, до чорних брів молодих паннів. Одна білява Саня між паннами була неначе біла лелія між червоними рожами. Молоді товаришки Мурашкової сходились частенько в домі старої Зої, щоб читати в гурті нові наукові книжки. Тут вони на воли перечитували усякі нові книжки і наукові і контрабандні, пересуджували перечитане, змагались за принципи, складали й вироблювали собі вольні пересьвідчення, за очима своїх консервативних батьків, за очима ще консервативніших і суворих матерів. Вольна розмова, вольні мисли, жарти на воли, веселі сьпіви часто лили ся тут, як вольний, весняний, шумливий потік ллєть ся по долині в зелених берегах. Усі молоді панни були або Українки, або були з мішаних по національности семей. Між ними не було ні одної Молдованки. Молдованки одійшли в свій аристократично-національный табор: кружок Сані та Мурашкової був не національний, а космополітичний.

— Чи ви знаєте, яку неприємну звістку я вам скажу, батько мій не хоче пускати мене в університет, сказала Саня.

— Не може бути! промовила Надежда Мурашкова. Чудно міні. Твій батько чоловік розумний, просьвічений, любить тебе.

— Через те він і не хоче пускати мене од себе, що мене любить, сказала Саня: але я таки поставлю на своїому. Я хочу вищої просьвіти і добуду ії, добуду! Ми можемо добути своїх прав, прав женщини, тілько через вищу просьвіту.

— Просись у батька і йідь з нами в увіверзітет, обізвались дві сестри Махновськи: ми без тебе не пойідемо.

— Пойіду, хоч мушу посваритись з батьком. Що я раз задумала, то повинно статись, сказала Саня і вдарила легенько рукою по столі; я посьвятила себе педагогії, і педагогії для женщини, щоб вчити розвивати наших приниженних сестер.

— Тілько з вищою просьвітою ми станемо вольні, матимемо право жити самостійно, знайти службу і... виходити заміж по любові або і зовсім не виходити... А то знаєте, як буває на сьвіті: панни часто ідуть заміж не по любові... обізвалась Надежда.

*

— Куди там по любові! сказала Саня: хто виходить заміж по серцю? Йдуть заміж так, як паничі займають урядове місце. Якаж там любов! Вийди отак заміж тай блаженствуй: літай в етері небесному, созерцай якусь чорну бороду та нюхай небесний фтіміям сигарного диму. Ото рай! ото щастє!

— Або милуй та цілуй якусь товсту морду, що й глянути гидко, сказала Мурашкова: це теж сьвітлий рай!

— Жарти жартами, а вчора мачуха дуже мене розсердила. Вирекла таку сентенцію: Як панна йде в університет, то це все одно, що вона йде в салдати. Аж до сліз мене довела.

— Твоя мачуха і деякі багаті дами дивлять ся на жіночу вищу просьвіту, як на якісь нові модні дамські примхи, як на модні сукні та капелюхи незвичайного фасона, сказала Мурашкова.

— Ти, Надю, бачила, який капелюх виписала собі з Парижа мадам...

Саня оглянулась і зупинилась. В кімнату увійшла наймичка.

— Мадам Люлю... сказала Саня наздогад.

— Бачила, бачила, сказала Мурашкова. У неї грошей сила, то й дуріє.

— А мадам Сусу оце пустилась в лібералізм: попиває не винце, а таки горілочку... з молодими гузарами... Це вона так чудно розуміє лібералізм, сказала Саня.

— А мадам Муму! сказала Мурашкова, вкорочуючи призвища і поглядаючи на двері, куди вийшла наймичка — виписала оце недавно для гостинної ту мебель, що була в Парижи на виставці; за одну комоду втелющила тисячу карбованців! А любовників у неї! По два разом крутять ся коло неї, бо мабуть одного мало. Дуріє з нудьги та від роскоши. Ні, якби в іх було менче грошей, то і не дурілиб. Економічне, соціяльне питанне, це для мене перше від усего. Я практична людина попереду усего.

— А оце недавно мосье Куку говорив знакомим: в мене вже заведено програти що року в карти двадцять тисяч карбованців! Такий в мене звичай. Нівроку! Двадцять тисяч карбованців! Це не жарти. А скільки можна за ті гроші позаводити шкіл? Біснують ся від роскоши, сказала Саня.

— Якби іх усіх поставити до роботи, щоб самі собі заробляли хліб, то й не дурілиб, сказала Мурашкова. Оце вчора молодий гузарин Зузу летів на кони і хотів перескочити через екипаж, в котрому їхали єго знаємі панни Туту. Це теж розумні жарти.

— Мосье Гого! Теж гарний! сказала Махновська. Оце недавно судив ся з мужиками і одтяг судом іх землю, котру вони орали мабуть споконвіку... але... не мали документів... Хоч і в самого мосье Гога теж не було документів на ту землю.

— Знаєте, яке питанне кинув міні вчора Комашко, та ще з докором? сказала Саня: він докоряв міні, що я космополітка, не знаю й не люблю народа, що я не національна людина, що я мало демократка. Він вважає космополітизм на Україні і в цілій Славянщині без національного грунту за непотрібне, несучасне і навіть шкідливе діло для України. Я задумалась над цим новим для мене питанням. Саня схилила голову і пальцями стукала по столі! то був знак, що в ії голові ворушить ся мисль і трудна для неї мисль. Цей жест перейняла вона від батька.

— Гм... гм... Я не знаю народа... Я зросла в городі... Гм... трудно... Гм... це для мене нова ідея... Гм... трудно...

— А міні не трудно, бо зросла в Херзонщині в містечку, бо я знаю, що я Українка. Хибаж ви Великоросіянки? говорила Махновська до паннів.

— І то правда... по національности — ми ні се, ні те. Алеж ніяк не погожусь в цьому принципі з Комашком, говорила Саня: І то правда, скільки тих принципів на сьвіті? скільки ідей? Голова ходором ходить, як почнеш дошукуватись та докопуватись...

— То не докопуй ся. Аджеж мадам Муму та Сусу не докопують ся тай сплять спокійно, сказала Мурашкова.

— Гм... Цеб то жили життям курячим? Спасибі за раду, сказала Саня. Комашкова мисль збиває мене просто з пантелику. Я знаю, що націоналізм великоруський, чи там пруський діло консервативне і негуманне, бо робить діло непотрібне для культури, душить інчі народности. А Комашко каже, що український націоналізм, то зовсім нове діло, бо він єсть протест проти національного присилування сусідів-Поляків та Великороссів, що він звязуєть ся з гуманними, просьвітними, культурними принципами, з прогресом, стає за масси, за народ. Український націоналізм навіть історичний, козацький, тілько не в тій давній воєнній формі — то свобода і прогрес. Передаю його розмову до слова. Мій папа згоджуєть ся з Комашком і думає так само, як і Комашко. Тим часом ці усі принципи для мене мало зрозумілі. Ніяк не перетравлю іх в мисли.

— А я іх до чиста розумію, сказала Махновська.

— Гм... гм... трудну роботу завдав для моєї голови Комашко, сказала Саня.

— Цеб то як прикласти ці принципи до діла, то треба або йти в народ, або силкуватись, націоналізуватись і з народом зливатись? обізвалась Мурашкова.

— Воноб то так... Льогіка приводить до такого кінця, але... але... гм... сказала Саня і знов задумалась.

— Пішло змагання, трохи не сварня не за принципи. Одні панни стояли на тому, щоб добувати попереду усего вищої просьвіти — Надя стояла на тому, що економічне питанне найпотрібнійше; другі говорили проти деспотизма. Підняв ся галас, гаряче змагання. Майське сонце неначе вливало енергію в душі, тревожило думи, давало сьвіжість мислям. А молодість, а розбуджена мисль не давала спокою, непереможно намагалась на складання пересьвідчення і розумних поглядів на все, на все, що панни бачили в житті, чого вони ждали від життя.

Несподівано двері в кімнату відчинились. Увійшла Надеждина мати, стара Зоя Полікарпівна Мурашкова, чорнява та смуглява на виду. Вона була напнута чорною шерстяною хусткою, убрана в чорну сукню і держала чотки в руках. Здавалось, ніби черниця увійшла в кімнату.

— Що це в вас за галас! Добривечір вам! сказала вона до паннів.

— Доброго здоровя! Зоя Полікарпівна! гукнули усі панни.

Стара Зоя вміла говорити по-грецький і говорила добренько по-молдавський. По-великоруський вона ніяк не могла вивчитись добре говорити, мішала великоруські слова з українськими, ще й до того шепеляла в вимові, як шепеляють усі природні Греки, що не зросли

в Россіі. Її великоруську мову було навіть трудно розуміти.

— Де це ви були, Зоя Полікарпівна? питала в неї Саня.

— Була в церкві на вечерні та молила ся за вас Богу, бо знаю, що ви Богу не молитесь. Молилась за тебе, Саню, щоб тобі Бог послав гарного жениха, якогось царевича, або князя, сказала Зоя.

— Ого! дуже високо для нас! Я заміж не піду. Я буду жити для науки, для просьвіти, сказала Саня.

— Ой ти, ти, моя біла рожа смирнська. Ще спить твоє серце. Прийде час, то й покинеш свою науку. Якби міні сказала та біла лелія, що росте в саду: не любитиму, яб пойняла ій віри. А ти жива квітка: в тебе є серце, ще й до того твої щоки, як білі леліі; в тебе уста, як повна рожа, в тебе очи сині, як небо. Не вірю тобі.

Зоя обняла Саню і поцілувала ії в чоло; вона любила Саню більше за всіх паннів.

— Яка я біла лелія та рожа? От ваша Надя так правда, що рожа, сказала Саня; вона красуня, а я...

— Надя чорна рожа, а ти біла, сказала Зоя.

— Хибаж де ростуть чорні рожі? Може в Смирні? сказала Саня.

— Може червона! поправила Надя і засьміялась.

Надя сказала матери по-грецький про ії помилку. Стара весела Зоя і собі зареготалась.

— А яж по вашому яка рожа? спитала в Зої Махновська.

— Ти... ти... жов... жов... зелена рожа, обізвалась Зоя і сама догадалась, що не попала на цвіт: ті кольори по-великоруський вона все перемішала з українськими та молдавськими.

Підняв ся регіт. Дочка знов сказала матери погрецький про ії помилку. Стара Зоя тільки рукою махнула.

— Надю! чи готовий самовар? Напою я свій живий квітник чаєм, сказала Зоя Полікарпівна; в мене і в саду квітник, і в хаті квітник. Дивіть ся панни, як зацвили в моєму саду квітки!

Зоя просунула руку через залізні кратки і відчинила вікно. Квітник цвів усякими квітками і був похожий на Зоіну кімнату. Попід стінами кругом садочка неначе вила ся гірлянда з бузькового цвіту. Над доріжками цвили густі ряди синих та жовтих півників, неначе зелене бадиля обсіли роєм квітчасті метелики. На грядках червоніли повні півоніі. Огнем горіли букети жовтогарячих лелій. Розцвітались делікатні рожі, центифоліі. В вікно повіяло ароматом рож, в перемішку з гіркими пахощами волоського горіха та бузку.

— Моя мама трохи не цілуєть ся з квітками, обізвалась насьмішковато Надя.

— Як у Смирні, як у Смирні, мій квітник, сказала Зоя.

— О, у вас поетична вдача, сказала Саня до Зої.

— Люблю квітки, люблю вас молодих, люблю й пісні. Після чаю засьпіваєте міні. Я й сама колись сьпівала: як я сьпівала! та минуло моє; ох! сказала Зоя і здихнула. Оце, як довго не несуть самовара, а я пити хочу, сказала Зоя.

Відчинились двері з пекарні. Надя Мурашкова внесла самовар, поставила коло порога, а сама кинулась до комоди шукати скатерти. Вона вийняла попилясту скатерть і хотіла застелити стіл.

— Надю, застели стіл білою скатертею! Я люблю білий цвіт, сказала Саня; в йому є щось ідеальне, ідеально чисте.

— Вже і в тебе смак! Чорний цвіт кращий. Я люблю чорний цвіт, сказала Надя.

— Вулькани, вулькани, прикриті чорним попілом та лявою, сказала насьмішкувато Саня: а під тим чорним попілом огонь! Скільки огню. „Чорний цвіт, мрачний цвіт! ти мні мил завсегда“, засьпівала Саня.

Надя Мурашкова насупила легенько брови. Саня виявляла ії потайну вдачу, не для всіх паннів відому.

Стара Зоя знайшла білу чисту скатерть і накрила стіл. Від скатерти полив ся білий сьвіт і залив і без того сьвітлу від сонця кімнату.

Надя поставила на стіл самовар і посадила поруч себе Саню. Декотрі панни присіли коло стола, декотрі сиділи на софах. Надя наливала чай і подавала паннам.

— А чи переговорили вже своє? Я більше люблю, як ви жартуєте, бігаєте, сьпіваєте. Ану, Саню, засьпівай міні тієї гарної пісьні, що в той раз сьпівала, сказала Зоя. Як бо вона начинаєть ся: Ой не сьвіти, кониченьку, не сьвіти нікому.

Усі зареготались. Зоя догадалась, що помилилась.

— Ні, не так: якось інче... сказала Зоя. Всі аж лягали від сьміху. Одна Надя ані осьміхнулась. Лице ії було поважне. Вона рідко коли сьміялась. Надя сказала матери по-грецький про ії помилку. Весела Зоя і собі зареготалась.

Саня почала пісьню. Стара Зоя забулась, що недавно прийшла з церкви і намотавши чотки на руку, підтягала Сани: „Ой, не сьвіти місяченьку, не сьвіти нікому; тільки сьвіти миленькому, як іде до дому“. До іх пристали деякі сьвіжі голоси паннів. Одна Надя не сьпівала; вона не мала голосу.

І сьвіжий, як здоровя, майський вітерець, що повівав в вікна, і аромати бузьку та рож, і майське сонце, і весняне тепло, і пісьня — все ворушило, веселило молоді душі, розворушувало серце навіть веселої старої Зої Полікарпівни, розвеселило ії і нагадало ій про давні літа молоді на берегах синього південного моря.

Задзвонив дзвоник. Двері в гостинній рипнули. Усі замовкли.

(Дальше буде.)

Байки Леон. Ю. Глібова.*)

1. Вередлива дівчина.

Була собі Галя,
Дівчинонька-краля,
І багата і вродлива,
Тілько дуже вередлива,
Усякому — зась!
Вона тее знала
І скрізь щебетала,
Як та пташка на просторі:
„На те, каже, щука в морі,
Щоб трусився карáсь!“

Багатая доля,
Веселая воля,
Одна стежечка топтала,
Друга тирлич розсипала,
Куди вона йшла.

*) Доси ще недруковані. — *Ред.*

Труси мене, хлопче,
Козаче-молодче,
Щоб намистечко брязчало,
Так ій щастячко сьпівало,
Як була мала.

Не всеж дівовати;
Сватів стали слати;
Чорнобрівка гордувала,
Гарбузами наділяла,
Соромила всіх:
Той не до любови,
Не так вуси, брови,
Той носатий, той кирпатий,
Той невдатний, небогатий,
Не треба таких!

Весна за весною
Летїли стрілою,
Дівчинонька ряст топтала,
Загулялась, не вгадала,
Як стала марніть.
Гульня відцуралась,
З журбою спізналась
І частенько серед ночи
Стали плакать карі очи
І серденько нить.

Чи куди-б летіла
Чи чого-б просила —
Що почати, що робити,
Як самотній в сьвіті жити
Не знала сама.
У віконце гляне,
За ворітьми стане,
Щоб розважить свою тугу,
Чи не йтиме козак з лугу —
Нема та й нема.

Колись був слідочок,
Засипав пісочок,
Була стежечка горою,
Та глухою лободою
Вона заросла.
Седіла, седіла,
Та й наворожила:
Як раз після Михайла
За якогось шкандибайла
Насилу пішла.

Дівчатонька-діти,
Ружевні квіти!
Я вигадав вам брехеньку,
Щоб головку молоденьку
Звеселить на час;
А ви собі сьмійтесь,
За вітром не вийтесь,
Щиро правдоньку шануйте
І не дуже вередуйте,
Будуть люде з вас!

2. Старець.

Ішов Старець по долині
З ламанцями у торбині;
Кругом поле зеленіло,
Хлібороба веселило.

„А у тебе, старче сивий,
Нема поля, нема ниви“,
Вітер тихо промовляє,
Жалю серцю добавляє.
Скрізь безлюдно на дорозі;
Шумлять верби на облозі,
Вітер віє вигравае,
Старець слізоньки ковтає.
Аж назустріч із-за жита
Вийшла Доля грошовита,
Любо-мило засьміялась
І до його обізвалась:
„Не плач, старче, не журн ся,
Глянь на мене, звесели ся;
Буде поле, буде хата,
Будуть коники-орлята
І усякая худоба,
І роскоші, і шаноба.
Золотіі, бачиш, гроши?
Із старого міхоноши
Вони зроблять паня, дуку,
Проженуть від тебе муку,
Тобі добре в сьвіті буде,
Біля тебе будуть люде
На кишеню поглядати,
Медом речи поливати;
Пережив лиху годину —
Наставляй мерщій торбину“.
Кинувсь він... одна хвилина —
Настобурчилась торбина;
Гроши сиплють ся аж сяють,
Старцю серце звеселяють.
„Буде, Доля обізвалась:
Щоб торбина не прорвалась,
Бо тоді вже, як прорветь ся,
Все пропало, все минеть ся“.
— „Ні, не бій ся, доле мила,
Каже Старець: торба ціла;
Помаленьку, потихеньку,
Ще, голубонько, хоч жменьку...“
Доля тихо засьміялась...
Торба трісь — і розірвалась...
Старець з ляку торбу в полу,
Потім кинув ся до долу
Лап та лап — скрізь моріжóчок,
А хоч-би тобі шажочок!...
„Долеж моя, нене-Доле!
Він голосить на все поле:
Гроши моі, грошенята,
Де ви ділись, лебедята?
Ой головко моя бідна,
І голодна, і безрідна,
Тепер ляже в домовину,
На порожнюю торбину...“
І поплівсь він по дорозі...
Шумлять верби на облозі,
Вітер віє-вигравае,
Старець слізоньки ковтає.

* * *

Моя байка, добрі люде,
У пригоді може буде;
Я додам вам раду щиру:
І при щасті знайте міру. (Дальше буде.)

ГЕТЬМАНЪ.

(Оповѣданє Н. Златовратского.)

Разъ, зимовымъ вечеромъ, у дверяхъ моєи кôмнаты нечутно зъявилась темна постать молодого чоловѣка, высокого й трошки згорбленого, зъ гладко выстриженою головою, погано выголенымъ пôдгорлємъ й довгими вусами. Перше нѣжь що небудь промовивъ, вôнъ голосно высякавъ ся у велику перкальову зъ квѣтками хустку, выявляючи тымъ своє зъявленє. Мабуть я дуже довго придивлявъ ся до єго у приморощ вôдъ умбры, бо, засунувши неспѣшно хустку у задню кишеню вузкого застебнутого на всѣ гудзики сюртука, гôсть промовивъ басовымъ голосомъ:

— Не пôзнали? Гетьманъ...

— А, Гетьманъ! — скрикнувъ я не безъ любого здивуваня, бо Гетьманъ, здаєть ся, нѣкому въ свѣтѣ не приносивъ нѣякои неприємности й нѣхто не витавъ єго безъ милого здивуваня; завжди зъявлявъ ся вôнъ якось несподѣвано, пôсля довгого небутя.

— Вôдкиля се вы? Сѣдайте, — попросивъ я молодого чоловѣка.

— Добре. Сяду, — неспѣшно промовивъ вôнъ, але не сѣвъ, а почавъ мовчки кружляти по кôмнатѣ, потираючи великй, червонй вôдъ морозу руки.

Сей молодый чоловѣкъ (якось навѣть чудно звати єго молодымъ чоловѣкомъ, хочь мавъ вôнъ тôльки двайцять два роки, такимъ не по лѣтамъ пôдстаркуватымъ й задумчивымъ здававсь вôнъ) бувъ насампередъ Украинець-студентъ, фільольоґъ, чоловѣкъ вельми вбогій. Прôзвище єго було Подопри́гора, але вôнъ самъ и всѣ знаємй звали єго Гетьманомъ. Чи були коли-небудь на Украинѣ гетьманы зъ такимъ выразнымъ прозвищемъ, якъ Подопри́гора, я не знаю, але всѣ звали єго Гетьманомъ и всѣ знаходили, що ся назва пôдходить до єго якъ найлучше.

Бувъ се украинець, щирый украинець, упертый мовь той вôлъ й разомъ добродушный, любячій та нѣжный, якъ жѣнка; инодѣ буйный и рвучкій, якъ степовый вѣтеръ, найчастѣйше бувъ вôнъ сумный та задумчивый, мовь сама журба й вѣчно муркотѣвъ собѣ свои пѣсни та думки. У товариствѣ вôнъ бôльшь мовчавъ сидячи у кутку й слухавъ суперечки своихъ товаришѣвъ, въ рядыгоды вмѣшуючись до нихъ. А бôльшь пильно дививсь поверхъ суперечникôвъ своими темными очами, неначе завсѣгды носивсь надъ дрôбною сферою сього мізерного житя. Але часомъ, пôдъ конець вечора, коли хто небудь затягувавъ пѣсню, або самъ вôнъ домугикувавсь до того, що мимоволѣ починавъ спѣвати голосно, або розмова приймала вже пристрастный характеръ, — Гетьманъ скидавъ нечайно разомъ зъ сюртукомъ всю свою хмурôсть та пригнетенôсть и, зôставшись у грубôй украиньскôй сорочцѣ зъ вышитою грудю, выпростувавсь у весь свôй гетьманьскій зрôстъ, выгинавъ широчезну грудь, бравъ себе за довгій вусъ й починавъ спѣвати голосно й гучно, лякаючи своихъ сусѣдôвъ. Тодѣ вже не було єму впину: вôнъ доти не перестававъ, поки не переспѣвавъ всьо що знавъ, зовсѣмъ не цѣкавый, чи слухавъ єго хто небудь, чи нѣ. Почавши зъ якои небудь сумнои думки, мало-помалу переходивъ вôнъ у цикль историчныхъ пѣсень, спѣвавъ все дужше й частѣйше, а самъ неначе рѣсъ все высше та высше, грудь ширилась й выгиналась, горѣли очи, стискались великй червонй кулаки й передъ слухачами стоявъ вже не пригнетеный студентъ-фільольоґъ, а вôльный сынъ степôвъ, праправнукъ старого Бульбы... Справдѣ, щось велично-дикого и разомъ невинно-захопливого мавъ вôнъ въ сй хвилины. Душа чула юнацтво, котрому не було нѣ границь, нѣ кôнця, нѣ мѣры. Але доволѣ було одного слова якого небудь товариша, щобъ зразу охолодити єго, и звычайно, коли спѣванки Гетьмана тягнулись дуже довго, хто небудь клавъ на єго плечи руки й казавъ:

— Гетьмане, часъ до Геляды!

Гетьманъ перерывавъ на пôвсловѣ свою пѣсню, довго, не розумѣючи нѣчого, дививсь у лице товариша, потôмъ понурившись гладивъ усы свои и починавъ нешвидко вбиратись — у свôй старый, вузенькій сюртукъ.

Оттакій то бувъ мôй гôсть. Коли додати, що вôнъ бувъ вельми бѣдный, удержувавсь выключно лекціями, що бувъ сынъ простого чиншовика, нелюдского, зарозумѣлого чоловѣка, котрый ледви не выправивъ Гетьмана на другій свѣтъ ще тодѣ, коли вôнъ бувъ малымъ хлопцемъ. Коли додати, що батько займавъ гарне мѣсце, а зъ того часу якъ зненавидѣвъ всьо то, що було добродушного, нѣжного й мягкого, а разомъ зъ тымъ й самого Гетьмана и єго добру, любячу матѣрь, — то буде высказане всьо, що мы знали про Гетьмана.

— Та дежь вы, Гетьмане, живете? Зъ кимъ? Довгожь васъ не бачивъ, — промовивъ я. — Та сѣдайтежь!

— Довго, — промовивъ Гетьманъ и сѣвъ якъ звычайно у кутокъ, де було дуже темно вôдъ умбры. — А живу я теперь... Та ось ходѣмте до насъ. Се не такъ далеко... Я за вами й прийшовъ, пане...

— Якъ то за мною, Гетьмане?

— А такъ, пане... Я живу теперь зъ землякомъ... Хто єго знає, що зъ нимъ зробилось: захорувавъ, або инше що... засумувавъ старый, такъ засумувавъ, що й свѣтъ єму не милый...

— А хтожь се такій, вашь землякъ?

— Та нашажь людина, зъ Украины...

Перше ще нѣчого, веселый бувъ, хочь и старый. Цѣлѣсенькій день по Москвѣ вештаєть ся, каже: „Москву пытаю“, а у вечѣрь сяде на коритари, тягне люльку та украиньскй казки оповѣдає... А знає вôнъ ихъ стôльки, що й кôнця не має... А бѣля єго юрба збереть ся, служки усякй, наймиты... Регôтъ. А єму те й до сподобы. Тодѣ й до науки єго не затягнешь. Мы, пане, того у купѣ живемо, що я єго усякимъ наукамъ обучаю, а вôнъ за се мене чаємъ обѣцявъ поѣти; та й за кôмнату дешевше буде... Дивна рѣчь выйшла, пане!... А то мене пѣсни украиньскй спѣвати просить... „Е, каже, дитино! заспѣвай-ка пѣсню, якъ нашй чумаки спѣвають, а я послухаю та посумую... Не дарможь я тебе, бурсака, годувати буду... Гей! потѣшь старого!...“ Якъ пôчну спѣвати, а старый сльозами обливаєть ся, а то и у танець пôйде... А теперь вôнъ зовсѣмъ засумувавъ. Цѣлѣсенькій день у хатѣ лежить та люльку тягне и не выходить нѣкуды... Й говорити почавъ трохи... Та отъ гукає сьогодня до мене: „Е, пане Гетьмане! Послухайте, що я вамъ казати хочу. Чи є въ тебе знакомый, такій панъ, щобъ бувъ не такій старый, якъ я самъ, та й не такій молодый, якъ ты, блазенъ... Щобъ бувъ панъ, якъ слѣдъ пану бути: ученый и мало-мало не дурень“. Є, кажу, такій!... А на що вамъ такого пана, земляче? „Нудьга мене зъѣла, мовить, такъ отъ на єму серце зôрвати хочу, а тодѣ хочь и до дому...“ — Добре, кажу, земляче, ходѣмте хочь

сьогодня. „Е, нѣ, дитино, не пôду я у паньскй хоромы... Куды менѣ старому у мундирь вбиратись!... А ты отъ якъ зроби дитино: приведи єго сюды у вечѣрь, якбы ненарокомъ... ну, пѣсень, чи що, твоихъ послухати... горѣвки фляшку выпємо, або що!... Отъ такъ по простацки... Ябъ выпивъ чарку горѣвки, та всьо-бы єму высказавъ, що на серци маю... отъ якъ!... Чуєшь, дитино: якбы ненарокомъ...“ — Добре, кажу, нехай буде такъ, земляче. Отъ я й прийшовъ васъ до себе у гостину просити... Щожь, чи не послухати старого?

— Чудный-же вашь землякъ! Щожь вôнъ тутъ робить?

— А я й самъ не знаю. У осени тôльки зъ Украины приѣхавъ: Москву, каже, пытати. Та й дѣло вôнъ якесь маѣ до „опекунського совѣта“, чи що... Отъ и живемо... Нѣчого собѣ жили... Та отъ теперь зажурився, старый... А я, знаєте, пане, инколи у мѣсяць слова не промовлю, якъ ведмѣдь той... ну, й вôнъ мовчить... та й засмуткувавъ.

— Ей-же, Гетьмане, чи не вы було навѣяли смутку того своими думками та пѣснями? — зажартовавъ я.

— А може й такъ, пане... Може зô мною й не всякому жити здорово... Сумую я теперь багато... А може й одинъ другому таке заподѣяли, бо обыдва Украинцѣ... Такъ ходѣмте, пане, коли буде ваша ласка, до малого чоловѣка...

Обыдва Украинцѣ такъ зацѣкавили мене, що я охочо згодивъ ся зъ Гетьманомъ, и мы выйшли. (Дальше буде.)

ИСТОРІЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУСКОИ.

Написавъ Омелянъ Огоновскій.

ПЕРІОДЪ НОВЫЙ.

Б. ПРОЗА.

[5. Олекса Стороженко].

(Дальше.)

По думцѣ Петрова деякй мотивы оповѣданя „Страшная месть“, щó засновують ся на народныхъ лєґендахъ про великого грѣшника, примѣняють ся Стороженкомъ до Марка проклятого, отець котрого живъ такожь за часôвъ короля Степана Баторія. Одначе по нашôй гадцѣ и Стороженко и Гоголь хôснувались спôльною скарбницею, се-бъ-то народными казками про Марка проклятого; тôлько-жь Стороженко придержувавъ ся тутъ досыть вѣрно народныхъ переказôвъ, мѣжь-тымъ коли Гоголь зладивъ твôръ бôльшь самостôйный. Вже-жь тй оповѣданя про Марка живуть безъ сумнѣву въ устнôй словесности на Украинѣ, дармá, що Петровъ хотѣвъ бы тй переказы зредуковати до прислôвя: „Товчецця якъ Марко по пеклу“. Ба, ученый сей мужь заявляє, що се прислôвє єсть ачей перекладомъ польскои приповѣдки, та що первѣстне прислôвє зложено въ часѣ собору Фльорентійского для высмѣяня Марка, митрополита Ефескоґо, щó всѣми силами протививъ ся заключеню унiѣ церковнои (1439)[1]. Але жь Стороженко, пишучи своє оповѣданє, хôснувавъ ся справдѣ народными переказами, се бо вôнъ самъ заявляє въ письмѣ до выдавцѣ „Марка проклятого“, що збиравъ кусники роздробленои лєґенды и що повелось єму багато де-чого придбати[2]). Опроче П. И. Зуйченко выдавъ въ „Кіевскôй Старинѣ“ (т. XII., 1885) украиньску лєґенду „Пекельный Марко“, записану 1835. р. зъ устъ старого чорноморского козака Вакулы Губы. Сю-жь лєґенду зложено вѣршами мабуть въ кôнци XVIII. в. на засновку давныхъ переказôвъ. Марко зове ся тутъ ледаремъ завзятымъ, що батька й матери не поважавъ, а все тôлько пивъ та гулявъ. Вôнъ-то завдавъ чортамъ въ пеклѣ такого чосу, що они попеклись и поварились, та тôлько деякй повтѣкали зъ Люцыперомъ. Тогдѣ-жь стали ангелы налѣтати та вызволяти козакôвъ зъ пекла. Тымъ-то Марко пекельнымъ звеличавъ ся, за те, що у Господа спасеня зодбавъ та чортôвъ у пеклѣ налякавъ. Вôдтакъ „сто лѣтъ пекло пустовало, и такъ було-бъ и пропало, та козаки почали грѣшити та Господа гнѣвити. Зъ сього опять чорты наплодились, та пекло почали робити, щобъ де було козацькимъ грѣхамъ жити“ (стор. 684—692).

Слѣдують вôдтакъ оповѣданя побутовй, щó ихъ прикрасивъ авторъ споминками историчными. Ось и короткій поглядъ на важнѣйшй того роду оповѣданя:

Въ оповѣданю „Прокôпъ Ивановичь“ розказує Грицько Клюшникъ, якъ они оба пôсля зруйнованя Сѣчи осѣли на слободскôй Украинѣ[1]). Ось якъ описує Грицько стать и вдачу того козарлюги: „Прокôпъ Ивановичь бувъ нашимъ курѣннымъ. И що-то за козакъ зъ його бувъ! Скôльки на свѣтѣ живу, а другого такого чоловѣка не лучалось минѣ бачить на своєму вѣку! Розумный, чулый, правдива, щира козацька душа, безъ помсты й корысти. Всѣ його въ Коши поважали, всѣ слухали, хочь такій палкій бувъ, якъ порохъ!“ — Вôдтакъ оповѣдає Грицько про тє, якъ они оба вôддавши въ Сѣчи свою броню пôшли на кладовище, бо Прокопови Ивановичу схотѣлось попрощатись зъ покôйникомъ, нареченымъ батькомъ. А дальше каже Грицько ось-що: „Зъ кладовища мы переѣхали у човнѣ на другій берегъ Днѣпра, зôйшли на гору й глянули на Кошь. Якъ на долонѣ передъ нами! — зовсѣмъ опорожнився: де-не-де побачишь козака, и куренѣ порозвальовались, другй зовсѣмъ розôбранй; тôлько стоить одна церковця, неначе стара ненька, выпроводивши дѣточокъ и попрощавшись зъ ними на вѣки вѣчнй. Прокôпъ Ивановичь упавъ на колѣна и ставъ прощатьця зъ Сѣччю... Устали, обнялись, крѣпко притулились одинъ до одного и гôрко заплакали“... (стор. 19)[2]). И озвавъ ся Прокôпъ Ивановичь: „Теперечки мы, Грицьку, не сѣчовики, не лицарѣ, та все-таки чеснй люде: своє оддали, та чужото не загарбали!... Охъ важко! — и не вымовишь: здаєтця, якбы все те лихо, щó на серци, выхопилось словомъ, то й камень, почувши, трѣснувъ бы и выливъ зъ себе родникъ слѣзъ...“

Оба товаришѣ дôйшли до Самары. Тамъ почули они, що по тôмъ боцѣ рѣчки паны розмежовують землѣ, та що туды дальшь, якъ Орельцѣ, люде вже й селють ся. Переплыли они Самару и опôсля стали жити въ одного пана, щó мѣжь простымъ людомъ бувъ рôднымъ батькомъ. Прокôпъ Ивановичь ставъ у него прикащикомъ, а Грицько клюшникомъ. Колишній курѣнный бувъ щасливъ, що найшовъ доброго пана, и разъ казавъ своему товаришу: „Бачишь, Грицьку, якъ милосердный Богъ навча насъ грѣшныхъ! не такъ якъ дурнй люде. За те, що я лаявъ всѣхъ панôвъ, вôнъ иославъ минѣ такого

[1]) „Очерки...“, стор. 219.

[2]) „Марко проклятый“. Одесса, 1879; стор. III.

[1]) Запорожску Сѣчь велѣла зруйновати 1775. р. царица Катерина II.

[2]) „Основа“, 1862., іюнь.

пана, що й на земли зробивъ для мене рай!“ (стор. 33). Незабаромъ колишнї сѣчовики й поженились. А якъ вôдгуляли въ однôмъ дни весѣлє и якъ гостѣ выпроважали ихъ обохъ у степы, то панъ подарувавъ обомъ на перве хозяйство по плугу волôвъ, по сто овець и по каптуку карбованцѣвъ. Але Оришка, жôнка клюшника, чахла й невдовзѣ вмерла; — она сердешна подобала собѣ була Прокопа, и коли дôзналась, що вôнъ любить Уляну, зъ котрою одруживъ ся, то сама попросила Грицька, щобъ єї сватавъ. Мѣжь-тымъ панъ живъ зъ Прокопомъ, якъ зъ рôднымъ братомъ, а хочь иногдѣ за що-небудь посварились, то заразъ и помирились. Ажь ось панъ занедужавъ и вмираючи дававъ имъ обомъ волю и по сто десятинъ землѣ. Але Прокôпъ Ивановичь вôдповѣвъ: „Не треба минѣ нѣ вольнои, нѣ землѣ: бувъ вольнымъ и буду, а якъ вмрешь, то на чорта минѣ твоя земля? Дѣтей у мене нема, — буде зъ мене й одного сажню землѣ!“ Та се кажучи пôрвавъ вôнъ на шматки тї бумаги, котрыми запоручено єму волю, а Грицько, дивлячись на него, подеръ и собѣ. — И нахмурившись панъ та сказавъ: „Якъ бачу, хочь вы и старї вже, а дурнѣ, не знаєте вы пакосного нашого свѣта. Тридцять пять лѣтъ, якъ зъ Коша й доси сѣчовики!“ — Недовго жилось Прокопови пôсля пана, — мабуть и року не проживъ, — зъ журбы й вмеръ.

Коли-жь намъ авторъ въ „Прокопѣ Ивановичи“ зъобразивъ сѣчовика, щó пôсля зруйнованя Сѣчи ставъ крѣпакомъ, дармá, що побратавъ ся зъ паномъ, то въ оповѣданю „Дорошь“ змалювавъ вôнъ намъ такого Запорожця, щó не служивъ нѣкому и до кôнця житя живъ собѣ на воли[1]). Дорошь бувъ вôйсковымъ осауломъ, коли пôсля шведскои пожоги Запорожцѣвъ протурили зъ Чортомлыка въ Туречину, ажь въ Алешки[2]). Вôнъ бувъ зъ бѣса завзятый и письменный: знавъ по-турецки й потатарски та бувъ за товмача. Якъ же кошовый Мелашевичь вывѣвъ Запорожцѣвъ зъ Туречины и зновъ осадивъ Кошь на козацкихъ вольностяхъ биля рѣчки Пôдпольнои, то Дорошь розмѣрявъ окопы, бо знавъ и крѣпости будовати. Скôнчивши своє дѣло не довго вôнъ зôстававъ ся въ Коши, бо вельми старый бувъ, и подякувавши за хлѣбъ-сôль помандрувавъ собѣ у степы, щобъ де-небудь сѣсти зимовикомъ и завести пасѣку. Шукавъ старый собѣ мѣсця, та й зайшовъ на Малу-Терновку, де подобавъ ся єму лиманъ при рѣцѣ Самарѣ: кругомъ вода, а по серединѣ островъ; — отъ вôнъ и тутечки осадивсь. Перегодя завѣвъ вôнъ велику пасѣку. За медомъ було приѣздили купцѣ зъ Харкова, зъ Бѣлогорода. Дорошь тыми грошима, щó за медъ добувавъ, нѣколи не корыстувавъ ся, а вôддававъ ихъ бѣднымъ людямъ на будову, щó приходили у степы селити ся зимовиками, або вôдносивъ на церковь до игуменя Самарско-Миколаѣвского манастыря[3]).

Типичну стать колишнього Запорожця зъобразивъ Стороженко такожь въ „Кôндратѣ Бубненку-Швидкôмъ“[4]). Изъ симъ старымъ сѣчовикомъ спôзнавъ ся Стороженко ще въ двацятыхъ рокахъ, якъ полкъ, у котрôмъ служивъ, стоявъ недалеко вôдъ Тульчина на Подôлю. И щó-то бувъ за козарлюга! — мѣжь дѣдами дѣдъ, а мѣжь молодыми то молодый, бо серце ще грало у старого. Сего столѣтнього дѣдугана пôзнавъ Стороженко у хозяина, у котрого бувъ постояльцемъ. Кôндратъ бувъ зъ Уманя, та за-молоду живъ въ Тульчинѣ, де бувъ козакомъ у Потоцкого. Зъ-вôдтамъ помандрувавъ у Черкаскї лѣсы до Залѣзняка. Ходивъ зъ Гонтою выручати Умань[1]). Вôдтакъ послѣ Уманьского побоища Ляхи вырѣзали єго жôнку, трьохъ сынôвъ и двѣ дочки; — найстарша-жь дочка єго подобалась ротмистрови и вôнъ зôставивъ єї для себе. Самого-жь Кôндрата засудили на смерть, але вôнъ утѣкъ зъ камѣннои башты. Довго бувъ сѣчовикомъ, а вôдтакъ швендявъ по Волощинѣ. Та чого зъ нимъ не траплялось! бувъ вôнъ и шинкаремъ, и наймитомъ, и пасѣшникомъ. Не одинъ кôвшь лиха пôдсунула єму зла доля, але вôнъ нѣ гадки собѣ! все бувъ веселый и жартôвливый: кумедія, а не чоловѣкъ! Поглянувши на него, гадавъ бы хто, що се юродивый смѣхунъ, але душею любивъ вôнъ правду и своими шутливыми вытребеньками высмѣвавъ всяку погань у людей.

Коли Стороженко повертаючи (1830) зъ турецкои вôйны переходивъ зъ полкомъ черезъ те село, де пôзнавъ ся зъ Кôндратомъ, то довѣдавъ ся, що старенькій дѣдуганъ уже вмеръ въ празникъ пасхи 1827. р. Люде поминали покôйника въ той день, въ котрый вôнъ переставивъ ся, а опрôчь того на самый великдень пôсля Службы всѣ миряне сходились на кладовище, щобъ зъ покôйникомъ христосуватись. Декотрї тутъ биля могилы й розговлялись и гуляли, бо казали, що весело було живымъ жити зъ дѣдомъ, а якъ умеръ, то й мертвымъ весело зъ нимъ лежати.

Про „Межигорського дѣда“ оповѣдає стара бабуся Орина[2]). Якъ она була ще дѣвчиною, то въ село приходивъ зъ Межигоря[3]) здоровенный дѣдъ-пасѣшникъ. Тôлько-жь вôнъ якось чудный бувъ, зовсѣмъ и не походивъ на пасѣшника! Батько казавъ тôй бабуси, коли була ще молодою, що той дѣдъ бувъ сѣчовикомъ, бивъ ся зъ ордою, та вже якъ зôстарѣвъ ся, приѣхавъ на байдаку зъ кошовымъ у Межигорє, и ставъ у черцѣвъ пасѣшникомъ. Той-то дѣдъ компонувавъ и спѣвавъ пѣснѣ та думы. Одну таку пѣсню заспѣвавъ вôнъ Ориси. — Спосôбъ зложеня сеи повѣсти є цѣкавымъ зъ-за того, що балакуча бабуся въ оповѣданю своѣмъ часто забуває ся, и збившись зъ пантелику перерыває свою повѣсть споминками зъ молодого свого вѣку.

У „Споминкахъ про Микиту Леонтієвича Коржа“ добачаємо частинку автобіографії Стороженка. Се бо оповѣдає авторъ, що 1827. р. по веснѣ схотѣлось

---

[1]) „Основа“, 1862., сентябрь; стор. 40—50[2].

[2]) Сѣчь Олешкôвска або на Алешкахъ въ Туречинѣ була шестою зъ ряду.

[3]) Оповѣданє „Дорошь“ переложено на мову россійску („Семья и школа“. 1882).

[4]) „Основа“, 1862., апрѣль; стор. 46—69. Оповѣданє „Кôндратъ Бубненко-Швидкій“ присвятивъ Стороженко Петрови Артемовському-Гулаку.

[1]) Про „Уманську тризну“ ось-що замѣтивъ Кôндратъ Бубненко-Швидкій у своѣмъ оповѣданю: „То гуляла скажена наша недоля: то выхопитця вона поломямъ и спалить кôлька городôвъ, селъ и мѣстечокъ, то хлине крôвавою хвилею и затопить тысячь людей, то розстелитця по краю пекельнымъ чадомъ, и на десятки лѣтъ не опамятуєтця народъ одъ того дiявольского курева!... Вôдкôль же беретця те поломя, та кровь, той пекельный чадъ?... Изъ козачои сльозы!...“ („Основа“, 1862., апрѣль; стор. 59).

[2]) „Основа“, 1861., ноябрь и декабрь; стор. 57—61[3].

[3]) Межигорє — въ Кiєвщинѣ. — Коли запорожскій Трехтимировскій монастырь въ часѣ польско-козацкихъ вôйнъ спустошено, то Запорожцѣ звернулись до Межигорского монастыря Спаса, и вôдъ 1672—1683. р. просили, щобъ ихъ приписано до парохiє сего монастыря. Впрочôмъ сей монастырь славивъ ся козацкимъ уже въ першôй половинѣ XVII. вѣку.

єму подивитись на Ненасытиньскій порбгъ, а зъ-вбдтбля водою по Днѣпру спустити ся до слоббдъ Капулбвки та Покровскои, и оглядѣти тѣ мѣста, де колись були запорожскѣ кошѣ. Тому-то зъ Катеринослава поѣхавъ Стороженко въ село Михайлбвку, де пбзнавъ ся изъ колишнимъ сѣчовикомъ, Микитою Коржемъ. Видъ старого зъ першого погляду здававъ ся похмурымъ и неволивъ до поваги. Не дуже ще й погнули єго десять десяткбвъ лѣтъ. Въ Михайлбвцѣ завѣвъ вбнъ собѣ гарный садокъ, а весною та лѣтомъ пѣклувавъ ся пасѣкою. Про сю пасѣку пише Стороженко ось-що: „Гарне було мѣсце, — дуже минѣ подобавъ ся сей затишокъ; и теперь, згадуючи його пбдъ хмурымъ пбвнбчнымъ небомъ прояснились мои думы й заграло украиньске серце“ (стор. 268)[1]). Въ сѣй-то пасѣцѣ и такожь у хатѣ оповѣдавъ Коржь Стороженкови про недавну запорожску бувальщину. Авторъ каже, що багато дечого розказувавъ єму старый, але у своѣмъ оповѣданю заявивъ Стороженко тблько те, що записавъ Гаврiилъ, архiепископъ Херсоньскій и Таврицкій. Про Запорожцѣвъ говоривъ Коржь мѣжь иншимъ ось-що: „Нашѣ Запорожцѣ були народъ веселый, сказано вольный; — любили й жарты, й смѣхи. Ледви було пбдстережуть щбо-небудь особливе въ чоловѣку, або щбо-небудь таке зробить не до шпеты, то заразъ йому й прбзвище приложать. Спаливъ курѣнь, отъ вбнъ вже й палѣй, непроворный — черепаха, малого на смѣхъ прозвуть махина, а здоровенного — малюта“ (стор. 285). Цѣкавымъ є особливо оповѣданє Коржа про „шествiє великои царицѣ“ Катерины II. въ Украину (1787). Она ѣхала зъ „римськимъ императоромъ“ (Йосифомъ II.) у супроводѣ свого фельдмаршалка, князя Потьомкина, и французкого посла Бегюра. Коржь розказуѳ широко про побутъ царицѣ въ Новыхъ Кодакахъ и про тоѳ, якъ она на сусѣднѣй горѣ поклала засновокъ до собору Преображенiя Господнього. Зъ Нового Кодаку поѣхала царица зъ Йосифомъ II. до Днѣпровыхъ порогбвъ, щобъ побачити, якъ черезъ нихъ буде проходити єи фльотиля. Ось и частина оповѣданя про сю подѣю: „Зъ-першу спустили черезъ порбгъ (Ненасытець) царицинъ фреґатъ... Якъ шубовснувъ ся той фреґатъ въ глибиню, якъ затрѣщавъ,... такъ и покрыла його вода, неначе на той свѣтъ проваливъ ся, а царици здалось, буцѣмъ вбнъ зъ людьми зовсѣмъ потонувъ; отъ, вона и крикнула и очи закрыла руками. Коли дивимось, разомъ вырнувъ, и понесло його якъ по схбдцяхъ, а свѣтлѣйшій (Потьомкинъ) якъ гукне: „спасенъ, спасенъ!“ Отъ, царица глянула и дуже зрадѣла, не такъ за свбй фреґатъ, якъ за людей, що не потонули. За нимъ вже й другѣ, меншѣ судна пройшли, и якъ Потьомкинъ донѣсъ царици, що вся фльотиля невредимо пройшла черезъ пороги и стоить биля пристани, то царица звелѣла представити ѣй того лоцмана, що правивъ єи фреґатомъ“... (стор. 319).

Въ оповѣданяхъ Олексы Стороженка видимо справдѣ кблька вѣрныхъ образбвъ колишнихъ сѣчовикбвъ, тому-то не можемо згодитись зъ думкою Н. Петрова, мабуть-то авторъ въ зъображеню запорожскои старовины поступивъ собѣ подекуды самовбльно. Петровъ каже, що Стороженковѣ историчнѣ повѣсти зъ давного запорожского побуту выкликують въ души читача якесь невдоволенє за-для того, що авторъ, мавши нагоду бесѣдувати зъ останними репрезентантами запорожского побуту, не передавъ намъ въ ориґинальнбмъ видѣ ихъ оповѣдань, але утворивъ художницкѣ повѣсти, въ котрыхъ годѣ вбдрбзнити сущу правду вбдъ выдумокъ фантазiѣ[1]). По нашбй думцѣ тѣ типы запорожскѣ суть доволѣ вѣрнымъ образомъ колишнихъ сѣчовикбвъ, дарма, що Стороженко зъобразивъ ихъ денекуды манєрою художницкою.

Подавши поглядъ на тѣ оповѣданя побутовѣ, щбо авторъ списавъ ихъ на засновку историчнбмъ, не можемо поминути ще й повѣсти „Матусине благословенння“[2]). Такожь она є частиною автобiоґрафiѣ Стороженка. Авторъ розказуѳ, що єму доводилось часто клопотатись ремонтомъ и кидатись туды-сюды по Вкраинѣ до кбньскихъ табунбвъ. По дорозѣ зъ Ромна до Прилуки[3]) все було становить ся вбнъ на нбчь у селѣ К* на въѣзднбмъ дворѣ знакомого собѣ козака Тараса Самсонича Коротая, дѣда розумного й письменного. Отъ и Коротай розказавъ разъ Стороженкови подѣю зъ часбвъ Богдана Хмельницкого. Тогдѣ-то выявивсь коло Лубень славный козарлюга, котрого за лютбсть и силу прозвали вовгуремъ, то-бъ-то вовкомъ. Разъ пбсля сѣчи зъ княземъ Яремою Вишневецкимъ загбнъ вовгуревый становивъ ся на нбчлѣги пбдъ пущею, а пращура того Коротая послано на чаты, доглядати, чи не було де Ляхбвъ у захистѣ. Ажь ось надъ вечбръ побачивъ вбнъ при криниции прегарну дѣвчину, щбо набирала воды. Тблько-жь була она вельми блѣда й сумна, бо ось въ лѣсѣ вмирала єи матуся. Она сказала, що жовнѣрѣ вбили єи батька й брата, та що прокололи матуси ббкъ ратищемъ. Тогдѣ той вовгурянець казавъ дѣвчинѣ, щобъ повела єго до своєи матусѣ. Такъ зъ пбвъ-верствы вбдтбль перейшовши побачивъ вбнъ пбдъ дубомъ умираючу жбнку, котрбй заявивъ, що буде дочцѣ єи за рбдного брата. И просила єго тая жбнка, щобъ не покидавъ єи дочки-сиротины. Вмираючи глядала она хреста на грудяхъ, щобъ нимъ благословити Марусю й вовгурянця, та єго вже не було, — десь на втѣкахъ погубила. Тогдѣ схопила жолудь, та й прорекла: „Нехай же надъ вами, дѣточки мои, благословѣння Боже спочиваѳ!... Возьмѣть отъ-цього жолудька, посадѣть у землю, выросте зъ його дубъ высокій, и доти, докбль вбнъ стояти-ме на земли, доки корѣння його не струхне пбдъ землею, и вы и рбдъ вашъ увесь будете щасливѣ, чеснѣ, довговѣчнѣ!“ (стор. 48)[4]). Промовивши сѣ слова матуся схилилась на руки до Марусѣ й вбддала Богу духъ. Маруся-жь злила своими слѣзьми тѣло матусине, а вовгурянець выкопавъ яму ѣй шаблею. Помолились надъ замученою, поховали єѣ и посѣяли на могилцѣ жолудькбвъ. А въ тбй пущи бувъ невеличкій хуторець, тому вовгурянцеви свѣдомый. Туды завѣвъ вбнъ Марусю, приручивъ єѣ якбйсь бабѣ та поѣхавъ. Щось кблька днѣвъ пбсля того вовгурянець приѣхавъ зъ попомъ, справити надъ матусею похоронъ христiяньскій. Коли запечатали могилку, Маруся зняла зъ себе дукачикъ зъ Божою Матѣрю и почепила на вовгурянця, бажаючи, щобъ Пречиста обороняла єго вбдъ всякои напасти.

Опбсля точилась вбйна зъ Ляхами зъ чотыри роки, и якъ все втихомирилось, вовгурянець поѣхавъ до своєи Марусѣ. Доѣздить до того хутбрця, де вбнъ єѣ поки-

[1]) „Нива“. Науково-литерацька часопись. Львiвъ, 1865.

[1]) „Очерки...“, стор. 215.

[2]) Се оповѣданє переложено на мову россiйску п. з. „Материнское благословенiе“ („Вѣкъ“, 1883., I).

[3]) Роменъ и Прилука — повѣтовѣ мѣста въ Полтавскбй ґуберніи.

[4]) Основа“, 1861., сентябрь.

нувъ, ажь и слѣду єго не бачить, — все погорѣло до пня, и розпытатись нѣ въ кого. Зажуривъ ся вôнъ и поѣхавъ на могилу до матусѣ. На могилѣ стоявъ высокій хрестъ, и жолудьки рясным кущемъ розросли ся. Але навкруги скрôзь бачивъ погорище, — не було нѣ села, нѣ хутора цѣлого вôдъ огню. Вовгурянець довѣдавъ ся, що всѣ жительцѣ тогобôчнѣ выселились за Днѣпро. Тогдѣ вôнъ цѣлый рôкъ выѣздивъ по новосѣлкахъ, уступавъ до кождои хаты, — скрôзь розпытувавсь за Марусею. Ажь ось одного разу заѣхавъ до хутора новосѣлянцѣвъ и побачивъ на одшибѣ гарну хату, а побôчь неи молоденькій дубокъ, загороженый лозою. Нагорóдѣ сказала єму дѣвчина, що хозяйка пôшла на прощу до Кіева, та що того дуба зове матусинымъ благословенємъ. Вôдтакъ дôзнавъ ся вôнъ, що хозяйка ще дѣвчина, гарна така, що на всю околицю другои нема такои. „Багацько до неи людей слало ся“, сказала дѣвчина, „и не простѣ, а осаулы да сотники, та вона й дивитись на ихъ не хотѣла: все когось чекаєˮ (стор. 50).

Коли се вовгурянець почувъ, то зôмлѣвъ вôдъ радости, бо догадавсь, що ся дѣвчина то єго Маруся. Але-жь уступивши въ хату побачивъ вôнъ козацку одежу и сорочки зъ вышиваными комѣрами; тому-то думавъ вôнъ, що ихъ зладила дѣвчина для свого судженого. Розсердивъ ся отже вельми, що, мовлявъ, Маруся не додержала обѣтньои клятьбы на непростиглому ще тѣлѣ матерньому. Хотѣвъ отже вырвати зъ коренемъ „Матусине благословенняˮ, розкинути хату, а дѣвчину задавити якъ люту гадину. Зôрвавъ ся зъ серцемъ до того дубка й руку вже пôстягъ, щобъ єго выкорчити, та миттю запинивъ ся. Пять рокôвъ, погадавъ вôнъ, були обоє въ розлуцѣ, то може она вважала єго погибшимъ, а якъ побачить, що живый, то ачей вôдцураєся свого жениха; коли-жь она того судженого лучше любить, то Богъ зъ нею, — вовгурянець стане ѣй за брата! Вôдтакъ встромивъ вôнъ своє ратище биля дуба, та й сказавъ наймичцѣ: „...Скажи господыни, що коли вона мене ще не забула и любить, то нехай привяже до ратища червону короговку, — коли-жь нѣ, то нехай чепля́ бѣлу“. — Самъ поѣхавъ на пущу, и зъ-вôдти вызиравъ на леваду. Сидить день, сидить другій, нѣ ѣсть, нѣ пє, нѣ спить. На третій день заснувъ, — прокинувъ ся, дивить ся, — червона короговка граєзъ вѣтромъ. Серце въ него заколотилось, сѣвъ на коня, та й дмухнувъ до Марусѣ. Стрѣла єго на порозѣ зъ хлѣбомъ, зъ сôлью и привитавшись до него сердечно, заявила, що все теє, що́ вôнъ бачивъ у свѣтлици, все-то для него, голуба сизого, наготовано! Про него тôлько она й думала й Бога благала, щобъ повернувъ ся до неи. Ледве-жь уступивъ у хату, ажь тутъ приходить старенькій дѣдъ, — той-самый панъотець, що́ ховавъ матусю. На-завтрѣ перевѣнчавъ ихъ и вже не пôшовъ далѣ.

Своє оповѣданє закôнчивъ Тарасъ Самсоничь Коротай ось-якими словами: „Шануємо велико нашого дуба, и кожне зъ нашои сѣмьѣ, выряжаючись въ далеку дорогу, Богу помоливши ся, приходить поклонитьця Матусиному Благословенню, и для одводу вôдъ себе напасти бере зъ собою жолудька́“.

Вôдтакъ авторъ написавъ ось-що въ кôнци сего оповѣданя: „Дякувавъ я старому за його оповѣдання... попрощались мы. Поѣхавъ я и все думавъ, яка-то наша гарна старовина була! що-то за люде, що-то за душѣ були въ насъ пôдъ ту велику руину!... Тôлько й жити намъ споминками! Ну, та дарма! Хочь одинъ дубъ зоставсь, та багато на йому жолудѣвъ. Матуся наша, Вкраина, не покинула насъ безъ свого благословенняˮ!...

А вже-жь до найлучшихъ творôвъ Стороженка належить оповѣданє „Закоханый чортъˮ[1]). Заявивши навперед свою любовь до рôднои Украины и спôмнувши про Григорія Квѣтку та про єго Основу, авторъ розказуєпро свою подорожь изъ Харкова торговымъ шляхомъ, що́ йде въ Крымъ. Вôнъ ѣхавъ зъ „открытымъ листомъˮ „на обывательскихъˮ. Коли-жь выѣхавъ вечеромъ миршавою трôйкою зъ села Таранôвки, то дôзнавъ ся вôдъ погонича, що въ него є куряча слѣпота. Тому́ радъ бувъ Стороженко, що доѣхавъ до трахтира, що́ недалечко стоявъ вôдъ Таранôвки. У хозяйки того заѣздного двору побачивъ вôнъ слѣпого, столѣтнього дѣда, що́ давнѣйше при гомонѣ бандуры спѣвавъ пѣснѣ та думы, але перегодя весь голосъ выспѣвавъ и бандуру потрощивъ. Старый бувъ колись Запорожцемъ, але якъ зруйновали Кôшь, то вôнъ помандрувавъ у Чорноморію. Тамъ вештавъ ся вôнъ трицять и пять лѣтъ, бивъ ся зъ Черкесомъ, плававъ по Чорному морю, а вôдтакъ потягло єго зновъ у рôдну землю. Вôдъ того часу живъ вôнъ на Украинѣ трицять лѣтъ, и ось теперь розказавъ Стороженкови про „Закоханого чортаˮ. Ось и короткій змѣстъ сего гарного оповѣданя:

Дѣдъ того слѣпого оповѣдача, Кирило Келепъ, бувъ Запорожцемъ и характерникомъ, що́ знавъ ся зъ вѣдьмами й чортами. Разъ у схватцѣ зъ Татарами вбили пôдъ нимъ коня. Отъ, вôнъ и пôшовъ у слободы, пошукати иншого коня. Черезъ кôлька днѣвъ вôнъ зблизивсь икъ Донцю и пôдъ нôчь зайшовъ у велику гущиню. Сѣвъ собѣ пôдъ кущемъ, дожидаючи, поки зôйде мѣсяць, та й задрѣмавъ. Якъ прокинувъ ся, то повный мѣсяць стоявъ уже высоко; ажь ось побачивъ вôнъ, що недалеко стоить гарный козакъ-чуприндырь. Стоить проти мѣсяця й руками розмахує, наче кого до себе манить; — якъ же махне рукою, то ажь дерево до него нахиляє ся. Небавомъ изъ-за кущѣвъ выйшла молода, прегарна дѣвчина, и отъ, той козакъ ставъ до неи залицятись. Коли-жь вôнъ поцѣлувавъ єѣ, то захитались дерева, а дѣвчина застогнала, що вôнъ єѣ ошѣкъ. Тому́ сказала дѣвчина козакови: „Коли хочешь изо мною розмовляти, то хиба у водѣ, а тутъ ты мене спалишь своимъ пекельнымъ коханємъ!“ Якъ же обоє роздяглись, то Кирило Келепъ дôзнавъ ся, що дѣвчина — вѣдьма, а козакъ — чортъ. Вôдтакъ спытавъ дѣвчины чортъ, чого бажаєси душа? Она-жь домагалась, щобъ вôнъ заприсягъ ся пекельнымъ словомъ, а тогдѣ буде єго милою десять годъ — „Добре, усе зроблю“, сказавъ чортъ, що́ звавъ ся Трутикъ, и протягнувъ руку. „Отъ тобѣ рука и моє пекельне слово!“ — „Хто-жь насъ розбôє?“ спытала вѣдьма Одарка; „треба, щобъ була христіянська душа, та ще й чиста“. — „Є кому розбити!“ вôдповѣвъ чортъ; „тамъ пôдъ кущами сховавъ ся Запорожецьˮ. Такъ отже, хочь злякавъ ся Кирило, а таки мусѣвъ имъ обоимъ розбити руки. Та отъ, коли обоє держались за руки, такъ вродилось и чортеня. — „Ну, теперь кажи!“ пытаєчортъ вѣдьму, „чого душа твоя бажаєˮ? — „Спасення!“ промовила вѣдьма. И вжахнувъ ся чортъ та озвавъ ся: „...Якъ же минѣ помагати спасенню душѣ, коли на те я чортъ, щобъ гу-

[1]) Се оповѣданє переробивъ хтось въ комедію п. з. „Чортъ закоханый у вѣдьму“, одначе сеи комедіѣ доси не надруковано. — Въ перекладѣ россійскôмъ напечатано се оповѣданє въ „Русскомъ Словѣˮ (1862, I.) п. з. „Влюбленный чортъˮ.

бити христіянськѣ душѣ! Та мене за сю пакôсть на шматки розôрвуть!“ — Коли-жь вѣдьма глянула любо на чорта карими очима, то вôнъ озвавъ ся: „Нехай буде по-твоєму!“ (стор. 21—26)[1]). Вôдтакъ чортъ хотѣвъ зъ Одаркою жити десять лѣтъ, а потôмъ одвести єѣ до пустельника, шó недалеко вôдтôля спасавъ ся, але Кирилови стало жаль вѣдьмы и вôнъ велѣвъ таки заразъ ити до пустельника за благословенємъ. Коли-жь и дѣвчина притакнула Запорожцеви, то чортъ не мôгъ довше спиратись. Казавъ про-те вѣдьмѣ летѣти до дому, а вже-жь завтра пôйдуть всѣ троє до пустельника. Вѣдьма полетѣла на мѣтлѣ у свою хату, а Кирило зъ чортомъ пôшли поплѣчь якъ товаришѣ.

Бесѣдуючи про своє кохане сказавъ чортъ до Кирила: „Поможи минѣ у моѣмъ дѣлѣ, а я тобѣ у великôй пригодѣ стану!“ — „Та минѣ нѣчого й не треба“, каже Запорожець, „тôльки хиба достати доброго коня!“ — „Я тобѣ кôнь“, мовить чортъ, „самъ перекинусь у коня и пять годъ буду тебе возить, а пять поживу зъ Одаркою“. — Якъ стало свитати, Кирило зъ чортомъ выйшли зъ лѣса й наблизились до слободы, де жила Одарка. Чортъ казавъ Запорожцеви переднювати въ Одарки, та обѣцявъ ся въ-вечерѣ до нихъ прийти. Идучи до Одарки Кирило зôрвавъ де-якого зѣля и заткнувъ собѣ за лѣвый чобôтъ, се-бъ-то для того, щобъ чортъ не знавъ, объ чôмъ вôнъ буде розмовляти зъ вѣдьмою. Въ хатѣ своѣй розказала Кирилови Одарка, якъ мати перекинула єѣ въ вѣдьму, а вôдтакъ рада була вельми, що Запорожець єѣ навѣдавъ. Въ-вечерѣ прийшовъ Трутикъ; до пôвночи гнули теревенѣ, а тамъ спочили трохи, та й досвѣта рушили въ дорогу. Чортъ ставъ воронымъ арабскимъ конемъ, а биля стременъ бѣгла Одарка, перекинувшись въ бѣленьку хортицю. Єще сонце стояло высоко, якъ они добѣгли до Святыхъ Гôръ, де живъ пустельникъ. Кирило пôшовъ самъ до того старенького чоловѣка й оповѣвъ усе, якъ було й чого приѣхавъ. Помолившись показавъ пустельникъ Запорожцеви ту печеру, де мáла спасатись вѣдьма, а єму велѣвъ ѣхати въ Сѣчь. „Побудь ще тамъ пять лѣтъ на лицарськôй стражи“, сказавъ пустельникъ, „та й вертайсь до мене! Якъ дасть Богъ, що вона спасетця, то я васъ и звѣнчаю“. — „Що-жь минѣ теперь робить зъ чортомъ?“ запытавъ ся Кирило. — „А щó зъ нимъ робить?“ вôдповѣвъ пустельникъ, „коли годящій зъ його кôнь, то ѣдь на йому у Сѣчь!“ И вынѣсъ вôнъ изъ своєи келіѣ кипарисовый хрестикъ и надѣвши єго на шию Кирилови сказавъ: „Теперь вôнъ у тебе якъ наймитъ, якъ крепакъ: щó звелишь, те й буде робить“ (стор. 36)[2]). Вôдтакъ Кирило завѣвъ Одарку въ печеру й попрощавъ ся зъ нею сердечно, а потôмъ сѣвъ на чорта й поленувъ якъ на крылахъ у Сѣчь. Чотыри роки бувъ вôнъ тамъ курѣннымъ отаманомъ, а якъ прийшла пора, то вôнъ сѣвъ на чорта та й чкурнувъ у Святѣ Горы. Дивить ся Кирило, ажь гайвороня злетѣлась така сила, що вкрыли й горы й лѣсъ. Ледве-жь кôнь перекинувъ ся у птаха, то гайвороне налетѣло на Трутика и пошарпало на шматки. Кирила й Одарку повѣнчавъ пустельникъ и поблагословивъ ихъ, щобъ були щасливѣ й довголѣтнѣ. И справдѣ Одарка була дуже щаслива зъ Кириломъ, дôждала оженити сына, дôждала й внука, и вмерла зъ доброю славою.

[1]) „Основа“, 1861., февраль.

[2]) Порôвн. казку Ганны Барвѣнокъ, записану зъ народныхъ устъ п. з. „Чортъ у крепацтвѣ“ („Руська Хата“. Львівъ и Чернівці. 1877; стор. 72—79).

Въ сѣмъ романтично-фантастичнôмъ оповѣданю старавъ ся авторъ, згôдно зъ украиньскими переказами, змалювати чорта зъ деякими прикметами людяными. И справдѣ бачимо въ Трутику такого чорта, котрый проявляє любощѣ до дѣвчины-вѣдьмы, додержує присяги й служить вѣрно характерникови-Запорожцеви. Передъ нашими очима розстелює ся чудова картина природы украиньскои, оживленои лѣсовиками та иншими чарôвными проявами. По-правдѣ мôгъ авторъ сказати, що „наша чудова украиньска врода, нагрѣтая гарячимъ полуденнымъ сонцемъ, навѣвá на думы насѣнне поезіѣ й чаръ“ (стор. 40).

Вельми гумористичнымъ уважає ся оповѣдане „Вусы“, щó єго присвятивъ авторъ Пантелеймону Кулѣшу[1]). Стороженко вкладає се оповѣдане въ уста дворянина, котрого выбрано въ засѣдателѣ. За-молоду бувъ вôнъ военнымъ, — служивъ въ кавалєріи, та ось дворянство стало єго просити, щобъ послуживъ громадѣ. Годѣ було вôдказатись, бо тутъ и жôнка присѣкалась, кажучи: „Лучче служить, чимъ байдики бить, та зъ (сусѣдкою) Марією Уласовною въ маріяша грать“. Незабаромъ велѣли тому засѣдателю прибути въ Полтаву *„для принесенія достодолжной присяги“*. Въ недѣлю пôсля Службы присягавъ вôнъ вразъ зъ другими засѣдателями, а зъ собору поѣхали всѣ до предсѣдателя, *„учинить явку“*. Але-жь єго превосходительство не изволило принимати, и проте лакей казавъ имъ розписатись въ книзѣ. Стали засѣдателѣ совѣтуватись, щó оно за нечиста мати ся книга. Одинъ каже: „се, може, той альбомъ, щó на память вѣршѣ пишуть“; другій мѣркує: „може схотѣлось предсѣдателю побачить, якій у кого почеркъ“, а третій мовить: „може вôнъ дума, що мы й писать не вмѣємо?“ Отже й пописали засѣдателѣ въ тôй книзѣ всѣлякѣ кумедніѣ речи; — примѣромъ оповѣдачь начеркавъ осьякѣ вѣршѣ: „И вчора галушки, и сьогодня галушки: | прийди, прийди, серденько, на бѣліи подушки; | и учора кулѣшь, и сьогоднѣ кулѣшь: | прийди, прийди, серденько, мою душу потѣшь!“ (стор. 45)[2]).

Заподѣявши таку тарабарщину розъѣхались они по кватирахъ, и нѣ гадки собѣ, неначе-бъ все склалось до ладу. Ажь у вечôръ принѣсъ до того засѣдателя палатскій сторожь бумагу. Єго превосходительство велѣвъ єму и другимъ завтрѣшнього дня явитись *„въ десять часовъ пополунощи“*. И отъ, на другій день якъ-разъ о десятôй годинѣ зôбрались засѣдателѣ у свого начальника. Пождали они до дванацятои годины, и зъ кабинету вылѣзло єго превосходительство. Тутъ єму кланяють ся, а вôнъ прямѣсѣнько до того шутливого засѣдателя, та й кричить: *„Къ кому вы явились?“* — „Къ вамъ“, каже вôнъ. — *„А я кто такой?“* пытає предсѣдатель у гнѣвѣ. — „Хведоръ Ивановичь“. — *„Не Ѳедоръ Ивановичъ, а ваше превосходительство!“* зновъ затрѣщавъ провôдникъ дворянства. — *„А какъ вы явились?... Посмотрите вы на себя!“* — Оглянувсь засѣдатель на себе, *все обстоить благополучно:* медалѣ висять, червоный поясъ и шаблюка биля боку! Далѣ обернувъ ся вôнъ до товаришѣвъ та й запытавъ ся: „Чи не знаєте хочь вы, чого одъ мене треба його превосходительству, господину предсѣдателю, нашему начальнику?“ Тогдѣ розсердивъ ся начальникъ не-въ-мѣру, и погрозивъ засѣдателю, що передасть єго судови. Але засѣдатель не збивъ ся зъ пантелику й озвавъ ся смѣливо:

[1]) Оповѣдане „Вусы“ надруковано въ россійскôмъ перекладѣ въ „Одесскôмъ Вѣстнику“ 1862. р. и въ „Нивѣ“ 1881. р.

[2]) „Основа“, 1861., октябрь.

„Якъ буде за-що, то можна й заразъ предать суду! Позвольте й минѣ васъ спросить, чого вамъ одъ мене треба? Хиба дворянство на те мене выбрало, щобъ на мене кричали якъ на лакея?“ Та се кажучи стукнувъ вôнъ ще й шаблею. — „*Молчать!*“ крикнувъ предсѣдатель. „*Посмотрите въ зеркало, въ какомъ видѣ вы явились къ начальнику!... На какомъ основаніи вы осмѣлились явиться ко мнѣ въ усахъ? Вы теперь состоите въ гражданской службѣ, а потому право ношенія усовъ на васъ не распространяется!*“ Опôсля заявивъ начальникъ тому засѣдателю, що посадить єго пôдъ арештъ, якъ сегодня не выбрыє вусôвъ. Далѣ вызвѣрився вôнъ и на прочихъ, що въ визитнôй книзѣ смѣли записати такую дичь: и галушки й кулѣшѣ й жалобы! (Дальше буде.)

ЛИЦАРСКА СМЕРТЬ.

(З Улянда.)

Меч Дунців гострий шведске войско пре
Ку морю вже:
Филь гук далеко чуть, блищить ся сталь
На сонци в даль.
Оттам лежать на ризі боєвій
Вродливий Свен і лицар Ульф старий.

Свен.

„О батьку, чом за молодих я літ
Лишаю сьвіт?!
Тепер вже мати кучерів мині
Не вчеше — ні;
З високоі вежі вокруг моя
Коханка вдаль надармо вигляда'“.

Ульф.

„В ночи, наплакавшись, побачуть нас
Крізь сон нераз;
Но ти вспокійсь, розірвесь серце ім
В жалю тяжкім.
Тобі-ж дівча всьміхаючись тоді
Подасть пугар при Одіна столі“.

Свен.

„При звуках струн бувало гомонів
Святочний спів:
Про царску й лицарску любов-борбу
В давну добу.
Забута гарфа спочиває днесь,
А торкне вітер, звук сумний несесь“.

Ульф.

„Високо сяє в блеску сонішнім
Всебога дім,
А низом зорі відбувають путь
І бурі йдуть.
З батьками нині ще ми сядем там,
Ти спів новий зачнеш і скінчиш нам!“

Свен.

„О батьну, чом за молодих я літ
Лишаю сьвіт?!
На моім щиті не сія' й один
Високий чин;
А там суддів дванайцять є грізних,
На пир мене не прийме жаден з них“.

Ульф.

„Заступить кілька діл нераз одно.
Они на то
Глядять; ти-ж рідний край свій ратував,
В борбі упав.
Глянь там: втікає ворог вже! Глянь тут:
Ясніє небо! Знай, туда нам путь!“

Перевів *В. Щ...*

ОБРАЗКИ ЗЪ УГОРЩИНЫ.

(Написавъ Денисъ.)

Лучало ся менѣ вôдправлятись на Угорщину въ рôжныхъ періôдахъ мого житя. Назбиравъ я тутъ образкôвъ чимало, и зъ природы и зъ житя людского, и записавъ въ памятнику душѣ моєи; а теперь хочу ихъ розкрыти передъ очима читателѣвъ: може они декого зацѣкавлять, може забавлять, а може и поучать.

Вôдмѣнили ся часы, а зъ ними вôдмѣнило ся много на Угорщинѣ, именно въ житю нубличнôмъ. Коли я въ першій разъ побачивъ Угорщину, не було ще желѣзниць, гуляли опрышки, мова латиньска була мовою науки и урядôвъ, въ школахъ народныхъ Словакôвъ, Русинôвъ, Румунôвъ та Нѣмцѣвъ ще не мадяризовали, рускій священики почували ся ще Русинами, тютюнъ ще не бувъ монопольомъ и бувъ лѣпшій и дешевшій, якъ нашъ галицкій, студенты ще не платили рогачокъ, вино ще було добре и дешеве, Фільоксера ще не грозила понищити виноградy угорскій, а жиды були халатниками, жидами якъ у насъ, и не говорили по мадярски. Нынька все инакше стало.

I.

Зъ Вѣдня до Прешбурґа р. 1844.

Було насъ трьохъ товаришѣвъ, академікôвъ въ Вѣдни. На вакаціи постановили мы вôдправити ся черезъ Угорщину до Галичины, до родичѣвъ. Всѣли мы на паровый корабель и поплыли долѣ Дунаємъ. Насъ тѣшило, що ѣдемо до родичѣвъ, тѣшило, що побачимо новый, намъ незнаный край, насъ радовавъ красный лѣтній поранокъ и плавба по Дунаю, насъ веселили люде на покладѣ и тотій побережа наддунайскій, мѣсцями хорошій зъ природы, мѣсцями украшенй руинами рыцарскихъ замкôвъ, до котрыхъ вязали ся повѣрки зъ давнои бувальщины. До упріємненя нашого окруженя причиняла ся чимало постать гарнои молоденькои панночки, зъ ясными голубыми очима, котра такожь плыла на кораблі въ товариствѣ родичѣвъ, належачихъ, якъ ся здавало, до інтеліґентои верствы суспôльности Що моє око часто звертало ся до тои краснои та любои зôрки, що при тôмъ кровь якось живѣйше кружляла по жилахъ, що и панночка се запримѣтила, и такожь частѣйше къ намъ звертала ся, хочь несмѣливо и крадькомъ, що часомъ єи личко спаленѣло, коли случайно єи очи зъ нашими зустрѣли ся, се вже такъ природно, що и згадувати не треба.

Батько панночки мавъ книжку зъ собою, въ котрôй находили ся описы и картины кращихъ и цѣкавѣйшихъ околиць наддунайскихъ. Вôнъ читавъ ихъ въ голосъ передъ численными слухачами, мѣжь котрыми и я находивъ ся. Згадаю про одинъ такій образець.

На граници Австріѣ лежить оселя „Марія Елєндъ“ (Maria Elend) въ дуже романтичнôй околиці. Рѣка Дунай вломила ся въ правый берегъ и утворила тутъ просторе озеро, розливаюче ся въ пôвкрузѣ помежи горбами, що єго докола обгортають; лишь зъ-переду стоить оно отво-

ромъ до Дунаю. На серединѣ того озера взносить ся островъ; на тôмъ островѣ сторчать просторй руины рыцарского замку. На горбахъ розсѣли ся бѣлй хаты мешканцѣвъ тои оселѣ. Давна повѣрка подає таку вѣсть о тыхъ замковыхъ руинахъ:

Кôлька-сотъ лѣтъ тому назадъ живъ въ тôмъ замку оденъ могучій маґнатъ, знаный зъ свого воєнного духа, зъ своєи гордости и зъ свого твердого, въ частыхъ боротьбахъ загартованого серця, — пострахъ сусѣдôвъ широко и далеко... На противнôмъ березѣ Дуная стоявъ другій замокъ, замешкалый черезъ другого, майже такъ само успособленого рыцаря, — такожь высокого, старого роду и розляглыхъ маєткôвъ... Оба тотй дуки жили зъ собою въ родовôй ненависти зъ давныхъ давенъ, зъ дѣда прадѣда, и въ дѣдичнôй боротьбѣ... Случайно мавъ лѣвобôчный рыцарь одинака сына, рослого, вôдважного и гарного рыцаря, — а правобôчный рыцарь мавъ гарну одиначку дочю, ясну и красну, якъ та бѣла лилія... Не знати якимъ то чудомъ, молодый рыцарь дôзнавъ ся про те, що на замку правобôчнôмъ живе така краса, бо старый батько стерѣгъ єѣ дуже бережливо, и не легко було до того замку, водою окруженого, сторожою стереженого, приступити. Але чого любовь не докаже... Бувало въ глубоку нôчь, коли мѣсяця настане свѣтити, молодый рыцарь зъ цитрою въ рукахъ сѣдає въ човенъ и плыве пôдъ муры замку до тои стороны, де свѣтло одно одиноке, мовь зôрка ясна, зъ вôкна миготѣло. Тамъ вôнъ пôдплыває и при звукахъ цитры любовнй пѣсни спѣває. Тогдѣ то отворяло ся въ горѣ вôконце, а зъ него выхиляло ся красне личко панночки, що серце єго розвеселяло та розгрѣвало... Минали годины, якъ блискавка, — а хочь нашй голубы и словечка до себе не проговорили, то таки черезъ пѣсню розумѣли ся; любовь плыла голосомъ взъ серця и трафляла до серця... А коли стало на сходѣ зорѣти, панночка махнула зъ горы бѣлою хустиною, замкнула вôконце, а влюбленый рыцарь вôдплывавъ домôвь, упоєный любвою и щастємъ.

По якôмъ то часѣ старый батько панночки о тыхъ нôчныхъ сходинахъ дôзнавъ ся; та зъ цюрами своими засѣвъ на молодого рыцаря, а коли той ку замкови наближавъ ся, спôймавъ єго и посадивъ єго въ голодовôй тюрмѣ, де зъ голоду и духа вôддавъ... Надармо дожидала панночка въ самотнôй комнатѣ свого рыцаря, надармо выглядала єго, скоро мѣсяць зôйшовъ, надармо надслухувала, чи не лунає єго пѣсня вôдъ озера; ажь одного разу вôдъ повѣрницѣ довѣдала ся, що єи лицарь погибъ у темнôй, голодовôй тюрмѣ; тогдѣ она зъ розпуки кинула ся зъ вôкна въ тихй воды озера... По єи имени „Марія“, и носить оселя довкола замку до нынѣ имя: Maria Elend.

Въ Прешбурґу высѣвъ я и мои товаришѣ, а наша панночка поплыла зъ родителями дальше... Коли корабель зъ нею вôдплывавъ, я стоявъ на березѣ, вдивлявъ ся въ нея, якъ въ дугу, а вôдтакъ выймивши бѣлу хустину, махавъ нею довго на прощанє. Що она собѣ объ тôмъ думала, не знаю...

Въ Прешбурґу були мы въ угорскôмъ парляментѣ, и тѣшили ся дуже, що находимо ся на конституційнôй свобôднôй земли, — коли въ Долитавіи панувъ ще тодѣ гидкій метерніховскій деспотизмъ. Було то чувство пôднесене, велике святе, — и оно вытворило въ груди тужливу гадку: — Ахъ чомужь мы не живемо въ конституційнôй земли, чому мы не частицями свобôдного народа?!

На другій день рано ходили мы на королѣвскій замокъ, и на величезный, обтесаный камѣнь, зъ трьохъ сторôнъ похилый, на котрый коронованй королѣ Угорщины въ повнôмъ королѣвскôмъ орнатѣ зъ голымъ мечемъ на кони вступали, въ супроводѣ найвысшого священьства, маґнатôвъ, шляхты, войска и народа. Тутъ ново-коронованый король принимавъ поклôнъ вôдъ народа; мечемъ тявъ вôнъ въ воздухъ на всѣ чотыри части свѣта, а нарôдъ кричавъ на цѣле горло: Eljen! музыки грали, войска стрѣляли сальвы, дзвоны дзвонили... Теперь королѣ угорскй коронують ся въ Пештѣ, а камѣнь той усунено зъ свого давного мѣсця.

Зъ Прешбурґа до Пешту.

Оглянувши мѣсто, котре до нынѣ єсть зовсѣмъ нѣмецке, на другій день зъ полудня наймили мы собѣ лодь, котра насъ мала перевести до Пешту. Береги Дунаю одностайнй, плоскй, лозиною густо порослй. Тымъ краща була плавба нôчю, при повнôмъ, яснôмъ свѣтлѣ мѣсяця, того тихого, милого товариша подорожныхъ и залюбленыхъ. При освѣтленю мѣсячнôмъ все якось краще выдає ся; вода блыщить, мовь зеркало, дивна тишина залягає окружнй просторы, лишь деколи рыба заплюскоче. Ѣдемо тихо и думаємо; — ажь тутъ надплыває великаньскій паровый корабель, плывучи горѣ рѣкою, напротивъ насъ. Керманичь нашь бере ся на лѣво, бо корабель плывъ на право. Наразъ въ однôй мінутѣ корабель скрутивъ на лѣво, и явивъ ся на якй три метры передъ нами. Єще хвилинка, а бувъ-бы насъ переѣхавъ. Тымъ часомъ керманичь нашь, не стративши притомности духа, ударивъ кермою зо тричи по филяхъ, вôдвернувъ лодь нашу вôдъ корабля, и мы обминулись по лѣвôй сторонѣ корабля, що пересуваєъ ся попри насъ, лопотячи своими колесами. — Зволнованй филѣ то пôдносили насъ въ гору, то опускали въ дôлъ мовь ту легоньку билинку... Коли насъ минуло всяке небезпеченьство, керманичь нашь, зложувши руки до молитвы уклякъ и сказавъ до насъ: „Мои панове! теперь и вы уклякнѣть и змовте Отче нашь“, — бо лишь чудомъ уйшли мы смерти. Вôдъ пятнайцять рокôвъ ѣзджу я лодями по Дунаю, а ще не бувъ въ такôй пригодѣ... Не поѣдемо мы нынѣ дальше; нôчь має свои права; прибємо до берега и пôдночуємо до рана... И такъ ся стало: мы прибили до берега и перенучовали на лоди...

Коло Комôрна, де рѣка Вага до Дунаю влываєся, дальше коло Ґрану (Остригома), зъ величавымъ костеломъ, де рѣка Ґранъ зъ лѣвого берега впадає до Дунаю, и коло Вайценъ (Вацова), пôдносять ся береги, (т. є. лавцухи гôръ припирають ажь до самого Дунаю), и черезъ те околицѣ прибирають красный, мальовничій видъ... Найцѣкавшй суть береги коло Ґрану, именно понизше сего мѣста, а нашь керманичь оповѣдавъ намъ дещо про нихъ, що насъ дуже занимало.

Дуже гарный образець природы побачили мы, сходячи зъ Ґраньскои чарды (корчмы), положенои на пôднôжу горы, на котрôй розкинуло ся мѣсто Ґранъ, до нашого човна, щобы поплынути въ дальшу дорогу. Сонце спускало ся що разъ низше на небѣ и стало потопати въ филяхъ воды широко тутъ розлитои, бо саме тутъ зъ лѣвого берега вливає ся широка рѣка Ґранъ до Дунаю. Дунай не годенъ наразъ приймити въ себе таку велику масу воды, тымъ менше, що саме тутъ стѣсняє ся наразъ єго русло, бо зъ лѣвого берега пôдступили Кар-

паты, а зъ правого Лѣсъ-баконькій ажь до самои рѣки. Черезъ те Дунай плыве русломъ тугъ вузшимъ и тѣснѣйшимъ, якъ передъ тымъ. Отже маса тота воды, не могучи вгиснути ся наразъ въ вузку скалисту браму, утворену черезъ тѣ горы, розливає ся широко и далеко, мовь яке величезне озеро, котре блищало тогдѣ якъ зеркало вôдъ свѣтла западаючого сонця... Небавкомъ згасло тото чудове зъявище и мы поплыли Дунаємъ, дуже глубокимъ, помѣжь скалистыми, стрôмко утесаными стѣнами до мѣсточка Вайценъ на нôчлѣгъ.. Нашь керманичь показавъ намъ небавкомъ по правôмъ боцѣ хрестъ, высоко на скалѣ, и сказавъ: „Сей хрестъ поставленый на памятку однои славнои подѣи, що тутъ передъ кôлька-сотъ роками вôдбула ся... Тогдѣ то, коли правобережна часть Угорщины стогнала ще пôдъ ярмомъ Туркôвъ, що мали въ Будѣ свого пашу, приходило часто до боротьбы мѣжь Турками а угорскими маґнатами. Оденъ зъ нихъ, якійсь ґрафъ .. я забувъ вже его имя, — зъ своєю дружиною напавъ бувъ на турецкого пашу, що волочивъ ся по краю зъ невеличкою дружиною, въ пересвѣдченю, що зôтре Туркôвъ на макъ, а пашу забере въ неволю. Однакъ для паши наспѣла помôчь, перемагаюча о много силы угорского ґрафа... Турки обскочили его зô всѣхъ сторôнъ, дружину высѣкли до ноги, лишь оденъ ґравъ вырубавъ ся зъ помежи Туркôвъ, утѣкаючи на карôмъ арабскôмъ кони передъ турецкою погонею... Саме на тôмъ мѣсци, де хрестъ стоить, скочивъ вôнъ зъ скалы разомъ зъ конемъ въ глубину Дуная, щобы не попасти са въ руки Туркови — и бачте, скокомъ тымъ спасъ ся, бо кôнь переплывъ зъ нимъ на другу сторону“... Такъ оповѣдавъ керманичь, однакъ мы ему не могли дати вѣры, бо скала, зъ котрои мавъ скочити ґрафъ, була за высока, — а берѣгъ противный бувъ за стрôмкій, якъ щобы кôнь мôгъ вдерти ся на него разомъ зъ ѣздцемъ, хочь-бы бувъ и не розбивъ ся... (Дальше буде.)

ВСЯЧИНА.

О веґетаріянізмѣ.

(Написавъ Др. Вікторъ).

О веґетаріянізмѣ хочемо говорити, — тожь мусимо найперше означити, що то єсть той веґетаріянізмъ.

Веґетаріянізмомъ называють выключне живленє ся поживою зъ рослинъ, а приклонниками такои рослиннои поживы зовуть веґетаріянами.

Въ кождôмъ вѣку находились поодинокій люде, секты, ба навѣть цѣлій народы, котрій будь зъ реліґійныхъ, будь зъ фільозофічныхъ або вкôнци зъ діететичныхъ мотивôвъ вôдкидали зовсѣмъ уживанє мяса яко поживы, а уживали лишь выключно поживы рослиннои. Въ Англіи утворилась зъ початкомъ нашого вѣку секта веґетаріянôвъ. Заложивъ єѣ Й. Ньютонъ и выдавъ въ р. 1811 окреме дѣло, де высказанй були засады секты и оборона веґетаріянôвъ, и де вкôнци захвалювано поживу рослинну, представляючи всѣ користи тоижь. Въ дѣлѣ тôмъ пôйшовъ Ньютонъ такъ далеко, що приписує уживаню мяса упадокъ нашихъ прародителѣвъ въ раю, а вôдтакъ всѣ слабости ба навѣть и смерть. Въ р. 1814 выйшло перше справозданє тои секты, що числила тогдѣ 60 членôвъ, котрій, живлячи ся выключно лишь рослинными стравами, тѣшились якъ найлѣпшимъ здоровємъ. Секта та загибла пôзнѣйше, и ажь въ р. 1847 утворилась зновъ въ Англіи. Въ р. 1852 числила секта та вже 700 членôвъ, а въ р. 1857 якихъ 3000. Головною столицею веґетаріянôвъ єсть дотеперь Льондонъ. Численныхъ приклонникôвъ маєсекта тая и въ пôвнôчнôй Америцѣ — именно помѣжь квакерами. Въ Цінцінатѣ єсть навѣть колеґіумъ медичне або академія лѣкарска, котра вôдкидує всякій лѣки изъ свѣта звѣринного и мінерального и уживає выключно лишь лѣкôвъ рослинныхъ и такожь діеты. Въ маніфестѣ або програмѣ секты веґетаріянôвъ, выданôмъ черезъ Кароля Ляного въ р. 1847, зачислює авторъ Пітаґора, Епікура и Плютарха до веґетаріянôвъ вѣкôвъ старинныхъ, зъ вѣкôвъ середныхъ Тому Тріона (Thom. Tryon), а зъ вѣка 18 славного ботаніка Лінне, Руссо, Франкліна, славного лѣкаря Гуфелянда, фізика Ньютона и много иншихъ, не говорячи вже о нашôмъ вѣку, де число приклонникôвъ веґетаріянізму надзвычайно побôльшилось.

* * *

Хотячи запôзнатись лѣпше зъ веґетаріянізмомъ, треба бодай побôжно запôзнатись зъ живленємъ ся, зъ травленємъ, зъ поживами и т. д. — а доперва на тôй пôдставѣ зможемо належито оцѣнити веґетаріянізмъ.

Тѣло наше складаєсь зъ рôжныхъ частей або орґанôвъ, а тѣ орґаны зновъ зъ рôжныхъ тканокъ. Дальше треба ще тямити, що орґанізмъ нашь єсть безнастанно чинный, навѣть пôдчасъ вôдпочинку и сну, бо и тогдѣ вôддыхаємо, кровь кружить по жилахъ и т. д. Наслѣдкомъ тои безнастаннои дѣяльности зъуживаютъ ся тканки а то потягає за собою конечнôсть вôдновлюваня тыхъ-же. Тому то приймаємо поживу и напитки т. є кормимось, абы за помочію вôдповѣдного хемізму, званого травленємъ, перетворити спожиту поживу и напитки въ кровь, а кровь деперва, кружачи по цѣлôмъ орґанізмѣ нашôмъ, придає всѣмъ тканкамъ нашого тѣла потрѣбній части до удержаня и взросту тыхъ тканокъ, и ажь тогдѣ суть тѣ тканки, а взглядно зложенй зъ нихъ орґаны, въ силѣ выконувати тѣ функціи, до якихъ суть призначенй.

Пожива и напитокъ не перемѣняють ся отже безпосередно въ кровь, але мусять бути до того вôдповѣдно приготовлеными, такъ способомъ механічнымъ (черезъ жутє, проглочуванє поживы и и.), якъ и способомъ хемічнымъ черезъ вплывъ рôжныхъ сокôвъ, выдѣлюваныхъ черезъ зелéска, що всьо называємо загально травленємъ або перетворюванємъ спожитои поживы въ кровь. При тôмъ приймає орґанізмъ нашь лишь части потрѣбній въ кровь, а прочій выдѣлює зъ себе яко такій, котрій не дадуть ся зъужити або перетворити. Тымъ способомъ одна функція орґанізма стоить въ звязи зъ другою. — Вертаючи до перетвореня поживы въ кровь способомъ посереднымъ, мусимо тутъ ще додати, що иногдѣ приспорюєсь орґанізмови того животворячого плыну лѣками або обдуманымъ, вôдповѣднымъ кормленємъ ся, або навѣть (въ разѣ наглои потребы) способомъ безпосереднымъ черезъ впроваджене свѣжои крови, чи то людскои, чи звѣрячои, або горломъ до проводу кормового, або впростъ до начинь кровоносныхъ, — але то лучаєсь рѣдко, єсть неприродне, и уживаєсь лишь въ крайнôй потребѣ, коли на впроваджене потрѣбныхъ для крови частей способомъ кормленя ся не стає часу, або впроваджене способомъ природнымъ єсть неможливе. — Взьо то, що ѣмо и пємо, що живить наше тѣло и причиняєсь до вôдновлюваню зъужитыхъ тканокъ, называємо п о ж и в о ю. Такъ отже хлѣбъ, молоко, яйця, мясо, цукоръ, масло, сôль, ба навѣть вода, суть матеріялами поживными, маючими въ собѣ всѣ тѣ части поживній, якій потрѣбній до житя, взросту, розвою, — взагалѣ до житя нашого орґанізму. (Дальше буде.)

ЗАМѢТКИ КРИТИЧНЙ.

Вечеръ *въ другій роковины смерти Федьковича.*

Наколи наше старше галицке поколѣнє (зрештою разомъ зъ молодшимъ) рôкъ рôчно споминає осôбными вечерками память смерти Тараса Шевченка, а нашй буковиньскй братя радять собѣ злучуванємъ памяти Шевченка, Шашкевича и Федьковича, замѣтне середъ нашого молодого поколѣня — именножь вôдъ часу смерти буковиньского кобзаря — змаганє осôбного звеличеня Федьковича и Єго памяти. Се и не дивно, коли зважити, що товчкомъ до сего була власне смерть Федьковича, подѣя, що не могла остатись безъ вôдгомону. Сегорôчный обхôдъ другихъ роковинъ смерти взяло було на себе „Академічне Братство“, а сей обхôдъ ставався тымъ цѣкавѣйшій и важнѣйшій, що на дотычнôмъ вечерку мавъ выголосити теперѣшній голова „Братства“ п. Е. Левицкій вôдчитъ п. з. „Молоде поколѣнє“.

Вечеръ вôдбувъ ся д. 4. марта, але деякй точки програмы вôдпали, мѣжь ними на жаль и вôдчитъ. Вôдчитъ вôдпавъ по причинѣ, що поліція осудила змѣстъ вôдчиту, рекурсъ до ц. к. намѣстництва оставсь безъ успѣху, а комітетъ („Братство“ не дôстало призволу вôдъ сенату університету, тожь зложивсь осôбный комітетъ) — „не мавъ часу приготовити новый вôдчитъ“. Менѣ здаєсь, що такй причины не зовсѣмъ дадуть ся оправдати: нѣхтожь не виненъ, що „Братство“ запôзно звернулось до сенату, запôзно предложило поліціи текстъ вôдчиту, а черезъ те и часу не найшло на приготованє нового — якъ лишь само „Братство“. „Дѣло“ примѣчає, що не може оправдати й причины вôдпаденя гры на скрипкахъ. Черезъ те выпала програма досыть убого, а коли ще зважимо слабе выконанє деякихъ точокъ (хоръ робивъ одну пробу, а декламаторъ учивъ ся — що-йно на естрадѣ), то мусимо ствердити, що *молоде поколѣнє* зовсѣмъ не завдало собѣ труду показатись гôдно передъ ширшою публикою, хоть само зрештою мабуть не скоре дивитись на другихъ черезъ пальцѣ.

Присутныхъ привитавъ короткою промовою (замѣсць вôдчиту) п. Е. Левицкій. Зъ сеи тихои промовы найважнѣйшимъ бувъ мабуть *зазывъ до демократизму дѣйсного, не формального.* Видно, що така думка висить у воздусѣ, видно, що напираєсь при розвазѣ на уста, *божь се высказана она не вперве*, хоть и не зовсѣмъ тыми словами. Шкода, що не почули мы єи подрôбного розведеня въ вôдчитѣ. Певно щиро можна побажати молодому поколѣню, щобъ и єго демократизмъ бувъ дѣйсный, не формальный. Хоть зрештою дѣйсный демократизмъ повиненъ-бы дбати и про форму трохи бôльше — нѣжь дбали аранжеры послѣдного вечерка. Що до закиду, що народовцѣ 70-ыхъ рокôвъ зле повели Федьковича, то можнабъ про се поговорити. Певно, що богато можуть зверхнй вôдносины, та ще при такихъ условяхъ, въ якихъ приходилось зростати и жити Федьковичови, хоть доси мы про се нѣчого подрôбного, дѣйсного та оправданого не почули. Але зъ другого боку годѣ не завважати, що Шевченка нѣхто не повѣвъ, а вѣвъ Шевченко, вѣвъ и Шашкевичь — другихъ, а Федьковича вели не тôлько народовцѣ 70-ыхъ рокôвъ, вела Єго и нѣмецка школа, вѣвъ и Шевченко (въ поезіяхъ), вѣвъ и Марко Вовчокъ. Притыки злишнй, и нѣчого не доказують; особливо молоде и наймолодше поколѣнє повинно выстерѣгатись сего. Можна натомѣсць спокôйно пошукати дѣйсноі правды.

Гра на фортепянѣ (панны Вербицкои) выпала дуже гарно, тожь и спѣвъ п. Шиманьского. — Въ стишку п. Ол. Колессы, досыть зрештою гарнôмъ и гарною мовою написанôмъ, нема яснои провôднои думки, нема звязи мѣжь частею I-ою и II-ою, II-ою а III-ою, а конець пригадує стишокъ Павла Думки (тожь въ память Федьковича). Слова, та ще загальнй (ч. II.), безъ провôднои думки — се также ще не дѣйсный демократизмъ. Тожь саме можна сказати и про телеграмы и письма, що наспѣли на сей вечеръ. Взагалѣ цѣлый вечеръ, почавши вôдъ промовы а скôнчивши на недбалôмъ выконаню програмы, робивъ невôдрадне вражѣнє. Що до неосущеного комерсу по вечерку годѣ тожь не запримѣтити, що и на комерсахъ не пора и не мѣсце высказувати думки молодого поколѣня...

Не зовсѣмъ надають ся до сего и вечерки въ память Федьковича, и самъ Федьковичь. Федьковичь, помимо своихъ повѣстей и своєи личнои дѣяльности мѣжь Гуцулами, не вспѣвъ станути на якôмсь твердôмъ грунтѣ, а вже зовсѣмъ не рвавсь вôнъ ототожнюватись (sit venia verbo) зъ якимъ молодымъ поколѣнємъ. Мимо высокого поетичного дарованя та щирого и горячого чутя, були єго провôднй думки (якъ видно на пр. зъ „Довбуша“), чи національнй, чи політичнй, чи етичнй, дивно неяснй и попутанй. Богато въ нѣмъ будо субєктивного та сторонныхъ вôдгомонôвъ, *не вспѣвъ вôнъ стати сильнымъ самымъ-собою.* Не вспѣвъ стати и на загально-украиньскôмъ грунтѣ. Вôнъ поетъ, не провôдникъ, — не мыслитель, що переймаєсь думками всѣхъ... Не то Шевченко, *не то Шашкевичь.* А прецѣ дивно, що якось такъ забуваєсь якъ разъ память *сего*, що клавъ сильнй, *природнй, пôдвалины для нового житя у насъ, и стоявъ на руско-украиньскôмъ грунтѣ*... А се чому?...

Коржевнко.

Библіографія.

Змѣстъ *Кіевскои Старины* за мѣсяць сѣчень 1890 р.: I. О борьбѣ духовныхъ властей въ бывшей епархіи бѣлогородской съ суевѣріями. Проф. Амф. С. Лебедева. — II. Воспоминанія о Н. И. Костомаровѣ. Е. Ѳ. Юнге. — III. Судьба Выговскихъ и Ивана Нечая. А. А. Востокова. — IV. Старинная южно-русская гравюра. Г. — V. Культурныя переживанія. Проф Н. Ѳ. Сумцова. — VI. Малорусскіе домашніе лѣчебники XVII. вѣка. Проф. А. А. Потебни. — VII. Беата и Гальшка. Историческій разсказъ изъ польско-русской жизни XVI. в. Як. Каро. (Переводъ съ нѣмецкаго). Н. М. — VIII. Документы, извѣстія и замѣтки. Въ какой обстановкѣ гетманъ Разумовскій объѣзжалъ Малороссію въ 1752 г. А. Л. Гетманскіе проповѣдники. Мысль императора Александа объ учрежденіи въ Малороссіи козачьихъ полковъ. А. Л. Изъ бумагъ М. П. Миклашевскаго. Къ статьямъ проф. Н. Ѳ. Сумцова „Культурныя переживанія“. Ив. М—ра, Н. Левитскаго. Нѣсколько данныхъ о состояніи кіевскаго учебнаго округа въ 1835 году. В. И. Науменка. Остатки языческихъ обрядовъ, сохранившіеся въ малорусскомъ погребеніи. Хр. Ящуржинскаго. Въ какомъ году впервые появились на Руси пушки? И. А. Линниченко. — IX. Генеральный писарь Андрей Безбородко. А. Л. — X. Библіографія. — Приложенія: 1) Портретъ генеральнаго писаря Андрея Бозбородко. 2) Малорусскіе домашніе лѣчебники XVIII. в.

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦІѢ.

Вп. п. *Трохимъ Звѣздочотъ.* Вашй рукописи: Тарасъ Шевченко въ свѣтлѣ европейскои критики и Исторична казка передали мы Редакціи „Правды“. — Вп. *И. Спôлка.* Оба Вашй письма дôйшли насъ; невдовзѣ скажемо бôльше. — Вп. *Миколай Т...чь* въ Гр... А дежь конець? Такъ прецѣ годѣ помѣщати, бо въ тôмъ нема нѣчого выкôнченого.

Загальнй зборы товариства имени Шевченка

вôдбудуть ся въ кôмнатахъ „Рускои Бесѣды“ въ недѣлю д. 23. н. ст. марта о годинѣ 3-ôй пополудни. На порядку дневнôмъ:

1) Справозданє зъ дѣяльности выдѣлу.
2) Справозданє касове.
3) Внесенє контрольнои комісіѣ.
4) Выбôръ выдѣлу и контрольнои комісіѣ.
5) Внесеня выдѣлу дотычно: а) змѣны статутôвъ, б) выдавництва збôрника наукового и в) принятя новыхъ членôвъ.
6) Внесеня членôвъ.

О численный удѣлъ въ сихъ зборахъ просять панôвъ Членôвъ товариства именемъ выдѣлу:

И. Громницкій, голова. — *дръ В. Дѣдошакъ*, секретарь.

Вôдповѣдає за редакцію: **Петро Скобельскій.**

Выдає **Товариство имени Шевченка.** Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка, пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ XI. Львôвъ дня 15. (27.) Марта 1890. **Число 6.**

Выходить два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого, въ объемѣ 2—2½ аркуша.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **8.** улиця Академична.

ЗОРЯ

Пренумерата выносить: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр., на чверть р. **1** зр. **25** кр.

Пренумерату належить присылати до **администрациѣ „Зорѣ“** (улиця Академична ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Над Чорним морем.

(Повість Ив. Левицкого.)

(Дальше.)

— Хтось прийшов. Це мабуть ваші Грекаси вже збирають ся до вас, сказала до матери Надя.

Увійшла горнична і сказала Зоі, що прийшов якийсь панич.

— Який-же це панич? спитала Надя в горничної.

— Не знаю. Такий чорний, що й сказати не можна, сказала горнична.

Надя стревожилась і спустила очи. В гостинну увійшов Аристід Целаброс.

— А, не в добрий час прийшов гість! сказала Зоя Полікарповна; так міні весело з вами, я сама розсьпівалась, а тут на тобі гостя.

— Одначе треба йти до того Грека, та поговорити про кукурузу та пшеницю, сказала Надя.

— Вийдиж і ти, Надю, сказала мати.

— І з роду не вийду! Од ваших Греків тільки й чути, по чому пуд пшениці та тютюну, по чому кільо кукурузи. Неінтересна для мене розмова, сказала Надя.

— Зоя Полікарповна! Як будуть сьогодня говорити про овес та гречку, то й я вийду до гостей. Це вже буде нова интересна тема, обізвалась Саня.

— О ти вже наговориш! Побачимо, хто прийшов... Може такий Грек, що й сама вилетиш до його. Ой ти, моя ангорська козочко, моє біле ягня! ти кипрський виноград, говорила Зоя до Сані.

— А може я якийсь там мудрий трапезунтський полин? сказала Саня.

— Ой ні! ти кипрське вино, сказала Зоя і пішла в гостинну.

Панни в кімнаті трохи притихли. Надя сиділа мовчки і прислухувалась, що говорилось в гостинної.

— Чи той прийшов, що я рано бачила в саду, чи хто інчий? думала вона. — Горнична сказала, що дуже гарний... певно він. Колиб він, майнула в неї думка, і ій схотілось побачити ті горді, пишні очи, котрі вона бачила того дня в саду. Вона почула, що серце ii почало тревожитись. В гостинній крізь двері було чути дзвінкий голос Зоі і низький барітон. Говорили по грецьки. Слова не долітали виразно, але барітон лив ся в розмові то голосніше то тихше, неначе пісьню сьпівав. Здавалось, ніби оратор чудовим голосом говорить промову з катедри.

— Який чудовий голос! йшла думка в Наді: мягкий як оксаміт, ласкавий і веселий. Ні, це не його голос. До його гордої фігури, до його грізних очей не йде такий ласкавий мягкий голос. Ні, це не він.

І Наді чогось стало жаль, що не той прийшов, кого ій несподівано забажалось побачити. Вона не чула, що говорили приятельки, і сиділа задумавшись.

— Надю! чом ти не говориш? Чого задумалась? Чи не літають твої думки в тих краях, де цитрини стигнуть, де гордий лавр і мірт ростуть? сьміялась з неі Саня.

Надя ледви вздержала легке здихання: ii дума наче залинула в якийсь інчий чудовий край, де й квітки кращі і небо синійше, і зорі яснійші і пісні голоснійші...

В гостинній почули ся ще голоси. Надя пізнала по голосу двох аґентів з Смирни, що приіхали на Бессарабію скуповувати пшеницю та кукурузу. Розмова йшла грецька. Голоси товсті, низькі, неначе булькотали та клекотали, як вода кипить та вбиваєть ся в ключі в зборовому казані. А той барітоновий голос, мягкий, ласкавий, не заглушав ся. Надя ловила його артистичні сутони й тони.

Довгенько сиділа і розмовляла Зоя з своіми гістьми. Коли це двері з гостинної відчинились. Увійшла Зоя. Ii очи сьвітились ще весельше.

— Надю! причепурись, та вийди до нового гостя. З Смирни! З Смирни! трохи не кричала Зоя.

— Хто? Гість з Смирни! спитала Надя в матери; і ця звістка стала для неі неприємна. Не той, кого я ждала! подумала вона.

— Ні! Гість з Одеси. Його мати з Смирни, сказала Зоя.

— Велике диво, що його мати з Смирни! Не вже ради цього я повинна виходити до його в гостинну, сказала Надя: яж в Смирні не була.

— То я була. Його мати через дві улиці, через дві улиці! говорила Зоя з патосом.

Панни засьміялись. Надя й собі усьміхнулась.

— Що через дві улиці? спитала Надя в матері.

— Єлена Кирпі! через дві улиці! говорила Зоя і кинулась шукати слоіків з варенням.

— Ви в такім патосі, що ми нічого не розберемо, що ви говорите, сказала Саня.

— Жила Єлена Карпі, його мати, мати Аристіда Целаброса, через дві улиці від нас в Смирні! Моя давна подруга! Виходи Надю! мерщій, швидче! говорила Зоя і разом накладала варення з молоденьких волоських горіхів, варених на меду.

— Чого це ви такі раді, Зоя Полікарповна? Чи не закохались ви часом в вашого знаємого гостя через дві улиці... говорила Саня.

— А ти! І Зоя жартом вдарила легенько по плечі Саню. — Тоже вийди та подивись, який гарний гість: як сонце, сказала Зоя.

— Ого! Ще попечусь, коли він такий як сонце, обізвалась Саня.

— Як місяць повний! сказала Зоя.

— Коли такий, як місяць, то вийду до його: не так страшно, сказаля Саня.

— Глянь то й побачиш. Ой моя біла овечко! Як побачиш його, прокинеть ся й твоє серце. Покинеш свої книжки тай позакидаєш іх на горище. Не бійсь, не видержиш! сказала Зоя, і ії гострі чорні очи заблищали. Видко було, що в неї в серці ще й досі тлів огонь і не погас.

— Ну, ні! сказала Саня, скоріше позакидаю бороди на горище; може мишам на гніздо пригодять ся.

— Ой, ой, моя біла лелів; не знаєш ти ще сьвіта й життя, сказала Зоя.

Зоя поставила на піднос блюдечка з варенням й три стакани холодної води.

— Щось там прийшло дуже цікаве, що ви наготовили йому дульчаца ку апа рече (варення з водою), сказала Надя по молдавськи.

— А хто попереду піде? чи дульчеца, чи Надя? сьміялась Саня.

— Надя попереду, сказала Зоя: Надю, йди! Надя причесала голову і вийшла в гостинну. Коло вікна на стільцях сиділи два смирнські старі Греки, аґенти одної фірми. Один був старий, сивий, з короткою сивою бородою і з сивими бакенбардами. Його довгобразе смугляве лице було ніби вставляне в білі рами. На йому був костюм балканський: кафтан і ряса зовсім як у духовних; кафтан був підперезаний широким на пядь парчевим поясом. Він курив люльку з довгого цибуха.

Другий аґент був не старий чоловік в европейському костюмі. Целаброс сидів спиною до дверей і балакав з ними по грецьки.

Надя Мурашкова відчинила двері в гостинну. Целаброс оглянув ся, схопив ся з місця і пішов до неї на зустріч.

— Аристід Целаброс, син приятельки вашої матері, порекомендовав ся він Наді по грецьки.

— Я дуже рада познакомитись з вами. Моя мама вже говорила міні про вас, сказала Надя і подала йому руку.

Целаброс здавав ся для неї тепер ще кращим, ніж вранці в саду; рівний станом, як струна; роскішні чорні кучері, мягкі, як оксамит, лисніли проти сонця, як воронове крило; очи не горді, а тихі, ласкаві; іх гострий сьвіт наче пригас. І ласка, любов сьвітила ся в іх, як він пильно, пильно глянув Наді в вічі.

Надя зрозуміла ту німу бесіду очей, що говорить часом голосніше й виразніше від слів. Вона почула, що на ії лици ніби пахнуло теплом.

— Сідайте, будьте ласкаві, сказала вона до Целаброса і сама сіла на старомодній софі. Софа була з високою спинкою і оббита ясною, рябою матерією зеленого цвіта, перемішаного з оранжевими квітками. На тому ясному пістрявому тлі. Надина клясична головка видавалась, як намальована на картині.

Целаброс сів проти неї і впив ся очима в ії лице. Надя примітила його пильний погляд і ії виразні, як у матері, очи заграли. Неначе іскри заблищали в іх, — наче замигало марево сонця. Сьвіт в очах мигав, дріжав, як промінь сонця дріжить в краплях роси. Надя знала, що очи видають ії чуття, й прикрила іх віками. Целабросу здалось, що сонце сховалось за хмару, і в хаті стало темніше.

— Ви давно в Кишиневі? спитала в його Надя по грецьки.

— Ні, не давно. Я сам Одесець і перейшов сюди на службу в банк, сказав Целаброс.

— І я служу в банку, обізвалась Надя.

— От ми й товариші по службі, сказав Целаброс.

— Деж ви попереду служили? спитала Надя.

— Я служив в Одесі, в одній грецькій фірмі, що торгує хлібом. Але, знаєте, така служба міні не по душі; і служба й компанія міні були не по душі, сказав Целаброс.

— От-от заговорить про пшеницю та кукурузу, подумала Надя, і самі очи Целаброса чогось втратили для неї свою красу, а його особа — інтересність.

— Чомуж так? спитала Надя.

— Знаєте, той грецький кружок торговельний, матеріяльний, заговорив Целаброс вже по великоруськи, поглядаючи на бік на двох Греків, аґентів, котрі по великоруськи нічого не розуміли; тільки в іх й інтересу, тільки й розмови, що про торговельні справи, про ціни на пшеницю, кукурузу, тютюн...

— А вам це не подобаєть ся? спитала Надя і почула, що зраділа. Целаброс став для неї знов інтереснішим.

— О! ще і як не подобаєть ся. Я чоловік з просьвітою, з вищими тенденціями: люблю читати й мислити. Люблю людей мислячих, розвитих. А там, знаєте, яка просьвіта, яка фільозофія?

І Целаброс знов підморгнув скоса на двох аґентів. Надя осьміхнулась: вона знала фільозофію тих смирнських Аристотелів та Платонів.

— Я дуже рада, що познаємилась з вами, сказала Надя; наш дамський кружок так само не цураєть ся просьвіти, виробляє собі принципи. Сказати правду, і міні обридла тут у нас розмова про торговельні діла, неначе більше нема про що й говорити.

— Я маю за велике щасте, що познаємив ся з вами. Бажаю від щирого серця познаємитись і з вашим кружком. Я чоловік з вищими поглядами. Міні хочеть ся десь відвести душу, поговорити про вищі тенденції, про наукові питання. Інтерес науки — для мене найвищий інтерес в сьвіті Інтерес принципів — то найвищий інтерес мого життя. Абстракція реального життя, сьвітового так-би сказати, практичного, то найвищий потяг розвитого, вищого розуму. Абстракція живих обєктів доводить до чистої, ідеальної найвищої абстракції; і ми конфіденціяльно складаємо собі ідеали, принципи, пересьвідчення. А ті ідеали знов повертаємо в конкретне життя, обертаємо в космополітичні тенденції нашого розуму, якби сказати, в найпринципіяльніші принципи.

— Розумний, мислячий чоловік! хоч я його й не зовсім розумію. Може тим, що я ще не зовсім розвита розумом... не знаю вищої науки... подумала Надя.

Целаброс скінчив тільки шість кляс в гімназії, але читав доволі і був чоловік талановитий. Тільки часом він любив пускатись в абстракції і, як то кажуть, зайізджав в хмари. Перед дамами й паннами він любив підніматись в ті хмари, говорив високим тоном, щоб напустити ім туману в очи і почванитись своїм розумом, і говорив таки добру абстрактну нісенітницю, хоч граматично в фразах неначе й добре складену. Перед просьвіченими людьми він не виступав з тими абстракціями.

— Я багато читав сучасних прогресивних авторів, авторів заграничних, не тільки читав, але й студіював іх. Я сам, бачте, часами люблю пописати, а для цього діла треба научнього ґрунту і доброго ґрунту. Без фунда-

мента ніхто не ставить дома. Я сам склав собі той твердий фундамент. Научність — то інтернаціональна субєкція вселюдських космополітичних відносин, реалізація абстрактного... тяг далі Целаброс, і Надя примітила, що його очи гордо позирали на неї, неначе говорили: слухай і знай, що то ми таке!

— Або він дуже розумний, або я дурна, бо щось нічого не розумію. Може я ще не доросла до його розумом... думала Надя. Стара Зоя несподівано перервала усякі абстракції Целаброса. Вона внесла на підносі варення й воду.

— Дульчаца ку ана рече! Пофтім (просимо) Целаброс! сказала вона по молдавськи тай схаменулась.

— Оце я в Кишиневі перемішала усякі язики. Забулась, що ви Грек, сказала Зоя і сама з себе засьміялась: просимо до варення!

— Спасибі, спасибі вам, Зоя Полікарпівна! сказав Целаброс, злегка поклонившись і осьміхнувшись до Зої. Очи його стали знов ласкаві; розмова ввічлива, підлеслива. манєри делікатні, мягкі, як у сирийського Араба.

Целаброс кинув ся до варення і їв його з великим смаком, як їдять солодке діти. Він запив стаканом холодної води.

— Добре ваше варення, Зоя Полікарпівна, сказав Целаброс.

— А які дульчаци варила ваша мама в Смирні! Ми часом варили разом у двох, бо через дві улиці жила вона від нас, сказала Зоя.

— Ви й досі не забули рідного краю? спитав Целаброс.

— Ой Аристіде, Аристіде! чи можнаж його забути? сказала Зоя: які там кипри! яка айва! а квітки! які там рожі! такі завбільшки, як блюдечко! Виноград такий завбільшки, як сливи.

— А леліі, мабуть такі завбільшки, як цідилки, сьміялась Надя.

Целаброс осьміхнув ся.

— Яка гарна була ваша мама панною! як намальована! сказала Зоя, піднявши голову.

Вона придивлялась до Аристідового лиця і неначе шукала очима в його лиці слідів краси його матери.

— Гарний, як і його мати була гарна! От-би була пара для моєї Наді, подумала Зоя. Вона й забула про двох смирнських аґентів, що балакали коло вікна.

— А! просимо до варення! згадала Зоя, обертаючись до Греків.

Греки встали і несьміливо приступили до стола, неначе школярі; очевидячки ім було якось ніяково перед Европейцями. Целаброс вичистив блюдечка з варенням так, що старим Грекам зосталось тільки по волоському горішку.

— Як-же тепер живе ваша мама? спитала Зоя у Аристіда.

— Держить маленьку крамничку з тютюном і перебиваєть ся сяк-так. Я посилаю ій потроху з свого заробітку, сказав Целаброс.

— І добре робите! Ви добрий син моєї Єлени Кирпі, сказала Зоя.

— І розумний, і красно і поетично говорить, ще й, видно, добрий, подумала Надя.

— Ото й мій батько колись мав крамничку з тютюном в Кишиневі, як усі наші Греки, обізвалась Зоя; але я вийшла заміж. Батько вмер. Мій муж служив урядником і не звелів міні торгувати. Купили ми невеличкий виноградничок та шматок поля під огород тай перебивались сяк-так.

— Продали крамницю, то й добре зробили, сказала Надя. Не знаю, як ви думаєте, а я думаю, що маґазини, крамниці, залізні дороги повинні бути громадським, а не приватним добром, інакше це буде експльоатація одною особою цілої громади.

— І я так думаю. Я багато читав про це питання, багато думав, гм... багато думав і в цьому пересьвідчив ся, сказав Целаброс.

Целаброс говорив це усе, як кажуть, на вітер: йому було байдуже про ті питання. Він тільки хотів показати перед Мурашковою, що знає сучасні питання і інтересуєть ся ними. Надя йняла йому віри.

Він з наших... подумала Надя Мурашкова.

— Ви думаєте зовсім так, як і я. Економічні принципи повинні мати, по моєму, в житті перше місце, сказала Надя.

— А я цього не розумію, сказала Зоя: по моєму хто торгує, той повинен і гроші собі в кишеню класти.

Целаброс і Надя осьміхнулись. Вони сьміялись з старої Зої, як з малої, нічого нетямущої дитини.

Ця розмова мабуть була для Зої не дуже інтересна; вона встала й вийшла, щоб подати гостям чай.

— В нас скрізь експльоатація, почав Целаброс. Я давно задумував ся над цим принципом, багато перечитав про це книжок.

— Я з вами згожусь зовсім: хоч-би й наші Бесарабські пани... бодай не говорити, сказала Надя; живуть тільки для себе, не дбають ні про школи ні просьвіту мас, ні фільантропії в іх... Я вже іх знаю. Але, знаєте, є між ними і гарні люде, і я з такими готовий помиритись. Оце я недавно зійшов ся з одним. Він гуманіст, демократ. Заводить велику школу в своєму селі. Я оце недавно їздив у те село, щоб упорядкувати ту школу, сказав Целаброс.

Він і справді їздив в село для цього діла, але уся його діяльність була в тім, що він розстановив в школі карти та столи.

— Яким-же язиком будуть вчити в тій молдавській школі? несподівано спитала Целаброса Надя, пригадавши розмову з Комашком про народні школи на Бесарабії.

— Все одно, яким язиком будуть вчити... аби вчили добре та гаразд, сказав Целаброс; я і в цьому ділі космополіт. Аби школи були, аби школи! аби вчили добре, а язик ..

— Одначе, ви Грек! і не втратили, як я бачу, своєї національности? спитала Надя.

— Я й Грек, і не Грек: я Одесець, гражданин усього сьвіта. Я космополіт і становлю принцип космополітизма вище від усього.

— Я з вами зовсім згоджуюсь, і навіть не розумію національних молдавських, українських тенденцій. Цього питання я ще собі не вияснила добре, сказала Надя.

— І добре зробили! І не вияснюйте! скрикнув Целаброс: я був зійшов ся з українофілами... тай...

Целаброс махнув рукою і насупив брови. Він тер ся коло українського кружка, бо вмів говорити по українськи. Але Українці постерегли, що він чоловік легкодушний, що в його сила тільки в словах, а не в ділах, що він граєть ся на словах принципами, як дитина цяцьками, ще й до того на язик лепетливий. Гордий своїм розумом та красномовностю, він хотів бути скрізь вер-

ховодом. Від його відкаснулись, і він страшно обидив ся. Тер ся він і коло „крайних“, але й ті не йняли йому віри і відкаснулись від його.

— Національне питання, національні справи — нісенітниця, сказав Целаброс. Чесність, правда, вольне слово, вольні мисли, які високі всесьвітні, вселюдські принципи! Що може бути вище від іх? Хто не може привернутись до іх душею, серцем, полюбити іх, жити й радіти ними?

І голос Целаброса став мягкий, сьпівучий. Він говорив, неначе чуйну для серця пісьню сьпівав. Надя не зводила з його очей, милувалась його червоними устами з ямочками по середині, рухом його чорних очей. Вона здихнула.

— Тягне він до себе мою душу і мислями, і очима, і устами. Він нашого табора чоловік, думала Надя, причарована його красою: серце моє стревожилось, стревожилось, забилось в грудях...

Легкий, делікатний румянець розлив ся по ії матових щоках, неначе одлиск від букета червоних рож впав на білу лелію. Радість блиснула в ії очах. Очи знов заграли. Сьвіт наче займав ся в іх помаленьку, замигав і блиснув промінням.

Целаброс примітив вплив і силу свого слова, своіх принципів і говорив, неначе зачаровував знахурством молоду, палку душу дівчини.

Зоя внесла чай і поставила на столі. Вона попросила двох Греків до столу. Розмова стала загальною. Надя вийшла до своіх подруг.

— Ну, що там за сонце з Смирни? спитала в Наді Саня.

— Наш чоловік: космополіт. Алеж і розумний, розумний! А як він вміє говорити! Який він оратор! Правда, часом говорить так з висока, що я мало його розумію; і трохи чваньковитий, як усі Греки. Варто, Саню, з ним познаємитись, сказала Надя.

— Нехай інчим часом, бо тепер міні час і до дому. Мачуха мабуть розішле за мною горничних по всему городу. Вже вечерів, сказала Саня і попращалась з Надею. Усі панни попрощались і порозходились.

З того часу Целаброс приходив до Мурашкової щодня на вечірний чай. Зоя Полікарпівна полюбила його, як сина, годувала дульчецами, не знала, де й посадити. Вона сподівалась, що Аристід буде сватати Надю.

Настав вечір. Мати й дочка щодня ждали Целаброса. Саня й усі ії товаришки зійшли ся з Целабросом, як з космополітом. Він зовсім причарував молодих паннів своєю красномовностю, своіми поглядами,... напустив туману своіми високими абстракціями. Йому подобалась роля проводиря в кружку молодих, розвитих розумом паннів. Тиха, потайна, але палка вдачею Надя закохалась в йому горяче.

Минув тиждень, минув і другий. Аристід Целаброс щодня заходив до Зої на вечірний чай, а після чаю Надя, Саня й Махновська ходили з ним гуляти в мійський сад. Одного вечера прийшла до Наді Саня, прийшла й Махновська. Целаброса не було. Зоя подала чай. Саня й Махновська пили чай і жартували з веселою Зоєю. Одна Надя сиділа мовчки коло стола і задумалась. Чай довго стояв непочатий, вже й прохолов.

— Не прийшов сьогодня, думала Надя. Що це з ним сталось? Може в його яке діло трафилось в банку? Але в цей час діла не буває в банку, я це добре знаю.

— Чом ти, Надю, не пеш чаю? питала в неї Саня.

Надя неначе прокинулась і механічно поколотила чай ложечкою. Випила вона дві ложечки, а ії думки знов полинули десь далеко.

Не дурно деякі моі товаришки натякали йому про Молдованку, красуню мадам Лупореско... Сьміялись йому нею, але обережно, натякаючи, мабуть щоб я не примітила, щоб мене не вразити... Щось є. Може він тепер сидить в неї за столом, пє чай, розмовляє з нею. Вона гарна, як мадонна: очи карі, ясні, брови густі, уста кокетливі... А він молодий, палкий. Він мене любить; це я добре знаю. Любить говорити зі мною про вищі принципи. Ми зійшлись в принципах, не так, як Саня з Комашком... все змагають ся. Ні! його душа пристала до моєї душі... А він не прийшов. Невже красуня Лупореско одібє його в мене. Невже я втеряю його? думала Надя. Вона почула, що іздригнулась від тієї мисли, неначе на неї повіяв холодний, мокрий, осінний вітер. Вона чогось зразу зненавиділа мадам Лупореско.

— Надю, пий чай, бо вже усі випили! Треба стакани мити, сказала Зоя. Надя випила разом стакан чаю і другого не схотіла.

— Не прийшов Целаброс, сказала Саня. Підемо сьогодня не в міський сад, а в сад Романдіна.

Саня, Махновська й Надя пішли в сад Романдіна. Той сад був розкинутий в кінци міста, на горі, і по Боюканській долині. На боках гори і внизу в долині зеленів виноградник. Картина з саду на Боюканську долину була одна з найкращих в околицях Кишинева. Панни увійшли в сад і сіли на лавці над самісінькою горою. Вони мовчки і відпочивали, задивившись на долину. Кругом неширокоі долини стояли гори, перетнуті узенькими щілинами. На дні долини зеленіли огороди і блищали два маленькі ставочки, як дві кришталеві шклянки, кинуті між вербами. Половина долини вже вкрилась тінню попід горами і неначе засипана, друга половина була осьвічена сонцем і жевріла червоним сьвітом. Під горами в тіни біліло село Боюкани, біліла церковця. На горах і попід горами зеленіли виноградник, сади з волоських горіхів, абрикозів, черешень, біліли невеличкі молдавські хати, розкидані в виноградниках. Над долиною повівало миром, тишою, сьвіжостю майського вечера. Тільки соловейки щебетали в вербах і будили трелями засипаючу, пишну долину.

Не встигли панни сісти на лавці і надивитись на картину, як позад іх почув ся голос.

— А ви он де? Добривечір! сказав голосно Целаброс. Поезія! картина природи! май!

Панни озирнулись. Надя аж кинулась.

— А я заглядів, як ви йшли улицею і повернули сюди в сад. Швидкож ви йдете! Гнав ся, гнав ся, тай не догнав вас. Прудкі ніжки маєте, сказав Целаброс.

Опізнившись на чай до Мурашковоі, Целаброс став за углом одноі улиці і назирав, куди піде гуляти Надя. Він завсігди слідкував за нею, куди ступали ії ноги.

Надя почервоніла. Вона невимовно зраділа і ії очи заблищали й заграли. Целаброс задивив ся на ії очи. Він сів на лавці і мовчав.

Саня почала розмову. Вона переговорила своє і замовкла. Ніхто не обізвав ся й словом. Целаброс мовчав, Надя мовчала. Махновська почала розмову, і ії розмова ніби порвалась і до кінця не дійшла.

Саня постерегла, що вона й Махновська тут зайві.

— Ходім, Махновська, маю діло, а ти міні помо-

жеш в тому ділі; діло мале; за одним присідом і зробимо, сказала догадлива Саня і встала з лавки.

Ту Махновська й собі встала, і вони пішли з саду.

Целаброс довгенько мовчав і дивив ся на долину. Мовчала й Надя. І вона дивилась на долину, але нічого не бачила. Її серце дуже тревожно кидалось: вона чула кожний рух його, чула кожне кидання.

Целаброс поглядав на Мурашкову скоса, крадькома, не повертаючи до неї голови. Він примітив, що її таки вкривав не той тонкий, делікатний, соромливий румянець, який він примічав попереду. То був румянець першого руху серця. Тепер щоки в Наді, неначе займали ся вогнем, палали.

Целаброс помовчав і знов скоса глянув на Надю. Він знав усі періпетії дівочого серця, і вмів читати по виду, по румянци, по очах, як по книжці, усі звивки серця, усі ґрадації чуття й страсти.

Очи його стали хитрі, по азійському хитрі, як у крамаря, котрий постеріг, що вже настав час останний раз забожитись, і покупець пойме йому віри, і він піддурить покупця...

— Час настав; треба приступати. Вона моя. Який цікавий роман! І як швидко дійшов він до щасливого кінця! подумав Целаброс.

— Ви так задивились на долину? Яка пишна долина! Є на що задивитись, сказав Целаброс. Якби ще тут по один бік долини було море. Я люблю море, може тим, що я зріс над морем.

— І я люблю море, обізвалась Мурашкова, ледві вгамувавши своє серце; я не люблю тих дрібязків краси природи, тих листочків та квіточок. Люблю велике море, як люблю високі поеми ґенія.

— Ви любите великі думи, високі поривання людського розуму? палкі поривання серця, страсти? Чи правда? спитав у Наді Целаброс.

Надя помовчала й подумала.

— Люблю і високі поривання людського розуму і високі поривання людського серця, сказала Надя; але більше від сього люблю розумне й користне діло.

— Одначе ви служите в банку і копаєтесь в нудних цифрах? спитав у неї Целаброс.

— Ця служба зовсім нерозумна; сушить мене, як літня спека землю. Але мушу служити, хліб заробляти, сказала Надя.

— Душить вона й мене. Я чую, що я призваний до якоїсь ширшої й вищої діяльности, сказав Целаброс.

— До якої? чи розумової, чи поетичної, чи практичної? різко поставила питання Мурашкова.

Целаброс трохи, трохи не вихопив ся: до практичної, матеріяльної, до чого він мав природний хіст; але схаменув ся і тільки рукою махнув: розумій, мов, як найкраще.

— Ходімо, трохи походимо, сказав Целаброс і встав з лавки. Надя встала й собі. Вона трохи заспокоїлась. Румянець трохи пригас на щоках.

— Як пишно розвила ся оця аллея! Ходімо по аллеї, сказав Целаброс.

Вони пішли по аллеї з старих волоських горіхів, що стояли довгими рядами понад самісінькою горою. Горіхи зовсім розвили ся. Уся аллея була пронизана вечірнім червоним сонцем і сьвітилась наскрізь. Молоде листя пахло наркотичними пахощами.

— Величність! Ой, величність! почав Целаброс. І я її люблю у всьому: і в житті і в поезії, і більш усього в поезії, в страсти серця. В красі людській, в красі дівочій, в дівочому серці багато високого, поетичного.

Надя почула, що в неї серце ніби замірає.

— Краса дівоча — то найвища краса в сьвіті, найвища поезія. Усі великі твори ґеніїв тим великі, що найкраще постерегли ту красу: і красу лиця дівочого і красу душі делікатної, чуйної, говорив Целаброс, ступаючи тихою ходою попід широкими навислими гильками старих горіхів.

— Ви чоловік сходу, син клясичної Греції, несьміливо обізвалась Надя, і її голос насилу було чути.

— Бачив я на своєму віку дівочі уста: клясичні, виразні, звивчасті з ямочками по середині, червоні як польова маківка, повненькі, соковиті, як стигла черешня. Осьміхнуть ся вони, з під їх блиснуть білі, дрібні зубки, як дві низочки перлів. Щось пахуче єсть в тих устах; якимсь ароматом дишуть вони, як пучок майської рожі в білому букеті конвалії. А як розгорять ся вони страстю, коханням, як розкриють ся од жара кохання, чуєш од їх ніби аромат тропічних квіток, солодкий і пяний дух цвіту померанців, туберози, датури...

Надя прислухалась. Її зацікавила поетичність і красномовність Целаброса. — Але про чиї це уста він говорить? подумала вона; десь він їх бачив, певно в Одесі. На щож він говорить мині про чужі уста, а не про моі...

В Мурашковоі здавило в грудях. Серце наче притаілось.

— Бачив я дівочі очи, східні, клясичні очи, і не можу їх забути, почав знов Целаброс; од їх виявилась краса й пишність усього, в натурі, і разом з тим в їх виявилась уся краса людськоі душі: в тих очах сьвітить і веселий сьвіт ранньоі зорі і смутний блиск вечірньоі зірки, і горить гарячий промінь сонця... Злине радість на серце, веселий сьвіт ллєть ся з очей, сиплеть ся іскрами, дрижить маревом; виступить в очах слеза, сьвіт дрижить, як промінь сонця в краплях роси; запалає серце коханням, очи займають ся, горять огнем. Ті очи манять, як мрія, і чарують, як поезія, і веселять душу, як майський день, і гріють теплом весни, і печуть полумям. Віка блискучі, рожеві; вії довгі. Ой очи, очи, східні очи! хто вас бачив раз, той повік вас не забуде.

Целаброс замовк і скоса поглянув на Надю.

— Про чиі оце очи він говорить? чи він сьміється з мене, чи він мене дражнить? подумала Надя, слухаючи поезію Целаброса. Він мене не любить, говорить про чиісь очи, не про моі. Невже я помилилась?

Мурашкова почула, що гнів приливає до її серця, душить в грудях. Вона глянула в вічи Целабросу і її очи блиснули блискавкою. Целаброс очевидячки милував ся тим гострим блиском її очей, як артист милуєть ся тонкими сутінями картини.

— Ви знаєте, про чиі очи я говорю? спитав Целаброс перегодя.

— Ні, не знаю! обізвалась Надя, неначе прошепотіла.

Целаброс замовк. Вони йшли далі по аллеї. Од старих горіхів понависало довге необрубане гілля. Подовжастий, сьвіжий лист, неначе краплі стікаючі і готові впасти, понависав масами і зачіпав їх по щоках, по плечах. Їх голови по плечі були ніби оповиті зеленим пахучим листом. Аллея пірнала в тінь од гори.

— Ви не знаєте, про чиі очи я говорю? знов спитав Целаброс. Він зумисне розпалював її серце, щоб вразити несподіванкою.

— По чім я могу знати? Хто знає чужу душу? сказала Надя вже сердито.

— Про ваші очи! сказав Целаброс, і з тими словами він обняв її за стан і почав горяче цілувати в очи, в уста, в щоки. (Дальше буде.)

Байки Леон. Ю. Глібова.*)

(Дальше.)

3. Танці.

За тридесять земель... забув, признать ся, де...
Був собі Лев — король силенний,
Такого не було нігде —
Страшенний, здоровенний;
Якби наткнувсь хто невзначай,
То певно вмер-би з переляку;
Одним він махом, під случай,
Бувало вбє скотину всяку.
Багатий дуже був той край,
Де він королював; чого не забажай
Всього було доволі:
Вовків в лісах, зайців у полі
І птиці повно у гаях
Такої і такої,
І риби всякої, великої й малої,
В озерах і ставках.
Хороший, тихий край, усі роскошували
І добре крали.
У короля служив і Лис;
Він над озе́рами був старшиною,
Щоб не орудував ніякий біс
Над королевською водою.
Лукавий Лис — усюди Лис;
Нераз про його, може, чули, —
Дотепний, мудрий, як той біс,
Куди-б його не повернули.
З одним рибалкою він дуже подружив,
Хоч перед другими піндючив ся спісиво.
Рибалка рибкував і у мішках носив,
А старшина товстів і багатів на-диво...
Раз ласуни, як водить ся у них,
Поснідать добре захотіли;
На сковороду положили
Десятків два карасиків живих;
Сметанкою, як слід, пообливали
І на жарку їх шкварить прийняли́сь;
Вони і в голову собі не покладали,
До чого дожили́сь.
Як раз в той час король там опинив ся: —
„А що, питає він, тут діють ся у вас?“
І на рибалку страшно подивив ся...
„Се хто такий? чого прибув до нас?“
— „Се, каже Лис, се мій... письмоводитель...“
— „На біса! Лев кричить: де взяв ся, відкіля?“
— „Сусіднього села покорний житель,
Не бачив з роду короля“ —
Промовив Лис — і зирк на тачаночок;
А там карасики шкварчать,
Справляють бідненькі таночок,
Аж хвостиками лопотять.
— „Щож то таке?“ про рибу Лев питає.
Лукавий Лис поважно докладає:
„Великий господар!
Се безголоса твар
Пред королем своїм ликує,
Радіє і танцює...“
— „Чогож се на сковороді,
Допитуєть ся Лев, а не в воді?“
Лис засмутивсь і ледві дише...
„Дозволив я, що їм було виднійше
Побачить відсіля
Ясновельможнійшого короля!“
— „На щож вогнем печеш?... брехнею припахає!“
Лис тілько хвостиком виляє...
Лев витріщивсь на старшину
І заричав ще дужче: „ну?!“
А той круть-верть неначе у капкані,
Мовчить, язик прильпне к гортані;
Рибалка трусить ся, стоїть, як пень,
Не розшолопає, чи віч, чи день...
„Так от-як ви! мошенники! поганці!
Лютує Лев: видумуєте танці?
Так я-ж вас проучу, коли ніхто не вчив!“
І він обох на землю повалив...
Чи так-то воно ждалось,
А он-як склалось!
Карасикам сердешним довело́сь
На сковорідці танцювати,
За теж і сім тепер прийшлось
У короля під лапами співати.
Так їм і треба бісовим синам!
Не всеж терпіть і карасям.

* * *

Щоб, розбалакавшись, не влізти „в проволочку“,
Я швидче ставлю точку.

4. Музики.

Десь у веселому краю
Зійшли ся у гаю
Ведмідь товстий та волохатий,
Всесьвітній пасічник-ласун,
Завзятий Цап-стрибун
І телепень Осел ухатий,
Дурного розуму невдатній син,
Та передразник Мальпенко Мартин.
Седять, балакають під липою густою:
Хто бачив що і де хто був,
Чо по́близу, чи може за горою,
Які новинки чув.
„Погано, братчики, без діла в світі жити!
Так Мальпенко Мартин розмову завершив:
Признать ся, нігде правди діти,
І я гуляючи прожив;
Одначе, скрізь тиняючись, чимало
Всього побачить довело́сь...
Ох, трудно в світі жити стало!
Пора і нам придумать щось...
Ви не турбуйте ся, — щоб довго не кортіло,
Я зараз хочу раду дать:
Музичить треба — от і діло,
Коли хотіли знать!
Зозуля накує музиці,
Сказати в добрий час:

*) Доси ще не друковані. — *Ред.*

Бенкет, весіля, вечірниці —
Покличуть всюди нас.
Нехай гуляють добрі люде
В своїй веселій стороні;
Ім хорошé і нам корисно буде...
Чи добре я кажý, чи може ні?“
— „Так! добре! будемо музичить!
Ревнув Ведмідь: розумна голова,
Не гріх і розуму позичить...
Робота гуртова“.
І стали на тому: щоб слова не зміняти,
Негаючись се діло розпочати.
Днів через три вони в томуж гаю
Справдили вигадку свою.
Роздобули баса, цимбали
І скрипочка і бубон є.
Прехорошенько посідали
Та як ушкварили — ой, лишенько моє!
Хто в ліс, мовляли, хто по дрова,
Аж на ввесь гай луна́ гуде.
Ведмедів бас реве, неначе та корова
Із череди до дому йде,
Цап на цимбалах паличками
І брязкотить і дзенькотить,
Трусне борідкою, або хитне рогами,
Мекече, бурмотить;
Між ними грає, не вгаває
На скрипці Мальпенко Мартин,
Кувикає, пищить, як іноді буває
Залізе порося у тин;
Осел силкується ся під кленом,
Щоб всіх перемудрить
І як у діжку макогоном
У бубон стукотить.
Злетілись гави і сороки,
Шпаки, чижи і горобці,
Регочуть ся, хапаючись за боки:
Ну так! удрали молодці!
Нехай ій біс такій музиці,
Сполохала нам тихий гай,
Не можна вдержать ся віялій птиці,
Хоч куди видно утікай...“
— „Ось цитьте бо! Мартин гукає:
Почин невдатній іноді буває!
Тривайте, братчики, не так ми седимо, —
От зараз я попорядкую...“
— „Щось та не так — і я вже чую,
Озвавсь Осел: ні, мабуть не втнемо“.
А Мальпенко єму: „та ну-бо, каже, годі!
Не знаєш ти; музиці грать —
Не горобців полохать в огороді...
Послухайте, кому і де сідать:
Ведмедику під липою старою,
А Цапу треба під вербу,
Ослові на горбу,
Я примощусь під дубиною“.
Заграли знов — ще гірш нема ладу.
Як раз на ту біду
І Соловей тут опинив ся,
Вони до нього: „ну, мастак,
Ти здорово співать навчив ся,
Кажи по правді, що і як?“
— „А щож, він каже, вибачайте,
Ні те, ні се,
Хоч десять раз пересідайте,
Немає хисту — от і все“.

* * *

Почув я раз, старі сміялись люде,
Що квач притикою не буде;
Питаю: як? „А так, як бач,
Причина невелика:
Якаяж із квача притика,
Коли він квач?“

(Дальше буде.)

ГЕТЬМАНЪ.

(Оповѣданє Н. Златовратского.)

(Дальше.)

II.

Була тиха зоряна зимова нôчъ, одна зъ тыхъ, котрí такъ милí нашому серцю. Я помѣтивъ, що она мала якійсь особливый вплывъ и на Гетьмана. Не дивлячись на те, що вôнъ ѣживъ ся вôдъ морозу въ своѣй легкôй одежинѣ, що не мавъ кальошѣвъ й рукавичокъ, — єму очевидячки не хотѣлось скоро йти зъ улицѣ, вôнъ навмысне йшовъ помалу, а разъ нечайно зупинивсь и почавъ дивитись у темну безодню чистого неба.

— Ехъ, пане, скôльки зôрокъ свѣтить ся на святому небѣ! — промовивъ вôнъ такъ дитячо-наівно, що я не мôгъ не усмѣхнутись у душѣ. — Добребъ теперь коня, пане, залетѣвъ-бы я на край свѣта!

Вôнъ ще постоявъ, ще подививсь на зорѣ й наразъ задумавсь, щось замугикавъ у вусы й хутко подыбавъ по тротуарѣ, здаєть ся зовсѣмъ забувши про мене.

Менѣ здававсь зазорнымъ той украиньскій сумъ, котрый мôгъ скôнчити ся чимсь не пôдходячимъ до дѣла, задля котрого мы йшли. Наприкладъ, якъ я чувъ про Гетьмана, — могло стати ся, що вôнъ повернувъ-бы ся до мене, простягнувъ-бы руку, промовивъ: „Бувайте здоровí!“ й покинувъ-бы мене на дорозѣ. А колибъ здивованый я спытавъ єго: „Та якъ-же се, Гетьманъ, а наша справа?“ — Вôнъ неспѣшно вôдповѣвъ-бы: „А йдѣть вы, пане, своимъ шляхомъ, а я пôду своимъ, тôлькибъ намъ до одного мѣсця дôйти...“

И ось, щобъ вôдвести єго вôдъ такихъ можливыхъ послѣдкôвъ украиньского суму я спытавъ єго, коли и якъ спôзнавъ ся вôнъ зъ землякомъ своимъ? На диво Гетьманъ розбалакавъ ся такъ, якъ нѣколи ще не говоривъ зô мною й переказавъ менѣ багато такого, що на вѣки лишилось якъ щось дороге для мене й невôдлучне вôдъ усякои споминки про Гетьмана.

Почавъ вôнъ зъ того, якъ вернувши ся у осени зъ вакацій у Москву, пôшовъ шукати товаришѣвъ, щобъ умовитись жити зъ якимъ небудь зъ нихъ у купѣ на квартирѣ. На останку найшовъ ихъ у нумерѣ.

Увôйшовъ. Сидить за столомъ нашихъ душь вôсѣмь. Не вгадали, — отъ якъ и вы. А я тодѣ весь волосьомъ вкрывъ ся, бо у степу гулявъ. Ще зимою прикопивъ трохи грошей, отъ у лѣтѣ й гулявъ зъ чумаками по степу... траву косивъ, снопы возивъ... Пытаю: „Що не пôзнали, земляки, Гетьмана?“ — „Та хибажь се ты Гетьманище? — кричать, — ну и спаливъ-же тебе степъ той!... Дежь тебе Бôгъ носивъ?“ — „А въ степу, — кажу, — гулявъ, траву косивъ, галушки ѣвъ, горѣвку пивъ...“ — „Ну, а теперь щожь, Гетьмане, — пытають, — зновъ до Гелляды?“ — До Гелляды, — кажу. — „И яка се бѣсова

сила тебе зъ Геллядою спарувала?“ — „Се того, — кажу, панове, що такимъ вже я историчнымъ чоловѣкомъ вродивъ ся... Якъ можна Гетьманови не историчнымъ бути? Се й батько розумѣвъ... „Досыть вже тобѣ, — каже, — Хомку, свинѣ пасти зъ неумытыми хлопцями, та зъ матерю, мовь теля, нѣжитись... Не для того мы зъ тобою на свѣтъ породились... Ѣдьмо до мѣста, до науки... Не вмру безъ того, щобъ тебе заможнымъ та поважнымъ паномъ не побачити... Чуєшь Хомку? Коли вôдъ науки збѣжишь, або за лѣнощи выженуть, коли хлопомъ поганымъ доведеть ся моєму сыну бути, власною рукою у очахъ у матери встрелю!... Якъ промовивъ се та грюкнувъ кулакомъ, такъ у насъ зъ матерю ажь волося дубомъ стало... Знали мы: батько жартувати не любить... Ну, думаю, пане, коли наука, то така, щобъ по души прийшлась...“ А щожь Гетьману бôльшь по души, якъ не исторія?... Отъ якъ я зайшовъ до Гелляды... А батько все сподѣваєть ся, що Хомко знершу панъ судія буде, а потôмъ може й самъ панъ губернаторъ... Отъ якъ, кажу, панове, дѣло було!“ — „Ну, зъ губернатора до гетьмана тобѣ битый шляхъ!...“ Жартуємо, балакаємо, почавъ я про степъ оповѣдати, та й заспѣвавъ... А выжь, пане, знаєте, якъ я пѣснѣ спѣваю: все думаю у степу, забуваюсь... Дивлюсь, а надомною вже й небо украинське синѣє... степовыми квѣтками оддає, вѣтеръ у лице повѣявъ... И ось у нумерѣ й стѣны згинули, одинъ степъ широкій простягнувсь, кôнця й краю ёму немає... „Отсе такъ! гарно!... гарно, хлопче!“ — чую, мовлявъ, чумаки коло мене говорять та люльки тягнуть... Вôдъ огнища дымъ по степу бѣжить... въ казани кулишь варить ся... „Гарно, хлопче, отъ якъ, земляче!...“ Дивлюсь, а попередъ мене справдешній Украинець стоить: вусъ сивый та довгій, свита, зъ-пôдъ брôвъ очима на мене стрѣляє и люлька у ротѣ... „Ото-жь вôнъ самый и єсть, землякъ!“ — скрикнувъ Украинець, — найшовъ, найшовъ!... Иди до мене, дитино! Йди у мôй нумеръ!... Чого, дитино, хочешь? Сала?... И сало є... Грошей? И грошѣ суть!... Усю Москву обѣгавъ, усе пытавъ, якъ тутъ нашй хлопцѣ живуть... А ось и найшовъ!... Чувъ я тутечки, хлопче, що хаты не маєшь?... Такъ йди до мене жити!... Одинъ я тутъ, мовь тополя при дорозѣ: нѣ жѣнки, нѣ хлопцѣвъ нема... Хе!... Старый загулявъ, потѣшь старого... Я тобѣ сала буду давати, а ты мене наукамъ учи та пѣснѣ нашй спѣвай! Ну, пôдешь до земляка, хлопче?...“ — „Щожь, кажу, земляче, нехай буде такъ: сама доля спарувала насъ...“ Отъ и живемо... Егежь, пане, доля! — зовсѣмъ несподѣвано скôнчивъ Гетьманъ й зупинивши ся почавъ зновъ дивитись на небо... — Добре, — промовивъ вôнъ. — Отъ у насъ на Украинѣ такй нôчки у лѣтѣ бувають: темнй, але зорянй... Вы були, пане, на Украинѣ? Поѣдьте... Инше почуєте... Головне те, що й думаєть ся тамъ лѣпше... Ляжешь у степу, дивишь ся на небо, а на души такъ мягко стане... И полюбишь усѣхъ... Пригорнувъ-бы до себе всю громаду... Бачь ся, цѣле житє ѣй-бы вôддавъ... А всьо тебе на простôръ тягне, серце мовь зъ клѣтки на волю вызволити ся хоче... Тутъ не те... Тутъ морозъ... Хочь зôрки сяють, та не грѣють, — тепла нема...

— О, якій-же вы щирый, завзятый Украинець, Гетьмане! Скажѣть менѣ, чого се вы такъ нудитесь? — спытавъ я, коли мы зновъ пôшли.

Гетьманъ пильно подивився на мене зъ-пôдъ своєи сивои, баранковои шапки, котра низько осунулась на ёго лобъ й промовивъ:

— А знаєте чого, пане?

Понурившись, вôнъ задумчиво мовчавъ хвилину, неначе не важився щось вымовити й собѣ самому.

— Я вамъ повѣдаю, пане, чого дѣдъ мене кличе до себе!... Отъ чого... Дѣдъ у мене бувъ вôдважный такій козарлюга, рослявый та поважный, одягався по старосвѣцкому, тôльки що оселедця на маковцѣ не носивъ!... Жили мы тодѣ всѣ на хуторѣ: дѣдъ та два ёго сыны, отець мôй та дядько; дѣдъ всьому бувъ голова й сынамъ волѣ не дававъ... У всьому бувъ тодѣ у насъ на хуторѣ достатокъ. Тодѣ тôльки що почали на волѣ люде жити, зъ-пôдъ панôвъ вызволились... Громада любила й поважала дѣда, — на хутôръ щодня приходили селяне за порадою. У той часъ громада тôльки-що велике дѣло зъ паномъ скôнчила, а дѣдъ мôй у тôй справѣ орудувавъ. И дѣдъ бувъ радый — такій радый, якимъ, мабуть, за все житє своє не бувъ. Сидить було вôнъ биля хаты пôдъ вербою, люльку тягне, вусы крутить, шапку на потылицю здвинувъ, — й самъ дѣдько ёму не братъ!... А мы, малй хлопцѣ, було коло ёго штанôвъ звиваємось, мѣжь ноги повзаємо, поки матери у поли працюють...

Та й полюбивъ-же я, пане, нашь хутôръ... Пôсля матери нѣчого ще такъ не любивъ!... Не знаю, може се вôдъ того, що малый бувъ, лиха ще не бачивъ, а може того, що я до природы чутливый такій, — тôльки якъ выпало до мѣста ѣхати, якъ теля голосивъ коло вербы, де дѣдъ щодня сидѣти любивъ... Все тутъ було менѣ миле: хаты, дѣдъ, садокъ вишневый, Днѣпро-Славута, громада наша й самъ воздухъ — мягкій и нѣжный, якъ материна ласка... Е, значить, пане, тутъ щось таке, чого перемогти, побороти не можна, щось вѣчне якъ сама природа.,. И нѣякою, пане, реторикою сього не выгубишь... Багато треба выкохати людей, закимъ се вытравишь... Не знаю, чи розумѣєте вы мене, пане? — якось задумчиво спытавъ мене Гетьманъ и замовкъ.

— Нѣ, не выгубишь, — этиха говоривъ вôнъ далѣ, буцѣмъ даючи вôдповѣдь собѣ самому. — Й борюсь я, пане, проти сього й багато менѣ за се вôдъ товаришѣвъ достаєть ся та й я самъ мозгомъ холоднымъ инодѣ чую, що не треба ёму пôддавати ся, але оно надъ мене, непоборне... Я не маю силы переконати другихъ въ нѣмъ, якъ не маю силы влити мою кровь въ вашй жилы... Але щожь се таке?

— Гетьмане, — промовивъ я, мимоволѣ кажучи до ёго, якъ до наівнои дитины трохи зъ жалемъ, — се просто... землячество. Се те, що опанувало всѣхъ Украинцѣвъ. Хибажь вы сього не розумѣєте?

Гетьманъ перечучи похитавъ головою.

— Нѣ, пане, се не те... не тôльки те... Сядьмо тутъ, — промовивъ вôнъ, коли мы йшли по бульвару. Мы сѣли на лавѣ. Гетьманъ задумавсь: очевидячки якесь пытанє дуже турбувало ёго розумъ и серце и нѣколи ще не бувъ вôнъ такій говôркій якъ сьогоднѣ.

— Такъ отъ про дѣда я вамъ скôнчу. Мôй батько давно вже не любивъ наше житє. Якъ-бы дѣдъ не бувъ такій суворый та крѣпкій, батько давнобъ утѣкъ вôдъ нього. Чому не любивъ вôнъ села, трудно сказати: може хотѣлось ёму лѣпшои, вôльнои волѣ, може по натурѣ бувъ вôнъ гордуватымъ, а може й громада чимъ уразила... Бувало якъ почне оповѣдати дѣдъ намъ, хлопцямъ, про громаду, про козакôвъ, про котрыхъ вôнъ богато знавъ и любивъ слухати и говорити про нихъ — батько жартує зъ дѣда та й пôде куды небудь. Може стало ся се вôдъ того, що инше, паньске житє поба-

чивъ — ще до волѣ у пана у челяди живъ. Такимъ, або инчимъ ладомъ, тôльки разъ батько приѣхавъ зъ мѣста и сказавъ дѣдови, що старый панъ обѣцявъ єму мѣсце дворецкого. А панъ нашь трохи що не маґнатъ бувъ: пожиточне мѣсце було. Дѣдъ такъ розгнѣвавсь, що якъ схвативъ шапку зъ головы та до долу й бросивъ. „Ну, коли такъ, идижь вôдъ мене босый та голый; нема тобѣ нѣчого!“ — скрикнувъ дѣдъ. Чувъ вôнъ, що врости чь пôде все, що достатки нашй зменшуть ся, бо дядько мôй бувъ чоловѣкъ хворый, а самъ дѣдъ старѣшавъ все бôльше, — чувъ дѣдъ, що згине слава єго чесного хлѣборобского роду, що не буде єму доладнои змѣны..

Гôрко приходилось дѣду, та нѣчого робити: батько мôй бувъ упертый, якъ самъ дѣдъ. Прийшовъ часъ ѣхати. Ой, та й голосивъ-же я зъ мамою коло вербы, такъ голосивъ, що й дѣдъ захлипавъ, а се дуже рѣдко було. Переѣхали мы до мѣста, у паньскій будынокъ, але батько що лѣта пускавъ мене до дѣда. Єму я всю свою нудьгу высказувавъ... „Дѣду, кажу було, — батько мене у науку оддати хоче хоче, щобъ я справдешнымъ паномъ ставъ. Буде вже, каже, тобѣ зъ хлопцями пустувати... А я, дѣду, у науку не хочу, не хочу паномъ бути; я, дѣду, до тебе утечу...“ — „Е, дитино, не роби сього, — казавъ дѣдъ, — вôдъ науки не бѣгай... Велике то дѣло наука, самъ знаю... Колибъ дитино та намъ ту науку, хибабъ така наша громада була?... Е! отъ горе: забудешь ты дѣда, усѣхъ насъ забудешь... Е!... Се я тежь узнавъ... Бѣжить вôдъ насъ ученый чоловѣкъ, бѣжить до мѣста; якъ тôльки що лизнувъ, вже и утѣкъ... Отакъ то дитино, отъ чого я плачу!.. Хе!... Подивлюсь я теперь на нашу громаду: старй громадяне або повмирали, або постарѣли, письменный до мѣста втѣкає, отъ якъ твôй батько, отъ якъ твôй батько, до панства, — а богатырь-дурень жиріє мовь кабанъ, та силы набираєть ся... Еге, дитино! Ось воно куды йде, ось куды рѣчка тече!...“ — „Нѣ, дѣду, — кажу, — я тебе не забуду, не забуду й вербы и Днѣпра и громады...“ — „Е, серденько, не кажи слова не помолившись: забудешь!...“ И побачивъ я якъ у дѣда по вусамъ сльозы текли... И я заплакавъ... Наразъ Гетьманъ щось пригадавъ й перервавши своє оповѣданє, почавъ дивити ся у гору и щось шукати на небѣ.

— А що, пане, чи розумѣєте вы що у зоряхъ? — спытавъ вôнъ.

— Нѣ, нѣчого!...

— Отъ дѣдъ мôй дещо розумѣвъ у сѣй справѣ, — усѣ зôрки по пальцямъ знавъ, — такъ думалось менѣ тодѣ; — знавъ яка зоря що значить, що вѣщує, якъ прозываєть ся... Вôнъ и книгу якусь мавъ дивну, таємничу: оракулъ, чи що... не пригадую добре. Такъ отъ у той разъ, якъ я скарживсь дѣду, що насъ розлучили зъ нимъ, вôнъ, передъ тымъ якъ поклались, покликавъ мене на улицю и промовивъ:

— Бачишь ты, дитино, на божôмъ небѣ онъ ту зôрку? Добре ѣѣ теперь видко, хочь и згасла она, а першь, дитино, сіяла она мовь діямантъ той!... Се моя зôрка; пôдъ нею я родивъ ся зъ нею и умру... Такъ отъ, серденько, коли ты побачишь, якъ ся зоря зъ неба упаде, тодѣ дѣда пригадай: то я тебе кликати буду... И ще тобѣ скажу: дивись сюды — се буде тобѣ Мала-Ведмедиця — письменнй такъ ѣѣ прозывають — а вôдъ неи дивись — на праву руку, низче, мѣжь Близнятъ, онъ маленька зôронька якъ каганець у Бога свѣтить ся, се твоя зôрка. И отъ коли ты побачишь, що ся зôрка вырасте и почне якъ хрусталь сіяти, буде тодѣ въ тебе доля, якои й не сподѣваєшь ся... А коли и ся зôронька зъ неба божого упаде, зновъ пригадаєшь ты дѣда: значить я на той свѣтъ тебе кличу...

— Дивна рѣчь! — усмѣхаючись, говоривъ далѣ Гетьманъ, — яка нѣсенѣтниця, а якій инодѣ вплывъ на чоловѣка має... Бувъ я, мабуть, вже у третôй клясѣ въ гімназіи. Выпало менѣ якось разъ йти у ночи, задививъ ся я на небо, и отъ здаєть ся менѣ, що ся зôрка дѣдова наразъ засвѣтилась, здрѣгнула и счезла... Пôсля того я не спавъ цѣлу нôчь. Сумъ огорнувъ мене. Цѣлыми днями ходивъ я мовь несамовитый. Завсѣгды бувъ я дуже вражливымъ... И выгадавъ я, пане, зовсѣмъ неможливый плянъ. У ночи осѣдлавъ я у стайнѣ нашого пана коня, зробивъ собѣ щось схоже на давне козацке убранє, яке я бачивъ на малюнкахъ изъ старовины, узброївсь пистолємъ и кривымъ турецкимъ кинжаломъ и нишкомъ выѣхавъ зъ мѣста дорогою у нашь хутôръ. (Дальше буде.)

ИСТОРІЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУСКОИ.

Написавъ Омелянъ Огоновскій.

ПЕРІОДЪ НОВЫЙ.

Б. ПРОЗА.

[5. Олекса Стороженко].

(Дальше.)

Прийшовши на кватиру засѣдатель заразъ взявъ бритву и отъ єго вусы неначе скошена трава впали на рушникъ. Якъ глянувъ на себе въ зеркало, такъ ажь злякавсь, самъ себе не пôзнавъ. „Якъ я теперечки до жôнки верну ся?“ подумавъ вôнъ, „якъ я гляну въ вôчи Марій Уласовнѣ?“ И зажуривъ ся тяжко, ба й заплакавъ, згадавши лѣта свои молодіи, коли-то дѣвчата любовались въ єго вусахъ. Та нѣчого було робити бôльше въ Полтавѣ, бо въ должность велѣно вступати тôлько черезъ тыждень, — отъ вôнъ и поѣхавъ до дому. Але-жь єму було соромно явитись передъ жôнкою въ день безъ вусôвъ; тому-то казавъ бувъ вôзникови, ѣхати поволи, щобъ заѣхати домôвь ажь въ сумерки. Пôдъѣзжає до свого двору: въ хатѣ вже не свѣтилось. Вылазить зъ брычки, а тутъ кидають ся на него собаки, — не пôзнали свого хозяина! Вôйшовъ вôнъ тихенько въ сѣни, щобъ не розбудити жôнки. Бувало, якъ приѣде до дому, то заразъ, хочь и въ ночи, всѣхъ розбуркає, зъ дѣтьми грає ся, зъ жôнкою цѣлує ся, — а теперь мовь той злодѣй краде ся: Пôдôйшовъ до лôжка, а жôнка протягує до него руки цѣлуватись. Поцѣлувались, а она якъ наробить репету! „Ой лишечко! злодѣй!... Оришко! вогню, вогню!“ — Збудились усѣ дѣти, а коли бабуся Оришка прибѣгла зô свѣчкою, то жôнка побачивши мужа затрусилась и запыталась: „Щó се зъ тобою сталось! чи ты живый, чи мертвый!“ — Цѣлѣсѣньку нôчь плакала жôнка засѣдателя зъ дѣтьми, та й вôнъ самъ рюмавъ. На другій же день напала на него нудьга, хочь крôзь землю провалитись! А тутъ стали сусѣды навѣдуватись, ба й Марія Уласовна прийшла, а засѣдатель вôдъ нихъ ховає ся та й закрыває лице. Ажь ось третього дня приѣхавъ Григорій Захарченко, щó скрутнявою головою й въ чорта выгравъ бы тяжбу. Той ставъ поясняти засѣдателю, що вôнъ въ вôдставцѣ за мундиромъ, тому-то по указу, коли мундиръ на йому, такъ и вусы при нѣмъ! Почувши таке засѣдатель повеселѣшавъ, неначе на свѣтъ народивъ ся. Сейчасъ велѣвъ запрягти брычку и зъ Захарченкомъ по-

торохтѣвъ до єго двора. Дôставши вôдъ сусѣда той указъ вернувъ ся вôнъ домôвь и высидѣвъ два мѣсяцѣ въ карантанѣ, поки вусы не повôдростали. Вже вôнъ гравъ ся маріяша зъ Марією Уласовною, а тутъ приходить зъ Полтавы повѣстка за повѣсткою, щобъ вôнъ „*неукоснительно*“ явивъ ся. Але вôнъ пôдождавъ ще зъ мѣсяць, извиняючись недугою. Коли-жь пріѣхавъ въ Полтаву, заразъ натягъ на себе козакинъ, причепивъ шаблюку й пôшовъ въ палату, се-бъ-то „*учинить явку*“. Ледви-жь побачивъ єго предсѣдатель, то розлютивъ ся чи-мало, що вôнъ поважився въ-друге явитись въ вусахъ. И озвавъ ся засѣдатель: „Се ще не вусы, а усишки, а отъ, якъ выростуть, то будуть усища!“ А самъ держить ся за той указъ, якъ слѣпый за поводача. Та хочь якъ горячивъ ся начальникъ, то все таки пôймавъ облизня, коли дôзнавъ ся вôдъ сего засѣдателя, що „*право ношенія усовъ на него распространяется*“.

Оповѣданє своє кôнчить засѣдатель сими словами: „За пятнадцятилѣтню безпорочну выслуживъ таки собѣ те, що теперички нѣяке превосходительство на свѣтѣ не обрыє минѣ вусôвъ, — отъ-що!“[1])

Отъ и взоровзôръ шутливого писаня Стороженка. Зъ него можь дôзнатись, що авторъ вызначувавъ ся гуморомъ не-абы-якимъ; тôлько-жь зъображаючи комичнѣ ситуаціѣ выходивъ вôнъ денекуды по-за границѣ имовѣрности, по-за якъ ходило єму найбôльше о тее, щобъ читачь насмѣявъ ся до-волѣ. Все-жь таки въ сѣмъ оповѣданю навязавъ вôнъ комичнѣ ситуаціѣ до зъображеня побуту суспôльного, мѣжь-тымъ коли въ повѣстцѣ „Не въ добрый часъ“ бачимо тôлько забавну нѣсенѣтницю, дарма, що авторъ намагавъ ся прикрасити єѣ жемчугами изъ скарбницѣ гумористичного свого талану.

Мѣжь шутливыми писанями Стороженка вызначує ся ще оповѣданє „Голка“, въ котрôмъ вôнъ малює химерного маґната Потоцкого (Каньовского), що́ живъ у Тульчинѣ на Подôлю и своими дивовижными вытребеньками згнущавъ ся надъ людомъ и бѣдною шляхтою, а найгôршь надъ жидами. Вôнъ бувъ однымъ зъ тыхъ панôвъ на Украинѣ, що не признавали надъ собою нѣякои власти. Всякого старшого мавъ вôнъ за ворога, а тôлько рôвного вважавъ братомъ, бо въ тôй рôвни поважавъ самого себе, власну потугу, а меншихъ мавъ за скотъ, порохъ, смѣтє. Та найшовъ ся одинъ небогатый шляхтичь, Кондратовичь, котрый дôзнавши вôдъ того маґната чи-малои наруги, давъ єму доброго прочухана за напастливѣ єго примхи, вышмагавши єго гараздъ малахаємъ[2]).

У двохъ оповѣданяхъ корыстує ся авторъ народнымъ вѣрованємъ въ чудеснѣ проявы и переказами про свѣтъ митично-фантастичный. Сюды належить украиньска повѣсть „Сужена“, присвячена Миколѣ Костомарову, и россійске оповѣданє „Стехинъ рогъ“, котре переклавъ Грицько Б (Данило Танячкевичь) на мову украиньску.

Въ повѣсти „Сужена“ розказує авторъ про сироту, Ивашка, котрый ставши парубкомъ блукавъ изъ села въ село, шукаючи собѣ подруги житя. Ажь ось побачивъ вôнъ биля криницѣ дѣвчину на диво прегарну. Не вспѣвъ ѣй сказати „здорова була, дѣвчино!“ а дѣвчины, якъ не було, якъ у землю ввôйшла! Не пройшовъ вôнъ и трьохъ гоней, ажь биля терновôвъ пôдъ кущомъ сидить та-жь сама дѣвчина, и такъ же на него дивить ся и всмѣхає ся. Пôдôйшовъ вôнъ и хотѣвъ до неи промовити, ажь зновъ нема дѣвчины! Вôдтакъ ставъ Ивашко спускатись у балку, дивить ся — биля ставочка невеличка хатка, а на призьбѣ сидить зновъ тая дѣвчина... Протеръ вôнъ очи, перехрестивсь, а дѣвчина все сидить и пильно на него дивить ся. „Трѣвай же“, подумавъ Ивашко; „теперь вже не втечешь, моя пташечко! Обôйду по-за хатою, та зъ того боку й зайду, то вже тодѣ нѣкуды тобѣ дѣтись!“ Обôйшовъ; тôлько выткнувсь изъ-за угла, ажь бачить — хуторяньска сѣмья сидить биля дверей, и полудныють собѣ. Але-жь тои дѣвчины вже не було на призьбѣ... Склалась опôсля така подѣя, що Ивашко трохи перегодя повернувши до тои хаты бувъ кумомъ при хрестинахъ маленькои Оленки, дочки молодыхъ хозяинôвъ, та що по вôсѣмнацяти рокахъ зъ тою Оленкою оженивъ ся. Ось бо чумакувавъ Ивашко (Иванъ Уласовичь), а вертаючи домôвь побачивъ биля криницѣ ту-саму дѣвчину, що́ й вôсѣмнацять лѣтъ назадъ тутъ стояла. А вже-жь и дѣвчина призналась єму, що въ-ранцѣ биля терновъ несла воду, та що видѣла пôдъ кущомъ парубка, се бъ-то Ивашка, що́ пильно на неѣ дививъ ся. Она й думала, що вôнъ хоче напитись и подала єму глечикъ зъ водою, — ажь гулькъ! не було нѣкого. — „Моя голубонько!“ сказавъ Ивашко, узявши дѣвчину за руки, — „не мене ты бачила, не минѣ й воду пôдносила, а моѣй души! Вôсѣмнадцять лѣтъ тому́, оттакъ-саме й на сѣмъ мѣсци ты минѣ привиджувалась! Вôсѣмнадцять лѣтъ тôльки объ тобѣ й думавъ, одну тебе выношувавъ у моєму серци!“... (стор. 9[2])[1]). Вôдтакъ звѣнчавъ ся Ивашко зô своєю суженою, и жили обоє щасливо, бо недаромъ кажуть люде: „Кого Богъ зъєднавъ, тому й щастя давъ!“

Въ оповѣданю „Стехинъ рôгъ“ списавъ авторъ нѣбы-то частину автобіоґрафіѣ, згадуючи про той часъ, коли вôнъ зъ полкомъ переходивъ крôзь Полтавску ґубернію. Спочиваючи въ мѣстечку Г* дôзнавъ ся Стороженко, що верству завдалеки вôдъ мѣстечка є руина стародавного монастыря, що́ єго засновавъ якійсь Переяславскій князь. Пôдъ вечôръ оглянувъ вôнъ тѣ розвалины та любовавъ ся чудовою околицею. Ставши надъ провалємъ близько Днѣпра побачивъ вôнъ козака. Той сидѣвъ надъ самымъ берегомъ рѣки на вершку рогу, що́ єго называли „Стехинъ-рôгъ“. Правобôчь вôдъ того рогу загибалась коса зъ острокôнчастымъ гребенемъ и протягалась на кôлька сяжнѣвъ до рѣки. Саме-тогдѣ пôдъ тою косою купались молодицѣ й дѣвчата, ховаючись пôдъ тымъ захистомъ, щобъ ихъ хто не взрѣвъ. Той-то козакъ розказавъ Стороженкови про тее страшне мѣсце, де колись купалась Стеха, дочка рыбалки-козака[2]). Въ той часъ було тутъ плесо, а навкруги него розтягавъ ся великій лѣсъ. Стеха приходила бувало сюды пôдъ темну нôчь, щобъ нѣхто зъ людей єѣ не пôдглянувъ. Та не догадувалась дѣвчина, що саме на сей камѣнь, де теперь сидѣвъ козакъ зô Стороженкомъ, выхо-

[1]) Мôгъ бы де-хто думати, що оповѣданє „Вусы“ є частиною автобіоґрафіѣ Стороженка. Такъ нѣ! Стороженко бувъ провôдникомъ дворянства, а не засѣдателемъ-дворяниномъ. Опроче оповѣдачь каже, що лѣтъ сорокъ назадъ, а може й бôльшь, выбрали єго въ засѣдателѣ. Отже Стороженко ставъ бы засѣдателемъ въ шѣснацятôмъ роцѣ житя, по-за-якъ вôнъ родивъ ся въ 1805. р., а въ 1861. р. се оповѣданє написавъ.

[2]) Въ россіискôмъ перекладѣ надруковано се оповѣданє въ „Вѣстнику западной Россіи“ (1864., XII).

[1]) „Основа“, 1862., февраль.

[2]) Стороженко оповѣдає, що ся подѣя вôдбулась дуже давно, коли ще Ляхи зъ козаками жили якъ братъ зъ братомъ („Основа“, 1861., январь; стор. 105; порôвн. Львôвску „Ниву“ зъ р. 1865; стор. 99).

дивъ зъ-пôдъ воды царь, та й выгрѣвавъ ся до мѣсяця. Коли купалась Стеха, то той царь перекидавъ ся у филю, вымывавъ дѣвчину, носивъ єѣ на собѣ, а она сердешна думала, що сама такъ плаває. Водяный царь подобавъ собѣ гарну Стеху, дарма́, що въ єго кришталевôй палатѣ було багато чуднолицихъ Русалокъ. Та не довго ждавъ водяный царь того часу, коли й Стеха стала Русалкою. — Въ тее село, де она жила, прийшли салдаты: привѣвъ ихъ вродливый Ляхъ, панъ ротмистръ. Вôнъ-то кинувъ окомъ на Стеху, та й она полюбила того пана. Та не довго тѣшилась дѣвчина своимъ коханємъ: пôднялась вôйна зъ Туркомъ, и ротмистръ пôшовъ изъ своєю командою въ Туречину. Коли-жь вôнъ изъ Стехою прощавъ ся, то насадивъ ѣй на палець дорогоцѣнный перстѣнь та й заприсягнувъ, що коли щасливо поверне зъ походу, то певно зъ нею оженить ся. Але-жь водяный дѣдуганъ кинувъ ся пôдземными пронорінами до рѣки Дуная, и якъ ротмистръ пустивъ ся навплавъ черезъ воду, то дѣдуганъ вхопивъ єго за ногу и запроторивъ на саме дно. Перегодя дôйшла до Стехи страшна вѣсть про смерть ротмистра, и безталанна дѣвчина збожеволѣла А на Івана Купала выйшла она на сей камѣнь и кинулась у воду. Водяный царь уже дожидавъ єи, сидячи пôдъ кручею. Стеха перекинулась Русалкою и вôдтакъ той царь вхопивъ єѣ и пôрнувъ зъ нею у свою палату. Якъ же взрѣли Стеху другѝ Русалки, то неначе-бъ тертого хрѣну понюхали. Живцемъ заѣли-бъ єѣ, — они розсердились, що водяный царь прогнавъ ихъ вôдъ себе й бавивъ ся любощами тôлько зъ одною Стехою. Та була мѣжь Русалками одна хитра вѣдьма; она-то пôдлабузнилась разъ дѣдуганови, що́ сей позволивъ ѣй бути наймичкою Стехи. Ось разъ стала она допытуватись у Стехи, чи не схотѣла-бъ вернутись до батька та матери. Коли-жь Стеха радо притакнула, то вѣдьма-Русалка, дôзнавшись, що десь нема водяного царя, перекинула єѣ въ плôточку и пустила въ ятеръ батькôвскій. Отже пôдъ вечôръ взявъ батько плôточку, а мати приладила рыбку до вечеры. Сѣли старѝ вечеряти, та якось не брались до ѣды. Згадали свою Стеху, що́ ихъ осиротила й погубила свою душу. Сльозы ихъ облили плôточку, а у Стехи душа вôджила мовь вôдъ воды цѣлющои и живущои. Горяча молитва старенькихъ родителѣвъ дôйшла до Господа и помилувавъ Богъ єѣ грѣшну, душегубницю. Затихли старѝ, ажь бачать, на тарѣльцѣ нема вже плôточки, тôлько лежать голубѝ квѣточки. Ще не прочуняли вôдъ одного дива, ажь ось и друге, — чують милый голосъ рôднои донечки Стехи. Коли заснула мати, явилась ѣй Стеха у снѣ. Розказала она матери все, що́ зъ нею стало ся и якъ вѣдьма перетворила єѣ въ плôточку.

Тымъ часомъ водяный царь повернувъ до своєи кришталевои палаты, и якъ дôзнавъ ся, що нема Стехи, загнѣвавъ ся тяжко й пустивъ страшну хуртовину на землю, неначе-бъ хотѣвъ перевернути всю гору зъ селомъ. Одначе не вдѣявъ нѣчого, та зваливъ лишь величезный камѣнь у Днѣпро. Ажь ось найшовъ тѣло Стехи та выкинувъ на горбочокъ. Коли все втихомирилось, збѣглись люде й побачили тѣло нещаснои дѣвчины. Оповѣстили про тее и батька й матѣрь; прийшли старенькѝ, плакали-плакали, побивались, а потôмъ поховали.

Петровъ называє се оповѣданє фантастичнымъ и гадає, що оно ачей не основує ся на переказѣ народнôмъ[1]). А вже-жь по нашôй думцѣ засновкомъ оповѣданя „Стехинъ рôгъ“ суть справдѣ стародавнѝ вѣрованя Украинцѣвъ въ Русалки, и Стороженко принявъ тѝ переказы зъ устъ народныхъ, тôлько-жь вôнъ прикрасивъ ихъ зразками поезіѣ художницкои.

Помѣжь приказками вважають ся красшими ось-якѝ: 1. Три сестры. 2. Вчи лѣнивого не молотомъ, а голодомъ. 3. Дурень. 4. Жонатый чортъ. 5. Се така баба, що ѣй чортъ на маховыхъ вилахъ чоботы оддававъ. 6. Два браты.

Заднѣпровска казка „Три сестры“, що́ єѣ оповѣдала Стороженкови слѣпа бабуся[1]), вызначує ся гарными поетичными прикметами митичного свѣтогляду. Ось бо довѣдуємо ся зъ сеи приказки, що якійсь царевичь оженивъ ся зъ дѣвчиною, котра обѣцяла єму родити дванацять сынôвъ до пояса въ золотѣ, а вôдъ пояса въ срѣблѣ. Та отъ, двѣ старшѝ сестры завидували ѣй того щастя и намагались погубити єѣ. Коли-жь той царевичь, ставши царемъ, довѣдавъ ся про всяке лихо, яке обѣ тѝ сестры заподѣяли єму й єго дружинѣ, то задумавъ ихъ покарати. Велѣвъ ихъ привязати косами до конячихъ хвостôвъ та й пустити въ чисте поле. Помчали ихъ конѣ, — де вдарились сестры головою, тамъ здвиглась могила, де задомъ, — тамъ долина. Вôдтакъ забравъ вôнъ царицю зъ сынами та поѣхавъ у своє царство. И побôльшало та збогатѣло єго царство, „бо степъ и море стали єму родичами“[2]).

Въ приказцѣ „Вчи лѣнивого не молотомъ а голодомъ“ оповѣдає Стороженко, що въ одного богатого хозяина дочка Палажка вдалась така лѣнива, що тôлько й роботы ѣй, що сидить згорнувши руки. Може бъ она й не була така лѣнива, коли-бъ батько й мати, на лихо ѣй, не були въ нѣй такъ дуже кохались. Вже й подруги Палажчинѝ повыходили за-мужь, а до неи и старостôвъ не засылають, хочь она така дѣвчина, що кращои въ селѣ нема. Думавъ старый батько, думавъ, що єму на свѣтѣ робити зъ лѣнивою дочкою, та заявивъ, що якъ бы знайшовъ ся такій чоловѣкъ, що́ не битємъ, а поважанымъ словомъ зробивъ бы зъ Палажки роботящу молодицю, то вôнъ вôддавъ бы такому зъ дочкою третину всеи своєи худобы. Отже знайшовъ ся такій чоловѣкъ зъ другого села, що́ приѣхавъ до Палажчиного батька и привѣзъ зъ собою сына. Коли-жь вôнъ сватавъ свого сына за Палажку, то сказавъ єи батько: „Добре, вôддамь,... тôльки гляди, щобъ не били моєи дитины!“ — „И пальцемъ до неи не доторкнусь“, вôдповѣвъ той чоловѣкъ. Сей отже педаґоґъ спонукавъ лѣниву Палажку до працѣ запопадливои голодомъ. А коли батько навѣстивъ разъ въ недѣлю свою дочку, то заставъ єѣ при печи; дома не було нѣкого крôмъ неи, бо вся сѣмья пôшла до церквы. — „А що́, донечко!“ запытавъ батько, „якъ тобѣ живетця?“ — „Добре, тату!“ вôдповѣла Палажка, „спасибô Богу й людямъ!“ — „Не бють тебе!“ — „Нѣ, не бють“. — „Спасибô имъ!“, сказавъ батько, перехрестившись. Ажь осѣ повертають ся зъ церквы свекоръ изъ жôнкою и зъ дѣтьми. Тогдѣ Палажка вхопила шкуратокъ, та вôткнула єго батькови въ руки. — „Мнѣть, тату!“ сказала дочка, „а то тутечки такѝ гаспедськѝ люде, що якъ хто нѣчого не робить, то вони йому й шматка хлѣба не дадуть!“ И озвавъ ся свекоръ до гостя: „Не збрехала твоя ночка. Бачь, яка стала роботяща!

[1]) „Очерки...“, стор. 222.

[1]) Стороженко запримѣчає, що сю казку такъ-саме (стенографіею) записано, якъ розказувала тая слѣпа бабуся.

[2]) „Три сестры“. С.-Пб. 1863; стор. 16.

Теперечки давай, якъ обѣщавъ, третину, бо й пальцемъ я до неи не доторкнувъ ся“[1]).

Народною приказкою „Дурень“[2]) користувавъ ся ачей Котляревскій, коли писавъ „Москаля-чарôвника“. Ось бо читаємо въ сѣй приказцѣ, що дурень вертаючи домôвь изъ вандрôвки своєи, дôйшовъ въ ночи до якоись господы. Зайшовъ зъ горóду й побачивъ свѣтло въ кôмнатцѣ. Пôдôйшовъ до вôконца, заглянувъ, ажь у кôмнатцѣ сидить на лôжку кацапъ, а гарна молодиця ставить передъ нимъ макôтру зъ варениками; печена-жь гуска, книшѣ й пляшка зъ горѣлкою вже стоять на столику. Дурень, щó зъ хозяиномъ увôйшовъ въ хату, грає подôбну ролю, яку Котляревскій вызначивъ москалеви, мѣжь-тымъ коли кацапъ є ачей прототипомъ Финтика[3]).

Про приказку „Жонатый чортъ“ запримѣтивъ уже Петровъ, що она є перерôбкою народнои казки „Зла Химка и чортъ“[4]). Стороженко розказує, що мужикъ и чортъ повтѣкали вôдъ своихъ лихихъ жôнокъ и вôдтакъ згодились мѣжь собою ось-якъ: Чортъ обѣцявъ, що буде вскакувати въ утробу жôнокъ, щобъ мужикъ опôсля выгавявъ єго зъ-вôдтамъ за добру заплату. Отъ и ставъ чортяка мучити жôнокъ, а мужикъ приходивъ, поворожывъ и нѣбы-то выгнавши чорта наповнявъ свôй капшукъ золотомъ и срѣбломъ. Ажь ось заспорився вôнъ за щось изъ чортомъ, а чортъ розсердившись задумавъ зготувати єму „добру халазію“. Хитрый діявольскій сынъ забравъ ся въ утробу якôйсь княгôвнѣ, однымъ-однôй дочцѣ у батька, та й мордувавъ небогу. Князь зô всего свого князства зôбравъ лѣкарѣвъ, знахурôвъ, такъ нѣ одинъ не вмѣвъ дати порады. Ажь хтось сказавъ князеви, що є такій чоловѣкъ, котрый чортôвъ изъ утробы выганяє. Привели мужика, и князь сказавъ, що якъ выратує єго дитиву, вôддасть єму пôвъ царства, а якъ нѣ, то спалить єго на огни. Та отъ, чортъ загнѣвавшись на мужика, не хотѣвъ вылѣзти зъ утробы княгôвны. Коли-жь було що-разъ гôрше, то князь звелѣвъ неборака спалити. Якъ же припекли, то надумавсь вôнъ и крикнувъ: „Выжену, выжену, діявольского сына, тôлько розвяжѣть... батечки, голубчики!“ Розвязали мужика, а вôнъ прибѣгши у свѣтлицю, де чортъ мордувавъ княгôвну, крикнувъ мовь не своимъ голосомъ: „Тѣкай, чорте, жôнка йде!“[5]) А чортъ налякавшись, якъ-стôй пустивъ ся на-втѣкача.

Приказку „Два браты“ написавъ Стороженко ачей на засновку народнои казки „Доля богатого и бѣдного“[6]), тôлько-жь хôснувавъ ся вôнъ такожь иншими варіянтами тои казки й зладивъ повѣстку бôльшь художницку[7]).

Найбôльше слѣдôвъ художницкои перерôбки добачаємо въ народнôй казцѣ: „Се така баба, що чортъ ѣй на маховыхъ вилахъ чоботы оддававъ“[1]). Тутъ розказує Стороженко, що въ однôмъ селѣ жило таке чесне та тихе подружя, Якôвъ та Катерина, що любили ся, якъ голубôвъ пара. Та отъ, чортови було не-по-нутру, що не можна єму було нѣякъ увôйти до нихъ у хату. Коли-жь не мôгъ нѣчого зробити, щобъ они хочь полаялись, то згадавъ, що въ сѣмъ-же селѣ є вельми хитра й лукава баба. Єѣ просивъ вôнъ, щобъ помогла єму розвести „сю гемонську пару“, щобъ хочь полаялись. Баба обѣцяла вволити волю чорта та домагалась, щобъ вôнъ ѣй за єи помôчь давъ червонй чоботы зô срѣбными пôдкôвками. Згодились. И ось баба побѣгла заразъ до церквы. Якъ вглядѣла Якова, то сказала єму нишкомъ, що жôнка не любить єго, що закохалась въ Семена Прудкого и налагодилась свого чоловѣка зô свѣта зôгнати — зарѣзати. „Сьогодня“, каже єхидна баба, „якъ вернесся одъ церквы до дому, жôнка стане тобѣ ськати въ головѣ. Гледи-жь, якъ побачишь нôжь, швидче вскакуй, щобъ вона не перетяла тобѣ горлянки!“[2]) Мѣжь-тымъ коли Якôвъ сердивъ ся, що баба неподобне выгадує, она зъ церквы метнулась до Катерины й наговорила ѣй, що єи чоловѣка вдова Быстриха причарувала до себе. Почувши таку вѣсть молодиця заплакала й просила бабу, выратувати єѣ нещасливу й бѣдного Якова. И вôдповѣла баба-яга, що треба якъ-найшвидше вôдворожувати. Взяла въ Катерины острый нôжь й сказала: „Якъ вернетця одъ Быстрихи твôй чоловѣкъ, то поськаєшь єму въ головѣ, а якъ засне, то симъ ножемъ одрѣжешь у його прядку волосся й оддаси минѣ, то я заразъ розôбю тй чары... и приверну твого Якова зновъ до тебе!“ Вôдôйшла баба й незабаромъ вернувъ ся зъ церквы до дому Якôвъ смутный. Зъ пôдлобя гледить вôнъ на жôнку, але-жь и Катерина не витає єго, — стоить, якъ вкопана въ землю. Ажь ось каже Катерина: „Якове! може-бъ я тобѣ поськала въ головѣ, поки страва упрѣє?“ — Ажь здрôгнувъ ся Якôвъ, почувши се, але не протививъ ся бажаню жôнки. Розчѣсує Катерина голову Якову й приглядує ся й прислухує ся, чи не заснувъ, але Якову не до спаня!“ — серце въ него на шматки розрываєся. Коли-жь она гадала, що чоловѣкъ уже заснувъ, то тихенько й выймила зъ-пôдъ себе нôжь, а Якôвъ, якъ-стôй, вхопивъ єѣ за руку. — „Жôнко! щó се!“... И закипѣло въ єго души, — вôнъ зарѣзавъ свою жôнку... Лежить молодиця, якъ скошена квѣточка, а безталанный чоловѣкъ рве на собѣ волося, бє ся въ сыру землю. Пропало любе житє на свѣтѣ! А чортъ понѣсъ вражôй бабѣ чоботы, та вже теперь и єму страшно до неи пôдступити, дарма що чортъ! Отъ вôнъ настромивъ на маховй вила чоботы, та такъ ѣй и вôддавъ, щобъ и не доторкнутись до „гаспедськои вѣдмы“!

Оповѣданя й приказки Стороженка мають все ще велику стôйнôсть въ руско-украиньскôй литературѣ. Найкрасшою ихъ прикметою є природный гуморъ, якій добачаємо хиба тôлько въ деякихъ творахъ Квѣтки-Основяненка. Той-то гуморъ пôддержує ся живою, ядренистою мовою й яснымъ свѣтоглядомъ автора. Не можемо-жь погодитись зъ проф. Петровымъ, котрый заявляє, що тая комичнôсть въ повѣстяхъ Стороженка вважає ся дальшимъ выслѣдкомъ колишньои „карикатурности“ й

[1]) „Основа“, 1861., октябрь; стор. 20[2].

[2]) Въ приказцѣ „Дурень“ уважають ся епиграфомъ отъ-сй слова: „Скорѣшь дурень одурить розумного, якъ розумный дурня на розумъ наведе“.

[3]) Порôвн. „Исторію литературы рускои“ въ „Зорѣ“, 1887., стор. 191.

[4]) „Очерки...“, стор. 217. — Порôвн. „Южнорусскія народныя сказки“ И. Рудченка. Выпускъ I. Кіевъ, 1869; стор. 57—59.

[5]) „Основа“, 1861., стор. 25[5].

[6]) „Отечественныя записки“, 1840; кн. II., смѣсь. — Порôвн. „Малорусскія народныя преданія и разсказы“. Сводъ М. Драгоманова. Кіевъ, 1876; стор. 182—184.

[7]) Рудченко запримѣтивъ, що Стороженко належавъ до тыхъ украиньскихъ письменникôвъ, щó творы простонароднои словесности по своѣй вподобѣ переробляли й змѣняли („Народныя южнорусскія сказки“, I., стор. VII).

[1]) Редакція „Основы“ пише про сю казку ось-що: „На этотъ небольшій разсказъ Стороженка обращаемъ вниманіе нашихъ читателей, какъ на образцовый въ своемъ родѣ“ (1861., сентябрь; стор. 69[2]).

[2]) ibid., стор. 70[2].

комичнои литературнои дѣяльности Котляревского, Артемовского-Гулака й другихъ[1]). Петровъ добачає мѣжь комичностію творбвъ Стороженка, а жартбвливою манерою тыхъ письменникбвъ лишь ту рбзницю, що Стороженко бравъ темы для своихъ комичныхъ оповѣдань изъ устнои народнои словесности. Одначе вченому професорови можь вбдповѣсти, що въ дѣяльности Котляревского й Артемовского-Гулака не було нѣчого карикатурного, та що оба сй письменники хбснувались подекуды такожь творами устнои словесности народнои. А вже-жь самъ Петровъ признавъ, що Стороженко написавъ два фантастичнй оповѣданя „Стехинъ рогъ“ и „Закоханый чортъ“, а вбдтакъ замѣтивъ сей критикъ, що фантастичными й мало имовѣрными суть такожь тй оповѣданя Стороженка, котрй зъображають историчнй подѣї зъ XVII. вѣку, мѣжь-тымъ коли оповѣданя єго проявляють тымъ ббльше имовѣрности й реального характеру, чимъ ббльше авторъ у своихъ писаняхъ историчныхъ вбддаляє ся вбдъ XVII. вѣку и наближує ся до свого часу[2]).

Стороженко любувавъ ся въ романтизмѣ и вбдтакъ прикрашавъ фантастичными выдумками не тблько творы устнои словесности народнои, але иногдѣ й подѣї историчнй, по-за-якъ по єго думцѣ чудова украиньска врода, нагрѣтая горячимъ полуденнымъ сонцемъ, навѣває на думы насѣнє поезіѣ й жаръ[3]). Все-жь таки зъ того фантастичного сяєва выринають справдѣшнй Запорожцѣ, котрыхъ историчный образъ уважає ся подекуды идеализованымъ тблько за-для фантастичнои декораціѣ.

* * *

Въ драматичныхъ картинахъ „Гаркуша“ идеализує Стороженко отамана розббйникбвъ, приписуючи єму такй величнй прикметы душѣ й тѣла, що вбнъ являє ся тутъ справдѣшнимъ лицаремъ, а не гайдамакою. Ось и змѣстъ сего драматичного твору, написаного въ трьохъ дѣяхъ:

Молоденька Маруся, приневолена своєю матусею, одружилась изъ богатымъ старымъ сотникомъ, Прохоромъ Семеновичемъ Бутузомъ. Тому-то жиє въ нудьзѣ вже четвертый мѣсяць, сумуючи тяжко за-для своєи гбркои долѣ. Она признає ся своѣй молочнбй сестрѣ Гали, що за кблька днѣвъ до свого шлюбу побачила въ лѣсѣ такого гарного, моторного козака, якого ѣй не доводилось нѣколи й видѣти. Тогдѣ-то серце єи затокотѣло, въ грудяхъ сперъ ся духъ, и она стояла, та все на него дивилась, мовь причарована. И той козакъ, ѣдучи поручь свого товарища, зупинивъ коня й задививъ ся такожь на Марусю, — далѣ усмѣхнувъ ся та й сказавъ: „Здорова була, моя горличко! сьогоднѣ, якъ бачу, збйшло два сонця разомъ, — не знаю, яке й краще!“ (стор. 33)[4]). Зъ того часу козакъ не выходивъ у неи зъ головы. Ажь ось приѣхали до сотника три єго сусѣды й обывателѣ: Хорунжій, Куць и Бебехъ. Ихъ запросивъ до себе сотникъ на полюванє. Хорунжій оповѣщає Бутуза про велике лихо: „Сьогоднѣ мбй своякъ изъ Стародуба“, каже вбнъ, „давъ минѣ звѣстку, що до насъ мандрує у гостѣ Гаркуша!“ И оторопѣвъ сотникъ изъ страху, дарма, що всѣ три сусѣды готовй були, паню Марусю оборонити й за неѣ головы свои положити. Бебехъ радивъ вбдтакъ сотникови, вдарити лихомъ объ землю, — сказано, чимало є въ него заступникбвъ! Про-те сотникъ ставъ смѣлѣйше погукувати, що якъ до чого припаде, то вбнъ Гаркушу на шматки пошарпає. И отъ, дбзнавъ ся сотникъ вбдъ хорунжого, хто се той Гаркуша! Вбнъ бувъ изъ Сѣчи, де разъ при бенкетѣ вбивъ курѣнного отамана. Тому-то кинувъ ся на втѣкача й пбдмовивъ зъ собою ще кблькохъ сѣчовикбвъ; вбдтакъ стали они рѣзати та грабувати не такъ простыхъ людей, якъ богачѣвъ. А вже-жь куля не бере єго, бо вбнъ характерникъ и такій здоровый, що карбованця згинає на долони й шестерню въ млынѣ здержує; — на все вбнъ здатный: зъ пистоля кулею летючу птицю бє, гарно грає на бандурѣ, спѣває, вѣршѣ компонує, — єще молодый, а такій зъ него козарлюга, що на яку дѣвчину або молодицю нѣ накине окомъ, то такъ єѣ й причарує до себе!

Коли-жь сотникъ при запѣканцѣ храбривъ ся и про Гаркушу зъ презирствомъ вбдзывавъ ся, то джура Хведбръ принѣсъ листъ и сказавъ, що якійсь козакъ велѣвъ се письмо подати сотникови. Въ сѣмъ листѣ писавъ Гаркуша, що зъ товариствомъ своимъ заверне въ гостѣ до сотника, бо довѣдавъ ся, що въ него є багато всякого добра й молода, дуже гарна жбнка. Дбзнавшись про се крикнувъ наляканый сотникъ: „Пропавъ я, нещасливый, пропавъ! Ратуйте, паны-товаришѣ, не дайте загинути сиротѣ!“ Вбдтакъ радивъ єму Бебехъ, противъ Гаркушѣ поставити козакбвъ, щб й Крымского хана звоювали-бъ. И отъ, коли Куць нбдлабузнювавъ ся до „найпрекраснѣйшои крулевои“, сотникъ прощавъ ся зъ Марусею и ладивъ ся въ дорогу, задати чосу діявольскому сынови — Гаркуши.

Якъ сотникъ зъ товаришами выбрались въ дорогу, клюшниця Катерина звѣстила сотничисѣ, що приѣхали два козаки-сѣчовики, та що одинъ зъ нихъ простує сюды въ будынокъ. И ось уже ввбйшовъ у спальню Марусѣ Гаркуша! Она-жь казала Катеринѣ й Гали вбдбйти. Сѣвши собѣ биля Марусѣ розказувавъ ѣй Гаркуша, що вбнъ круглый сирота на свѣтѣ, що двацять два годы провештавъ ся зъ сѣчовиками, та теперь сутяжники загарбали всю єго худобу, изъ-за чого нема єму нѣгде пристановища: жиє въ лѣсѣ, въ полѣ, по-нбдъ тынью. И стала Маруся жалѣти зъ-за такои недолѣ сироты козака й призналась сѣчовикови, що й она сирота нещаслива, та що рбдна матуся приневолила єѣ одружитись изъ старымъ осоружнымъ сотникомъ. Гаркуша бажаючи потѣшити Марусю почавъ выгравати на бандурѣ, а далѣ спѣвати думку. Розжалоблена сотничиха заплакала, а Гаркуша дававъ ѣй одраду цѣлуючи єѣ. Вбдтакъ заспѣвавъ веселу пѣсню и ставъ вразъ изъ сотничихою танцювати. Саме-тогдѣ лементувала клюшниця кажучи, що сотникъ зъжене єѣ изъ свѣта, якъ почує, щб тутъ безъ него дѣялось. Вбдтакъ порозгоняла хлопцѣвъ и дѣвчата дворовй, котрй въ дѣвочбй кбмнатѣ собѣ танцювали й реготались. Опбсля Маруся частувала Гаркушу вечерою, а якъ вбнъ вбдбйшовъ, то жалувалась она передъ Галею на розлуку зъ милымъ. Ледви-жь лягла сотничиха спочивати, якъ ось той отаманъ розббйникбвъ вбѣгъ у спальню та закричавъ: „Гаркуша! Гаркуша!“ Маруся мовь несамо-

[1]) „Очерки...“, стор. 218.

[2]) Про рбзницю мѣжь фантастичными оповѣданями Стороженка а Миколы Гоголя гляди Н. Петрова „Очерки...“, стор. 215.

[3]) Ось-що пише Петровъ про украиньскй оповѣданя сего автора: „Стороженко рисуетъ въ нихъ Малороссію какою-то сказочною страною, гдѣ люде живутъ во всей своей властной волѣ, не зная ни горя, ни труда, живутъ себѣ, кушаютъ арбузы, пьютъ наливки, собираютъ карбованцы, поютъ пѣсеньки, да кохаются съ чернобривыми красотками. Счастливые обитатели Малороссіи не испытываютъ ни глада, ни труса, ни потопа, ни нашествія иноплеменниковъ“ („Очерки...“, стор. 214). — Порбвн. „Современникъ“, 1863., N° 82: „Русская литература“; стор. 123.

[4]) „Основа“, 1862., августъ; стор. 32—33.

вита тулилась до Гаркушѣ й благала: „Ратуй, мене, козаче, ратуй!“ — И взявъ єѣ Гаркуша на оберемокъ и занѣсъ до вôкна, де передавъ єѣ свому джурѣ Обухови.

Сотничиху завѣзъ отаманъ въ лѣсъ, де сидѣли розбôйники. Въ хатцѣ свого товариша Уласа скрывъ вôнъ Марусю „вôдъ Гаркушѣ“. А вже-жь деякѝ розбôйники були недовольнѝ своимъ отаманомъ. Ось жалувавъ ся Помело передъ Уласомъ, що Гаркуша обѣцявъ имъ ве селе житє, а теперь орудує ними неначе ваймитами, дармá, що самъ живє собѣ неначе якій баша турецкій. Кoли-жь Вакула зъ другими товаришами привели въ лѣсъ дѣвчата и стали зъ ними забавлятись, то Гаркуша велѣвъ дѣвчатамъ ити домôвь, бо не мôгъ терпѣти, щобъ хто займавъ ихъ собѣ силою. Та отъ, Помело не хотѣвъ пустити дѣвчатъ и попрѣкнувъ отамана за єго самоволю. Тогдѣ Гаркуша вбивъ непокôрливого розбôйника и вôдтакъ казавъ Уласови захопити у свои руки сотника Бутуза, мѣжь-тымъ коли Вакула зô своимъ загономъ розгнавъ бы сотникôвске „харпацтво“. Опôсля задумавъ ся Гаркуша, бо важко стало єму бути харцизомъ. Вôнъ просивъ Марусѣ, щобъ єще сегодня вернулась до сотника. А знявши изъ своєи руки перстѣнь сказавъ вôнъ: „Нехай оцей перстѣнь закрѣпить наше кохання!“ Вôдтакъ вынявъ зъ кишенѣ коробочку, поклавъ туды перстѣнь и замкнувъ ключикомъ. „Теперечки возьми оцей ключикъ“, сказавъ Гаркуша, „и якъ пришлю тобѣ сю коробочку, то одôмкнешь, и тодѣ усе тобѣ выявитця, чого й не сподѣвалась“.

Саме-тогдѣ Уласъ оповѣстивъ Гаркушу черезъ Обуха, що захопивъ сотника. Почувши таке отаманъ велѣвъ Обухови вôдвести сотничиху въ безпечне мѣсце, бо въ сѣмъ гаю мôгъ бы єѣ вловити „Гаркуша“. Ледви-жь вôдôйшла налякана Маруся, якъ ось розбôйники принесли сюды сотника, покрытого свиткою. Бутузъ станувъ передъ Гаркушею на-вколѣшки и благавъ, щобъ отаманъ єго помилувавъ. Гаркуша зглянувъ ся надъ „старымъ дурнемъ“ и передавъ єму коробочку зъ перстенемъ та сказавъ: „Вôзьми сю коробочку й вôддай твоѣй жôнцѣ. Скажи ѣй, що се подарунокъ одъ Гаркушѣ!“ Вôдтакъ велѣвъ розбôйникамъ привязати сотника до дерева й добре нагодувати березовою кашею.

(Дальше буде.)

ОБРАЗКИ ЗЪ УГОРЩИНЫ.

(Написавъ Денисъ.)

(Дальше)

Рано около годины девятои прибули мы до Пешту... Пештъ тогдѣ не бувъ такій величавый, якъ нынѣ; не мавъ тыхъ прехорошихъ палатъ, готелѣвъ, кавярнь, котрыми нынѣ пышає ся; не було ще того величезного прекрасного ланцухового моста черезъ Дунай, котрый сполучає Пештъ зъ Будою; не було ще улицѣ прехорошои, що нынѣ называє ся улицею Андрашого; островъ Марґарета не мавъ ще своихъ славныхъ купѣлей, анѣ того прехорошого чудового парку, котрый нынѣ зваблює подорожныхъ до себе... Проте лишимо описъ єго ажь до пôзнѣйшого часу, коли мѣсто сполучено зъ Будою въ одну громаду, въ оденъ городъ, черезъ що розширило ся скоро и уросло на великана, а заразомъ и преукрасило ся прехорошими и величавыми будôвлями, институціями, деревами и цвѣтниками чудовымъ образомъ.

Зъ Пешту до Мішкольца.

Зъ Пешту выѣхали мы до Мішкольца зъ Словакомъ, що туда вѣзъ деякѝ товары. Вôзникъ нашь бувъ то собѣ мужчина въ самôмъ розцвѣтѣ мужеского вѣку: середного росту, плечистый, мушкулярный и незвычайнои силы. Горѣвки не пивъ, мало говоривъ, пильнувавъ свого дѣла. Мавъ вôнъ зъ собою красный бѣлый хлѣбъ и спорый кусень солонины на прокормленє. Попасаючи конѣ, зъѣвъ кусникъ хлѣба зъ солониною и напивъ ся вôсѣмку вина за 2 крейцарѣ простыхъ. Еквипажь нашь складавъ ся зъ довгого воза, цѣлкомъ вкрытого рогожею и зъ чотырохъ добре годованыхъ середныхъ коней, запряженыхъ вздовжь въ шкôряни шоры. Вôзникъ нашь мавъ на головѣ капелюхъ повстяный зъ широкими до горы пôдвинеными крысами, на плечехъ короткій киптарикъ безъ рукавôвъ и дуже широкѝ полотняни штаны. Ѣхали мы жваво, не довго забавляючись черезъ обѣдъ або на попасахъ, — а коли сонце стало що разъ бôльше спускати ся, Словакъ нашь що разъ дужше взявъ поганяти конѣ, кажучи: Мусимо спѣшити ся, щобысьмо передъ заходомъ сонця прибули до заѣзду до Капольны, бо зъ заходомъ сонця замыкають браму и вже насъ бôльше не впустять, хочь-бы мы и якъ просили... — А то чому? — пытаю... „Бо тутъ, каже, появляють ся опрышки, — околиця не конче безпечна, проте на нôчь передъ ними замыкають ся...“ Немило насъ тота вѣстка ударила, отже и мы стали зъ нашои буды выглядати, чи не видко Капольны... Мы ѣхали чистымъ степомъ, такъ зваными пустами або великою угорскою низиною, котра вже вôдъ Пешту починає ся. Ажь наконець, коли вже сонце спустило ся до самого горизонту, — вказавъ ся передъ нами нашь заѣздъ. Словакъ пустивъ конѣ свои чваломъ и ледви мы перехопили ся черезъ браму заѣзду, якъ замкнули єѣ за нами, и не отвирали вже бôльше для нѣкого ажь до самѣсѣнького ранку... Заѣздъ нашь бувъ то дуже просторый чотырокутникъ, обведеный грубымъ, высокимъ муромъ, похожій на орієнтальнѝ каравансараѣ для помѣщеня караванъ, брама була дубова, груба, желѣзными штабами окована; засунули єѣ трема желѣзными дручками и замкнули величезными колодками. На подвôрю стояли возы зъ товарами, рядами побôчь себе, а зъ кождого воза, вкрытого рогожею, вызирали по обохъ бокахъ цѣвки стрѣльбъ... Зъ однои стороны того чотырокутника взносивъ ся мурованый дôмъ на оденъ поверхъ, до котрого насъ запроваджено на нôчлѣгъ; всѣ вôкна въ тôмъ домѣ були заосмотренѝ въ подвôйнѝ сильнѝ краты... а колисьмо увôйшли до комнаты, сказано намъ, щобы въ ночи не выходити на подвôрє, бо страшнѝ псы спускають ся на нôчь зъ ланцухôвъ, и могли бы насъ пороздирати.... Такъ то тутъ стережено ся передъ опрышками. Було то въ липни 1844 року. Нынѣ въ тыхъ околицяхъ, и майже вже всюда, опрышкôвъ нема, хиба може ще деколи появляють ся въ лѣсѣ Баконьскôмъ...

Доѣжджаючи до Мішкольца ударивъ насъ въ очи новый несподѣваный образъ. На горбочку пôдъ мѣстомъ сторчала мовь нагій, страшный кôстякъ труна, высока шибеница, кидаючи пострахъ и омерзѣнє въ округъ... „А се що таке?“ спытали мы всѣ три въ оденъ духъ нашого вôзника. А вôнъ: „Се лемъ шибеница, панове, на пострахъ опрышкамъ, що тутъ вôдъ часу до часу заглядають, бо ту є штандрехтъ (судъ доразовый), а кого прихоплять на горячôмъ учинку, того заразъ судять и вѣшають до 24 годинъ, безъ пардону, безъ апеляцiѣ“...

Въѣздимо до заѣзду въ мѣстѣ, такожь муромъ обведеного, такожь зъ закратованими вôкнами и зъ сильною брамою, якъ въ Капольнѣ... Красни тутъ порядки, нема що казати, подумавъ я собѣ.

Пôйшли мы по мѣстѣ, та на торгъ. Люде розмовляли по словацки, а деякі по мадярски... Зайшли мы до мурованои великои церкви; саме тогдѣ скôнчила ся служба божа... Паламарь, що знавъ трохи по нѣмецки, показувавъ намъ книги церковні и пояснювавъ дещо. Була то церковь Цинцарôвъ або Македо-Волохôвъ. Они суть православными, бесѣдують зôписованою бесѣдою румуньскою, а въ книгахъ літурґічныхъ мають языкъ грецкій, котрый однакъ зъ румуньска вымовляють, — примѣромъ *хл* вымовляють якъ *че*... Въ Мішкольци купили мы собѣ за одного сорокôвця хлѣбъ величезный, якъ решето, зъ верха майже чорный, спаленый, але въ серединѣ бѣлый якъ булка, хочь зъ житнои муки, але дуже смачный и пахучій. Хлѣбъ Мішкольцкій слыве на цѣлу околицю. Зъ вôдси пустили мы ся пѣшки дальше, а на дорозѣ присѣли ся до одного ґосподаря, що ѣхавъ порожнымъ возомъ, и заѣхали до одного села (не тямлю вже якъ ся звало), де бувъ рускій священикъ. До него поступили мы на нôчлѣгъ. Бувъ то вдовець и мавъ одинака сына. Въ хатѣ о двохъ комнатахъ бѣдненько, хочь чистенько. Рускі священики не брали зô скарбу жаднои платнѣ, жили лишь зъ ґосподарки и зъ приходу церковного. Нашь ґазда бувъ чоловѣкъ людяный, гостинный и образованый. Найбôльше любивъ говорити о рѣчахъ доґматичныхъ, и то хорошимъ языкомъ латиньскимъ. Говоривъ такожь о взмаґаючôй ся мадяризаціи мѣжь Русинами. „Мôй рôдный сынъ, сказавъ вôнъ до насъ, не хоче и словечка говорити по руски, хочь добре знає; зъ слугами говорить по руски, бо мусить, инакше єго не зрозумѣють, але до мене говорить лишь по латинѣ.... Спробуйте до него заговорити, побачите, що вамъ не вôдповѣсть по руски, хиба лишь по латинѣ....“ И дѣйстно такъ було.

На другій день, попращавшись сердечно зъ гостинным ґосподаремъ, выбрались мы въ дальшу дорогу.

Зъ Мішкольца до границѣ Галичины.

Попôдвечѣркувавши въ гостинницѣ пôдъ Кошицями, пустили мы ся пѣшки помѣжь ланы, вкритѣ золотымъ збôжемъ, до села Здобы. Сонце пекло здорово, и пôтъ рѣсный выступавъ на тѣлѣ; небо було ясне, яснѣсеньке, анѣ однои хмарки на нѣмъ, а воздухъ тихій, тихесенькій, анѣ найлекшимъ леготомъ не зворушеный. Бувъ то правдивый день лѣтный, такій якій повиненъ бути въ ту пору, а хочь горячій, то такой має щось въ собѣ приємного и любого. Въ воздусѣ розлягали ся пѣсни женчикôвъ, а передъ всѣми вела передъ одна дѣвка, котрои дуже сильный голосъ передъ усѣма голосами нѣсъ ся воздухами далеко-далеко. Була то пѣсня словацка, монотонна, безъ ритму, безъ модуляцiѣ, безъ вôдмѣны; рускі пѣсни далеко кращі, далеко бôльше артистичні... Сонце ще було зъ-на локоть пôднесене надъ землею, коли мы прибули до Здобы, до резиденціѣ панъ-отця. Тутъ бувъ запросивъ насъ до родителѣвъ своихъ товаришь нашь зъ Вѣдня, Зубрицкій, котрый по укôнченю богословія поѣхавъ домôвь напередъ, а довѣдавшись вôдъ насъ, що будемо мандрувати попри мѣсто Кошицѣ, спонукавъ насъ, поступити до Здобы.

Вступивши въ сѣни, стрѣтились мы зъ женщиною сорокъ-лѣтною, повного, гладкого лица и круглыхъ формъ тѣла. Була въ тонкôй бѣлôй сорочцѣ, чистôй, бѣлôй спôдници и блѣдо-синявôмъ фартушку. Голова була гладко учесана... Мы здогадали ся, що то панѣ-матка, мати нашого товариша Адольфа.

Коли мы ѣй при стрѣчи представили ся и заявили, що мы прийшли звѣдатись про Адольфа, котрый насъ у Вѣдни запросивъ до себе, — она зрадѣла дуже, але сказала заразъ, що нема Адольфа дома, бо поѣхавъ до родины и мабуть нынѣ-завтра поверне, — „а вы, панове, витайте намъ, и просимо до хаты“, закôнчила наша ґаздыня, и розтворивши дверѣ вôдъ комнаты, намагала конче, щобы мы ишли напередъ. По короткихъ церемоніяхъ спонукавъ я єѣ такой, що она увôйшла напередъ.

Отець Зубрицкій бувъ почетнымъ крилошаниномъ, и зъ устрою дому и зъ всього другого можна було пôзнати, що дôмъ єго заможнѣйшій. Самъ панъ-отець, котрый небавкомъ прибувъ, бувъ то мужчина около 50 лѣтъ маючій, высокій ростомъ, милый лицемъ и интеліґентного выразу лица. Привитавъ насъ мило, сердечно, и просивъ сѣдати. Подано хлѣбъ, масло, бриндзю, солонину, вино и циґара. Стали мы балакати про се, та про те. Розмова вела ся по словацки и мы могли всьо легко розумѣти. Панъ-отець бувъ очитаный въ нѣмецкôй літературѣ и въ письмахъ Кальвіна; дуже часто сходивъ вôнъ на того славного мужа и пôдносивъ деякі єго важні гадки и твердженя, хочь въ серци бувъ добрымъ католикомъ, що крѣпко придержувавъ ся обрядôвъ грецко-католицкихъ и взорово выховувавъ свою громаду... Поспытаєте: чому не говоривъ по руски?... Се выяснивъ самъ панъ-отець въ той спосôбъ: Въ окресности Кошиць мешкають Словаки, що належать до обряду грецко-католицкого; они называють себе Русинами, хочь говорять, спѣвають и уберають ся по словацки. Літурґію мають въ церковнôмъ языцѣ, — але проповѣди, катихізація и молитвенники подають ся имъ въ языцѣ словацкôмъ, бо рускаго зовсѣмъ не розумѣють. Отже и родина Зубрицкихъ говорила по словацки. На другій день були мы въ церкви на набоженьствѣ. Нарôдъ цѣлый спѣвавъ: „Господи помилуй“ або „подай Господи“. Крôмъ того були два хоры досыть добре устроєні. Всѣ дѣвчата мали книжочки словацкі, ґотицкою азбукою друковані, зъ котрыхъ молили ся. Панъ-отець мавъ проповѣдь дуже гарну, приноровлену до житя люду. О. Зубрицкій мавъ двѣ великі шафы, набитѣ книжками нѣмецкими и латиньскими. Кажу отверто, що я въ тій часы (1844 р.) у насъ въ Галичинѣ не бачивъ нѣгде кращихъ церковныхъ порядкôвъ и мало такъ образованыхъ и свому дѣлу ревно вôдданыхъ священикôвъ якъ тутъ.

Въ недѣлю рано задзвонили на службу божу. Поки ся люде посходили, панъ-отець по вôдправѣ утренѣ ходивъ въ реверендѣ сюда-туда по широкихъ сѣняхъ, роздумуючи надъ проповѣдею; и державъ въ рукахъ довгій цибухъ зъ наложеною тютюномъ люлькою, зъ котрои куривъ. Менѣ се дивно стало, бо я у насъ не бачивъ нѣколи, щобы священикъ куривъ люльку передъ службовъ божовъ. Але менѣ пояснено, що на Угорщинѣ мають священики дозволенє на то.

Тымчасомъ мати пытає дѣтей чисто поубираныхъ, котрі що ино змовили молитвы и мамѣ вôддали добрый день: „Co budete śniedat? — Mleko, lebo slaninu?“ — Всѣ дѣти кликнули въ оденъ голосъ: „slaninu, slaninu!“ Кава не була тогдѣ въ уживаню; и намъ такожь не давали кавы, лишь снѣданокъ зъ молока, хлѣба, бриндзѣ, масла и солонины зъ паприкою. (Дальше буде.)

ВѢСТИ И ЗАМѢТКИ.

Вечеръ въ память XXIX роковинъ смерти Тараса Шевченка. Концертъ зъ дня 24. марта, устроєный львôвскими товариствами народно-рускими въ сали „Народного Дому“ бувъ сего року скромнѣйшій, якъ давными роками. Проґрама обôймала менший хоры, якъ: „Моя мати ворожбита“ (Недѣльского), „Ой ты дѣвчино заручена“ (Товачовского) и „Козакъ“ (Монюшка); дальше пôшли „Пôзнанє краю“ (Ґріґа, композитора шведского, хорошій хоръ зъ баритоновымъ сольомъ), та Лисенковый хоръ невольникôвъ зъ „Гамалiѣ“ Шевченка: „Ой нема, нема нѣ вѣтру, нѣ хвилѣ изъ нашои Украины“ зъ супроводомъ фортепияну. За то выконанє всѣхъ тыхъ вокальныхъ куснѣвъ було дѣйстно артистичне. По-за хорами були: Дуетъ зъ оперы Лисенковои „Рôздвяна нôчь“, зъ акту першого, котрый вôдспѣвали чистенько и любо п-нѣ Барвѣньска зъ п. Липецкимъ; два квартеты на флєтъ, скрипку, челло и фортепянъ (Мельцера: „Сумракъ“ та Доплєра: „Ноктурна), выконано зъ хорошою точностію, але они не могли рускôй публицѣ припасти до душѣ. Деклямацій було двѣ. Панна Воляньска выголосила „Причинну“, а нашъ поетъ и артистъ Корнило Устіяновичь два свои творы: „Вôтчинѣ“ и „При Сілоамскôй купели“. П. Корн. Устіяновичь вôддавъ свои утворы якъ звычайно зъ глубокимъ чувствомъ и выкôнченою формою. Єго деклямація була кульмінаційною точкою концерту, одушевила всѣхъ и надоложила все. Концертъ почавъ рѣчею професоръ Наталь Вахнянинъ. Основою промовы єго було: значѣнє идеѣ національнои въ розвою культурнôмъ народôвъ, зъ примѣненємъ до народу руского — *Н.*

Загальнiй зборы Товариства имени Шевченка. Дня 23 с. м. вôдбулись звычайнiй зборы товариства имени Шевченка, товариства, що такъ зъ имени свого, якъ и задля своихъ статутами означеныхъ завдань, призначене займати — обôчь „Просвѣты“ — одно зъ найпершихъ мѣсць въ нашôй народнôй орґанізаціи. Треба ствердити, що товариство се всѣми силами старалось сповняти своє завданє и бути гôднымъ имени великого кобзаря, а коли не зробило бôльше и не стануло высше — то причины сего були зовсѣмъ незалежнiй вôдъ него. Выдаючи своимъ накладомъ ученiй працѣ и часопись „Зорю“, друкуючи въ своѣй друкарни половину рускихъ часописей и много иншихъ выдань (примѣромъ шкôльнiй книжки), сталось се товариство однымъ зъ головныхъ осередкôвъ нашого літературного руху. Але заложене зовсѣмъ невеликими фінансовыми средствами мусѣло зразу, зовсѣмъ природно, боротись зъ недоборами. Щоино въ послѣднôмъ часѣ, головно дякуючи справдѣ неутомимымъ заходамъ головы товариства проф. Громницкого — станъ фінансовый поправивъ ся рѣшучо и тревало.

Окрôмь фінансôвъ, були и иншiй причины, спиняючiй розвôй товариства. Деякiй зъ тыхъ причинъ були бôльше загальнiй; нашъ літературный розвôй иде взагалѣ повôльною ходою, хоть и невпинно напередъ. Иншiй причины були зновъ въ статутѣ товариства, задля чого поставлено внесенє змѣны статутôвъ, именно дотычно вкладокъ членьскихъ.

Зъ предложеного секретаремъ д-ромъ Дѣдошакомъ справозданя за рôкъ 1889 треба згадати, що вправдѣ поки-що не далось замѣнити „Зорю“ на часопись илюстровану, натомѣсць рѣшено въ порозумѣню зъ „Просвѣтою“ приступити до критичного, повного выданя творôвъ Шевченка (надъ выданємъ симъ працює уже осôбный комітетъ). Рѣшено такожь, на внесенє проф. Барвѣньского и проф. Гладиловича, зачати уже зъ симъ рокомъ выдавництво наукового збôрника, що ставъ-бы ся початкомъ и засновкомъ дальшого зъорганізованого выдавництва. Наконець займавсь уступаючiй выдѣлъ всесторонно важною справою змѣны статутôвъ, и предложивъ свои внесеня. Бiлянсъ товариства представляѣсь користно; маєтокъ выносить звыжь *12 тысячь зр.* Актива за рôкъ 1889 выносять 17.175·22 зр. Пассива выносять 5019·03 зр. Маєтокъ товариства выносить затôмъ 12.156·19 зр., — отже збôльшивъ ся въ р. 1889 о 1606 зр. и 6 центôвъ.

По удѣленю уступаючому выдѣлови абсолюторiѣ (на внесенє проф. П. Огоновского въ имени контрольнои комісiѣ) именували заг. зборы почетными членами: проф. Антоновича въ Кієвѣ, Ив. Нечуя-Левицкого, Ол. Кониського и Сидора Воробкевича (Д. Млаку), а на дѣйстныхъ членôвъ принято: проф. Барвѣньского, проф. Т. Грушкевича, о. И. Чапельского, проф. И. Огоновского и д-ра Щ. Сельского.

Въ часѣ скрутинiѣ выбору нового выдѣлу порушивъ предсѣдатель збору Вп. сов. о. Ильницкiй справу выдавництва клясикôвъ рускихъ для ужитку школьного въ малыхъ книжочкахъ, въ порядку хронольоґічнôмъ. Професоръ Барвѣньскiй зазначивъ, що треба тутъ ити въ порозумѣню зъ нашимъ товариствомъ педаґоґічнымъ.

Позалякъ голова проф. Громницкiй выпросивсь вôдъ дальшого выбору, выразили єму зборы, за проводомъ д-ра Ом. Огоновского, сердечну и щиру подяку. До нового выдѣлу выбрано: проф. Гладиловича головою, — проф. Ю. Медведского, д-ра Целевича, проф. Грушкевича и д-ра Дѣдошака членами выдѣлу, а инжин. Барановского и проф. Коцовского заступниками. Опôсля обговорювано обширно вже згаданiй внесеня выдѣлу, особливожь змѣну статутôвъ. Що до сего послѣдного, то розходилось головно зъ однои стороны о змѣну, взглядно зниженє вкладки (теперь 50 зр.), щобъ приспорити товариству членôвъ, зъ другои-жь о наданє товариству выразнѣйшого наукового характеру и о зъорґанізованє осôбнымъ реґуляміномъ єго науковои дѣяльности такъ, щобы тов. им. Шевченка могло зъ часомъ статись засновкомъ *академiѣ наукъ*. Для змѣны статута выбрано комісію (проф. Гладиловичь, проф. Грушкевичь, проф. Барвѣньскiй, д-ръ Савчакъ и д-ръ Дѣдошакъ).

Судячи по загальнôмъ настрою въ часѣ зборôвъ можна надѣятись, що такъ труды нового выдѣлу якъ и згаданои комісiѣ доведуть до добрыхъ успѣхôвъ. — *К—о.*

Библіографія.

Змѣстъ *Кіевскои Старины* за мѣсяць лютый 1889 р.: I. Воспоминанія о Т. Г. Шевченкѣ. (Изъ разсказовъ моей матери). Над. М. Кибальничъ. — II. Очеркъ коліевщины по неизданнымъ и изданнымъ документамъ 1768 и ближайшихъ гг. І. Я. Н. Шульгина — III. Сынъ гетмана. Историческiй романъ въ трехъ частяхъ изъ временъ Б Хмельницкаго. I—IV. О. И. Роговой. — IV. Александръ Андреевичъ Беклешовъ. (1743—1808), малороссiйскiй военный генералъ-губернаторъ, кіевскiй военный губернаторъ, генералъ-прокуроръ. Проф. В. С. Иконникова. — V. Беата и Гальшка. Историческiй разсказъ изъ польско-русской жизни XVI. в. Як Каро. (Переводъ съ нѣмецкаго). Н М. — VI. Культурныя переживанія. Проф. Н. Ѳ. Сумцова. — VII. Документы, извѣстія и замѣтки. Къ біографіи Т. Г. Шевченка. И—й. Письмо 1781 г., глуховскаго адвоката изъ Петербурга, о тамошней жизни. Убійство упыря въ Кіевщинѣ во время чумы 1770 г. Я. Ш. Запорожскiй старшина Антонъ Головатый въ Кіевѣ Сообщ. А. Андр. Отрывокъ изъ записокъ русскаго паломника первой половины XVII вѣка, о Кіевѣ. Архимандрита Леонида Память объ Антонѣ Головатомъ въ с. Слободзеѣ, тираспольскаго уѣзда. Сообщ. Н. Кирица. Замѣтки объ археологической выставкѣ VIII съѣзда въ Москвѣ. X. Всеподданнѣйшiй рапортъ о состояніи университета св. Владиміра въ 1835 г. В. П. Науменка. — VIII. Къ рисункамъ Шевченка. — IX. Библіографія. — X. Объявленія. — Приложенія: 1) Малорусскіе домашніе лѣчебники XVIII вѣка. 2) 4 рисунки Т. Г. Шевченка.

Вôдъ Адміністраціѣ.

☛ Зъ симъ числомъ кôнчить ся першiй кварталъ. Упрашаємо всѣхъ нашихъ Вц. читателѣвъ о вôдновленє предплаты на слѣдуючiй кварталъ и вырôвнанє залягаючихъ рахункôвъ.

Вôдповѣдає за редакцію: **Петро Скобельскiй.**

Выдає **Товариство имени Шевченка.** Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка, пôдъ зарядомъ К. Беднарского.